

DISSERTATIONES PHILOLOGIAE ESTONICAE
UNIVERSITATIS TARTUENSIS

23

DISSERTATIONES PHILOLOGIAE ESTONICAE
UNIVERSITATIS TARTUENSIS

23

PILLE PENJAM

Eesti kirjakeele *da-* ja *ma-*infinitiiviga
konstruktsioonid

TARTU ÜLIKOOLI
KIRJASTUS

Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Väitekirja on kaitsmisele suunanud Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna eesti ja üldkeeleteaduse instituudi nõukogu 26. augustil 2008.

Juhendajad: dotsent Külli Habicht, dotsent Ilona Tragel

Oponent: professor Helena Sulkala (Oulu Ülikool)

Kaitmine toimub 16. detsembril 2008 kell 14.15 Tartu Ülikooli Nõukogu saalis.

Väitekirja trükkimise kulud on katnud Tartu Ülikooli keeleteaduse ja -tehnoloogia doktorikool.

ISSN 1406–1325

ISBN 978–9949–19–010–2 (trükis)

ISBN 978–9949–19–011–9 (PDF)

Autoriõigus Pille Penjam, 2008

Tartu Ülikooli Kirjastus

ww.tyk.ee

Tellimus nr 491

EESSÕNA

Võimaluse tegelda vana kirjakeelega võlgnen praegustele kolleegidele eesti ja soome-ugri keeleteaduse osakonnas alates dotsent Külli Habichtist ja professor Mati Erelist ning lõpetades õppekorraldajate Tiia Marguse, Leelo Padari ja Mare Sepaga. Tänu selle eest, et doktoritööni olen jõudnud, kuulub ka Meeli Sedrikule, kelle õigekeelekursuse mõjutusel ma aastaid tagasi üldse eesti keele juurde sattusin.

Tänap kogu südamest oma juhendajat Külli Habichtit. Külli on juhendanud minu õppimist ja arengut esimesest proseminaritööst alates, on mind ikka ja kõiges aidanud, olnud üks mu tähtsamaid nõuandjaid ja ärakuulajaid. Alati on ta leidnud minu jaoks aega, süvenemistahet ja mõistmist.

Suur ja südamlük aitäh ka Ilona Tragelile, minu teisele juhendajale. Temagi on mulle kogu aeg toeks olnud, kiiret ja asjatundlikku nõu andnud ning rasketel hetkedel osanud süstida optimismi.

Tänap professor Helle Metslangi, kes on mulle kõigiti vastu tulnud, leidnud oma paljude kohustuste kõrvalt aja lugeda minu tööd ning teinud hulga sisukaid märkusi ja parandusi; professor Mati Erelist, kes on mind abivalmilt toetanud, mulle erialakirjandust soovitanud ning andnud palju head nõu; kogu Tartu Ülikooli vana kirjakeele uurimisrühma, eriti Külli Prillopit, kes on aidanud mul materjali analüüsimiseks arvutitehnilisi lahendusi luua; kõiki eesti keele grammatika uurijaid Tartu Ülikoolis, kellega olen saanud keeleuurimise ja oma doktoritöö teemal mõtteid vahetada.

Olen väga tänulik ka oma vanematele, teistele lähedastele inimestele ja sõpradele, kes on igati toetanud kõiki mu ettevõtmisi.

Lõpetuseks soovin tänada selle töö eelretsensente professor Helena Sulkalat Oulu Ülikoolist ja vanemteadur Kristiina Rossi Eesti Keele Instituudist hulga väärtuslike nõuannete eest.

Dokoritöö valmimist on toetanud Eesti Teadusfond (grandid nr 6510 ja 7464), riiklik programm „Eesti keele keeletehnoloogiline tugi” (projekt nr 06–13) ning Tartu Ülikooli keeleteaduse ja -tehnoloogia doktorikool.

Tartus

28. novembril 2008

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	11
1. TEOREETILINE TAUST	14
1.1. Konstruksioonigrammatika.....	14
1.1.1. Konstruksioon ja konstruksioonigrammatika.....	14
1.1.2. Konstruksioonigrammatika ajaloost ja suundadest	16
1.1.3. Argumentstruktuurikonstruksioonid.....	19
1.1.3.1. Verbi ja konstruksiooni integreerumine.....	20
1.1.3.2. Konstruksioonide pärilusseosed ja konstruksiooniline polüseemia.....	21
1.1.3.3. Konstruksiooniga lõimuva verbi semantilised piirangud	22
1.1.3.4. Goldbergi polüseemia- ja produktiivsusekäsitluse kriitikat.....	24
1.1.4. Konstruksioonigrammatika ja keele muutumine.....	26
1.2. Infinitiivid ja infinitiivikonstruksioonid.....	27
1.2.1. Infinitiivi mõistest	27
1.2.2. Eesti keele infinitiivid.....	30
1.2.3. Modaalsus ja modaalkonstruksioonid	32
1.2.4. Infinitiivivormide leksikaliseerumisest	35
1.2.5. Läänemeresoome ja eesti infinitiivikonstruksioonide varasemad käsitlused.....	36
2. MATERJALI KOGUMINE, ANALÜÜS JA TERMINID	39
2.1. Allikmaterjali valik ja esmane analüüs	39
2.2. Materjali analüüs.....	40
2.3. Terminoloogia.....	43
2.4. Näitematerjali esitus.....	44
3. INFINITIIVIGA KONSTRUKTSIOONID EESTI KIRJAKEELES	
20. SAJANDIL.....	46
3.1. <i>da</i> -infinitiiviga konstruksioonid 20. sajandi kirjakeeles	46
3.1.1. <i>da</i> -infinitiivitarind subjektina.....	47
3.1.1.1. Netsessiivkonstruksioon	48
3.1.1.2. Hinnangukonstruksioon(id).....	57
3.1.1.3. Translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruksioon(id).....	65
3.1.1.4. Predikatiiviga kavatsuskonstruksioon(id).....	69
3.1.1.5. Predikatiiviga võrdsustamiskonstruksioon	73
3.1.1.6. Objektiga võrdsustamiskonstruksioon.....	73
3.1.1.7. Kokkuvõte.....	74

3.1.2.	<i>da</i> -infinitiiv(itarind) objektina	74
3.1.2.1.	Soovimis-kavatsemiskonstruktsioon.....	75
3.1.2.2.	Võimaldamis-kohustamiskonstruktsioon	82
3.1.2.3.	Sobilikkuskonstruktsioon.....	92
3.1.2.4.	Võrdsustamiskonstruktsioon	92
3.1.2.5.	Leksikaliseerunud kasutused.....	93
3.1.2.6.	Kokkuvõte.....	93
3.1.3.	<i>da</i> -infinitiivitarind adverbialina.....	94
3.1.3.1.	Võimaldamiskonstruktsioon(id).....	95
3.1.3.2.	Võimalikkuskonstruktsioon(id).....	96
3.1.3.3.	Põhjendava asjaolu konstruktsioon	98
3.1.3.4.	Temporaalse hinnangu konstruktsioon.....	99
3.1.3.5.	Kohamäärus.....	100
3.1.3.6.	<i>teada</i> -tarind	100
3.1.3.7.	Kokkuvõte	100
3.1.4.	<i>da</i> -infinitiivitarind atribuudina	101
3.1.4.1.	Järeltäiendikonstruktsioon.....	101
3.1.4.2.	Deverbaalse peasõnaga eestäiendikonstruktsioon....	106
3.1.4.3.	Patsiendist peasõnaga eestäiendikonstruktsioon	107
3.1.5.	<i>da</i> -infinitiiv predikatiivina.....	107
3.1.6.	<i>da</i> -infinitiiv üldlaiendina	107
3.1.7.	<i>da</i> -infinitiiv iseseisva predikaadina	108
3.1.7.1.	Kvotatiivikonstruktsioon	109
3.1.7.2.	Käsklausekonstruktsioon	110
3.1.7.3.	Küsilausekonstruktsioon(id)	111
3.1.7.4.	Küsiva kõrvallause konstruktsioon(id).....	114
3.1.7.5.	Relatiivlausekonstruktsioon.....	116
3.1.7.6.	Otstarbe- ja põhjuslausekonstruktsioon(id)	117
3.1.7.7.	Tingimuslausekonstruktsioon	120
3.1.7.8.	Vastandava kõrvutuslause konstruktsioon(id).....	121
3.1.7.9.	<i>da</i> -infinitiiv muude kõrvallausetüüpide predikaadina.....	122
3.1.7.10.	Kokkuvõte.....	123
3.1.8.	<i>da</i> -infinitiiv liitpredikaadi koosseisus	123
3.1.8.1.	Modaalkonstruktsioon	124
3.1.8.2.	Deskriptiivverbikonstruktsioon	138
3.1.8.3.	Passiivsed ja impersonaalsed <i>olema</i> -konstruktsioonid	139
3.1.8.4.	Inhoatiivne <i>saama</i> -konstruktsioon.....	147
3.1.8.5.	Passiivsed <i>saama</i> -konstruktsioonid	151
3.1.8.6.	Leksikaliseerunud ühendid	153
3.1.8.7.	Kokkuvõte.....	154
3.1.9.	<i>da</i> -infinitiivitarind lausevälise elemendina	154
3.1.10.	Kokkuvõte	155

3.2.	<i>ma</i> -infinitiiviga konstruktsioonid 20. sajandi kirjakeeles	158
3.2.1.	<i>ma</i> -infinitiivitarind adverbiaalina	158
3.2.1.1.	Liikumis-sobivuskonstruktsioon.....	159
3.2.1.2.	Kausatiivkonstruktsioon	166
3.2.1.3.	Kokkuvõte.....	173
3.2.2.	<i>ma</i> -infinitiiv liitpredikaadi koosseisus.....	174
3.2.2.1.	Modaalkonstruktsioon	174
3.2.2.2.	Kvotatiivkonstruktsioonid	183
3.2.2.3.	Alguskonstruktsioon.....	184
3.2.2.4.	Kausatiivkonstruktsioon	190
3.2.2.5.	Leksikaliseerunud ühendid	195
3.2.2.6.	Kokkuvõte	197
3.2.3.	<i>ma</i> -infinitiivitarind atribuudina	197
3.2.4.	<i>ma</i> -infinitiiv predikaadina	198
3.2.5.	<i>ma</i> -infinitiiv mujal.....	198
3.2.6.	Kokkuvõte	199
4.	INFINITIIVIGA KONSTRUKTSIOONID EESTI KIRJAKEELES	
17.	SAJANDIL.....	201
4.1.	<i>da</i> -infinitiiviga konstruktsioonide vasted 17. sajandi kirjakeeles	204
4.1.1.	<i>da</i> -infinitiivitarindi vasted subjektina.....	205
4.1.1.1.	Netsessiivkonstruktsioonid	206
4.1.1.2.	Hinnangukonstruktsioonid	209
4.1.1.3.	Predikatiiviga kavatus-(kohustus-) konstruktsioon.....	211
4.1.1.4.	Predikatiiviga võrdsustamiskonstruktsioon.....	212
4.1.1.5.	Kokkuvõte.....	213
4.1.2.	<i>da</i> -infinitiiv(itarindi) vasted objektina.....	214
4.1.2.1.	Soovimis-kavatsemiskonstruktsioon.....	215
4.1.2.2.	Võimaldamis-kohustamiskonstruktsioonid.....	219
4.1.2.3.	Leksikaalsed kasutused	225
4.1.2.4.	Kokkuvõte.....	225
4.1.3.	<i>da</i> -infinitiivitarindi vasted adverbiaalina.....	226
4.1.3.1.	Võimaldamiskonstruktsioonid	227
4.1.3.2.	Põhjendava asjaolu konstruktsioon	230
4.1.3.3.	Kokkuvõte.....	232
4.1.4.	<i>da</i> -infinitiivitarindi vasted atribuudina.....	232
4.1.5.	<i>da</i> -infinitiivitarindi vasted predikatiivina.....	233
4.1.6.	<i>da</i> -infinitiiv üldlaiendina	234
4.1.7.	<i>da</i> -infinitiivi vasted liitpredikaadi koosseisus	234
4.1.7.1.	Modaalkonstruktsioon.....	235
4.1.7.2.	Passiivsed ja impersonaalsed <i>olema</i> -konstruktsioonid.....	240
4.1.7.3.	Inhoatiivne <i>saama</i> -konstruktsioon	245
4.1.7.4.	Passiivne <i>saama</i> -konstruktsioon	246

4.1.7.5. Leksikaliseerunud ühendid.....	247
4.1.7.6. Kokkuvõte.....	248
4.1.8. <i>da</i> -infinitiivitarind lausevälise elemendina	248
4.1.9. Kokkuvõte	249
4.2. <i>ma</i> -infinitiiviga konstruktsioonide vasted 17. sajandi kirjakeeles	252
4.2.1. <i>ma</i> -infinitiivitarindi vasted adverbiaalina.....	253
4.2.1.1. Liikumis-sobivuskonstruktsioon	254
4.2.1.2. Kausatiivkonstruktsioon.....	257
4.2.1.3. Kokkuvõte.....	259
4.2.2. <i>ma</i> -infinitiivi vasted liitpredikaadi koosseisus	259
4.2.2.1. Modaalkonstruktsioon.....	261
4.2.2.2. Algus-(tuleviku-)konstruktsioon	264
4.2.2.3. Kausatiivkonstruktsioon.....	271
4.2.2.4. Leksikaliseerunud kasutus	271
4.2.2.5. Kokkuvõte.....	272
4.2.3. <i>ma</i> -infinitiivtarindi vasted atribuudina	272
4.2.4. Kokkuvõte	273
4.3. Muud infinitiivikasutused 17. sajandi kirjakeeles.....	275
4.3.1. <i>ma</i> -tunnus substantiiviliitena.....	276
4.3.2. <i>ma</i> - või <i>da</i> -infinitiivitarind <i>vat</i> -tarindi asemel	277
4.3.3. <i>da</i> -infinitiivitarind gerundiivitarindi vastena.....	281
4.3.4. <i>da</i> -infinitiivitarind finaalsadverbiaalina.....	282
4.3.5. <i>da</i> - ja <i>ma</i> -infinitiiv tegevuse lõppfaasi tähistava liitpredikaadi koosseisus.....	283
4.3.6. <i>ma</i> -infinitiiv mitmuse esimese pöörde vormi asemel.....	284
4.3.7. Kokkuvõte	284
 KOKKUVÕTE.....	 285
LÜHENDID	292
MATERJALI ALLIKAD	293
KIRJANDUS.....	294
<i>SUMMARY</i>	302
ELULOOKIRJELDUS.....	306
<i>CURRICULUM VITAE</i>	307

SISSEJUHATUS

Infinitiivideks nimetatakse infiniitseid verbivorme, mis koos oma argumentidega toimivad lauses tüüpiliselt predikaadi seotud laiendina. Kuna infiniitiv on üldjuhul võrdlemisi „tühja” semantikaga vorm ja saab oma tähenduse suuresti finiiitverbilt, mille laiendiks ta lauses on, esineb paljudes keeltes vaid üks infiniitvorm ning infiniitvorme omavahelist vastandust ei eksisteeri.

Eesti keele akadeemilise grammatika käsitluses jagunevad eesti keele infiniitvormid tegevusnimedeks, partitsiipideks ja gerundiiviks. Tegevusnimede hulgas eristatakse *da*-infinitiivi, *vat*-infinitiivi ja supiini ehk *ma*-tegevusnime koos selle käändevormidega (EKG 1995: 64). Niisiis eristatakse vähemalt kaht infiniitvorme ning nendele lähedasi *ma*-tegevusnime vorme. Ehkki supiini kõigi käändevormide tüpoloogiline määratlus ei ole ühene, võib supiini illatiivivormi ehk *ma*-vormi, mis esineb eesti keeles eeskätt otstarbemaaruse adverbialina ning modaalset ja faasilisust väljendavate liitpredikaatide koosseisus, pidada võrdlemisi prototüüpseks infiniitvorme. Samavõrd prototüüpne on eesti keele *da*-infiniitvorme, kusjuures *da*- ja *ma*-infinitiivi süntaktilised funktsioonid on osalt sarnased (näiteks esinevad mõlemad modaalsetes tarindites). Tänapäeva eesti keeles on *ma*- ja *da*-infinitiivi kasutusala võrdlemisi selgelt piiritletud ja eristatav, kuid eesti vanema kirjakeele tekstides, mille autoriteks on valdavalt olnud sakslastest pastorid, varieerub nende tarvitamine märgatavalt (Habicht 2001a; Habicht 2001b).

Siinse töö eesmärk on uurida *da*- ja *ma*-infinitiivi kasutust ja funktsioone tänapäeva eesti kirjakeeles ning võrrelda vanema kirjakeele infiniitvorme tarvitust nüüdiskeelsega. Kuna infiniitvorme kasutust ja funktsioone iseloomustab kõige enam nende verbide argumentstruktuur, mille laiendiks on infiniitvorme ehk infiniitvorme koos oma laienditega, analüüsitaksegi töös peamiselt nn infiniitvorme konstruktsioone – lausekonstruktsioone, mille üheks liikmeks on infiniitvorme. Töös püütakse kindlaks teha, millised *da*- ja *ma*-infinitiivide konstruktsioonid on tänapäeva eesti kirjakeeles prototüüpsed ja sagedased, ning selgitatakse infiniitvorme konstruktsioonide süntaktilise ja semantilise struktuuri iseärasusi. Lisaks võrreldakse tänapäeva eesti kirjakeeles esinevaid infiniitvorme konstruktsioone nendega, mida tarviti 17. sajandi kirjakeeles, ning tuuakse välja olulisemad erinevused 17. ja 20. sajandi kirjakeele infiniitvorme tarvituses. Konstruktsioonide liigitamise aluseks on võetud nendes sisalduvate infiniitvorme või infiniitvorme tarvituse lauseliikmelisus.

Doktoritöö teema on kasvanud välja autori magistratööst (Penjam 2005), milles käsitleti netsessiivkonstruktsiooni 17.–20. sajandi eesti kirjakeeles *da*-infinitiivide *tulema*-konstruktsioonide näitel. Uurimise käigus selgus, et *tulema*-konstruktsiooni kujunemislugu oleks olnud otstarbekas analüüsida teiste eesti keele netsessiivkonstruktsioonide taustal, samuti oleks modaalse *tulema*-konstruktsiooni semantika ja funktsioonide täpsemaks piiritlemiseks olnud vajalik võrrelda selle kasutuse eripära teiste dünaamilist ja/või deontilist modaalset väljendavate konstruktsioonide (nt *peab tegema*, *on tarvis/vaja teha*) tarvitamise

võimalustega eesti keeles. Arvestada tuli sedagi, et modaalse tähendusega konstruktsioonide kujunemist on võinud mõjutada ka muud infinitiivitarindit sisaldavad konstruktsioonid. Seesuguse võrdluse tegemiseks vajalik andmestik aga puudus – tänapäeva eesti kirjakeeles esinevatest infinitiiviga konstruktsioonidest on küll olemas lühike kompaktned ülevaated (EKG 1993: 233–260), kuid see ei sisalda sagedusandmeid ega konstruktsiooni argumentide täpsemaid kirjeldusi. Vanas kirjakeeles tarvitatud infinitiiviga konstruktsioonide varasemates käsitlustes on toodud mõningaid statistilisi andmeid ning antud ülevaade põhilistest konstruktsioonitüüpidest (Habicht 2001a; Habicht 2001b), kuid konstruktsioonide süntaktilist struktuuri süstemaatiliselt iseloomustatud ei ole (v.a infinitiivirektsiooniga seonduvad küsimused). Detailsemalt on käsitletud vaid üksikuid konstruktsioonitüpe: permissiivkonstruktsiooni (Klettenberg 2007), netsessiivset *tulema*-konstruktsiooni (Penjam 2006a; Penjam 2006b; Penjam 2006c) ja modaalselt *pidama*-konstruktsiooni (Merirand 2003).

Siinne töö püüab kirjeldatud lünka eesti kirjakeele käsitlustes kas või osaliselt täita: anda süstemaatiline ja üldistav ülevaade eesti tänapäevases ja vanemas kirjakeeles esinevatest infinitiiviga konstruktsioonide tüüpidest, nende tüüpide grammatilisest ja semantilisest eripärast ning erisuguse struktuuri ja tähendusega konstruktsioonide kasutussagedusest. Ühtlasi kirjeldatakse ka infinitiivivormide vähem prototüüpeid kasutusi näiteks leksikaliseerunud üksustena ja muudiski kontekstides.

Analüüsi aluseks on korpusetekstid: 20. sajandi materjal pärineb Tartu Ülikooli eesti kirjakeele korpuselise morfoloogiliselt ühestatud alamkorpuselise aja- kirjandus- ja ilukirjandustekstidest (kokku ligikaudu 215 000 sõnet) ning 17. sajandi materjali aluseks on valim Tartu Ülikooli vana kirjakeele korpuselise sisalduvatest tekstidest (valimi maht ligikaudu 290 000 sõnet).

Käsitluse teoreetiliseks lähtekohaks on valitud konstruktsioonigrammatika (vt nt Lakoff 1987; Fillmore jt 1988; Fillmore 1989; Croft 2001; Goldberg 2006; Fried, Östman 2004; Östman, Fried 2005; Fried, Boas 2005), mis pakub suure hulga konstruktsioonide ning nende vaheliste seoste ja erinevuste samaaegseks kirjeldamiseks sobiva teoreetilise lähtekohta. Siinse töö seisukohast on erilise tähtsusega Adele E. Goldbergi uurimus „Constructions: a construction grammar approach to argument structure” (Goldberg 1995), mis tutvustab verbi argumentstruktuurikonstruktsioonide konstruktsioonigrammatika raamistikus käsitlemise põhimõtteid.

Doktoritöö koosneb neljast peatükist.

Esimene peatükk tutvustab töö teoreetilisi lähtealuseid. Selle esimeses jaotises antakse ülevaade konstruktsioonigrammatika olemusest ja seostest teiste lingvistikateooriatega, detailsemalt on vaadeldud verbi argumentstruktuurikonstruktsioonide konstruktsioonigrammatilist käsitlust. Peatüki teises jaotises kirjeldatakse infinitiivivormide tüpoloogiat ja eesti keele infinitiivisüsteemi selle taustal. Lühidalt on tutvustatud ka modaalsete liigitust eesti ja üldkeeleteaduses ning infinitiivivormide leksikaliseerumise eripära. Peatüki lõpetab ülevaade varasematest läänemeresoome ja eesti infinitiivide käsitlustest.

Teises peatükis tutvustatakse lugejale töö allikmaterjali, selle valiku ja näitestiku esitamise printsiipe ning infinitiiviga konstruktsioonide analüüsimisel rakendatud põhimõtteid, nende suhet konstruktsioonigrammatika seisukohtadega ja terminoloogilisi probleeme.

Kõige mahukam on töö kolmas peatükk, milles on esitatud nii 20. sajandi eesti kirjakeeles leiduvate infinitiiviga konstruktsioonide käsitus kui ka analüüsitud korpusematerjalis leiduvat näitestikku. Esitatakse konstruktsioonide skemaatilised kirjeldused ning vaadeldakse konstruktsioonide täpsemat ehitust: verbi ja selle argumentide vormi ja semantikat. Detailsed sagedusandmed võimaldavad määratleda eesti kirjakeeles enam ja vähem prototüüpsed infinitiiviga konstruktsioonid ning konstruktsioonide tüüpilisimad esinemiskontekstid.

Töö neljandas peatükis vaadeldakse 20. sajandi materjalis leidunud infinitiiviga konstruktsioonide vasteid 17. sajandi kirjakeeles. Analüüs on üles ehitatud võrdlevana: eraldi kirjeldatakse nüüdiskeele *da*-tarindiga konstruktsioonide vasteid ja nüüdiskeele *ma*-tarindiga konstruktsioonide vasteid, omaette jaotise moodustab nende konstruktsioonide käsitus, millel 20. sajandi kirjakeeles *ma*- ja *da*-infinitiivi sisaldavad konstruktsioonilised vasted puuduvad. Kuna varasemate käsitluste põhjal võis eeldada, et 17. sajandi autorite keelekasutuses on palju erinevusi, on tähelepanu pööratud ka eri allikatest pärinevate konstruktsioonide omavahelistele erinevustele ja sarnasustele.

I. TEOREETILINE TAUST

I.1. Konstruktsioonigrammatika

I.1.1. Konstruktsioon ja konstruktsioonigrammatika

Konstruktsioonigrammatika mõiste tänapäeva keeleteaduses hõlmab mitut üksteisest mõneti lahknevat uurimissuunda. Kõiki neid suundi ühendab aga seisukoht, mille järgi keele koostisosaks ja ühtlasi lingvistika uurimisobjektiks on konstruktsioonid: grammatiliste struktuuride ja tähenduste paarid (Croft 2007: 463).

Konstruktsioonigrammatika põhitermini, **konstruktsiooni**, on Adele E. Goldberg oma argumentstruktuurikonstruktsioonide käsitluses defineerinud järgmiselt:

“C is a construction iff_{def} C is a form–meaning pair $\langle F_i, S_i \rangle$ such that some aspect of F_i or some aspect of S_i is not strictly predictable from C’s component parts or from other previously established constructions.”¹ (Goldberg 1995: 4)

Mõnevõrra teistsuguses sõnastuses on konstruktsiooni definitsiooni või kirjelduse esitanud ka nt Fillmore jt 1988: 501; Kay, Fillmore 1997: 2 jt. Uuemates kognitiivse suunitlusega uurimustes on definitsiooni mõnevõrra laiendatud ning mööndud, et lisaks rangelt ennustamatutele vormi ja tähenduse paaridele tuleks konstruktsioonidena käsitada ka niisuguseid vormi ja tähenduse ühendusi, mis on küll täielikult ennustatavad, kuid esinevad keeles küllalt sageli (Goldberg 2006: 5).

Niisiis vaadeldakse konstruktsioonigrammatikas vormi ja funktsiooni kui teineteisest lahutatuid; grammatilise konstruktsiooni kirjeldusse kuulub ühtaegu informatsioon konstruktsiooni morfosüntaktiliste omaduste, tema prosoodilise ja foneetilise kuju, tähenduse ja funktsiooni kohta (Fried, Östman 2004: 19–23). Eeldatakse, et keele leksikoni ja grammatika vahel puudub terav piir ning konstruktsioonideks peetakse ka leksikaalseid keeleüksusi (Fried, Östman 2004: 12; Goldberg 1995: 7; Fillmore 1989: 34; Leino jt 2001: 14).

Konstruktsioonigrammatikat tutvustavas entsüklopeediakirjes defineerib Paul Kay selle järgmiselt:

“Construction grammar (CG) is a non-modular, generative, non-derivational, monostratal, unification-based grammatical approach, which aims a full coverage of the facts of any language under study without loss of linguistic generalizations within and across languages.”² (Kay 1995: 171)

¹ “C on konstruktsioon parajasti siis, kui C on vormi ja tähenduse paar $\langle F_i, S_i \rangle$, mille puhul mõni F_i aspekt või mõni S_i aspekt ei ole rangelt ennustatav C komponentide või eelnevalt postuleeritud konstruktsioonide põhjal.”

² “Konstruktsioonigrammatika (CG) on mittemodulaarne generatiivne mittederivatiivne ühekihiline unifikatsioonipõhine grammatikakäsitlus, mille eesmärk on iga uuritava

Konstruksioonigrammatika **mittemodulaarsuse** all peetakse siin silmas vormi ja tähenduse lahutamatumust – vormi ja tähendust vaadeldakse konstruksioonigrammatikas kui sama grammatilise elemendi osi, mitte kui grammatika erinevaid komponente; grammatika on vormide ja tähenduste konventsionaalsete seoste kogum, koosnedes seega holistilistest üksustest (Kay 1995: 171; Fried, Östman 2004: 24).

Konstruksioonigrammatika **generatiivsus** tähendab seda, et selle abil peaks ideaalis olema võimalik produtseerida kõik keeles korrektsed laused ja ainult need (Kay 1995: 172).

Konstruksioonigrammatika **mittederivatiivsus** ja **ühekihilisus** tähistavad ümberkirjutusreeglite puudumist ning grammatika ühetasandilisust. Konstruksioonigrammatikas on loobutud pindstruktuuri ja süvastruktuuri vastandamisest – grammatika on ühkihiline, sarnanedes pigem kitsendustepõhiste lähene-mistega, kus konstruksioonide korrektsus määratletakse kitsendusprintsipiide abil (Fried, Östman 2004: 25). Pind- ja süvastruktuurist loobumine on suuresti tingitud juba teooria põhiprintsiipidest: eeldatakse, et tsentril ja perifeerial puudub range piir ning nende põhiolemus on sama (vt nt Fillmore jt 1988: 534; Fried, Östman 2004: 15–18; Östman 1988: 177; Kay 1995: 173–174). Transformatsiooniline lähenemine tõstab aga paratamatult ühed konstruksioonid esiplaanile, luues seega tsentri ja perifeeria asümmeetria (Goldberg 1995: 108).

Unifikatsioonipõhisus tähendab, et konstruksioonid ja nende spetsifikatsioonid unifikseeruvad, sobituvad omavahel mittederivatiivsel moel. Unifikatsioonipõhisus kindlustab, et omavahel seostamatu keelematerjali ühendamise abil ei oleks võimalik produtseerida korrektseks peetavaid väljendeid (Fried, Östman 2004: 25). Unifikatsioonipõhist konstruksioonigrammatikat (vt jaotis 1.1.2) on arendanud peamiselt Charles J. Fillmore ja Paul Kay (nt Fillmore jt 1988; Kay, Fillmore 1997).

Konstruksioonigrammatika põhiseisukohti on, et keele tsentraalsete ja perifeersete, regulaarsete ja irregulaarsete elementide vahele pole võimalik tõmmata teravat piiri. **Produktiivsete reeglite ja idioomide suhet** tuleb käsitleda kui kallet suhteliselt produktiivselt suhteliselt kivistunud suunas. Seetõttu pole põhjust jaotada konstruksioone nende produktiivsustaseme alusel kvalitatiivselt erinevatesse kategooriatesse (Fried, Östman 2004: 16). Uuriija ülesanne on kirjeldada ühtaegu kõiki keele elemente, nii tsentraalseid kui ka perifeersemaid (Goldberg 1995: 6; Kay 1995: 173–174; Fried, Östman 2004: 16 jm). Konstruksioonigrammatika üks olulisi eesmärke ongi olnud demonstreerida, et idiomaatilised üksused moodustavad väga suure osa inimkeelest ning nende põhiolemus on sama mis regulaarsetel keeleüksustel, seega peaks idiomaatiliste keeleüksuste kirjeldamine andma meile üldistuste kaudu uut teavet ka keeles sagedaste, produktiivsete konstruksioonide kohta (Fillmore jt 1988: 534; Kay, Fillmore 1997: 34–35).

keele kõigi faktide katmine ilma keelesiseste ja keeltevaheliste lingvistiliste üldistuste kaota.”

Kognitiivset suunda esindavates konstruktsioonigrammatika käsitlustes (vt jaotis 1.1.2) on kehtiva hüpoteesina rakendatud ka **sünonüümia vältimise printsiipi**: eeldatakse, et vormierinevus tingib tähenduserinevuse kas semantika või vähemasti pragmaatika tasandil (Goldberg 1995: 3; 67).

1.1.2. Konstruktsioonigrammatika ajaloost ja suundadest

Konstruktsioonigrammatika aluseks tuleb pidada Charles Fillmore'i ning tema kolleegide ja õpilaste töid California Berkeley ülikoolis 1980ndate aastate algul (Östman, Fried 2004: 1), selle juured ulatuvad aga ajas veelgi kaugemale: Fillmore'i rajatud **käändegrammatikani** (1972). Käändegrammatika põhieesmärk on lauseliikmete semantiliste rollide ja neile vastavate grammatiliste rollide kirjeldamine. Semantiliste rollide mudeldamist võib pidada ka konstruktsioonigrammatika tuumaks (Fried, Östman 2004: 14).

Konstruktsioonigrammatika otsene eelkäija on käändegrammatika edasiarendusena sündinud **freimisemantika** (Fillmore 1982; 1984, viidatud Fried, Östman 2004: 13 järgi). Freimisemantika põhiseisukohtadeks võib pidada ühelt poolt seda, et keeleüksuste tähendused ei ole lõplikult kirjeldatavad atomistlike primitiivide abil, vaid on üldjuhul defineeritud kindla taustsituatsiooni või taustfreimi suhtes (Goldberg 1995: 25–27; Leino 2003: 66–69), ning teiselt poolt seisukohta, et grammatikat saab vaadelda kui süntaktiliste, tekstuaalsete ning verbispetsiifiliste situatsioonirollide suhete võrgustikku (Fried, Östman 2004: 14–15). Niisugune vaatenurk on väga lähedane konstruktsioonigrammatika peamistele väidetele.

Nüüdisaegne konstruktsioonigrammatika koosneb mitmest mõnevõrra erisugusest uurimissuunast, mida ühendavad eelmises jaotises esitatud sarnased põhiseisukohad. Konstruktsioonigrammatika kolmeks olulisemaks haruks võib pidada unifikatsioonipõhist konstruktsioonigrammatikat (nt Fillmore jt 1988; Fillmore 1989; Kay, Fillmore 1997), radikaalset konstruktsioonigrammatikat (Croft 2001) ja kognitiivset konstruktsioonigrammatikat (nt Lakoff 1987; Goldberg 1995; Goldberg 2006). Mõnes käsitluses (Goldberg 2006: 213–214; Croft 2007: 489–495) on konstruktsioonigrammatikana vaadeldud ka kognitiivset grammatikat (vt nt Langacker 1987; 1991; 2008).

Teistest konstruktsioonigrammatika harudest eristub mõnevõrra teravamini **unifikatsioonipõhine konstruktsioonigrammatika**. Goldberg on unifikatsioonipõhist konstruktsioonigrammatikat teiste konstruktsioonigrammatika suundadega võrreldes toonud esile järgmised ühisjooned: konstruktsioonideks peetakse vormi ja funktsiooni õpitud paare; konstruktsioonide roll on keelekirjelduses keskne; teooriad ei ole derivatiivsed; konstruktsioonid on omavahel pärlussuhetes. Muudest konstruktsioonigrammatika harudest eristab unifikatsioonipõhist suunda aga vähem kasutus põhine (ingl *usage-based*) lähenemine, püüd teooria rangelt formaalse esituse suunas, „motivatsiooni” rolli väiksem

tähtsustamine ning formaalse täpsuse ja maksimaalse üldistuse rõhutamine (Goldberg 2006: 215).

Radikaalse konstruktsioonigrammatika põhiliseks eripäraks võrreldes teiste konstruktsioonigrammatika suundadega on läbivalt mittereduktsionistlik lähenemisviis – eitatakse konstruktsiooni koosnemist primitiivsetest osadest ja nende osade omavahelisi süntaktilisi suhteid (Croft 2007: 495). Süntaktiliste primitiividena vaadeldakse tervikkonstruktsioone ning neis esinevad üksused defineeritakse konstruktsioonide kaudu, milles need üksused esinevad (Croft 2001: 47–48).

Kognitiivse konstruktsioonigrammatika põhilisteks arendajateks on olnud Georges Lakoff ja veelgi enam tema õpilane Adele E. Goldberg. Kognitiivse konstruktsioonigrammatika olulisimaks jooneks on taotlus selgitada konstruktsioonide ehitust ja motivatsiooni inimese kognitiivsete võimete ja tunnetuse kaudu – konstruktsioonide põhilisi koostisosi ning ehitust arvatakse vastavat kognitsiooni põhistruktuuridele (vt nt Goldberg 1995: 39–43). Kognitiivses konstruktsioonigrammatikas pööratakse palju tähelepanu keelekirjelduse psühholoogilisele usutavusele, formaliseeringuid kasutatakse vaid niivõrd, kui-võrd need aitavad arutluskäikude jälgimist hõlbustada (Goldberg 2006: 215).

Konstruktsioonigrammatika eri harude suhet **kognitiivse grammatikaga** on tõlgendatud erinevalt. Konstruktsioonigrammatika paradigmas töötavad uurijad on kognitiivset grammatikat pidanud sageli üheks konstruktsioonigrammatika suundadest (nt Goldberg 2006: 213–214; Croft 2007: 489–495; Croft, Cruse 2004: 278–283). Kognitiivse grammatika rajaja ja põhiline arendaja Ronald W. Langacker ise käsitab konstruktsioonigrammatikat ja kognitiivset grammatikat eraldiseisvate teooriatena, mis on arenenud paralleelselt ning jõudnud teineteisest sõltumatult paljude ühiste teoreetiliste seisukohtadeni (Langacker 2005: 157).

Langacker on loetlenud kognitiivse grammatika ja konstruktsioonigrammatika sarnaseid seisukohti ja põhiväiteid:

- mõlemad grammatikad on mitterderivatiivsed, ühekihilised;
- nii konstruktsioonigrammatika kui ka kognitiivse grammatika esmaseks kirjeldusobjektiks on konstruktsioonid, mitte reeglid;
- leksikoni ja grammatikat ei peeta eraldiseisvateks komponentideks, vaid need moodustavad konstruktsioonide kontiinumi;
- konstruktsioonid on vormi-tähenduse paarid (sümbolstruktuuride vastavused);
- infostruktuuri vaadeldakse kui konstruktsioonitähenduse üht tahku;
- konstruktsioonid on seotud pärilusvõrgustikega;
- regulaarsused (reeglid, mudelid, mallid) võtavad selliste konstruktsioonide kuju, mis on võrreldes nendes sisalduvate väljendustega skemaatilised;
- peale spetsiifilisuse/skemaatilisuse astme on konkreetsete väljendite ja abstraktsete mudelite põhiolemus sama;

- inimese lingvistilistesse teadmistesse kuulub tohutu hulk konstruktsioone, millest suur osa on „idiosünkraatilised” (ennustamatud, ainukordsed);
- teooria, mis suudab selgitada ainukordseid konstruktsioone, saab kergesti hakkama ka regulaarsete mudelitega, käsitledes neid erandjuhtumitena (mitte vastupidi);
- korrektse lause või väljendi saamist reguleerivad kitsendused, mis peavad korraga rahuldatud olema

(Langacker 2005: 158).

Hoolimata paljudest sarnasustest näeb Langacker konstruktsioonigrammatikal ja kognitiivsel grammatikal ka märkimisväärseid erinevusi ning kirjeldab mõnesid neist, piirdudes võrdlemisel siiski vaid Goldberg'i argumentstruktuurikonstruktsioonide käsitlusega (Goldberg 1995).

Üks olulisemaid jooni, mille Langacker konstruktsioonigrammatika ja kognitiivse grammatika erinevusi analüüsid esile toob, on konstruktsioonigrammatika generatiivsus. Generatiivsuse idee on vastuolus kognitiivse grammatika põhikontseptsiooniga, mille järgi grammatikat ei vaadelda kui generatiivset või konstruktiivset seadet, mis tagab korrektsete lausete moodustamise, vaid see on midagi, mida keelekasutajad teevad, tarvitades selleks kõiki olemasolevaid allikaid. Kui määratleda keelekasutuses tarvitavate kognitiivsete võimete koguhulk ja nimetada saadud kogumit grammatikaks, siis on grammatika vaid struktureeritud kogum rääkimiseks ja arusaamiseks kasutatavaid konventsionaalseid üksusi. Kognitiivset grammatikat ühendab konstruktsioonigrammatikaga küll see, et mõlemad peavad oluliseks selgitada „korrektsust” (ingl *well-formedness*) ja konventsionaalsust, kuid kognitiivne grammatika ei seo seda eesmärki generatiivsusega (Langacker 2005: 159).

Erinev on ka põhiliste universaalsete grammatiliste kategooriate (nimisõna, verb, subjekt, objekt jne) käsitlus. Kognitiivses grammatikas iseloomustatakse selliseid kategooriaid mõisteliselt, skemaatiliselt (antakse abstraktsed definitioonid, mis kehtivad kõigil juhtumitel). Konstruktsioonigrammatikas niisuguseid definitioone ei ole, vaid sellistele kategooriatele omistatakse taandamatute süntaktiliste primitiivide staatus. Seega ei ole konstruktsioonid konstruktsioonigrammatikas tegelikult taandatavad puhasteks vormi-tähenduse paarideks, kuna nende kirjelduses viidatakse teistele elementidele (N, V, S, O), millele ei omistata mingit tähendust (Langacker 2005: 160–161).

Konstruktsioonigrammatikas on keeleüksust traditsiooniliselt peetud konstruktsiooniks ainult siis, kui selle mingi aspekt ei ole täielikult ennustatav³. Kognitiivisti vaatepunktist on niisugune käsitlus siiski vaieldav, sest konventsionaliseerunud ja kõnelejate poolt tervikuna õpitud, kuid moodustuselt regulaarsete üksuste väljajätmist keele väljendusvahendite süsteemist on raske põhjendada (Langacker 2005: 161).

³ Sellest seisukohast on uuemates kognitiivse suunitlusega konstruktsioonigrammatika kirjeldustes siiski loobutud, vt nt Goldberg 2006: 5.

Samuti ei nõustu Langacker täiesti Goldbergi väitega, et verbiidele pole põhjust eri argumentstruktuurikonstruktsioonides postuleerida erinevaid tähendusi (Langacker 2005: 161–162).

Kokkuvõttes jõuab Langacker arvamusele, et konstruktsioonigrammatika ja kognitiivne grammatika on vaatamata nende paljudele ühistele seisukohtadele siiski iseseisvad grammatikateooriad, kuid möönab samas, et ei ole lõplikult selge, kas käsitluste lahknevused tulenevad kahe teooria põhimõttelisest erinevusest või on küsimus üksnes rõhuasetuses (Langacker 2005: 158).

Seoseid ja paralleele saab leida konstruktsioonigrammatika ja teistegi lingvistiliste uurimissuundade vahel. Esile on tõstetud konstruktsioonigrammatika sidemeid relatsioonigrammatikaga (Östman, Fried 2004: 2) ning generatiivse semantika teooria raames arendatud gestaltgrammatikaga (Östman, Fried 2004: 3–4). 20. sajandi keskpaiga olulisima paradigma, generatiivse grammatikaga, ühendab konstruktsioonigrammatikat mõlema teooria generatiivne olemus, oluliseks erinevuseks on aga konstruktsioonigrammatika ühetasandilisus ja transformatsioonireeglite puudumine (Kay 1995: 172). Paul Kay on konstruktsioonigrammatika formaalset poolt arendades seda lähendanud põhjakesksele fraasstruktuurigrammatikale (ingl *head-driven phrase structure grammar*) (Östman, Fried 2004: 5).

I.1.3. Argumentstruktuurikonstruktsioonid

Järgnev käsitlus toetub põhiosas Adele E. Goldbergi monograafiale “Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure” (1995) ning annab ülevaate seni mõjukaimast verbi argumentstruktuuride konstruktsioonigrammatilisest kirjeldusest. Ehkki Goldbergi käsitluse üheks aluseks on hüpotees, et lihtlausekonstruktsioonid on otseselt seotud inimkogemuse jaoks põhilisi situatsioone peegeldavate semantiliste struktuuridega (Goldberg 1995: 5), mistõttu võiks oletada lihtlausekonstruktsioonide teatavat universaalsust eri keeltes, pole konstruktsioonid üksüheselt keelest keelde ülekantavad. Seepärast on refereerimisel piiratud ennekõike ingliskeelsete originaalnäidete esitamise, võimaluse korral tuuakse siiski paralleele ka eesti keelest.

Argumentstruktuurikonstruktsioonid on konstruktsioonide eriliik, mis sisaldab keele lauselise väljenduse põhivahendid (Goldberg 1995: 3). Põhilause-tüüpide konstruktsioonide üldisus, universaalsus ja tsentraalsus keelesüsteemis näib esmapilgul minevat mõneti vastuollu konstruktsioonigrammatikute tava-praktikaga lähtuda keeleuurimisel ennekõike ainukordsest ja n-ö erandlikust. Mõneti see ilmselt nii ongi. Samas tuleb rõhutada, et Goldbergi argumentstruktuurikonstruktsioonide käsitlus püüab hõlmata ka keeles ainukordsed ja erandlikud laused ning selgitada innovatiivset keelekasutust.

Goldbergi monograafia põhiväite võiks sõnastada järgmiselt: keele põhilause-tüüpide konstruktsioonid on iseseisvad vormi ja tähenduse vastavused, mille tähenduspool ei ole taandatav lauses esinevate sõnade tähendustele. Konk-

reetse lause lõplik tõlgendus moodustub lauses esinevate sõnade tähenduste ja lausekonstruktsiooni tähenduse kombinatsioonina (Goldberg 1995: 9–10).

1.1.3.1. Verbi ja konstruktsiooni integreerumine

Osa verbiga seotud freimisemantikast moodustavad **verbi osalusrollid** (Goldberg 1995: 39), nt verbi *saatma* osalusrollideks on saatja, saadetis ja saadetise vastuvõtja. Verbi semantika määrab ka selle, millised verbi osalusrollidest on leksikaalselt eendatud – need on rollid, millel on verbiga seotud taustfreimis verbi tähenduse seisukohalt eriline, fokaalne funktsioon (Goldberg 1995: 44). Nii võivad sama taustfreimi jagavates verbipaarides olla leksikaalselt eendatud erinevad osalusrollid: näiteks verbi *müüma* puhul on eendatud müüja ning müüdava/ostetava roll, verbi *ostma* puhul aga ostja ning müüdava/ostetava roll. Eendatud osalusrollid on need rollid, mis on vastavat finiitset verbivormi sisaldavas lauses üldjuhul obligatoorsed (Goldberg 1995: 45).

Verbi osalusrollidest tuleb eristada konstruktsioonide juurde kuuluvaid **argumentrolle**, mis on osalusrollidest üldisemad ning vastavad üldjoontes Fillmore'i käändegrammatikas (1972: 24–25) postuleeritud käändefunktsioonidele. Verbi osalusrollid osutuvad konstruktsiooni argumentrollide erijuhtumiteks (Goldberg 1995: 43). Ka konstruktsioonid nagu leksikaalsedki üksused määratlevad osa argumentrolle eendatuna. Konstruktsioonis eendatud argumentrollid on need, mis on konstruktsiooniga ühendatud „otsese” grammatilise seose abil (Goldberg 1995: 48). „Otsese” grammatilise seosega ühendatud argumentrollideks peab Goldberg inglise keeles subjekti, objekti ja kaudobjekti rolli kui semantiliselt olulisimaid või diskursuse struktuuri seisukohalt prominentseid (Goldberg 1995: 48–49). Eesti keeles tuleks eendatud argumentrollideks pidada ilmselt neid, mis on konstruktsioonis esindatud subjekti, objekti või predikatiivi kujul. Niisiis, kui võrrelda näiteks eesti keele netsessiivkonstruktsiooni (nt *Meil tuleb minna*, *Tal polnud midagi valida* (vt jaotis 3.1.1.1)) ja n-õ „päris” modaal-konstruktsioone (nt *Ma pean minema*, *Ta võib valida* (vt jaotised 3.2.2.1, 3.1.8.1)), tuleks järeldada, et „päris” modaalkonstruktsioonis on agent eendatud, netsessiivkonstruktsioonis aga mitte.

Kui verb kuulub klassi, mis on konventsionaalselt seotud mingi konstruktsiooniga, siis lause moodustamisel sulanduvad verbi osalusrollid konstruktsiooni argumentrollidega. See, millised verbi osalusrollid sulanduvad milliste konstruktsiooni argumentrollidega, on määratud kahe põhimõtte abil: 1) sulanduda saavad ainult semantiliselt samalaadsed rollid, st rollid, millest üht võib mõista teise erijuhuna; 2) verbi leksikaalselt eendatud ja väljendatud osalusroll peab sulanduma konstruktsiooni eendatud argumentrolliga; kui verbil on kolm leksikaalselt eendatud osalusrolli, siis üks neist võib sulanduda konstruktsiooni eendamata argumentrolliga (Goldberg 1995: 60). Niisiis määratleb konstruktsioon, millised rollid peavad olema obligatoorselt sulandatud verbi osalusrollidega, ning ka selle, millisel viisil on verb integreeritud konstruktsiooni. Tüüpiliselt on verbi osalusrollid konstruktsiooni argumentrollidega üksüheses vastavuses. Sel juhul on konstruktsiooni tähendus verbi tähenduse seisukohalt

liiane ning verb lisab üksnes täpsustavat informatsiooni konstruktsiooni tähenduses sisalduvale situatsioonikirjeldusele (Goldberg 1995: 61).

Verbi osalusrollide ja konstruktsiooni argumentrollide arv ei pea siiski alati kokku langema, vaid konstruktsioon võib lisada rolle, mis ei kuulu verbi osalusrollide hulka (Goldberg 1995: 53–54). Üks Goldbergi konstruktsioonigrammatika kõige atraktiivsemaid omadusi ongi teooria suutlikkus selgitada süsteemi raamest väljumata mõistlikul viisil ka innovatiivset keelekasutust. Üksnes leksikaalsemantilistest reeglitest lähtudes oleks verbi iga ainukordse kasutuse korral tavapärasest erinevas süntaktilises struktuuris tarvis postuleerida verbile uus tähendus. Klassikaliseks saanud näitelause *He sneezed the napkin off the table* 'Ta aevastas salvrätiku laualt maha' tõlgendamiseks vajaksime verbi *sneeze* tähendust 'aevastamise abil objekti asukohta muutma', mis ilmselt ei oleks mõistlik. Konstruktsioonilise lähenemise korral võime aga mõista verbi lõplikku tõlgendust konkreetsetes kontekstis saaduna vastava konstruktsiooni tähenduse (X CAUSES Y TO MOVE Z) ja verbi tähenduse ühendamisest (Goldberg 1995: 9–10). Konstruktsioon lisab siin ühe osalusrolliga verbile selles konkreetsetes realisatsioonis veel kaks lisarolli ning liidab verbi semantika põhjustatud liikumise tähenduse.

1.1.3.2. Konstruktsioonide pärilusseosed ja konstruktsiooniline polüseemia

Konstruktsioonigrammatikale on üldiselt omane, et konstruktsioonid on grammatikas organiseeritud taksonoomiliselt, olles omavahel pärilusseostes (Croft, Cruse 2004: 265). Goldbergi järgi eksisteerib argumentstruktuurikonstruktsioonide vahel neli põhilist pärilusseoste tüüpi: polüseemiaseos, metafoorse laienduse seos, *allosa* seos ja pretsedendiseos (Goldberg 1995: 75). Polüseemiaseos ja metafoorse laienduse seos on defineeritud analoogselt vastavate seostega leksikaalsete üksuste puhul (vt Goldberg 1995: 75; 81). *Allosa* (ingl *subpart*) seose puhul toimib üks konstruktsioon teise konstruktsiooni osana (Goldberg 1995: 78) ning pretsedendiseoseks nimetatakse sellist konstruktsioonidevahelist suhet, mille korral üks konstruktsioon on mõistetav teise konstruktsiooni erijuhtumina (Goldberg 1995: 79). Pärilusseostest olulisim on Goldbergi teoorias polüseemiaseos.

Konstruktsioonid ei ole tüüpiliselt seotud vaid ühe rangelt fikseeritud abstraktse tähendusega, vaid neil on terve rühm omavahel tihedalt seotud polüseemseid tähendusi. Kuna konstruktsioonigrammatikas eeldatakse, et leksikoni ja grammatika vahel puudub terav piir ning leksikoniüksuste polüseemia on universaalne keelenähtus, võib ka konstruktsioonide polüseemiat pidada ootuspäraseks (Goldberg 1995: 31).

Konstruktsioonilise polüseemia näitena esitab Goldberg ditransitiivkonstruktsiooni tähenduste võrgustiku. Tüüpiliselt väljendatakse ditransitiivkonstruktsiooniga situatsiooni, kus agent edastab patsiendile mingit liiki objekti.

Konstruksiooni põhitähendus on objekti tegelik edukas üleandmine, nt *John gave Mary an apple* 'John andis Maryle õuna'. Võimalikud on siiski ka mõned muud, põhitähendusest veidi erinevad interpretatsioonid: 1) loomis- ja omandamisverbide puhul tegeliku üleandmise fakti ei eeldata, järeldeb üksnes kavatsus objekt üle anda (nt *John baked Mary a cake* 'John küpsetas Maryle koogi'); 2) lubadusverbide puhul on täidetud vaid n-ö „rahulolutingimused” ülekande toimumiseks (nt *John promised Mary a car* 'John lubas Maryle autot'); 3) keeldumisverbide korral eitatakse ülekande toimumist (nt *John refused Mary a raise in salary* 'John keeldus Mary palka tõstmast („palgatõusust”)' jne. Niisiis on tegemist tüüpilise polüseemiajuhtumiga: sama vormi kasutatakse erinevate, kuid omavahel tihedalt seotud tähenduste edasiandmiseks (Goldberg 1995: 32–33).

Polüseemsete tähenduste hulgas on alati üks keskne, baastähendus. Ditransitiivkonstruksiooni puhul on selleks põhitähenduseks objekti eduka üleandmise sündmus. Põhitähenduse määramisel võetakse arvesse järgmisi kriteeriume: tähendus on võimalikult konkreetne, sellel baseerub enamik tähenduse metafoorsetest laiendustest, ülejäänud tähendusklassid saab kõige ökonoomsemalt esitada baastähenduse laiendustena (Goldberg 1995: 33–34).

Ehkki konstruksiooni eri tähendused on baastähendusele lähedased, pole nad üldiselt (nagu leksikaalse polüseemiagi puhul) ennustatavad, vaid on konstruksiooniga konventsionaalselt seotud. Niisiis tuleb konstruksioonide erinevad tähendused esitada loendina (nagu ka konstruksioonid ise) (Goldberg 1995: 34).

1.1.3.3. Konstruksiooniga lõimuva verbi semantilised piirangud

Lisaks innovatiivse keelekasutuse selgitamisele peab konstruksioonigrammatika põhjendama ka asjaolu, et enamiku konstruksioonide lünki ei saa täita kaugeltki mitte kõigi verbide ja nende argumentidega, vaid suurem osa konstruksioone on üksnes osalt produktiivsed.

Esmasel ja kõige loomulikumul moel seostuvad konstruksiooniga verbid, mis täpsustavad konstruksiooni tähendust, nt *Hana gave/passed Martin the salt* 'Hana andis/ulatas Martinile soola' (Goldberg 1997: 386). Prototüüpsuselt järgmine võimalus on jõudünaamiline suhe konstruksiooni ja verbi tähenduse vahel (ingl *force-dynamic relationship*), mis hõlmab vahendi, tulemuse ja keeldumise tähenduse, nt *Pat refused Chris a kiss* 'Pat keelas Chrisile suudluse' (Goldberg 1997: 392). Harvemad on juhtumid, kus konstruksiooniga lõimuvad verbid, mis märgivad konstruksioonitähendusele vastava sündmuse eeltingimust või sellega kaasnevat sündmust, nt *Dave baked Elena a cake* 'Dave küpsetas Elena koogi' (Goldberg 1997: 394).

Siiski ei piisa konstruksiooniga lõimuvate verbide jaoks kehtivate piirangute kirjeldamiseks niisugustest üldistest määratlustest. Näiteks on ka ditransitiivkonstruksioon produktiivne ainult osaliselt: seda saab laiendada uutele verbivormidele (nt *John faxed Bob the report* 'John faksis Bobile aruande'), samas ei

ole see konstruktsioon täielikult produktiivne mitte üheski üldiste kriteeriumide alusel määratletud verbirühmas (nt kõnelemist väljendavate verbide *tell* ja *whisper* võime ditransitiivkonstruktsiooniga liituda ei ole võrdne: *Joe told Mary the story* 'Joe rääkis selle loo Maryle', aga **Joe whispered Mary a story* 'Joe sosistas loo Maryle') (Goldberg 1995: 120–121).

Konstruktsiooni sobivuse tingimused on Goldbergi järgi määratud verbi kuulumisega mingisse kitsasse, rangelt piiritletud semantikaga verbiklassi. Näiteks ditransitiivkonstruktsiooniga võivad lõimuda 1) verbid, mis tähistavad otseselt andmist (*give, pass, hand* jne); 2) verbid, mis tähistavad hetkelist ballistilist liikumist (*throw, fling, shoot* jne); 3) saatmisverbid (*send, mail, ship* jne); 4) omandamisverbid (*get, buy, find* jne); 5) loomisverbid (*bake, make, build* jne) jt.⁴ Analoogiliselt saab esitada loendi verbiklassidest, mille liikmed ditransitiivkonstruktsiooniga ei liitu, ehkki nende semantika seda võimaldaks; näiteks kuuluvad sellesse loendisse verbid, mis väljendavad jätkuvalt kaasneva liikumise põhjustamist mingil kindlal viisil (nt **I pulled/lifted/carried John the box*) jpt (Goldberg 1995: 125–129).

Need kitsalt defineeritud verbiklassid on meie teadmuses tõenäoliselt esindatud semantiliselt seotud verbide kimpudena. Uued, varem klassifitseerimata verbivormid lisatakse analoogia alusel juba olemasolevatele kimpudele; esmased sarnasusotsustused võivad siiski olenevalt keelekasutajast ja kontekstist mõnevõrra erineda (Goldberg 1995: 133). Verbikimpude produktiivsus on varieeruv, tõenäoliselt oleneb see olulisel määral vastavasse kimpu kuuluvate sõnade arvust – suurema esindajate hulgaga kimbud on produktiivsemad. Kasutussagedus ei ole produktiivsuse seisukohast nähtavasti nii oluline (Goldberg 1995: 134).

Esineb küll idiolektilisi erinevusi konstruktsioonide ja verbide lõimimisel, kuid need on üldjuhul seletatavad verbi semantiliste tunnuste erineva tõlgendamise võimalustega. Üksikuid erandeid on sageli võimalik põhjendada keele varasemate arenguetappidega (nn positiivsed erandid), nt sõnadel *forgive* 'andestama' ja *envy* 'kadedama', mis esinevad ditransitiivses konstruktsioonis (*John forgave her her sins* 'John andestas talle ta patud', *He envied the prince his fortune* 'Ta kadestas printsi tema õnne pärast'), on ajalooliselt olnud tähendus, mis oli väga tihedalt seotud verbi *give* 'andma' tähendusega. Nende verbide kasutus ditransitiivsetes konstruktsioonides on noorema põlvkonna esindajate hulgas harv (Goldberg 1995: 129–132). Selliste juhuslike positiivsete erandite hulk keeles ei ole siiski suur, sest keelekasutajad peavad kõik sellised sõna ja konstruktsiooni seosed individuaalsete üksustena mälus säilitama (Goldberg 1995: 136).

⁴ Pandagu tähele, et Goldberg käsitleb siin ditransitiivkonstruktsiooni ühtsena, pööramata tähelepanu asjaolule, et konstruktsioonidega lõimuvate verbide semantiliste erinevuste tõttu võib mõnel juhul olla tegemist ditransitiivkonstruktsiooniga polüseemselt seotud konstruktsiooniga, mitte ditransitiivkonstruktsiooni endaga (vrd näiteid jaotises 1.1.3.2). Analoogset lähenemist kasutatakse ka siinses töös infiniitivitarindiga konstruktsioonide käsitlemisel (vt ka jaotis 2.2).

Lisaks eri verbiklasside produktiivsusele konkreetse konstruktsiooniga lõimumisel saab rääkida ka konstruktsioonide endi erinevast produktiivsusest – on konstruktsioone, mis ei ole täielikult produktiivsed isegi üksikute kitsalt defineeritud verbiklasside piires, ning konstruktsioone, mis on üldiste semantiliste piirangute puudumisel peaaegu täielikult produktiivsed. Näiteks on inglise *way*-konstruktsioon (*Frank found his way to New York* ‘Frank saabus New Yorki’) peaaegu täielikult produktiivne, resultatiivkonstruktsioon (nt *John shot him dead* ‘John laskis ta surnuks’) aga suhteliselt ebaproductiivne (Goldberg 1995: 136–137).

1.1.3.4. Goldbergi polüseemia- ja produktiivsusekäsitluse kriitikat

Käesolevas jaotises tutvustatakse lühidalt mõningaid Goldbergi analüüsile esitatud vastuväiteid.

Hans Boas (2002) püüab konkreetse näite varal tõestada, et konstruktsioonilise polüseemia postuleerimine Goldbergi poolt on olnud ekslik. Boas võtab vaatluse alla inglise verbid *hit* ‘lööma, hoopki andma’ ja *strike* ‘lööma, taguma’ ning nende võime lõimuda põhjustatud liikumise konstruktsiooniga (X CAUSES Y TO MOVE Z). Verb *hit* saab niisuguses konstruktsioonis osaleda:

- (1) hit <**hitter** hittee> (Joe hit the ball across the field ‘Joe lõi palli üle väljaku’)

Verbi *strike* puhul pole aga põhjustatud liikumise tähendus mõeldav:

- (2) *strike <**striker** strikee> (*Joe struck the ball across the field ‘Joe tagus palli üle väljaku’)

Goldbergi esitatud kitsendused verbile põhjusliku liikumise konstruktsioonis osalemiseks seda distributsioonilist erinevust põhjendada ei suuda. Seega oleks tarvis mitmekülgsemat, detailsemat analüüsi, et defineerida faktorid, mis määratlevad verbi argumentstruktuuri realiseerumise mudelid (Boas 2002: 130–131).

Goldbergi järgi on verbil *hit* põhitähendus, mis ei sisalda põhjustatud liikumise tähendust – selle saab verb alles põhjustatud liikumise konstruktsioonis (Goldberg 1995: 153). Seega kannab verb järgmistes lausetes sama tähendust, erineva interpretatsiooni tingib konstruktsioon:

- (3) Joe hit the table. ‘Joe lõi lauda’
 (4) Joe hit the ball across the field. ‘Joe lõi palli üle väljaku’

Boas väidab, et nii see siiski ei ole: verbil *hit* on endal kaks erinevat konventsionaliseerunud tähendust – esialgseid lauseid võib modifitseerida nii, et konstruktsioon ei muutu, kuid muutub verbi tähendus:

- (5) Joe hit the ball. 'Joe lõi palli.'
 (6) *Joe hit the table across the field. '*Joe lõi laua üle väljaku.'

Lauses 5 saab verb *hit* ilma konstruktsiooni muutuseta, ainult argumendi semantika varieerimise tulemusel põhjustatud liikumise tähenduse. Lause 6 on aga semantilisel vastuvõetamatu või vähemalt kummaline, kuna argumendi semantika ei võimalda verbi interpreteerida põhjustatud liikumise tähendust kandvana. Niisiis tuleb tähenduserinevused kanda mitte konstruktsiooni, vaid verbi enese mitmese semantika arvele (Boas 2002: 131–132).

Boas seab kahtluse alla ka Goldbergi väite, et konstruktsioon suudab laiendada verbi tähendust, lisades sellele põhjusliku liikumise aspekti. Korpusematerjal osutab, et tegelikus keelekasutuses leidub näiteid põhjusliku liikumise konstruktsioonidest, milles konstruktsioon ei ole verbile lisanud oma tähendust, liikumise põhjustamist:

- (7) She glared a hole through me 'Ta jõllitas augu minust läbi'
 (8) They laughed themselves to death 'Nad naersid end surnuks'

(Boas 2002: 133).

Vastuolu lahendamiseks on kaks teed: postuleerida põhjustatud liikumise konstruktsioonile uued laiendused või esitada verbi leksikaalses kirjelduses ka informatsioon tema võimaliku esinemise kohta eri konstruktsioonides. Boas peab lahenduseks viimast võimalust, kuna konstruktsioonile uute laienduste postuleerimine iga ainukordse kasutuse jaoks oleks ebaökoonoomne. Ühtlasi kaotaks Boase pakutud lahendus vajaduse defineerida semantilised piirangud, mis kitsendavad verbide konstruktsioonis esinemise võimalusi, ning konstruktsioonilise polüseemia käsitlus muutuks ülearuseks, kuna vastav info sisalduks juba verbi leksikaalses kirjelduses (Boas 2002: 134).

Tõenäoliselt on Boase kriitikat võimalik osaliselt vaidlustada: lükata uute argumentidega ümber tema seisukohad konkreetsete üksiknäidete tõlgendamisel; näidata, et konstruktsiooni semantika võimalikke laiendusi ei eksisteeri nii palju, et nende kirjeldamine muutuks ebaökoonoomseks (näiteks lause *They laughed themselves to death* 'Nad naersid end surnuks' kuuluks Goldbergi tõlgenduses nähtavasti resultatiivkonstruktsiooni näidete hulka – ja resultatiivkonstruktsioon on Goldbergi järgi (1995: 180) põhjustatud liikumise konstruktsiooni olulisemaid laiendusi); võib-olla saaks leida mooduse võimalike laienduste automaatseks genereerimiseks vastavalt vajadusele (mööndusel, et konkreetse laienduse tegeliku olemasolu fakti peame siiski teadma) vms.

Siiski tuleks ilmselt tõsiselt võtta Boase varjatud etteheidet korpusematerjalide vähese kasutamise kohta – tegelikku keelekasutust on lisaks autori enese keelekompetentsile hakatud konstruktsioonigrammatilistes uurimustes arvestama alles viimastel aastatel.

Probleeme Goldbergi polüseemia- ja kitsenduste teoorias on täheldanud ka Frederike van der Leek (1996), kes näitab inglise ditransitiivkonstruktsiooni

esinemisvõimaluste analüüsi abil, et verbide konstruktsioonis esinemise võimalusi tuleks senisest põhjalikumalt käsitleda, ning väidab, et need võimalused ühelt poolt ning verbidele esitatavad semantilised piirangud teiselt poolt baseeruvad kognitiivsel-reeglipärasel baasil, olles seega ennustatavad.

1.1.4. Konstruktsioonigrammatika ja keele muutumine

Enamik konstruktsioonigrammatilisi töid kirjeldavad keelt sünkroonilisest aspektist, puudutades selle ajaloolist arengut vaid põgusalt (nt Goldberg 1995: 132), vt siiski nt Leino 2003. Huvi keele varieerumise ja muutumise vastu on konstruktsioonigrammatika käsitlustes siiski suurenenud (vt nt Leino, Östman 2005).

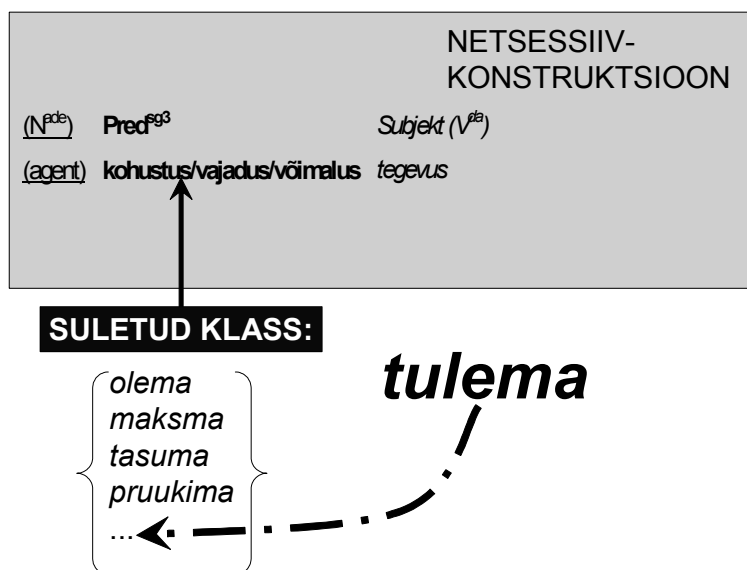
Esmased konstruktsioonide ajaloolist arengut puudutavad uurimused ei ole siiski näidanud vastuolusid üldaktsepteeritud arusaamadega keelte arenemise seaduspärade kohta. Näiteks on Michael Israel (1996) analüüsinud inglise *way*-konstruktsiooni arengut, ning ehkki eripärasena võib esile tuua kahe erineva konstruktsiooni sulandumise *way*-konstruktsiooni kujunemisel, toetab tema käsitlus üldjoontes seisukohta, et konstruktsioon kujuneb kooskõlas grammatiseerimisprotsessi toimumise üldtunnustatud põhimõtetega (vt nt Heine jt 1991; Hopper, Traugott 1993): muutused sünnivad pika aja jooksul, konstruktsiooni mõisteline sisu on järk-järgult laienenud ja esialgne konkreetne sisu asendunud abstraktsemaga. Konstruktsiooni vorm on üha enam kivinenud, kasutussagedus suurenenud. Niisugust protsessi, kus grammatiseerimisele iseloomulikud muutused hõlmavad terveid abstraktseid konstruktsioone, on nimetatud ka konstruktsiooniliseks grammatiseerimiseks⁵.

Konstruktsioonigrammatikat ja grammatiseerimisteooriat saab seostada teistsugusestki aspektist, kirjeldades leksikoniüksuse grammatiseerumist kui selle üksuse siirdumist sellisesse (väheproduktiivsesse) grammatilisse konstruktsiooni, milles see varem ei esinenud.

Leksikoniüksused grammatiseeruvad algul üksnes kindlas, semantiliselt ja grammatiliselt kitsalt piiritletud ümbruses, mistõttu on väidetud, et õieti tuleks rääkida mitte niivõrd üksiksõnade ja -vormide, kui võrd tarindite grammatiseerumisest (Bybee jt 1994: 11; Hopper, Traugott 1993: 4), tarindiga seotud sõnavormi grammatiseerimine on üksnes tarindi grammatiseerumise kaasnähe (Lehmann 2002: 7). Uue tarindi loomise aluseks on selle sarnasus varasemate tarinditega (Itkonen 2002: 418). Nii eeldab näiteks uue kaassõnatarindi teke inimteadvuses vastava mudeli olemasolu senises süsteemis. Seega oleks tõenäoliselt paljudel grammatiseerumisjuhtudel võimalik toimuvat kirjeldada mitte tarindi grammatiseerumisena, vaid uue leksikoniüksuse konventsionaliseerumisena keeles juba varem olemas olnud grammatilises konstruktsioonis, milles

⁵ Kemmer, Suzanne 2005. The Usage-Based Model and Corpus Linguistics. Ettekanne Tartu Ülikooli keeleteaduse ja -tehnoloogia doktorikooli seminaril Tartus 29.11.2005.

aga see konkreetne üksus varem ei esinenud. On võimalik, et ka mõningate infinitiivitarindiga konstruktsioonide teket saaks analüüsida kui uue leksikoniüksuse lõimumist ebaproductiivse konstruktsiooniga. Näiteks võib netsessiivse *tulema*-tarindi⁶ kujunemist kirjeldada kui *tulema*-verbi lõimuma hakkamist netsessiivkonstruktsiooniga, kus see verb varem ei esinenud (vt ka Penjam 2006a). Skemaatiliselt kujutab niisugust grammatiseerumismudelit joonis 1.1.

Joonis 1.1. Netsessiivse *tulema*-tarindi võimalik grammatiseerumismudel

I.2. Infinitiivid ja infinitiivikonstruktsioonid

I.2.1. Infinitiivi mõistest

Finiitsuse ja infiniitsuse eristus keeleteaduses pärineb klassikalise kreeka ja ladina keele verbimorfoloogia kirjeldamise traditsioonist. Selle traditsiooni järgi jaotuvad verbivormid finiitseteks ja infiniitseteks: finiitsed verbivormid on „piiratud” (ingl *limited*), näiteks isiku, arvu ja ajaga, infiniitsetel vormidel, nagu infinitiivid ja partitsiibid, niisuguseid piiravaid tunnusoone ei ole (Bisang 2001: 1400).

Infinitiivide käsitus üldkeeleteaduslikus kirjanduses on olnud võrdlemisi põgus, mida näitab seegi, et iseseisva märksõna staatuse on termin *infinitiiv* saanud vaid üksikutes lingvistikaentsüklopeedias ja -leksikonides. Vähestes teatmeteostes toodud definitsioonid sedastavad, et tegemist on infiniitse verbivormiga, iseloomulike tunnustena mainitakse infinitiivivormi alistumist teisele

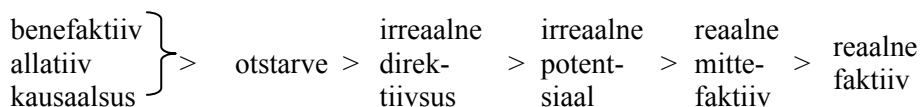
⁶ Vt jaotis 3.1.1.1.

verbile (Matthews 2007: 193) ja selle esinemist tüüpiliselt morfoloogiliselt markeerimata kujul (Crystal 1997: 195). Näited tuuakse inglise keele kohta, vastandades „tühja” ehk nullinfinitiivi (*he saw her go, I made him do it*) ja to-infinitiivi (nt *he wants to go, I forced him to do it*) (Matthews 2007: 193; Crystal 1997: 195). Pikemad käsitlused on enamasti praktilis-metoodilise suunitlusega (vt nt Buscha, Zoch 1988).

Uuemates tüpoloogilistes käsitlustes on infinitiive põgusalt vaadeldud näiteks seoses vajadusega defineerida konverbe ja eristada neid teistest infiniitvormidest. Konverbe määratletakse tänapäeva lingvistilises tüpoloogias üldjuhul kui infiniitseid verbivorme, mis toimivad lauses adverbiaalidena (Haspelmath 1999: 110; Tikkanen 2001: 1112; Nedyalkov, V., Nedyalkov, I. 1987: 75). Eri keelte varasemates kirjeldustes on sama mõiste väljendamiseks kasutatud mitmesuguseid termineid: konverbe on nimetatud adverbiaalseteks partitsiipideks, gerundideks või gerundiivideks, samuti konjunktiivpartitsiipideks või absoluiviideks. Termin *konverb* on keeletüpoloogias kasutusel alates 1990ndatest aastatest, olles üle võetud Altai keelte kirjeldusest (Haspelmath 1999: 111). Eesti keele käsitlustes on prototüüpset konverbi harilikult nimetatud gerundiiviks või lihtsalt *des*-vormiks (nt *lamades lugemine on silmadele kahjulik* (EKG 1995: 69)). Konverbide kirjeldamisel vastandatakse neid sageli teistele infiniitsetele verbivormidele: partitsiipidele, verbaalnoomenitele ja infiniitviidele, ning täpsustatakse ühtlasi ka viimaste definitsioone. Infinitiive iseloomustatakse sellistes käsitlustes enamasti kui verbi infiniitvormi, mis toimivad lauses tüüpiliselt verbi komplemendina (eeskätt objektina) või ka otstarbemaaruseana (nt Haspelmath 1999: 111).

Ehkki infinitiivil puuduvad enamasti modaalsus-, aja-, aspekti-, isiku-, arvu- ja klassivastandused (Herlin jt 2005: 28), võib eri keeltes leida erandlikult infinitiive, millel mõned taolistest vastandustest eksisteerivad; infinitiiviga ühilduva subjekti puudumist peetakse siiski infinitiivide puhul obligatoorseks (Horie 2001: 980). Infiniititarindi abil väljendatava tegevuse, seisundi vms tegevussubjekt on põhiverbi argumendiks oleva subjektiga enamasti sama-viiteline, eriviitelisuse puhul vormistatakse tegevussubjekt muu lauseliikmena (vt nt Hartung 1983: 4).

Infinitiive ja nende grammatiseerumist keeletüpoloogilisel taustal on põhjalikumalt analüüsinud Martin Haspelmath, kes on näidanud, et väide infinitiivivormide morfoloogilise markeerimatuse kohta on ekslik ning ajalooliselt on infinitiivivormid eri keeltes kujunenud enamasti otstarbemaarustest (Haspelmath 1989). Infinitiivide grammatiseerumine toimub Haspelmathi järgi (1989: 298) järgmise skeemi kohaselt:

Irreaalseks-direktiivseks peab Haspelmath infinitiivseid komplemente mõjutamisverbide ('käskima', 'paluma', 'põhjustama' jne) ja soovi väljendavate verbide ('soovima', 'tahtma', 'eelistama' jne) juures, irreaalseks-potentsiaalseks modaalpredikaatide ('võimalik olema', 'võimeline olema', 'vajalik olema', 'tarvis olema' jne) komplemente, reaalseks-mittefaktiivseks mõtlemis- ja kõnelemisverbide ('mõtlemine', 'uskuma', 'näima', 'ütlemine', 'väitmine' jne) komplemente ning reaalseks-faktiivseks tunnetusverbide ('teadmine', 'leidmine', 'avasamine') ja hinnangupredikaatide komplemente. Infinitiivide grammatiseerumise esimest etappi, finaalse infiniitkomplemendi kujunemist illustreerib Haspelmath (1989: 289) järgmiste näidetega:

- a. Mary went to Sabina's apartment. ('Mary läks Sabina korterisse')
- b. Mary went to take photos of Sabina. ('Mary läks Sabinast fotosid tegema')
- c. Mary bought a camera to take photos of Sabina. ('Mary ostis fotoaparaadi, et teha Sabinast fotosid')

Haspelmathi käsitlust on hiljem kommenteerinud ja täpsustanud Jussi Ylikoski (2003). Edaspidi lähtutaksegi siin põhiliselt Haspelmathi ja Ylikoski infinitiivikäsitlusest, kuna esimene neist pakub hea tüpoloogilise baasi infinitiivide ja nende kujunemise kirjeldamiseks ning teine täiendab seda käsitlust, toetudes muuhulgas soome-ugri keelte andmetele.

Ylikoski täpsustab infinitiivide tüpoloogilist definitsiooni järgmiselt: infinitiivid on infiniitsed verbivormid, mida kasutatakse erisugustes argument-funktsioonides, sh seotud adverbiaalina (Ylikoski 2003: 197). Seega on infinitiivi määratlus Ylikoskil mõnevõrra laiem, lubades infinitiiviks pidada mitmesuguseid infiniitse peasõnaga tarindeid, millele esitatav ainus lisatingimus on nende obligatoorsus lauses. Konverbidest eristab infinitiive Ylikoski käsitluses see, et viimased esinevad lauses vaba adverbiaalse laiendina. Mõistagi on süntaktiline „vabadus” suhteline mõiste, mistõttu piir infinitiivide ja konverbide vahel võib olla hajus (Ylikoski 2003: 206). Verbaalnoomenitest eristab infinitiive käände- ja arvukategooria puudumine (Ylikoski 2003: 197). Ylikoski osutab, et maailma keeltes kasutatakse infinitiive primaarselt mõjutamis-, soovimis- ja modaalverbide komplemendina ning infinitiivide mittedirektsionaalsed otstarbetähendused on võrdlemisi marginaalsed, vajades sageli morfoloogilist lisamarkeerimist (vt Haspelmathi näide c – ka eesti keeles on täiendava markeerimise obligatoorne *et*-süda). Seega ei saa niisuguseid mittedirektsionaalseid otstarbemaaruserikke infinitiivitarindeid, mis toimivad lauses vaba laiendina, pidada prototüüpseks (Ylikoski 2003: 207). Lisaks rõhutab Ylikoski seda, et infiniititarindeid ei saa käsitleda modaalsena, vaid tegemist on võrdlemisi vähetähtsusega vormidega – modaal tähenduse annab konstruktsioonile finitiivne põhiverb. See seletab asjaolu, et paljudes keeltes eksisteerib vaid üks infinitiivivorm ning ka mitme infinitiivivormi olemasolu korral vahelduvad need omavahel sageli vabalt, ilma tähenduseristusest (Ylikoski 2003: 210–212).

I.2.2. Eesti keele infinitiivid

Eesti keele akadeemilise grammatika järgi on eesti keeles kolme tüüpi infinitivorm: 1) substantiivile lähedased tegevusnimed ehk *da*-infinitiiv, *vat*-infinitiiv ja *supiin* ehk *ma*-tegevusnimi oma käändevormidega; 2) adjektiivile lähedased kesksõnad ehk oleviku ja mineviku partitsiibid; 3) adverbile lähedane gerundiiv ehk *des*-vorm (EKG 1995: 64). Niisiis tunnustab grammatika *da*- ja *ma*-vormide sarnasust, koondades need ühtse tegevusnime termini alla, kuid hoidub siiski *ma*-tegevusnime infinitiiviks nimetamast. Varasemas akadeemilises eesti keele süntaksi käsitluses (Mihkla jt 1974) on kasutatud termineid *ma*- ja *da*-tegevusnimi, kuid *ma*-tegevusnime käändevorme on nimetatud lihtsalt *mas*-, *mast*-, *mata*- ja *maks*-vormiks.

Tüpoloogilisest vaatepunktist on võrdlemisi probleemivaba partitsiipide ja gerundiivi klassifitseerimine. Gerundiiv toimib lauses vaba adverbiaalse laiendina, olles seega määratletav konverbina. Eesti kesksõnade süntaktiline käitumine on kooskõlas partitsiibi üldkeeleteaduses kasutatava definitsiooniga, mille järgi partitsiip on adjektiivilaadne verbivorm, mis esineb lauses relatiivklausina. Lauselühendites esinevad *nud*- ja *tud*-partitsiip siiski ka konverbina. Selliseid vorme, mis esinevad nii prototüüpses konverbi funktsioonis kui ka muus funktsioonis, on nimetatud mh kombineeritud bifunktsionaalseteks konverbideks (vrd *Ületanud jõe, pöördus ratsanik paremale* (konverb), *Jõe ületanud ratsanik pöördus paremale* (partitsiip), vt Nedyalkov, V., Nedyalkov, I. 1987: 75).

ma-tegevusnime vormid on omavahel morfoloogiliselt seotud, kuid nende süntaktiline käitumine on erinev.

Supiini *ma*-tunnuseline algvorm (illatiivivorm) toimib lauses enamasti kas abiverbi objektilaadse komplemendina (selliseid abiverbi ja täistähendusliku infinitiivivormi ühendeid tavatsetakse küll eesti keele grammatikas käsitada perifrastiliste verbidena, vt EKG 1993: 19–22) või täistähendusliku verbi finaaladverbiaalse laiendina (EKG 1993: 252–255; 258–259). Seega võib *ma*-tegevusnime käsitada infinitiivina nii Haspelmathi kui ka Ylikoski definitsiooni kohaselt: see esineb lauses predikaadi objektilise komplemendina ja otstarbemaaruseana, olles ühtlasi seotud laiend. Haspelmathi infinitiivide grammatiseerumise ahelas paikneb *ma*-tegevusnimi ligikaudu keskel: see esineb otstarvet väljendavana (nt *ta läheb suusatama, nad meelitasid mu jalutama*), irreaal-direktiivsena (nt *ma panen tule põlema, ta viib lapse jalutama*) ja irreaal-potentiaalsena (nt *ma olen võimeline kirjutama, ta peab ootama*). Reaal-modaalsed kasutused puuduvad. Ka *ma*-tegevusnime ajalooline kujunemine on infinitiivile tüüpiline: nagu infinitiivid paljudes maailma keeltes on *ma*-tegevusnimigi kujunenud samatunnuselisest deverbaalnoomenist (vt nt Viitso 2003: 213; Saukonen 1965: 30), otstarbetähenduse kujunemisele on ilmselt kaasa aidanud lisanduva illatiivitunnuse latiivsus.

***mas*-vorm** esineb analoogselt *ma*-tegevusnimega adverbiaalsena (*ma käin jalutamas, ta on mängimas*). Sellisteski ühendites on *supiinil* peale kohatähenduse ka otstarbetähendus (EKG 1993: 255). Lisaks esineb *mas*-vorm *olema*-

verbi komplemendina progressiivtarindis (vt EKG 1993: 259). Mõlemal juhul on *mas*-vorm konstruktsioonis seotud laiendiks. Seega võib ka *mas*-vormi pidada infinitiiviks nii Haspelmathi kui ka Ylikoski definitsiooni mõttes. Haspelmathi grammatiseerumisahelasse on *mas*-vormi siiski keeruline paigutada: see esineb küll otstarbemäärusena ja koos tunnetusverbidega ehk reaalsefaktiivsena (nt *ma leidsin ta joonistamas, ta näeb mind kirjutamas*), kuid ahela vahepealsete lülide kohta näiteid ei leidu.

***mast*-tarind** esineb seotud adverbialse laiendina, väljendades lähtekohta (nt *ta tuli jooksmast*) või negatiiv-implikatiivsete verbide korral toimumata jäänud sündmust (nt *ma hoidun uinumast*). Määruslik *mast*-tarind on lauses seotud laiend (EKG 1993: 256–257). Niisugusena oleneb *mast*-tarindi tüpoloogiline staatus vaatepunktist: Haspelmathi käsitluses ei saa määruslikku otstarbetähenduseta *mast*-vormi pidada prototüüpseks infinitiiviks, vaid see vastab pigem konverbi definitsiooni kriteeriumidele, Ylikoski määratluse järgi võib aga *mas*-vormi selle seotuse tõttu pidada infinitiiviks.

***mata*-vormi** tüpoloogiline määratlemine on keerukas, sest selle funktsioonid on väga mitmekesised. *mata*-vorm võib esineda partitsiibina, modifitseerides atribuudina substantiivi tähendust (nt *tegemata tööd*), vaba adverbialina ehk konverbi tähenduses (nt *vaatamata talle otsa, võis aimata talle osaks saanud raskusi*) ning koos verbidega *olema* ja *jääma* ka seotud komplemendina ehk infinitiivi funktsioonis (nt *töö jäi tegemata*). Analoogete defineerimisraskusi on näidatud ka soome keele vastava vormi puhul (Ylikoski 2003: 217).

***maks*-vorm** esineb lauses vaba finaalsadverbialina (nt *lapsed korjasid värvilisi lehti, valmistamaks neist kauneid kimpe*). Infinitiividega seob seda niisiis otstarbetähendus, kuid Ylikoski järgi tuleks *maks*-vormi pidada konverbiks, kuna see ei esine obligatoorse lauseliikmena. Täheldatud on siiski *maks*-tarindi kalduvust levida ka seotud laiendina esineva finaalse *ma*- ja *mas*-vormi asemele (nt *Mari sõitis Tallinnasse võistlemaks oma ala parimatega, Ta viibis Tartus külastamaks sugulasi* (EKG 1993: 258)). Hilistekkelise ja kunstlikult kirja-keelde toodud *maks*-tarindi kujunemist ei saa pidada prototüüpseks ei konverbile ega infinitiivile.

***da*-tegevusnime** süntaktilised funktsioonid eesti keeles on äärmiselt mitmekesised (vt Erelt 1984). Prototüüpseks võib siiski pidada selle kasutust verbi seotud komplemendina objekti rollis või liitpredikaadi koosseisus (vt jaotis 3.1). Haspelmathi grammatiseerumisahelasse paigutub *da*-infinitiiv supiini illatiiviga samasse positsiooni, vrd *ma viin mantli parandada* (otstarve), *ma tahan minna* (irreaal-direktiivne), *mul on vaja minna* (irreaal-potentsiaalne)⁷. Seega võib *da*-tegevusnime käsitada infinitiivina, ent tuleb arvestada, et sellel on ka mitmeid infinitiivile ebatüüpilisi kasutusi. Ka *da*-tegevusnimi on kujunenud infinitiivile tüüpiliselt verbaalnoomeni latiivvormist (Ylikoski 2003: 225).

⁷ *da*-tarind võib esineda ka verbi *mõtleva* komplemendina, nt *ma mõtlesin minna*, kuid sellist kasutust ei saa pidada Haspelmathi mõistes reaalseks-mittefaktiivseks, kuna verbi *mõtleva* tähenduseks on siin 'kavatsema, soovima'.

vat-tegevusnimi esineb eesti keeles objektina, objektilaadse sõltuvusmäärusena ning ka liitpredikaadi koosseisus samuti objektisarnasena (nt *Olen kuulnud siin palju loetavat, Ma arvasin sind magavat, Jaan tundub tervenevat* (EKG 1993: 248–250)). Niisiis on *vat*-tegevusnimi kooskõlas nii Haspelmathi kui ka Ylikoski infinitiivi definitsiooniga. Selle areng ei vasta siiski Haspelmathi pakutud infinitiivide tüüpilise kujunemise ahelale – otstarbetäendus *vat*-tegevusnimel puudub, tegemist on võrdlemisi noore vormiga, mis on kujunenud oleviku partitsiibi osastava käände baasil.

Kokkuvõttes võib öelda, et eesti keele grammatikas tegevusnimedena käsitletud vormide hulgas on kaks üldjoontes prototüüpse kujunemisloo ja funktsioonidega infinitiivi: *da*-infinitiiv ja *ma*-infinitiiv. Ülejäänud tegevusnimede puhul leidub infinitiivile ebatüüpilisi jooni nende kujunemisloos (*vat*-vorm), esinemiskontekstis (*mas*-vorm) või süntaktilises käitumises (*mast*- ja *maks*-vorm). *mata*-vormi kategoriaalne kuuluvus jääb määratlematuks. Ootuspäraselt on *da*- ja *ma*-infinitiivi funktsioonid osalt sarnased (näiteks esinevad mõlemad sageli modaalkonstruksioonides). Siinses töös ongi keskendutud kahe prototüüpse infinitiivivormi, *da*- ja *ma*-infinitiivi kasutusele eesti kirjakeeles.

I.2.3. Modaalus ja modaalkonstruksioonid

Kuna infinitiivi tähendus on enamasti võrdlemisi skemaatiline ning infinitiivi konkreetne funktsioon avaldub üksnes konstruksioonis teise verbiga, mille seotud laiendiks see infinitiiv on, käsitletakse infinitiive ja infinitiivitarindeid enamasti koos lausetega, mida nad laiendavad. Ehkki infinitiivide tarvitusele keskendunud uurimustes on modaalverbi ja infintiivi ühenditele võrdlemisi vähe tähelepanu pööratud ning vaatamata sellele, et infinitiivide kasutuses koos modaalverbiga võib olla mõningaid iseärasusi (näiteks ei ole inglise keele modaalsed abiverbid erinevalt täistähenduslikest verbidest arvatavasti kunagi esinenud koos *to*-infinitiiviga (Harris, Campbell 1995: 180)), tuleb modaalverbi ja infinitiivi ühendit selle suure esinemissageduse ja vähemasti suhtelise universaalsuse tõttu pidada üheks tüüpilisematest infinitiivi kasutuskontekstidest. Infinitiiv laiendab modaalset (abi)verbi sellistes ühendites objektilaadse komplemendina ning mõnel juhul ongi infinitiivi modaalkonstruksioonis peetud objektiks (nt Hartung 1983: 6).

Erinevalt enamikust infinitiivitarindit sisaldavatest konstruksioonidest on modaalkonstruksioone keeleteaduslikus kirjanduses käsitletud väga ulatuslikult. Käesolevas jaotises antakse lühike ülevaade modaalsuse traditsioonilistest käsitlustest ning tutvustatakse ühtlasi siinses töös kasutatavat modaaluste liigitust (vt Auwera, Plungian 1998: 82).

Modaalus on universaalne grammatiline kategooria, mis on seotud sündmust kirjeldava propositsiooni staatusega kõneleja teadvuses (Palmer 2001: 1). Modaalsuse mõiste hõlmab üldiselt propositsiooni seda osa, mille abil kõneleja väljendab oma suhtumist öeldavasse või arvamust selle kohta (Karlsson 2002:

260). Kuigi on olemas prototüüpsed valdkonnad, mille kuulumine modaalsuse mõjualasse on üldaktsepteeritud (võimelisus, kohustuslikkus, tõenäosus), piiritlevad eri uurijad valdkonda üsna erinevalt. Selliseid modaalsusega tihedalt seotud kategooriaid nagu tahe ja evidentsiaalsus (viide info allikale) võidakse pidada modaalsusnähtusteks (Palmer 2001, Heine 1995), kuid ka iseseisvateks grammatilisteks kategooriateks (Auwera, Plungian 1998).

Mitmeti võib defineerida ka **prototüüpsed modaalsusliike**. Nii üldkeeleteaduses kui ka eesti lingvistikas on enim kasutatud kolmikjaotust: modaalsus võib olla **dünaamiline**, **deontiline** või **episteemiline**. Dünaamiline modaalsus hõlmab agendi võimelisust mingi tegevuse sooritamiseks ning üldist vajalikkust või paratamatust. Deontiline modaalsus väljendab lubatushinnangut ning episteemiline modaalsus hinnangut propositsiooni tõelevastavuse kohta.

Neidki mõisteid võidakse tõlgendada veidi erinevalt. Dünaamilise ja deontilise modaalsuse defineerimisel lähtutakse sageli sellest, kas sündmuse vajalikkuse/võimalikkuse determineerivad agendisisesed või agendist sõltumatud välised jõud – esimesel juhul on tegemist dünaamilise, teisel juhul deontilise modaalsusega (nt Palmer 2001: 9–10). Niisuguse määratluse järgi kuulub ka agendi tahtest (sisemisest sunnist) ja võimetest sõltumatu üldine paratamatus või vajalikkus deontilise modaalsuse skaalasse. Dünaamilist modaalsust võidakse näha veelgi kitsamalt, üksnes sündmuse toimumist takistavate asjaolude või kitsenduste puudumisena (Traugott, Dasher 2002: 107), mis teeb mõeldavaks agendi sisemisest sunnist või soovidest tuleneva modaalsuse käsitlemise deontilisena (Traugott, Dasher 2002: 110). Eesti keeleteaduses on siiski traditsiooniks saanud lähenemine, mille kohaselt deontiline vajalikkus/võimalikkus saab tuleneda vaid mingist välisest tahteallikast, dünaamiline paratamatus on aga tüüpiliselt tingitud agendist endast, ehkki võib olla seotud ka välistest asjaoludest põhjustatud paratamatusega (nt Uuspõld 1989: 469–470).

Modaalsustüüpide liigitamisel võib esmasena arvesse võtta ka teistsuguseid kriteeriume. Auwera ja Plungian (1998) jaotavad modaalsuse kõigepealt **vajalikkust** ja **võimalikkust** väljendavaks; nii vajalikkus- kui ka võimalikkusmodaalsus jagunevad omakorda **episteemiliseks** ja **mitteepisteemiliseks** modaalsuseks. (Episteemiline vajalikkus vastab sündmuse toimumise suurele tõenäosusastmele, võimalikkus väikesele tõenäosusastmele.) Mitteepisteemiline modaalsus liigitub **osalejäväliseks** ja **osalejasiseseks** modaalsuseks. Osalejasisesel modaalsusel puhul sõltub sündmuse toimumise vajalikkus/võimalikkus situatsioonis osalejast, osalejävälisel modaalsusel puhul on see aga situatsioonis osalejast sõltumatu. Osalejävälise modaalsuse hõlmab alaliigina **deontilise** modaalsuse (Auwera, Plungian 1998: 80–83, vt ka joonis 1.2).

Võimalikkus			
Mitteepisteemiline võimalikkus			Episteemiline võimalikkus (ebakindlus, väike tõenäosus)
Osalejasisene võimalikkus	Osalejaväline võimalikkus		
	(Mittedeontiline võimalikkus)	Deontiline võimalikkus (luba)	
Osalejasisene vajalikkus	(Mittedeontiline vajalikkus)	Deontiline vajalikkus (käsk)	Episteemiline vajalikkus (tõepärasus, suur tõenäosus)
	Osalejaväline vajalikkus		
Mitteepisteemiline vajalikkus			
Vajalikkus			

Joonis 1.2. Modaaluste liigitus Auwera ja Plungiani järgi (1998: 82)

Niisiis on Auwera ja Plungiani modaalsusekäsitlus ligikaudu võrreldav eesti keeleteaduses traditsiooniliselt kasutatuga (dünaamilisele modaalsusele vastab Auwera ja Plungiani skeemis osalejasisene ja osalejaväline mittedeontiline võimalikkus/vajalikkus). Erinevus seisneb selles, mida peetakse rühmitamisel primaarseks, mida sekundaarseks. Viimastel aastatel on Auwera ja Plungiani modaalsuste liigitust kasutatud ka mitmes eesti keelt käsitlevas uurimuses (Klettenberg 2007; Kehayov, Torn (ilmumas)). Ka siinse töö autor on pidanud otstarbekaks lähtuda Auwera ja Plungiani modaalsuskäsitlusest ning võtta esmaseks liigitusaluseks jaotus vajalikkuse/võimalikkuse skaalal.

Deontiline ja dünaamiline modaalsus on teineteisega tihedalt seotud ja praktikas sageli raskesti eristatavad. Mitteepisteemilisi modaalsusi seob omavahel (ja eristab episteemilisest) erinev mõjuala. Episteemilise modaalsuse mõjupiirkonda kuulub kogu lausesisu, mitteepisteemiline modaalsus haarab aga ainult tegu (Auwera, Plungian 1998: 81–82), vrd *Mari võib selle aja peale juba kodus olla* (episteemiline), *Mari võib nüüd koju minna* (mitteepisteemiline). Mitteepisteemilise modaalsuse puhul on modaalhinnang suunatud agendile, seetõttu räägitakse mitteepisteemilisest modaalsusest sageli kui agendikesksest ning vastandatakse seda episteemilisele⁸.

Modaalsuse kujunemine maailma keeltes on olnud viimastel aastakümnetel grammatisatsiooniteooria olulisi huviobjekte. Peaaegu kõigis olulisemates

⁸ Agent ei pruugi olla lauses eksplitsiitselt väljendatud (nt *Tuba peab õhtuks korras olema*), ent on siiski kontekstist järeldatav (Heine 1995: 27). Traugott ja Dasher on seda tüüpi lausetes agendi olemasolu eitanud, mistõttu nende käsitluses võib ka deontiline modaalsus hõlmata mitte ainult tegu, vaid kogu propositsiooni (Traugott, Dasher 2002: 112–113).

grammatisatsiooniteooria käsitlustes on tegeldud ka modaalsuse problemaatikaga (Heine jt 1991; Hopper, Traugott 1993; Bybee jt 1994; Diewald 1997 jpt). Põhjalikult on kirjeldatud germaani keelte modaalverbide süsteemi (nt Traugott, Dasher 2002: 105–151; Heine 1995) ning tehtud ulatuslikke tüpoloogilisi uurimusi modaalsuse väljendamise vahendite kohta paljudes maailma keeltes (nt Heine 1993; Bybee jt 1994; Krug 2000).

I.2.4. Infinitiivvormide leksikaliseerumisest

Kuna siinses töös analüüsitud infinitiivvormide hulgas leidis ka niisuguseid, mida osutus otstarbekaks käsitleda leksikaliseerununa, antakse järgnevas lühike ülevaade infinitiivvormide leksikaliseerumise omapärast.

Leksikaliseerumine on nähtus, millele on üldkeeleteadus viimasel kümnendil palju tähelepanu pööranud (vt nt Brinton, Traugott 2005; Wischer 2000; van der Auwera 2002; Lehmann 2002; Cabrera 1998). Enamikus käsitlustes on tähelepanu keskmes grammatisatsiooni (vt nt Heine jt 1991; Hopper, Traugott 1993; Wischer, Diewald 2002) ja leksikalisatsiooni vahet, teemat eritlevate tööde paljususe tõttu on eri uurijate seisukohad leksikaliseerumise piiride kohta võrdlemisi erinevad. Üheks probleemiks leksikalisatsiooni ja grammatisatsiooni vahekorra mõtestamisel on nn grammatiliste sõnade (kaassõnade, üldlaiendite, sidesõnade jne) teke. Grammatiliste sõnade kujunemine on grammatisatsiooniteooria seisukohast vaadeldav grammatiseerumisnähtusena, kuid samas võib protsessis näha ka leksikaliseerumist, kuna grammatiseerumisega kaasneb ka uue, iseseisva tähendusega sõnavaraüksuse areng (vt ka nt Lehmann 2002; Brinton, Traugott 2005). Siinses töös on leksikaliseerumist mõistetud laias tähenduses: kõiki juhtumeid, kus sõnavormi paradigmat eemaldumisega kaasneb uue leksikoniüksuse teke, on analüüsitud leksikalisatsioonidena. Samas nõustub töö autor traditsioonilise seisukohaga, et grammatiliste sõnade teke on ühtlasi ka grammatisatsiooninähtus.

Infinitiivide leksikaliseerumist on muuhulgas lühidalt käsitlenud Jussi Ylikoski (2003). Ylikoski täheldab, et infinitiivide leksikaliseerumise näiteid on maailma keeltes võrdlemisi vähe. Tema olulisim tähelepanek on see, et vähesed leksikaliseerunud infinitiivvormid on leksikaliseerunud enamasti koos põhiverbiga, mida nad laiendavad. Eri keeltes levinud tüüpilise leksikalisatsiooni juhtumi näitena esitab ta partikli 'võib-olla' sarnase tekkimise paljudes keeltes (nt makedoonia *može bi*, inglise *maybe*, prantsuse *peut-être*, vene *možet byt'*, eesti *võib-olla*, vt Ylikoski 2003: 223)⁹. Ainsa kindla näitena üksiku infinitiivvormi grammatiseerumisest toob Ylikoski soome keeles adverbialiseerunud vormi *maata* (*maate*) tähenduses 'voodisse, pikali' (nt *Pekka meni maata*, Ylikoski 2003: 223).

⁹ Siit nähtub, et ka Ylikoski tõlgendab leksikaliseerumise mõistet võrdlemisi laialt, kuna partikli *võib-olla* kujul on tegemist keele grammatikavahendite hulka kuuluva üldlaiendiga.

Ka siinse töö analüüsimaterjalist ilmneb, et sageli leksikaliseerub infinitiiv koos põhiverbiga, nt ühendverbides (*tuli tulema, laseb minema* jt, vt jaotis 3.2.2.5) või eesti üldlaiendi *võib-olla* (vt jaotis 3.1.6) puhul. Siiski leidub võrdlemisi palju ka niisuguseid juhtumeid, kus leksikaliseerunud on infinitiivivorm üksi, nt üldlaiendid *tõtt-öelda, pealtnäha* jpt (vt jaotis 3.1.6), vanas kirjakeeles *nimeta* (vt jaotis 4.1.6), vormid *süüa* 'sööki' ja *juua* 'jooki' (vt jaotis 3.1.2.5) jt.

I.2.5. Läänemeresoome ja eesti infinitiivikonstruktsioonide varasemad käsitlused¹⁰

Käesolevas jaotises antakse ülevaade siiani tehtud olulisematest eesti ja läänemeresoome keelte infinitiivikonstruktsioonide käsitlevatest uurimustest.

Põhjalikem läänemeresoome keelte infinitiivikonstruktsioonide analüüs pärineb Pauli Saukkoselt (Saukkonen 1965; Saukkonen 1966). Tegemist on ajaloolis-võrdleva uurimusega **läänemeresoome keelte sihikäändelist infinitiivi sisaldavate konstruktsioonide** kujunemise kohta. Konstruktsioonide liigenduse aluseks on võetud infinitiivi lauseliikmelisus, finiiitse põhiverbi süntaktilised omadused ja semantika. Konstruktsioonide kujunemist on käsitletud kõigi läänemeresoome keelte varasematest allikatest pärineva ulatusliku kirjakeelse ja murdelise näitematerjali toel.

Uuematest lähisugulaskeelte infinitiivikonstruktsioonide uurimustest tuleks esile tõsta **soome keele infinitiivikonstruktsioone** käsitlevat artiklikogumikku „Elävä kielioppi: suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa” (Herlin, Visapää 2005). Kogumik koosneb sissejuhatausest ja üheteistkümnest artiklist, mis käsitlevad mitmesuguste infinitiivikonstruktsioonide süntaktilist ja diakroonilist varieerumist nii tänapäeva soome keeles kui ka vanemas kirjakeeles ja murretes. Kuna soome keele infinitiivide hulka kuuluvaks loetakse traditsiooniliselt ka paljusid infinitiivseid verbivorme, mida üldtüpoloogilisest perspektiivist ei saa infinitiivideks pidada (vt Herlin, Visapää 2005: 10–11; 26), siis hõlmavad artiklid lisaks klassikaliste infinitiivikonstruktsioonide analüüsile ka muude finiiitset verbivormi sisaldavate tarindite käsitlusi. Vaatamata eesti ja soome keele lähedasele sugulusele on nende keelte iniiitiivisüsteemides olulisi erinevusi ning seetõttu leidub eesti ainekuga võrreldavat materjali teoses võrdlemisi vähe.

Soome keele modaalkonstruktsioonidest on põhjaliku ülevaate andnud Heikki Kangasniemi (1992), kelle monograafia pakub ühtaegu nii sobiva teoreetilise raamistiku modaalsuse kirjeldamiseks kui sisaldab ka soome modaalkonstruktsioonide analüüsi.

¹⁰ Siinses jaotises peetakse infinitiivikonstruktsioonidest rääkides silmas lausekonstruktsioone, mis hõlmavad finiiitset verbivormi koos selle argumentidega, mille hulka kuulub infinitiiv oma laienditega.

Soome ja saksa keele infinitiivikonstruktsioone on käsitletud ka Liselotte Hartung (1983). Tegemist on võrdleva uurimusega, materjali liigendamise aluseks on võetud infinitiivi lauseliikmelisus ja predikaadi semantika.

Üksikuid soome keele infinitiivikonstruktsioone käsitlevatest uurimustest võib esile tõsta **permissiivikonstruktsiooni** käsitlust Jaakko Leinolt (Leino 2003) ning Lea Laitise uurimusi **netssessiivikonstruktsiooni** kohta (Laitinen 1992; Laitinen 1993; Laitinen, Vilkuna 1993).

Eesti keele infinitiivikonstruktsioonidest on siiani süsteemsem ülevaade antud eesti keele grammatika süntaksipeatükis (EKG 1993: 232–260) ja grammatika eeltöona valminud väljaannetes (Erelt 1984; Erelt 1987). Konstruktsioonide liigituse aluseks on neis käsitlustes võetud infinitiivist ja selle laienditest koosneva tarindi lauseliikmelisus, põhiverbi semantika ja selle seotud argumentide vorm. EKG-s esitatud analüüs on suuresti olnud ka siinse käsitluse esialgseks lähtealuseks.

Varem on mõningaid infinitiivikonstruktsioone analüüsinud Eduard Päll (1956). Temalgi on konstruktsioonide liigitamise kriteeriumiks infinitiivi lauseliikmelisus, ent lauseliikmete määratlused Pälli käsitluses erinevad suuresti tänapäeva eesti keele grammatikates kasutatavatest ning seega on Pälli uurimust teiste sama teemat käsitlevate uurimustega kõrvutada raske.

Ühtne **modaalkonstruktsioonide** käsitus puudub, kuid eesti keele modaalkonstruktsioone on muude nähtuste seas eri aspektidest vaadeldud (nt Tragel 2003; Kehayov, Torn (ilmumas); Torn-Leesik (ilmumas); Erelt 2001; Metslang 2000; Mandra 2007; Uuspõld 1989). Eesti keele tulevikukonstruktsioonide kujunemist ja kasutust on põhjalikult analüüsinud Julius Mägiste (1936) ja Helle Metslang (1994; 1997).

Huno Rätsep on **eesti keele lausemalle** analüüsides kirjeldanud ühtlasi ka infinitiivi sisaldavaid malle (Rätsep 1978: 188–201). Rätsepa käsitus sarnaneb mõnes mõttes konstruktsioonigrammatika vaimus tehtud uurimustega: esitatud on vaadeldavate üksuste grammatiline struktuur. Konstruktsioonikirjeldustest puudub siiski semantikaaspekt, mallid on esitatud nendes esinevate vormide jadana, millele lisandub võimalike predikaatverbide täielik või osaline loend. Mallide loendile järgnevas ülevaates on küll osutatud võimalusele jätkata alustatud tööd mallide elementide semantika kirjeldamisega (Rätsep 1978: 233–243), kuid järjekindlalt sellist analüüsi tehtud ei ole. Siinsest käsitlusest eristub Rätsepa uurimus ka konstruktsioonide liigendamise printsiibi poolest: käesolevas töös on konstruktsioonide vormi defineerimisel arvestatud selle elementide lauseliikmelisust, kuid Rätsepal on ainsaks kriteeriumiks elemendi morfoloogiline vorm (Rätsep 1978: 18). Selle tagajärjel on Rätsepal sageli sattunud samasse malli konstruktsioonid, mida siinse töös on peetud otstarbekaks käsitleda eraldi. Näitena olgu toodud mõned niisugused Rätsepa töös esinenud mallid, mida illustreerivaid näitelauseid on siinse töös analüüsitud kui eri konstruktsioonidesse kuuluvaid.

275.4. N¹+nom. V¹ (N²+all.) V²+da

- (9) Supp kõlbas sigadele süüa. (siinses töös: adverbiaalse infinitiivitarindiga passiivne võimalikkuskonstruksioon, jaotis 3.1.3.2)
- (10) Kellaaeg on lastele teada. (siinses töös: liitpredikaadi koosseisu kuuluva infinitiiviga passiivne allatiivagendiga *olema*-konstruksioon, jaotis 3.1.8.3)

275.5. N¹+nom. V¹ (N²+ad.) V²+da

- (11) Ann aitas Villemil kapsaid nuiata. (siinses töös: objektilise infinitiivitarindiga võimaldamis-kohustamiskonstruksioon, jaotis 3.1.2.2)
 - (12) Kellaaeg on lastel teada. (siinses töös: liitpredikaadi koosseisu kuuluva infinitiiviga passiivne adessiivagendiga *olema*-konstruksioon, jaotis 3.1.8.3)
- (Rätsep 1978: 189)

Eesti vanema kirjakeele infinitiivikonstruktsioone on kirjeldanud Külli Habicht. Artiklis eesti vanema kirjakeele modaalkonstruktsioonidest (Habicht 2001a: 161–174) on käsitletud eri modaalstüüpide väljendamise võimalusi Wanradti-Koelli katekismuses ning **Heinrich Stahli** ja **Georg Mülleri** teostes, ühtlasi on esitatud infinitiivirektsioonide esinemise sagedus modaalkonstruktsioonides. Artikkel 17. sajandi esimese poole kirjakeele infinitiivikonstruktsioonide kohta (Habicht 2001b) analüüsib ülejäänud infinitiivikonstruktsioone, liigituse aluseks on finiitse põhiverbi semantika. Ka selles artiklis on vaadeldud eri rektsioonimallide esinemust. Uurimustest nähtub, et infinitiivirektsioonide varieeruvus on Stahlil oluliselt suurem kui Mülleril ning kindlaid eelistusmalle on Stahli teostest raske välja tuua, v.a mõne konkreetse predikaadi puhul. Vana kirjakeele infinitiivikonstruktsioonides võib näha selgeid saksa keele mõjutusi, samuti on põhjust oletada, et mõnel juhul on Stahlile ja Müllerile eeskujuks olnud varasemad eestikeelsed käsikirjad.

Üsikkonstruktsioonide kirjeldustest võib esile tuua Reet Klettenbergi magistritööd eesti kirjakeele **permissiivkonstruktsioonist** (Klettenberg 2007) ja **netsessiivse tulema-konstruktsiooni** käsitlusi siinse väitekirja autorilt (Penjam 2006a; Penjam 2006b; Penjam 2006c). Mõlema autori tööde teoreetiliseks lähtekohaks on olnud konstruktsioonigrammatika, analüüsitud on konstruktsiooni arengut eesti kirjakeeles 17.–20. sajandini. Grammatiseerimisteooria vaatepunktist on kirjeldatud **modaalse pidama-konstruktsiooni** semantikat ja ehitust Georg Mülleri ja Heinrich Stahli teostes (Merirand 2003).

2. MATERJALI KOGUMINE, ANALÜÜS JA TERMINID

2.1. Allikmaterjali valik ja esmane analüüs

Töös on analüüsitud *da-* ja *ma-*infinitiivide kasutust 20. sajandi eesti kirjakeeles ja võrreldud 17. sajandi eesti kirjakeele infinitiivitarvitust tänapäevasega.

20. sajandi materjal pärineb Tartu Ülikooli eesti kirjakeele korpuse morfoloogiliselt ühestatud alamkorpuse (TÜKK_MORF) ajakirjandus- ja ilukirjandustekstidest. Morfoloogiliselt ühestatud ajakirjanduskorpuse suurus on ligikaudu 111 000 sõnet ja ilukirjanduskorpusel ligikaudu 104 000 sõnet.

Lähtematerjali valikul sai otsustavaks kolm peamist asjaolu: 1) materjali analüüsi käepärasus, 2) korpuse sobiv maht, 3) võimalikult hea žanriline võrreldavus vana kirjakeele tekstidega.

Kuna *da-*infinitiivil puudub seda teistest sõnavormidest hõlpsalt eristav tunnus, oli materjali valikul otstarbekas eelistada morfoloogiliselt ühestatud tekste, millest on analüüsitavate üksuste leidmine oluliselt lihtsam ja vähem töömahukas kui tavakorpuste puhul. Morfoloogiliselt ühestatud ajakirjandus- ja ilukirjanduskorpus sisaldasid kokku 6734 *da-* ja *ma-*infinitiivivormi. Ainestiku niisugust mahtu võib pidada siinse töö jaoks optimaalseks: oluliselt suurema näidete hulga läbitöötamine oleks osutunud liiga aeganõudvaks, väiksema arvu näidete kasutamisel oleks aga osa konstruktsioonitüüpe võinud jääda esindamata või olla esindatud üldistuste tegemiseks liiga väikese näidete arvuga.

Kirjakeele arenguetappide võrdlemine on eesti keele puhul problemaatiline: eri ajaperioodidest kasutada olevate tekstide hulk on väga erinev ja kvaliteet ebahütlane. Loomulik on uurija soov kõrvutada võimalikult paljude eri valdkondade tekste, ent paraku ei saa varasemate perioodide kohta koostada kuigi mitmekülgselt tekstivalimit, sest 17. sajandist on säilinud vaid piiratud hulk vaimulikku kirjavara. Analooget sisuga tekstid pole aga tänapäeva kirjakeeles kuigi tüüpilised. Kuna 17. sajandi vaimulikud tekstid sisaldavad nii ilukirjandustekstile, tarbetekstile kui ka arutlevale tekstile iseloomulikke jooni, on siinses töös peetud otstarbekaks kõrvutada neid mitmesse eri žanrisse kuuluvate nüüdiskeelsete tekstidega.

17. sajandi materjali valikul on otsustatud eelistada ulatuslikumaid põhjaeestikeelseid trükitekste. Niisugust materjali on võimalik leida kahelt 17. sajandi autorilt: Heinrich Stahlilt ja Christoph Blumelt. Lisaks Stahli ja Blume tekstidele on töö lähteallikaks valitud ka Georg Mülleri käsikirjalised jutlused kui mitmekesine ja oluline meieni säilinud keelematerjal 17. sajandi esimesest poolest. Nendelt kolmelt kirjutajalt pärinev aines osutus tervikuna läbitöötamise jaoks siiski liiga mahukaks. Seetõttu on sellest analüüsimiseks valitud ligikaudu pool: Georg Mülleri paarituarvuliste järjenumbritega jutlused (1600–1606), Heinrich Stahli „Hand- vnd Hauszbuch“ I (1632) ja III (1638) ning „Leyen Spiegeli“ II (1649) osa ning Christoph Blume „Kleines Corpus Doctrinae“

(1662). Valik on koostatud püüdega hõlmata võimalikult esinduslik ja võrdlusi lubav materjalikogum, mistõttu on võimaluse korral püütud hõlmata sama autori poolt eri perioodidel kirjutatud ning erineva sisu ja eesmärgiga tekste. Välditud on siiski riimitud laulusõnade tõlgete esinemist analüüsimaterjalis.

Materjali leidmiseks TÜ eesti kirjakeele korpusest on otsitud *da-* ja *ma-*infinitiivvormidele vastavaid märgendeid (sh abiverbide infinitiivvormid, umbisikulised infinitiivvormid jm). Korpuses muutumatute sõnadena märgendatud leksikaliseerunud infinitiivvorme on otsitud eraldi. Ei ole välistatud, et mõni leksikaliseerunud infinitiivvorm on jäänud sel teel leidmata, kuid tõenäoliselt on valdav osa neist siiski tuvastatud (abiks olid siinjuures eesti keele infinitiivitarindite varasemad käsitlused (EKG 1993; Erelt 1984)). Kuna korpuse otsisüsteem ei võimaldanud tuvastada neid *da-* ja *ma-*infinitiivvorme, mis esinevad liitsõnade esikomponendina (nt *teadasaamine*), jäävad need siinses töös vaatluse alt välja.

Konstruksioonides esinevad seotud laiendid on otsitud lausetest käsitsi, kuid nende morfoloogilise vormi analüüsimiseks on töötatud ümber korpuses esinenud märgendused. Töö käigus on parandatud korpuses ilmnunud üksikud analüüsivead.

17. sajandi tekstid pärinevad samuti elektroonilisest korpusest (TÜ_VAKKUR), kuid morfoloogiliselt märgendatud terviktekstide puudumise ja vanemas kirjakeeles esineva rohke ortograafilise varieerumise tõttu tuli need analüüsiks läbi töötada käsitsi.

2.2. Materjali analüüs

Materjali analüüsil on lähtunud konstruktsioonigrammatika seisukohtadest ning konstruktsioone kirjeldatakse vormide ja tähenduste konventsionaliseerunud paaridena. Toetutud on eeskätt kognitiivse konstruktsioonigrammatika raames kujundatud traditsioonidele ja tavadele ning konstruktsioonide väga detailse formaalse esituse poole ei ole püüeldud. Töös on olulise hüpoteesina eeldatud ka kognitiivsele konstruktsioonigrammatikale omase sünonüümia vältimise printsiibi kehtivust: oletatakse, et vormierinevus tingib alati tähenduserinevuse – kui mitte semantilisel, siis vähemasti pragmaatilisel tasandil.

Kuivõrd konstruktsioone käsitatakse konstruktsioonigrammatikas vormi ja tähenduse vastavustena, on nende liigitamisel võimalik lähtekohaks võtta nii vormi- kui ka tähenduspool. Arvestades, et sünonüümia vältimise printsiibi kehtivuse korral ei saa erisuguse grammatilise struktuuriga konstruktsioonid olla täissünonüümsed, ent eri tähenduste väljendamine samasuguse ehitusega konstruktsiooni abil on konstruktsioonilise polüseemia tõttu võimalik, ning võttes arvesse ka tähenduste eritlemise paratamatut ebamäärasust, on töös valitud konstruktsiooni defineerimise esmaseks lähtekriteeriumiks selle vorm. Samavormilise konstruktsiooniga lõimuvaid eritähenduslikke verbe on kirjeldatud ühes jaotises.

Konstruksioonilise polüsemia täpsemast kirjeldamisest on siiski loobutud. Kõik samavormilised konstruksioonid on esitatud ja nimetatud nende põhilis(t)e funktsiooni(de) kaudu ning konstruksiooniga lõimuvaid, põhitähendusest erineva semantikaga predikaatide rühmi on kirjeldatud sama konstruksiooni raames. Analooget käsitlust on verbide ja konstruksioonide lõimumisvõimalusi kirjeldades kasutanud ka Goldberg (1995: 120–129; vt ka joonealust märkust number 4 sinise töö jaotises 1.1.3.3). Kuna sinise analüüsi üldistusaste on võrdlemisi suur, jääb osa konkreetsete verbide konstruksioonidesse lõimumise eripärasid paratamatult tähelepanuta.

Ka konstruksiooni vormipoolt saab analüüsida mitmeti. Kognitiivses konstruksioonigrammatikas on konstruksiooni vormi sageli esitatud kui selle süntaktilist struktuuri, st konstruksiooni argumentrollide vormi kirjeldatakse konstruksiooniskeemis lauseliikme tasandil (nt Goldberg 1995; Goldberg 2006). Ka eesti keele teaduslikus grammatikas (EKG 1993: 237–260) on infinitiivitarindeid analüüsitud nende lauseliikmelisusest lähtudes. Siinseski töös on konstruksiooniskeemis vormiüksustena vaadeldud lauseliikmeid nende morfoloogilist vormi määratlemata (vormielementideks on näiteks *Subjekt*, *Objekt*, *Predikaat* jne). Erandina on adverbiaalid, mille süntaktilised funktsioonid on väga mitmekesised ning tihedalt seotud nende morfoloogilise vormiga, esitatud morfoloogilise määratluse abil, nt N^{ade} , N^{all} , $N^{gen+KÄEST}$ jne).

Töö eesmärk on hõlmata võimalikult kõik *da-* ja *ma-*infinitiivide kasutused eesti keeles. Infinitiivitarindeid ja infinitiivivorme on olenemata nende ehitusest ja kategoriaalsest staatusest analüüsitud ühtviisi – esimeseks liigituskriteeriumiks on nende lauseliikmelisus ning alles seejärel määratletakse vormi või tarindi täpsem staatus ja konstruksiooniline kuuluvus. Niisugusel käsitlusel on eesti keele analüüsimiseks kindlad eelised: lause morfoloogilise struktuuri osaline ignoreerimine tagab analüüsi väiksema killustatuse (näiteks ei ole vaja postuleerida eri konstruksioone, mille ainsaks erinevuseks on objekti nominatiivne, genitiivne või partitiivne vormistus), samas võetakse adverbiaalide morfoloogilist struktuuri rõhutades arvesse lause struktuuri ja semantika seisukohast olulisi morfoloogilisi erisusi. Sellise analüüsi plussiks saab pidada ka kooskõla eesti keele grammatika varasema kirjeldusega, kui võrd käsitluste ühine alus hõlbustab sinise töö ja varasemate uurimuste tulemuste võrdlust. Märkamata ei tohi siiski jätta käsitluse puudusi: sõnaliikide määratlemise teatava tinglikkuse tõttu võivad konstruksioonid, mille selge eristamine korpusnäidete põhjal on keerukas, jääda mõnel juhul konstruksioonide süsteemis üksteisest võrdlemisi kaugele.

Konstruksiooniskeemid on töös esitatud lihtsate, näitematerjali analüüsi jälgimist hõlbustavate skeemidena, kus predikaadi argumentide vorm ja tähendus on omavahel vastavusse viidud, nt

VORM	<u>(N^{ade})</u>	Pred^{sg3}	<i>Subjekt</i> (V^{da})
TÄHENDUS	<u>(agent)</u>	kohustus/vajadus/võimalus	<i>tegevus</i>

Näitelauses on argumentstruktuur märgendatud samamoodi nagu konstruktsiooniskeemides, nt

- (13) AJA¹¹ Suure tõenäosusega **tuleb meeskondadel** paremuse selgitamiseks *laupäevane viies mäng appi võtta*.

Konstruktsiooni seisukohast oluline lauseliige on üldjuhul märgendatud tervikuna, koos oma laienditega (nt eelmises näitelauses on kaldkirjas kogu infinitiivitarind). Erandiks on ahelverbikonstruktsioonid, kus argumendid laiendavad finitsemisest abiverbist ja infinitiivivormist koosnevat predikaati tervikuna ning nende kuulumist infinitiivitarindi laiendite hulka pole võimalik määrata – seetõttu on niisugustes lauses märgendatud üksnes lause subjekt ning ahelverbi osad.

Verbi infinitiivivorm on käsitluse jälgitavuse huvides vastava lauseliikme järel sulgudes välja toodud (vt konstruktsiooniskeemi ülal).

Tähenduste kirjeldamisel on üldistatud kategooriad konstruktsiooniskeemis esitatud väikeste tähtedega. Kui skeemis on toodud konkreetne leksikaalne üksus, mis on ligikaudu sünonüümne teiste samas konstruktsioonis samas positsioonis esinevate leksikaalsete üksustega, siis on see esitatud suurte tähtedega. Kui see leksikaalne üksus on ühtlasi ainuke, mis vastava konstruktsiooniga üldse lõimuda saab, lisandub suurtähelisele märgendusele kaldkiri.

Sõnajärge ei ole konstruktsioonide analüüsil üldiselt arvesse võetud, kuid konstruktsiooniskeemides on kasutatud vastava konstruktsiooni tavapärasest sõnajärge.

Sünonüümia vältimise printsiipi arvestades peaks kõik vormierinevused ideaaljuhul olema semantilis-pragmaatilistelt põhjendatud. Siinses töös on püütud niisuguseid põhjendusi leida, kuid see on praktikas osutunud keeruliseks: varieeruvad argumendid on enamasti fakultatiivsed (nt *see on mulle/mul/Ø teada*) ning eksplitseeritud argumendiga näiteid esineb materjalis sedavõrd vähe, et eri vormistusega konstruktsioonide pragmaatilist erinevust ja kasutuspiiranguid ei ole võimalik üheselt määratleda. Eksplitseerimata argumendi puhul on probleemiks ka näitelausete konstruktsioonilise kuuluvuse määratlemine, mistõttu niisuguseid sarnase semantika ja lähedase vormiga konstruktsioone on vaadeldud koos. Võimaluse korral on nende oletatavaid tähendus- ja kasutuserinevusi siiski esile toodud.

Korpusematerjali analüüsimisel osutub suureks probleemiks mitmesuguste väljajäätude tõlgendamine. Konstruktsiooninäidete loendamisel on töös lähtutud infinitiivivormidest (näiteks lauses *Ta peab toad ära koristama ja õue minema* nähakse kaht supiiniga konstruktsiooni). Muid lauseliikmeid on konstruktsioonis eksplitseerituks peetud kõigil juhtudel, kui lauset on võimalik tõlgendada koondlausena. Lauselõpumärgiga eraldatud lausepiire pole puuduvaid lauseliikmeid „otsides” siiski ületatud, v.a juhtudel, kui lause koosnebki ainult

¹¹ Lühend AJA tähistab näitelause pärimemist TÜ kirjakeele korpuse morfoloogiliselt märgendatud alamkorpuse ajakirjandustekstidest.

infinitiivitarindist – sel puhul on predikaat ja selle argumentid võimaluse korral leitud eelnevast lausest (nt *Ta peab minema. Kaugele minema* – kaks subjektiga *pidama*-modaalkonstruksiooni).

Näitelauseid on analüüsil enamasti vaadeldud eraldiseisvana, kuid vajaduse korral, eriti näitelause semantika täpsustamiseks, on kontrollitud ka pikemat konteksti. Enamasti on töös ka niisugustel juhtudel piiratud vaid ühe näitelause esitamisega, eeldades, et lugeja usaldab autori analüüsi. Kui lause jääb ilma kontekstita täiesti arusaamatuks, esitatakse pikem kontekst ka näites.

Üldjuhul on analüüsitud infinitiiviga konstruktsioonide argumentide grammatilist vormi, leksikaalsed nähtused on jäänud tähelepanuta. Ehkki grammatika ja leksika vahele ei ole võimalik tõmmata ranget piiri, on niisuguste kunstlike piiride tõmbamine praktilisel analüüsil mõnikord paratamatu. Siinses töös on lähtutud eesti keele grammatika tavajaotusest, mille järgi tuletisi peetakse leksikoniüksusteks, kuid näiteks verbi infiniitvorme, nagu partitsiipe, vaadeldakse grammatiliste moodustistena. Seetõttu on partitsiibikonstruktsioone käsitletud koos lausemallidega, aga näiteks *mine*-tuletisi iseseisvate sõnadena (nt ühendit *sõitma minev mees* on analüüsitud koos selliste lausetega nagu *mees läheb sõitma*, aga ühendit *sõitma minemine* on peetud täiendikonstruktsiooniks).

Ekstlike ja mõttetute üldistuste vältimiseks on konstruktsiooni vormi- ja tähenduspoolt detailset analüüsitud ning tulemusi jooniste abil illustreeritud ainult neil juhtudel, kui korpusematerjal on konstruktsiooni kohta leidunud vähemalt 20 näidet. Väiksema näidete arvuga konstruktsioonide puhul on esitatud vaid konstruktsiooni üldine kirjeldus, konstruktsiooniskeem ja mõned näitelauseid.

2.3. Terminoloogia

Järgnevas antakse lühike ülevaade mõnedest töös rakendatud terminoloogilistest konventsioonidest.

Infinitiivideks on töö analüüsiosas nimetatud *da*-infinitiivi ja *ma*-infinitiivi illatiivivormi, kusjuures termineid ***ma*-infinitiivi illatiiv**, ***ma*-infinitiiv** ja **supiin** kasutatakse täielike sünonüümidenä.

Kirjeldusaliseks on analüüsiosas sellised konstruktsioonid, mille üheks osaks on infinitiivivorm. Infinitiivivormi laiendavaid üksusi eraldi ei käsitleta. Infinitiivivormi koos selle laienditega on töös nimetatud **infinitiivitarindiks**, kirjeldatavaid konstruktsioone aga **infinitiiviga konstruktsioonideks** või **infinitiivi sisaldavateks konstruktsioonideks**.

Termin **konstruktsioon** tähistab töös muuhulgas ka konstruktsioonigrammatilises mõttes defineeritud konstruktsiooni konkreetseid realisatsioone. See, kumba tähendust on termini kasutamisel silmas peetud, selgub igal konkreetset juhul kontekstist või ei ole see oluline.

Väljendusökonoomsuse huvides on infinitiivitarindi abil väljendatud tegevust, sündmust, nähtust, seisundit jne nimetatud alati **tegevuseks**, et vältida

pikkade alternatiiviloendite esitamist. Analoogselt on selle tegevuse sooritajat (seisundis olijat, sündmuses osalejat vmt) nimetatud **agendiks** ning tegevuse semantilist objekti **patsiendiks**, olenemata nende tegelikest omadustest. **Infinitiivarindi semantika kirjeldamisel** on liigitus olnud siiski täpsem ja termineid on kasutatud tavapärasest tähenduses: vastandatud on näiteks agenttiivseid tegevusi (sh füüsilised, verbaalsed, mentaalsed jne, samuti konkreetseid ja abstraktsed tegevused) ning passiivseid seisundeid (sh eksistents, taju jne).

Predikaat on töös semantiline, mitte üksnes grammatiline üksus ning võib olla struktuurilt liitne, st koosneda näiteks verbi ja adjektiivihendist (nt *hea olema*) või verbi ja noomeni ühendist (nt *pähe tulema*). Puhtsüntaktiliselt on niisugused semantilised predikaadid harilikult grammatilise predikaadi ja adverbialühendite ühendid. Sellistele mitmest lauseliikmest koosnevatele predikaatidele on töös viidatud kui **liitsetele** või **liitse struktuuriga predikaatidele**.

Liitpredikaat on grammatiline määratlus, mida on siinses töös kasutatud *da*-infinitiivi sisaldavate predikaatide kirjeldamisel. Liitpredikaatideks on peetud perifrastilisi verbe ja üksikverbide perifrastilisi vorme (vt EKG 1993: 18–22). Perifrastiliste verbide hulka on nende sageduse ja kinnistunud tähenduse alusel arvatud ka mõned ühendverbilaadsed finitiivset verbivormist ja infinitiivist koosnevad ühendid (vt jaotis 3.1.8.6, 3.2.2.5, 4.1.7.5, 4.2.2.4).

2.4. Näitematerjali esitus

Konstruksioonide grammatilise ehituse kirjelduses on tihti loobutud sagedaste vormide kohta (nt preesens, ainsuse kolmas pööre, indikatiiv jne) näidete toomisest – töö autor on eeldanud, et konstruktsioonis sageli esinevate vormide kohta leiab lugeja kergesti näiteid ka muude vaadeldava konstruktsiooniga seotud nähtuste analüüsi juurest. Vähem esindatud grammatilisi vorme on alati illustreeritud näitelause abil.

Näitelause esinevate konstruktsioonielementide märgendust on käsitletud jaotises 2.2.

Näitelauseid on töös nummerdatud läbivalt. Samade näitelause kordamist on püütud vältida (v.a kokkuvõtvates jaotistes), vajaduse korral on töös eespool asuvatele näitelausele viidatud nende numbriga. Näidetele osutatakse lühendi *Nxxx* abil, kus *xxx* tähistab näitelause numbrit.

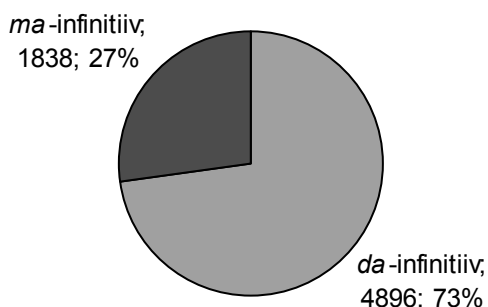
Näidete päritolule on 20. sajandi korpusematerjali puhul viidatud lause ees olevate lühenditega *AJA* ja *ILU*, mis tähistavad lause pärinemist vastavalt morfoloogiliselt ühestatud ajakirjanduskorpusest või morfoloogiliselt ühestatud ilukirjanduskorpusest. Vana kirjakeele näidete puhul on näitelause ees märgitud autori nimi (Stahli puhul nime järel sulgudes ka teose pealkirja lühend, vastavalt *HH1*, *HH3* või *LS2*) ning kooloni järel originaalteksti selle lehekülje number, kust näide pärineb. Mülleri jutlusetekstide puhul märgib koolonile järgnevatest arvudest esimene jutluse ja teine lehekülje numbrit.

Näitelausete kirjpilt ning korpuses kasutatud kirjaviis ja märgendus on säilitatud järgmiste eranditega:

- 1) 20. sajandi korpuse näidetest on eemaldatud morfoloogiline märgendus;
- 2) eemaldatud on tühikud kirjavahemärkide eest;
- 3) mõtekriipsu tähistavad sümbolid ' - ' ja ' -- ' on asendatud mõtekriipsuga (' - ');
- 4) vana kirjakeele materjali puhul on pikki näitelauseid võimaluse korral lühendatud, väljajätu märgib sümbol [...];
- 5) kui 17. sajandi allikas on olemas saksakeelne paralleeltekst, on näitelause tõlge esitatud vahetult eestikeelse lause järel;
- 6) vana kirjakeele korpuses liitsõnapiire tähistav järjend ' + + ' on eemaldatud.

3. INFINITIIVIGA KONSTRUKTSIOONID EESTI KIRJAKEELES 20. SAJANDIL

Tartu Ülikooli eesti kirjakeele korpuse morfoloogiliselt ühestatud alamkorpuse ajakirjandus- ja ilukirjandustekstides esines kokku 6734 *da*- ja *ma*-infinitiivi-vormi, neist 3323 (49,4%) ajakirjandustekstides ja 3410 (50,6%) ilukirjandustekstides¹². Seejuures oli *da*-infinitiivi esinemus ligikaudu kaks ja pool korda suurem kui *ma*-infinitiivi esinemus¹³ (vt joonis 3.1).

Joonis 3.1. *da*-ja *ma*-infinitiivi suhteline esinemissagedus morfoloogiliselt ühestatud korpuses

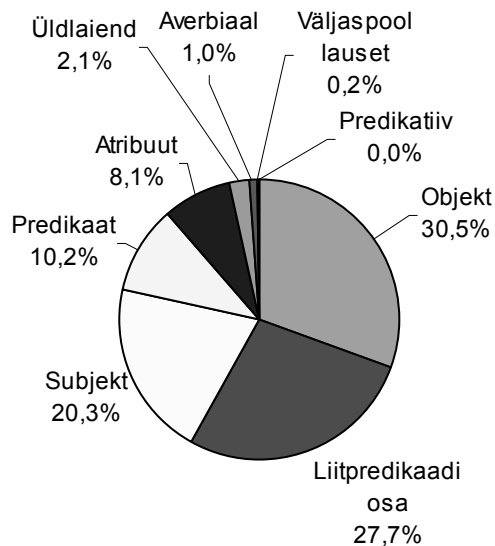
3.1. *da*-infinitiiviga konstruktsioonid 20. sajandi kirjakeeles

Kokku esines vaadeldud alamkorpustes 4896 (AJA 2553 / ILU 2343) *da*-infinitiivi vormi, sh leksikaliseerunud vormid, nt *nii-öelda*, *tõtt-öelda*, *võib-olla*. See teeb *da*-infinitiivide keskmiseks esinemissageduseks 22,8 *da*-infinitiivi vormi 1000 sõne kohta (AJA 23,0/1000, ILU 22,5/1000).

Kuna *da*-infinitiivil on rohkesti väga erinevaid funktsioone, on selle kasutusi järgnevas kirjeldatud lauseliikmete kaupa. *da*-infinitiivi esinemissagedust eri lauseliikmete positsioonis iseloomustab joonis 3.2.

¹² Edaspidi tähistab lühend AJA morfoloogiliselt ühestatud ajakirjanduskorpuse näiteid ja lühend ILU morfoloogiliselt ühestatud ilukirjanduskorpuse näiteid.

¹³ Ligikaudu sama sagedusvahekorda on varem näidanud Ilona Tragel (2004: 76).

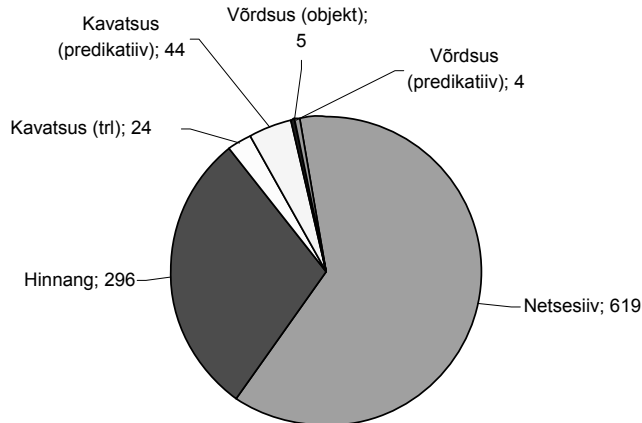
Joonis 3.2. *da*-infinitiiv eri lauseliikmete rollis

Infinitiivi(tarindite) lauseliikmelisuse määramisel on eeskujuks võetud varasemad liigitused (Erelt 1984; EKG 1993: 237–248), mida on modifitseeritud vastavalt korpusetekstides tegelikult esinevate konstruktsioonide analüüsil ilmnunud probleemidele. Kuna siinses töös lähtutakse grammatika ühetasandilisuse hüpoteesist ning seega ei eeldata infiniitkonstruktsiooni puhul lähtelause olemasolu, siis on täiesti loobutud varasemates käsitlustes kasutatud transformatsioonide kirjeldamisest.

3.1.1. *da*-infinitiivitarind subjektina

Näiteid *da*-infinitiivi sellistest kasutustest, kus infiniivitarindit võib pidada lause subjektiks, leidis korpuses 992 (AJA 595 / ILU 397). Kõigil juhtudel ei ole tarindi subjektilisus täiesti selge. Ühete ja paremate lahenduste puudumise tõttu on siinses töös kahtluse korral jäädud EKG liigituse juurde.

Subjektilist *da*-infinitiivitarindit sisaldavad laused morfoloogiliselt ühestatud korpuses liigitusid kuue põhikonstruktsiooni realisatsioonideks: edaspidi nimetame neid konstruktsioone vastavalt netsessiivkonstruktsiooniks, hinnangukonstruktsiooniks, translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruktsiooniks, predikatiiviga kavatsuskonstruktsiooniks, predikatiiviga võrdsustamiskonstruktsiooniks ja objektiga võrdsustamiskonstruktsiooniks. Konstruktsioone illustreerivate näitelauseste esinemissagedust korpuses illustreerib joonis 3.3.

Joonis 3.3. Subjektilise *da*-tarindi esinemus eri konstruktioonitüüpides

Kõigile subjektilise *da*-infinitiivitarindiga konstruktioonidele on tunnuslik predikaadi esinemine üksnes ainsuse kolmandas pöördes.

3.1.1.1. Netsessiivkonstruktioon

619 näitega (AJA 384 / ILU 235) näitega on subjektilise *da*-infinitiivitarindiga konstruktioonide seas ülekaalukalt levinuim **netsessiivkonstruktioon**, milles predikaat väljendab enamasti *da*-infinitiiviga märgitud tegevuse kohustuslikkust, vajalikkust või võimalikkust. Tegevuse sooritaja jääb märkimata või on vormistatud adessiivse agentadverbiaalina. Konstruktiooni kujutab järgmine skeem:

VORM	<u>(N^{ade})</u>	Pred^{sg3}	<i>Subjekt (V^{da})</i>
TÄHENDUS	<u>(agent)</u>	kohustus/vajadus/võimalus	<i>tegevus</i>

Nt

- (14) AJA Suure tõenäosusega **tuleb meeskondadel** paremuse selgitamiseks *laupäevane viies mäng appi võtta*.

Lisaks vajalikkuse ja võimalikkuse väljendamisele võib predikaatverb kanda ka kavatsuse või õnnestumise tähendust:

Nt

- (15) ILU Kord hommikupoolikul helistas mulle sõber Joonas ja ütles, et **tal on kavas** *sauna küüta*.

- (16) AJA Poisikesi üritas kinni pidada eemal olnud teemeister, kuid kulupõletajate jalad olid kiiremad ning neil õnnestus putku pista.

Tegelikult tuleks netsessiivkonstruktsiooni näideteks pidada ka vähemasti neid hinnangulisust väljendava predikaadiga lauseid, kus agent vormistatakse adessiivsena, ent kuna hinnangupredikaatidega on võimalik nii adessiivse kui ka allatiivse agendiga konstruktsioon ning agendi puudumisel ei ole näitelause kuulumist ühe või teise konstruktsiooni realisatsioonide hulka võimalik üheselt määrata, on töös kõiki hinnangupredikaati sisaldavaid subjektilise *da*-infinitiivi-tarindiga lauseid käsitletud eraldi tüübina (vt jaotis 3.1.1.2).

Konstruktsioonis predikaadi kohta täita võivate modaalse tähendusega verbide (sh perifrastiliste verbide) hulk on piiratud: vaadeldud materjalis esines *tulema* 320 korral (AJA 225 / ILU 95), *olema* 75 korral (AJA 33 / ILU 42), *võimalik olema* 59 korral (AJA 44 / ILU 15), *vaja olema* 49 korral (AJA 21 / ILU 28), *tasuma* 20 korral (AJA 16 / ILU 4), *maksma* 14 korral (AJA 7 / ILU 7), *tarvis olema* 15 korral (AJA 2 / ILU 13), *võimatu olema* 10 korral (AJA 9 / ILU 1), *tarvitsema* 7 korral (AJA 0 / ILU 7) ja *vajalik olema* 1 korral (AJA 1 / ILU 0). Nt

- (17) AJA Kuigi marulised peod ja tormakad käegalöömised on Tombaku jaoks ammu unustusehõlma vajunud, **tuleb tal** uues rollis *püksirihma veelgi pingutada*.
- (18) ILU **Tal pole** *suuremat siin valida midagi*, aga ta tahaks Anneli silmis võimalikult esinduslik näida.
- (19) Veel **on minna kaks** *trepikoda seda jubedat maja, mil pole ühtki rõdu, karniisi ega lodžat*, hoone näeb niimoodi välja, nagu oleks ta öisel ajal kahe laua vahel salaja valmis valatud.
- (20) AJA Aleksi sõnul **ei ole** ühel kohal töötades **võimalik hakkama saada ühelgi õel** ja seepärast töötavad nad kõik vähemalt pooleteise kohaga.
- (21) ILU Diplomitööks **oli vaja** *andmeid koguda*.
- (22) AJA *Vana poliitvangi, kel on nii Hruštšovi, Brezhnevi kui ka Andropovi-aegse KGB kogemused omal nahal teada*, **tasub** *uskuda*.
- (23) ILU Ja sealt ei ole tulnud silpigi, mis ütleks neile, et **mind ei maksa** *niimoodi tervitada.....*
- (24) ILU **Kool oli tarvis** *ära lõpetada*, muidu poleks ma väärinud leiba, mida ema kergelt ei teeninud.
- (25) AJA Et *segast asja* **oli võimatu** kõigile pingutustele vaatamata *veelgi segasemaks ajada*, löödi käega ja siirduti välja teenitud puhkusele.
- (26) ILU Sest homme tuleb Inna ja siis on palju meeldivam, kui **mul ei tarvitse** *värske haavaga liikumatuna voodis lamada*.
- (27) AJA Seoses möödunud valimistega **on vajalik** *osutada, et mõne Eesti erakonna põhikirjaga on kehtestatud Riigikogu kandidaatide*

ülesseadmine osakonna koosolekul, kuhu on kutsutud kõik osakonda kuuluvad erakonna liikmed.

Nagu näha, on *tulema*-verb konstruktsioonis esinevatest predikaatidest konkurentsilt sagedasim, olles tarvitusel rohkem kui pooltes netsessiivkonstruktsiooni iseloomustavates näitelausetes, ning võiks väärida seega eraldi analüüsi. Netsessiivset *tulema*-konstruktsiooni eesti kirjakeeles on aga väitekirja autor oma varasemates töedes juba põhjalikult käsitlenud (vt Penjam 2006a, Penjam 2006b, Penjam 2006c), mistõttu käesolevas analüüsis selle eripärale eraldi tähelepanu pööratud ei ole.

Teoreetiliselt võiksid netsessiivkonstruktsioonis esineda ka modaalse tähendusega verbid *kuluma* ja *pruukima* (Erelt 1984: 14), kuid verb *kuluma* vaadeldud materjalis *da*-infinitiiviga konstruktsioonis predikaadina ei esinenud ning verbi *pruukima* kasutati teistsuguses konstruktsioonis, milles agent vormistatakse alusena ja *da*-infinitiivitarind esineb grammatilise objekti rollis (vt jaotis 3.1.2.1). Verbide *pruukima* ja *tarvitsema* kasutamine kahes erineva grammatilise vormistusega konstruktsioonis teeb siiski keeruliseks konstruktsiooni üle otsustamise nendel juhtudel, kus agent jääb väljendamata. Siinses töös on agendita *tarvitsema*- ja *pruukima*-laused loetud tinglikult subjektikujulise agendiga malli kuuluvaks, sest kõigis vaadeldavates lausetes oleks mõeldav subjektikujulise agendi lisamine, adessiivse agentadverbiaali lisamine on aga osa näidete puhul kaheldav, vrd

- (28) ILU Õnneks minusuguse mehega **ei pruugi** lähedaste suhete tekkimiseks *jagada kõige viimast argipäevaintiimsust*.
- (29) → Õnneks minusuguse mehega **ei pruugi naine** lähedaste suhete tekkimiseks *jagada kõige viimast argipäevaintiimsust*.
- (30) → ?Õnneks minusuguse mehega **ei pruugi naisel** lähedaste suhete tekkimiseks *jagada kõige viimast argipäevaintiimsust*.

Raskusi on ka *olema*-konstruktsioonide tõlgendamisel: paljudel juhtudel võiks *olema*-verbi ja *da*-infinitiivi ühendit pidada terviklikuks liitpredikaadiks (vt jaotis 3.1.8.3), samas on ühendit võimalik tõlgendada ka kompositsioonilisena, nt

- (31) ILU Ta imestas, et sel hommikutunnil **polnud** kuigivõrd *märgata korstnatest tõusvat suitsu*.

Siinses töös on EKG (1993: 246) eeskujul peetud liitpredikaatideks ja käsitletud jaotises 3.1.8.3 järgmisi sagedasi ühendeid: *arvata olema, karta olema, kuulda olema, loota olema, näha olema, oodata olema, teada olema* ja *tunda olema*. Ülejäänud *olema*-verbi ja *da*-infinitiivi ühendeid on käsitatud kompositsioonilisena.

olema-konstruktsioonide puhul on raskusi ka *da*-infinitiivitarindi subjekti- ja adverbiaalifunktsiooni eristamisel (vt jaotis 3.1.3.2). Kui *da*-infinitiivitarindiga

väljendatava tegevuse patsienti tõlgendada lauses grammatilise objektina, saab infinitiivitarind subjektitõlgenduse, kui aga subjektina, tuleks infinitiivitarindit pidada adverbiaaliks. Siin on adverbiaalse ja subjektilise *da*-infinitiivtarindi eristamisel lähtunud patsiendi võimest öeldist ühildada: kui vaadeldavas konstruktsioonis on patsient vormistatud nimetavakäändelisena ning selle mitmuslikkus muudaks mitmuslikuks ka predikaatverbi, on patsienti tõlgendatud subjektina ning infinitiivitarindit adverbiaalina, ülejäänud juhtudel on infinitiivitarindit peetud subjektiliseks, vrd

- (32) AJA Mobil-galerii näitus „Unistuste arheoloogia” on oma teel nüüd lõpuks tervikuna Tartusse jõudnud ja **on** alates reedest *vaadata* Eesti Rahva Muuseumi näitusemajas.
- (33) → Mobil-galerii näitused „Unistuste arheoloogia” **olid** alates reedest *vaadata* Eesti Rahva Muuseumi näitusemajas. (*da*-infitiiv adverbiaalina)
- (34) ILU Veel **on** *minna kaks trepikoda seda jubedat maja, mil pole ühtki rõdu, karniisi ega lodžat*, hoone näeb niimoodi välja, nagu oleks ta öisel ajal kahe laua vahel salaja valmis valatud.
- (35) → Veel **oli** *minna mõned trepikojad seda jubedat maja*. (*da*-infitiiv subjektina)

Subjektilise *da*-infinitiivitarindiga *olema*-konstruktsiooni näidete hulka on arvatud ka 6 juhtumit (AJA 2 / ILU 4), kus *olema*-verb on konstruktsioonist välja jäetud, nt

- (36) AJA Aga iga asi omal ajal, enne **vaja** veel *Kihnu koondisega kokku minna*.
- (37) ILU Tasahilju jõuab kätte aeg, mil **tarvis** *hakata end sättima naisega kohtamisele minekuks*.

Netsessiivkonstruktsioonis esinevad modaalsed predikaadid jagunevad semantiliselt kolme rühma: 1) vajalikkusele või kohustuslikkusele viitavad (*tulema, vaja olema, tarvis olema, tarvitsema, vajalik olema*); 2) võimalikkusele/võimatusele viitavad (*võimalik olema, võimatu olema*); 3) ühtaegu vajalikkusele ja sobivusele viitavad, seega modaalsete ja sobivushinnangut andvate predikaatide piirialale jäävad (*tasuma, maksma*). Modaalsed *olema*-konstruktsioonid sisaldavad enamasti võimalikkushinnangut (vt N18), harvem vajalikkushinnangut (vt N34).

Kavatsust või kavatsuse/mõtte tekkimist väljendavatest predikaatidest esinesid netsessiivkonstruktsioonis *kavas olema* 9 juhul (AJA 7 / ILU 2), *pähe tulema* 2 juhul (AJA 0 / ILU 2), *meelde tulema* 2 juhul (AJA 1 / ILU 1) ning *mõttesse tulema* 1 juhul ilukirjanduskorpuses ja *plaanis olema* 1 juhul aja- kirjanduskorpuses. Nt

- (38) AJA *Seda teemat on mul täna hiljem kavas arutada ka riigisekretär Albrightiga.*
- (39) ILU „Vaata kui hea, et sa ikkagi tulid,” ütleb Anneli, ilma et tal **pähegi tuleks oma endist meest tutvustada.**
- (40) AJA Kui siis aga väikesest koolist tulev noor konkursi läbi teeb ja eriklassis edukalt edasi jõuab, **ei tule kellelgi meelde tema endist kooli meenutada.**
- (41) ILU Nüüd **ei tulnud tal** aga **meelde jälgida, kuidas nad välja pääsesid**, sest viimane, mis ta minekul märkas, oli tema mehe keha voodis lamamas.
- (42) ILU *Kahtlustada milleski niisuguses oma ema ei tulnud mul mõttessegi:* minu ema ei valetanud mulle kunagi.
- (43) AJA Jüri Sakkeuse sõnul **on maailma juhtivatel majandusriikidel plaanis investeerida Kesk- kesk ja Ida-Euroopa riikidesse aastaks 2000 ligi 200 miljardit dollarit ehk 2400 miljardit krooni.**

Õnnestumist väljendava predikaadina toimus *õnnestuma* (33 näidet – AJA 17 / ILU 16), ilukirjanduskorpuses oli 1 juhul kasutatud ka liitse struktuuriga predikaati *õnneks minema*. Nt

- (44) ILU Aga teda pani muigama, kui karukäppadega mehejõmakas, kel pika grimassitamise ja kudistamise järel **õnnestus imikut naeratama panna**, saavutas efekti, nagu oleks mees tapnud metshärja.
- (45) ILU Järgmisel päeval **läkski mul õnneks uuesti Mari näha.**

Predikaatverb esineb konstruktsioonis ainsuse kolmandas pöördes. Kui *da*-infinitiivi laiendav sihtis on nimetavas käändes, on seda võimalik interpreteerida ka lause alusena (infiniitarindit võiks siis tõlgendada adverbiaalina) ja see omakorda annab võimaluse finitverb alusena tõlgendatava lauseliikmega arvus ühildada. Vaadeldud materjalis leidis sellisest arvuühildumisest vaid üks näide:

- (46) ILU Mamma Maigal kogunes kolm kandekotitäit esmavajalikke esemeid, **mis tulid ära vedada.**

Kõneviisidest on valdav indikatiiv (527 juhtumit – AJA 314 / ILU 213), kuid leidub ka konditsionaali näiteid (kokku 86 juhtumit – AJA 68 / ILU 18), kus tingiv kõneviis viitab sündmuse irreaalsusele (N47, N48) või nõrgendab lausega väljendatavat kohustuslikkust (N49).

- (47) ILU Kui ometi **oleks võimalik taastada mõttekäike, mis niisugusel puhul liikusid seitsmeaastase poisi peas**, tähendab, pidid liikuma!
- (48) ILU Selleks **oleks tulnud kapsel lahti teha, võti välja otsida ning ümaraks kulunud poldi ümber pusida.**

- (49) AJA Mõnikord, kui tekibki tüdimus, siis **tuleks elule läheneda teise nurga alt**.

Enamik näitelauseid on olevikulised (450 näidet – AJA 331 / ILU 119), kuid iseäranis ilukirjanduses on sage on ka lihtminevik (140 näidet – AJA 37 / ILU 103). Minevikuaja suhteliselt rohke esinemine ilukirjanduses on seletatav tekstide sisuga – ilukirjandustekst annab edasi rohkem minevikulisi sündmusi kui ajakirjandustekst, mis on suunatud olevikule ja tulevikule.

Ajakirjandustekstis on üksikjuhtudel seoses *tulema*-verbiga kasutatud ka perfekt (4 näidet; N50) ja ilukirjandustekstides pluskvamperfekti (3 näidet; N51).

- (50) AJA Korduvalt **on tulnud mul** loengutel *kogeda, kui kergesti omandavad inimesed neid mõtteid, mida pakud välja tervise parandamiseks loodusravi abil*.

- (51) ILU Smerdjakov oli vaimustatud, ta oli küll palju kuulnud eesti saunadest, kuid selle ajani **polnud tal õnnestunud neid proovida**.

Konditsionaali puhul minevikuaegade eristus puudub, üldminevikku on kasutatud kokku 12 korral (AJA 6 / ILU 6), nt

- (52) ILU **Poleks ju olnud vaja naist nõnda ärritada**.

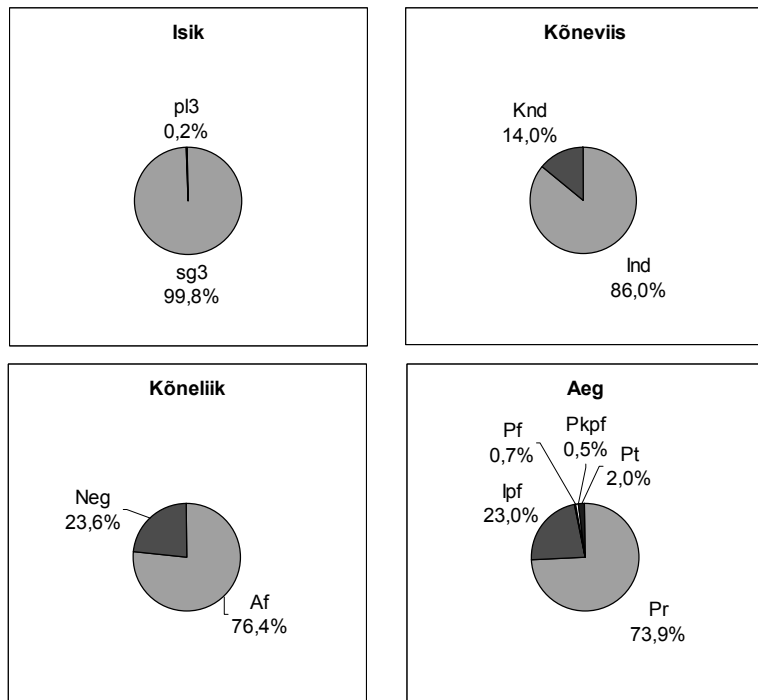
Predikaat on enamasti jaatav (473 näidet – AJA 318 / ILU 155), eitavaid näiteid leidis 146 (AJA 66 / ILU 80; N53), kuid modaalse tähendusega verbide puhul on erinevused jaatuse ja eituse esinemissageduses suured. Netsessiivkonstruktsioonis enim kasutatud verb *tulema* esineb valdavalt jaatavana (319 juhul, s.o 99,7% kõigist modaalsetest *tulema*-verbi kasutustest), ainult jaatavana esinevad *võimatu olema* (10 näidet) ja *vajalik olema* (1 näide) ning jaatus domineerib ka verbi *tarvitsema* kasutamisel (6 jaatavat näidet 7-st). Verbide *tarvis olema*, *tasuma*, *vaja olema* ja *võimalik olema* puhul on jaatavas kõnes ligikaudu pooled näited (vastavalt 7 näidet 15-st, 12 näidet 20-st, 26 näidet 49-st ja 37 näidet 59-st). Samas esineb *olema* modaalsena enamasti eitatuna (45 näidet 75-st) ning *maksma* on kõigil 14 kasutuskorral eitatud, nt

- (53) AJA „Väga palju *tõrjuda ei tulnud*,” märkis Poom.

- (54) ILU Ära kohe tõesti koju igatse, sest siin **ei ole** enam *midagi teha*.

- (55) ILU Emale see ei meeldinud, ja kui ma kord ühe niisuguse klassivenna meile koju tõin, püüdis ta mulle selgeks teha, et **mul ei maksaks selle poisiga sõbrustada**.

Netsessiivkonstruktsiooni predikaatverbi vormistikku illustreerib kokkuvõtlikult joonis 3.4.

Joonis 3.4. Predikaatverbi vormistik netsessiivkonstruktsioonis

Konstruktsiooni osaks olev *da*-infinitiivi vormis verb märgib enamasti tegevust, mille sooritamine on vajalik või võimalik. Sellised tegevused on kõige sagedamini agentiivsed, kuid väga paljudel juhtudel pole tegevus konkreetne (N56). Tihti väljendab infinitiivitarind mentaalset tegevust või protsessi (N57–N59).

- (56) AJA Haigusi **on võimalik** ennetada ja tervist taastada väga lihtsate vahenditega.
- (57) AJA Olen töötanud arstiteaduskonna vastuvõtukomisjonis, kus **on tulnud** otsustada, keda vastu võtta, keda mitte.
- (58) AJA Kas trombi **on võimalik** ennustada?
- (59) ILU Estale **polnud** midagi ette heita, ta oli hea naine.

Esineb siiski ka konkreetseid füüsilisi tegevusi, eriti seoses liikumisverbidega *minema* ja *sõitma*, nt

- (60) ILU Anneli nägu selgineb, kiiresti võtab ta kotist paberilehe: „See on avaldus, millele on tarvis sinu allkirja, hiljem **tuleb** meil *minna* perekonnaseisubüroosse.

(61) AJA *Tartusse **tasub** praegu kunsti tõepoolest vaatama sõita.*

Võimalikud on ka eksistentsiaal- ja tajuverbid, mille korral modaalpredikaat väljendab kõneleja hinnangut infinitiiviga väljendatud seisundi vajalikkusele või võimalikkusele (N62; vt N50)

(62) ILU Niimoodi võib igaüks kirjutada, selleks **pole vaja olla luuletaja!** ”

Kavatsuspredikaadiga konstruktsioonis väljendab infinitiivitarind üldiselt aktiivseid füüsilisi tegevusi, nt

(63) AJA Kõige üldisemalt võib seda tõepoolest kinnitada, kuigi **kavas on** veel juurde ehitada üks maja üldauditooriumidele.

Esineb on ka verbaalseid (N64) ja mentaalseid (vt N42) tegevusi.

(64) ILU „Kuidas sul **tuleb pähe** midagi taolist küsida?”

Õnnestumispredikaadiga konstruktsioonis märgib infinitiivivorm tegevust või seisundit, mille agent on suutnud või mida ta ei ole suutnud saavutada. Sageli väljendab infinitiivivorm kellegi/millegi saamist agendi valdusesse, agendi kontrolli alla või sealt ära, nt

(65) ILU Loomulikult külvati Antti küsimustega üle, kuid nagu öeldud, oli ta selles asjas kidakeelne, ja nii **ei õnnestunud abahakiiride veidra elukorralduse kohta kellelgi midagi täpsemat teada saada.**

(66) AJA *Kas need briti kuningliku lahutusprotsessiga üllatavalt sarnased detailid ka tõele vastavad, **ei õnnestunud EE-l kontrollida.***

(67) AJA Seekord **õnnestus** pall taganemise pealt ära liikata.”

Võrdlemisi palju esineb ka aktiivseid füüsilisi tegevusi, eriti seoses liikumisega, nt

(68) ILU Nüüd sai ta aru oma hirmust – too olend hobuse naha sees sööbki liha ja konte – nende liha ja konte, keda tal **õnnestub enda seljast maha paisata, enda kapjade alla tallata.....**

(69) ILU *Põgeneda* **õnnestus tal** koos ühe sapööriga kaks kuud hiljem, kui sadakond vangid ootamatult rivvi käsutati, senised riided vastikult haisvate triibuliste vangikaltsude vastu vahetama sunniti, valvurite vahel jaama viidi ja ühte kaubavagunisse kiiluti.

Agent on lauses eksplitsiitselt väljendatud 183 korral (AJA 97 / ILU 86), s.o 29,6% kõigist netsessiivkonstruktsiooni näidetest. Kõigil juhtudel on agent vormistatud adessiivadverbiaalina¹⁴.

Agendiks on enamasti üksikisik (N70), kellele sageli viidatakse personaalpronoomeniga, kusjuures esindatud on kõigi isikute personaalpronoomenid (N71–N76), nt

- (70) ILU *Ujuma õppida Valteril ei õnnestunudki*, aga kirjutamisega oli hoopis teine asi.
- (71) ILU See oli mulle omamoodi kergenduseks: nüüd **tuli** mul *tegelda ainult endaga*.
- (72) ILU – Ei, **pole** sul *midagi vaja tuua*.
- (73) ILU Tal **pole** *suuremat siin valida midagi*, aga ta tahaks Anneli silmis võimalikult esinduslik näida.
- (74) AJA „Näiteks **polnud** meil tänavu **kavas** *hakata laiendama parklat*, kuid praegu on parkimine saanud tõsiseks probleemiks,” tunnistas Anderson.
- (75) ILU „*Proua Mannkega* **tuleb** teil tingimata kohtuda.
- (76) ILU *Kuhu* neil **minna** *olekski?*

Agendi rollis võib olla ka inimeste rühm (N77, N78), organisatsioon (N79) või personifitseeritud abstraktmõiste (N80).

- (77) AJA Võibolla **tuleks** kolleegidel *Sulle varakult asendaja leida*.
- (78) ILU Ei, *sega* **pole** eesti rahval *tõesti tarvis teada*.
- (79) AJA „Siis **tuleb** Eesti Telefonil *kõvasti remonti teha omal kulul*,” seisab kirjas.
- (80) ILU Õhtul **ei olnud** *enesest palju kõnelda*.

Kui agent on lauses eksplitsiitselt esindamata, on see järeldatav kontekstist (N81, N82) või jääbki täpsustamata: modaalhinnangule allutatud tegevus, mille toimumiseks on vaja konkreetsete inimeste tegutsemist, esitatakse vormilt üldisikulisena, nii et oletatav tegutseja lausest ei selgu (N83, N84). Tõeliselt üldisikuline on netsessiivkonstruktsioon vaid üksikjuhtudel (N85).

- (81) ILU Ühtepuhku **tuli** *okastraadi alt läbi ronida*.
- (82) AJA Tegelikult **tuli** enne presidendivalimisi *sooritada üks edukas sõjaline operatsioon ning samas hoida olukord maailma ühes rikkaimas naftaleiupiirkonnas kontrolli all*.

¹⁴ Liina Lindström ja Ilona Tragel (2006: 397) on agendi adessiivse vormistuse puhul modaalses ja impersonaalses sisuga konstruktsioonides (netsessiivkonstruktsioon on nii modaalne kui ka impersonaalne) näinud seost omajakonstruktsiooniga kahjusaaja semantilise rolli vahendusel.

- (83) AJA Me muidugi mõistame, et tõelise kodanikuühiskonna ja tõeliselt toimiva õigusriigini jõudmiseks **tuleb veel palju tööd teha**.
- (84) ILU *Osakonda oli vaja inimesi juurde meelitada*, aga raha elamute ehitamiseks asutusel polnud ja ma võtsin käsile ühe laguneva maja.
- (85) AJA *Keha mahajahutamisega ei maksa kiirustada*, sest vereringe ebahütlase soojenemise ja jahtumise puhul võivad tekkida vere- ja südamehäired.

3.1.1.2. Hinnangukonstruktsioon(id)

Eraldi jaotisesse on siinses töös koondatud sellised subjektilise *da*-infinitiivitarindiga konstruktsioonid, kus semantiline predikaat väljendab hinnangut agendi suhtumisele *da*-infinitiivitarindi abil väljendatud tegevusse. Tegelikult ei ole siiski täpne rääkida ühtsest hinnangukonstruktsioonist, vaid eeltoodud semantilistele kriteeriumidele vastavaid konstruktsioone on kaks:

VORM	<u>(N^{ade})</u>	Pred ^{sg3}	<i>Subjekt (V^{da})</i>
TÄHENDUS	<u>(agent)</u>	hinnang	<i>tegevus</i>

Nt

- (86) AJA Paraku **on tavainimesel raske saada ülevaadet siin-seal pakutavatest võimalustest või orienteeruda sellealases kirjanduses**.

VORM	<u>(N^{all})</u>	Pred ^{sg3}	<i>Subjekt (V^{da})</i>
TÄHENDUS	<u>(agent)</u>	hinnang	<i>tegevus</i>

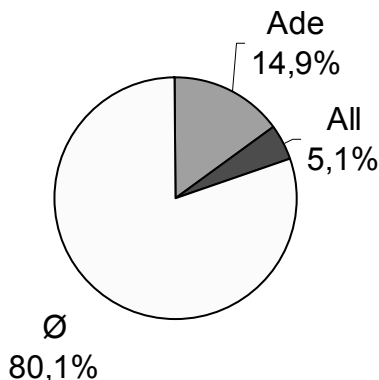
Nt

- (87) AJA Miks teile meeldib Eestis elada?

Adessiivse agendiga hinnangukonstruktsioon langeb vormi poolest kokku eelmises jaotises vaadeldud netsessiivkonstruktsiooniga ja on ka semantiliselt sellega tihedasti seotud, mistõttu eraldiseisva tüübina peaks õigupoolest käsitlema vaid allatiivse agendiga hinnangukonstruktsiooni. Probleemiks on aga see, et agent on hinnangukonstruktsioonis fakultatiivne ja jääb enamikul kasutusjuhtudel eksplitsiivseks ning seetõttu pole võimalik näitelauseste kuuluvust ühte või teise konstruktsioonitüüpi üheselt määrata. Seepärast on predikaatide semantilist samasust, konstruktsioonide vormilist sarnasust ja praktikas sageli ilmnevat eristumatust arvesse võttes peetud siinses käsitluses otstarbekaks vaadelda hinnangukonstruktsioone koos, lahutades nende analüüsi netsessiivkonstruktsiooni omast.

Korpusematerjalis leidis hinnangukonstruktsioone kokku 296 (AJA 155 / ILU 141). Nende hulgas oli eksplitsiivse adessiivagendiga konstruktsioone 44

(AJA 29 / ILU 15), s.o 14,8% kõigist hinnangukonstruktsioonidest, ja eksplitsiitse allatiivagendiga konstruktsioone 15 (AJA 10 / ILU 5), s.o 5,1% kõigist hinnangukonstruktsioonidest. Ülejäänud juhtudel (237 näidet – AJA 116 / ILU 121 –, s.o 80,1% kõigist hinnangukonstruktsioonidest) jäi agent näitelauseks eksplitsiitsete ja lause täpset konstruktsioonilist kuuluvust ei olnud võimalik näidata. Konstruktsioonide esinemissagedusi illustreerib joonis 3.5.

Joonis 3.5. Adessiivse ja allatiivse agendiga ning agendita hinnangukonstruktsioonide esinemus

Eksplitsiitse agendiga lausete näiteid on liiga vähe, et teha selgeid järeldusi selle kohta, millest on adessiivse või allatiivse agendiga konstruktsiooni valik. Erinevus tundub olevat pigem pragmaatilist laadi: allatiivne agent on enam esile tõstetud, tema osalus situatsioonis on tugevam. Adessiiviga konstruktsioonis on agent eendamata, vrd

- (88) AJA Rikshamehel **pole kerge** kallata rasket rikshakonteinerit prügiauto sisemusse suurele vöalltransportöörile.
- (89) → Rikshamehele **pole kerge** kallata rasket rikshakonteinerit prügiauto sisemusse suurele vöalltransportöörile.

Valikut võivad mõjutada ka sõnajärje ning teema-reema suhetega seotud tegurid ning predikaatverbi ja infiniitverbi sisust tulenev agendi täpsem roll lauses (nt koht, adressaat, omaja, kannataja) ja selle prototüüpne seotus adessiivse või allatiivse vormistusega (vt Lindström, Tragel 2007).

Küll aga ilmneb korpusematerjalist, et eesti keele grammatikas (EKG 1993: 237–238) toodud predikaadipõhised piirangud ei näi kehtivat: väheste näidete hulgas leidub nii adessiivse argumendiga *meeldima*-konstruktsioon (N90) kui ka allatiivse argumendiga konstruktsioon, milles on predikaadiks *olema*-verbi ja adjektiivi *imelik* ühend (N91):

- (90) AJA *Seda meeldis tüdrukul vaatamas käia.*
 (91) AJA Maainimesele on seda ikka **imelik lugeda!**”

Hinnangukonstruktsiooni realiseerivate näitelauseste põhiosa moodustavad laused, kus predikaat väljendab hinnangut agendi emotsionaalsele või füsioloogilisele seisundile. Leidub ka selliseid predikaate, mis hindavad pigem agendi sobivust *da*-infinitiivitarindiga tähistatud tegevuseks, olukorrale vastavust või mittevastavust, piisavust või mittepiisavust:

Nt

- (92) ILU Mul ei sobi kodust välja hiilida, kuigi on igav.
 (93) AJA Kellele ei sobiks saada laenu inimlikel tingimustel.
 (94) AJA Importkaupade rublahinnad võivad dollari kursi kõikudes kiiresti muutuda, *iga päev hinnasilte vahetada ei ole* aga poeomanikule mugav ega odav.

Agendi emotsionaalse või füsioloogilise seisundi hinnangut väljendavatest lihtverbidest esines predikaadina vaid *meeldima* (11 näidet – AJA 7 / ILU 4).

Nt

- (95) ILU Rahvale meeldis *Asko kurvast elust kõnelda.*
 (96) AJA Sealjuures mulle ei meeldi *suitsetada.*

Emotsionaalset või füsioloogilist seisundi hinnangut väljendavate predikaatide põhimassi moodustasid *olema*-verbi ja adjektiivvi ühendid (171 näidet – AJA 77 / ILU 94). Peale nende võis predikaadiks olla ka *tunduma*-verbi ja adjektiivvi ühend (2 näidet – AJA 1 / ILU 1), *olema*-verbi ja substantiivi ühend (13 näidet – AJA 6 / ILU 7) ning *valmistama*-verbi ja substantiivi ühend (1 näide – AJA 1 / ILU 0). *olema*-verbi ning adjektiivvi või substantiivi ühendite hulka kuuluvaks on siin loetud ka *olema*-verbi väljajātu juhtumid, kus kinnistunud fraasis esindab predikaati adjektiiv või substantiiv üksi (vastavalt 8 näidet (AJA 3 / ILU 5) ja 2 näidet (AJA 0 / ILU 2)). Nt

- (97) ILU Ei, **parem** juba *ennast ühel kaunil sügisel hommikul mingi konksu otsa riputada*, vilksatab Leopoldil peas, aga mõtte katkestab tänaval kõndivate neidude naer; helisev, edev naer tungib läbi sirelipõõsaste Leopoldini, ja ootamatult tunneb ta end vanana.
 (98) AJA „**Raske** *öelda, miks Mõis teisiti arvab,*” sõnas ta.
 (99) ILU Midagi me ei tea, võib-olla kellegi silmis kusagil oleme sellised taandarenguga värdjad, et **häbi vaadata**, ja seepärast meid puistatigi ühe tähtsusetu galaktika provintsi lalale, mingi väikese Päikese mingi armetu planeedisüsteemi mingile mannetule Maa-kesele, mille ümbermõõt vaid mõnikümmend tuhat kilomeetrit.

Liitsete hinnangupredikaatide osaks olevate adjektiivide hulgas on sagedasimad olukorra lihtsust või keerukust märkivad adjektiivid (nt *raske/raskem, lihtne/lihtsam, kerge, keeruline/keerulisem, hõlbus olema, raske tunduma, lihtne tunduma*), sagedased on ka meeldivushinnangut andvad predikaadid (nt *meeldiv/meeldivam olema, vahvam olema, huvitav olema, ihaldusväärne olema, põnev olema*), korruga meeldivus- ja sobivushinnangut andvad predikaadid (*hea olema, mõnus olema, parem olema*) ning inimese mitmesuguseid (peamiselt negatiivseid) emotsionaalseid seisundeid märkivad predikaadid (*hale olema, kurb olema, nukker olema, valus olema, ängistav olema, õudne olema, kõhe olema*). Nt

- (100) ILU Justkui kättemaksuks korjan mina nüüd kõiki seeni, mis on söödavad, ainult väikesi valgeid väldin, sest **neid on raske määrata**.
- (101) ILU Seda **on lihtne** öelda ja **raske** omaks võtta.
- (102) AJA Elaniku seisukohalt **tundub lihtne** ka meie nn kõigi mugavustega Lasnamäe majades vett ja elektrit kokku hoida, sest kes ikka viitsib või jaksab iga päev igale pereliikmele vannitait pesuvett pliidil pottidega kuumaks ajada.
- (103) ILU **Meeldivam oli** meenutada küla, kus keskpäevavalguses võis juba kevadet aimata.
- (104) ILU Panna pisut suurem laps endaga mingit tühist juttu ajama **oli** eriti meeste silmis **ülimalt ihaldusväärne**.
- (105) AJA Vanalinna barokkmajade vahele **on** pärast prisket lõunat **hea** jalutama minna.
- (106) ILU Paljal reformpõhjal **oli mõnus** oma keha kiigutada.
- (107) AJA Juba praegu **on kurb** vaadata neid vanainimesi, kelle elatus-tase langeb kütte, vee, energia jm kallinemise tõttu.
- (108) ILU **Kõhe oli** minna mööda neid natuke nagu rasvaseid palke.

Paljudel juhtudel kuulub adjektiivi juurde seda intensiivistav adverbialne laiend, nt

- (109) ILU Tõenäoliselt tuli sinna kokku rohkesti kirjanikke ja Valteril **oleks olnud ääretult ebamugav** istuda nendega ühes lauas ja näha, kuidas nad kotleiti söövad ja linale kohviplekke tilgutavad.
- (110) AJA Seda **on väga valus** meenutada, aga seda lihtsalt enam ei ole.

Liitsete predikaati kuuluv substantiiv või substantiivifraas tähistab enamasti inimese emotsionaalset seisundit (nt *hea meel olema, lõbu olema, nauding olema, rõõm olema, häbi olema*). Nt

- (111) AJA Väga hea oli ka soprani saksa keel, sest **pole** ju **teab mis rõõm** laulda voolavalt sõnu „ganz blut” ja „meine küssen”.

- (112) ILU **Suur lõbu on** vaadata sulge purunenud klaaspinnal, mille all lebavad närtsinud taimed.
- (113) AJA Tal pole kunagi **häbi olnud** olla maapoiss.

Verb *valmistama* esineb ühendis *raskusi valmistama*:

- (114) AJA Tänapäeval on juba raske leida nii paadunud võhikut, kellele valmistaks raskusi kommenteerida täiesti objektiivselt maa- või koolielu.

Sobivushinnangut väljendavaks predikaadiks on 16 juhul lihtverb: 9 korral (AJA 3 / ILU 6) *sobima*, 4 korral (AJA 3 / ILU 1) *jääma* ('üle jääma') ja 3 korral (AJA 1 / ILU 2) *kõlbama*). 7 juhul (AJA 3 / ILU 4) on sobivushinnangu-predikaadiks ühendverb (*üle jääma*), ilukirjanduskorpuses 2 juhul verbi *tunduma* ja adjektiivivi ühend (*kahtlane tunduma*, *loomulik tunduma*) ning kokku 72 juhul (AJA 53 / ILU 19) verbi *olema* ja adjektiivivi, adverbiaali või substantiivi ühend. *olema*-verbiga ühise semantilise sobivushinnangupredikaadi moodustavad keelendid väljendavad infinitiiviga tähistatud tegevuse või seisundi sündsust (nt *sünnis olema*, *sobiv(am) olema*, *vääritu olema*, *ilus 'sünnis' olema*, *ebaviisakas olema*, *patt olema*), mõistusekohasust (nt *arutu olema*, *naiivne olema*, *mõttekas olema*, *mõttetu olema*, *rumal olema*, *tark olema*), õigsust (nt *õige(m) olema*, *vale olema*), soodsust (nt *kasulik(um) olema*, *mugav ja odav olema*, *tulusam olema*, *ohtlik olema*), tähtsust (nt *oluline olema*, *tähtis olema*) jne. Nt

- (115) AJA Muide, juba koolieelikud ise teevad väga selget vahet, millised on plikade, millised poiste mänguasjad ja *millistega sobib mõlemail mängida*.
- (116) AJA Seda lootust heietati märtsini 1995 ja **jääb** vaid *mõistatada, kas Eesti juhtpoliitikud ei saanud tõesti aru, mida neile Euroopast tegelikult öeldi* (Laar igal juhul teavitas Riigikogu sellest, et tema hoiakut toetab Prantsuse president ise).
- (117) ILU Tundmata kumbagi oma vanematest, teadsin ma juba praegu neist rohkem, kui lapsel minu meelest üldse *oma vanematest teada kõlbab*.
- (118) ILU Nüüd **jäi mul üle** ainult *oodata*.
- (119) ILU *Oma prouaga pidevalt jahvatada võis tunduda kahtlane*.
- (120) ILU Aga kui ta juba nii kaugele oli kõndinud, siis **tundus talle üsna loomulik jääda mõneks ajaks baari jalgu puhkama**.
- (121) ILU *Invaliididele on sünnis kaasa tunda*, kuid minuski on ilmselt omajagu seesugust tuimust.
- (122) AJA **Ebaviisakas on** *varietees väljendada oma reageeringuid ürginimese kombel: ahah, mõmõh, ohoh, eheh, eh, mäh või hm, fui, sa raisk, kurask, jeerum, sinder vms*.

- (123) AJA *Ainult iseeneslikule teadlikuks saamisele* **oleks naiivne loota.**
- (124) AJA *Erinevate skleroosivormide, ka infarkti ja insuldi vältimiseks* **on tark süüa võilille noori, 10-sentimeetriseid võrseid ja ka lehti, mis on küll pisut mõrkjad, aga annavad juurde elujõudu.**
- (125) AJA *„Eks põhimõtteliselt* **oleks õige siin parkivaid autosid trahvida.”**
- (126) AJA *Tööandjale* **on kasulik lahkuminek läbi viia korrektselt ja kõiki seadusi järgides**
- (127) AJA **Tulusam oleks** *monopoliaja lõpuni kasutada telefoni nii vähe kui võimalik: pidada lühikesi hädavajalikke telefonikõnesid ning võimalusel kasutada muid sidepidamise vahendeid: võtta lühike mobiilikõne, saata elektron või tavakiri, kohtuda inimesega.*
- (128) AJA *Kommenteerides Vene kodaniku Vassili Beskovi süüdimõistmist eestlaste küüditamistes osalemise eest, ütles Vene välisministeeriumi ametlik esindaja Vladimir Rahmanin, et selliste süüasjade arutamisel* **on oluline vältida politiseeritust ja topeltstandardeid.**

Ka hinnangukonstruktsioonis on predikaat ainsuse kolmandas pöördes. Ilukirjanduskorpuses lõimub hinnangukonstruktsioon 1 juhul modaalse võimalkonstruktsiooniga ja hinnanguverb on seetõttu *da*-infinitiivi vormis (vt N119).

Kõneviisidest on kasutusel eeskätt indikatiiv (230 näidet – AJA 122 / ILU 108), harvem väite kategoorilisust pehmendav või situatsiooni ebareaalsust väljendav konditsionaal (54 näidet – AJA 29 / ILU 25), nt

- (129) ILU *Kadestasin teda selle ameti pärast, mis tal oli, ja mõtlesin, kui* **hea oleks** *praegu arst olla.*
- (130) ILU *Teineteise külge seotult liikuda* **oleks olnud liiga ohtlik.**

Ajakirjanduskorpuses on predikaat 1 juhul kvotatiivi vormis:

- (131) AJA **Hoopis lubamatu olevat** *aga osta autosid mereinspektori-ritele, keskkonnainspektoritele ja keskkonnaametnikele.*

Aegadest domineerib preesens (197 näidet – AJA 133 / ILU 64), kuid rohkesti esineb ka imperfekti vormis predikaate (67 näidet – AJA 13 / ILU 54). Ajakirjanduskorpuses on esindatud ka perfekt (3 näidet; N132) ja ilukirjanduskorpuses leidub 1 näide pluskvamperfektist (N133).

- (132) AJA *Võibolla sellepärast, et põllumajandusülikooli* **on olnud raske sisse saada** *ja et meie lõpetajate järele on nõudmine.*

- (133) ILU Veel kunagi **polnud talle tundunud nii raske astuda need kakssada sammu ülal kohavate pärnade suunas.**

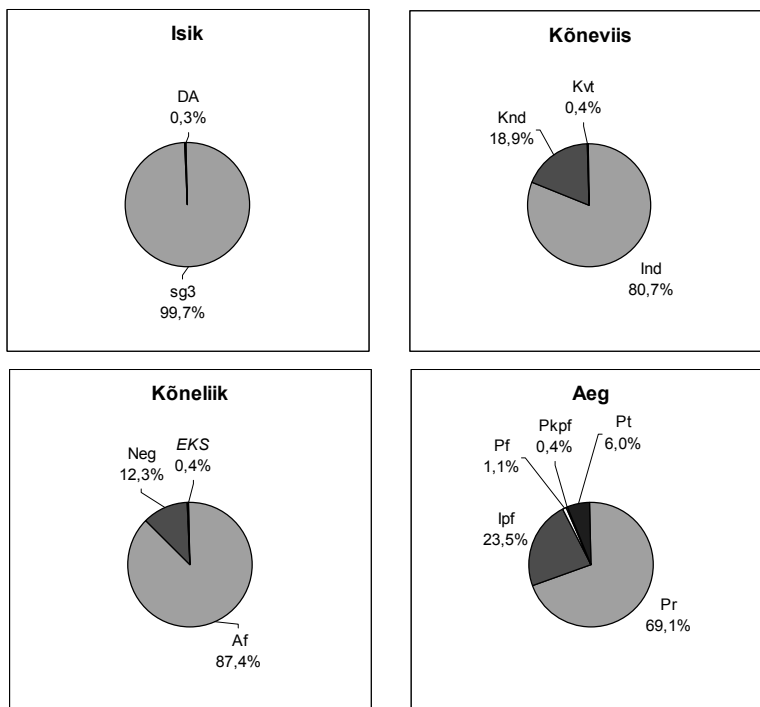
Konditsionaali üldminevik on kasutusel 17 korral (AJA 3 / ILU 14), nt

- (134) ILU Temaga oldi lepitud kui paratamatusega, sest **olnuks** tööpoolest **mõttetu nõuda, et ta veel vanaduse lävel uue ameti selgeks õpiks.**

Hinnangut märkivad predikaadid on valdavalt jaatavas kõnes (249 näidet – AJA 136 / ILU 113), eitusi leidub oluliselt vähem (35 näidet – AJA 19 / ILU 16; N135). Ilukirjanduskorpuses on 1 juhul kasutatud tänapäeva keeles sisult jaatavat, kuid vormi poolest eitusesarnast *eks*-vormi (N136).

- (135) ILU Enam **polnudki kuigi keeruline hobuse seljas püsida** – see oli nagu karusselihobuse seljas istumine.
- (136) ILU **Eks see ole igähele huvitav teada**, mis su koha peal ennevanasti on olnud, on seal mühisenu mets ja ulgunud hundid või jaganud puid-maid – inimesed.

Hinnangupredikaadi vormistikku kujutab ülevaatlilikult joonis 3.6.

Joonis 3.6. Predikaadi vormistik hinnangukonstruksioonis

Korpusenäidetest ilmneb, et enamasti kehtib seisundihinnang mõnes aktiivses tegevuses oleku piires, nt

- (137) AJA Vaatamata kaotusele tunnistas Poom, et *mängida on* ikka **hea** küll.
- (138) AJA „Turule pääsemine ja sealt lahkumine peab olema kiiresti võimalik, kuid *kesklinnast on raske läbi manööverdada*,” põhjendas ta.
- (139) AJA Kaljo Mandre peab eriti lugu väikeseviljalisest kibuvitsast, mida **õige** korjata *septembri teisel poolel enne öökülmade tulekut*.

Tegevus võib olla ka mentaalne (N140–N142) või verbaalne (N143), nt

- (140) AJA *Raamatu lugejamenu on superhiirte ajastul kasvavate laste hulgas küll raske ennustada*, kuid meie lastelastelegi on aastate pärast hea „Puuhobuse ja kaltsutite” abil möödunud vahendada ning sellele toetudes ühel päeval iseennast, oma päritolu ja kohta määratleda.
- (141) AJA **Oleks naiivne mõelda, et eesmärgiks oli päästa kurdid Saddami aktsioonide eest**.
- (142) ILU *Seda on* meie sirgetel autoteedel **raske kujutleda**, ometi on niisugune aeglus meie metsavööndile omasem kui stepirahvaste välkkiired sõõstud või vandaalide jõudmine Skandinaaviast Kartaago varemetele.
- (143) ILU Sest mehel oli isikusus..... või **olnuks õigem öelda – oma-pära?.....**

Seisundit või taju väljendab infinitiivitarind harvem, nt

- (144) ILU „*Kahekesi üksi olla on kergem.....*”
- (145) ILU Võib-olla ta leidis, et *mehest, kelle sõnal on tema tuleviku suhtes kaalu, ei sobi pikem olla*, igatahes lasi ta põlvist nõtku.
- (146) ILU **Oli pentsik näha sarnasust tolle nõia ja agulikassi vahel**, kuid täielik hullumeelsus oli see, et tema ise, Rasmus Martinson, võis olla nii ühte nägu nende mõlemaga.

Agendi esindatust lauses on käsitletud eespool seoses konstruktsiooni määratlemise problemaatikaga. Eksplitsiitseks agendiks on hinnangukonstruktsioonis predikaadi tähendusest tulenevalt inimene (N147, N148) või inimeste rühm (N149, N150), üksikjuhtudel ka inimrühmana mõtestatud elutu objekt (N151). Nt

- (147) ILU Ega tal **kerge olnud** *oma kodust lahkuda*.

- (148) ILU Nõnda **oli** Pärtlile **iseäraline nauding** valmistada enesele lihtsat hommikueinet, mida ta tegemise käigus õppis ja milles ta meisterlikkus aiva kasvas.
- (149) AJA Paljud lapsed on nii haiged, et vanematel **oleks raske** neid kodus hooldada.
- (150) ILU Samuti polnud üllatav, et lastele **meeldis mõne mehega rohkem rääkida kui teisega.**
- (151) AJA Neilt, 1994. a sissevõetud positsioonidelt **oli** Venemaal juba **lihtne jätkata** ning Eesti üsna lootusetu heitlus lõppes kaks aastat hiljem kapitulatsiooniga ka Tartu rahu osas.

Ka nendes lausetes, kus agent eksplitsiitsena ei esine, võimaldab kontekst tema isiku enamasti üheselt määrata, nt

- (152) AJA Käisin just Iisraelis ja **väga huvitav oli** kuulata sealsete minuvanuste noorte inimeste arvamust Kosovost, sest nende maa on ju samuti pikka aega sõjaseisukorras olnud.
- (153) ILU Küll **oli** eile õhtul **õudne loodusega võidelda**, kuid sellest kõigest oli vähe kasu.”

Mõnikord, eriti ajakirjandustekstides, mõtestuvad eksplitsiitse agendita laused ka üldisikulisena, nt

- (154) AJA Trombis **on raske hingata**, sest õhurõhk langeb madalale.
- (155) AJA **Lihtne on** midagi alustada või otsuseid teha.

3.1.1.3. Translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruktsioon(id)

Kavatsust või sellele lähedast tähendust väljendavas *da*-infiniitse subjektiga lauses on predikaadiks koopulana toimiv verb *olema*, üksikjuhtudel ka *jääma*. Kavatsuse tähendust väljendab lauses sel juhul kas predikatiiv (vt jaotis 3.1.1.4) või translatiivne adverbiaal.

Ka translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruktsioone on tegelikult kaks: kavatsetava tegevuse sooritaja võib olla vormistatud nii adessiivadverbialina kui ka translatiivse adverbialii juurde kuuluva genitiivatribuudina. Konstruktsioone illustreerivad järgmised skeemid:

VORM	<u>(N^{ade})</u>	Pred^{sg3}	<u>N^{tri}</u>	<i>Subjekt (V^{da})</i>
TÄHENDUS	<u>(agent)</u>	koopula	<u>kavatsus</u>	<i>tegevus</i>

Nt

- (156) ILU Kool oli tarvis ära lõpetada, sest Rammidel **oli** kord kombeks kõik tööd lõpuni teha.

VORM	(N ^{gen})	N ^{trl}	Pred ^{sg3}	Subjekt (V ^{da})
TÄHENDUS	(agent)	<u>kavatsus</u>	koopula	tegevus

Nt

- (157) AJA ABBA muusikaga palistatud isikupärane komöödia pakub kaasajastatud loo inetust pardipojast, kelle eluunistuseks on jõuda abielusadamasse.
- (158) AJA Nii võib nõustuda Santeriga, kes ütles, et kriisi ülesandeks on õhku puhastada ja avada tee muutusteks.

Ka siin on probleemiks konstruktsiooni määratlemine lauses, kus agent on eksplitsiivne. Konstruktsioonide eristamist võiks küll hõlbustada see, et prototüüpne sõnajärg ei ole neis sama (vt konstruktsiooniskeeme), kuid ühest otsust langetada see siiski alati ei aita, vrd

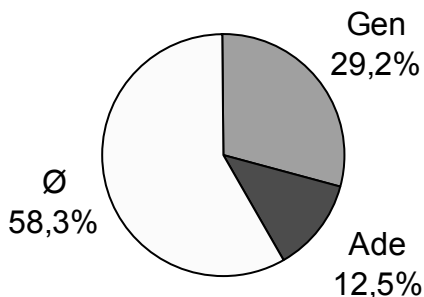
- (159) AJA Mõtteks on kaasata uute doktorite õpetajatena-juhendajatena parimad pead, mis riigis saadaval.
- (160) → Meie mõtteks on kaasata uute doktorite õpetajatena-juhendajatena parimad pead, mis riigis saadaval.
- (161) → Mõtteks on meil kaasata uute doktorite õpetajatena-juhendajatena parimad pead, mis riigis saadaval.
- (162) ILU Ainsaks sooviks, mida endale suutsin selgelt öelda, oli rahu ja puhutus jälle majja saada, et võiks õhtul kardinal akendele ette tõmmata ja tugitoolist televiisorit vaadata.
- (163) → Minu ainsaks sooviks, mida endale suutsin selgelt öelda, oli rahu ja puhutus jälle majja saada, et võiks õhtul kardinal akendele ette tõmmata ja tugitoolist televiisorit vaadata.
- (164) → ?Ainsaks sooviks, mida endale suutsin selgelt öelda, oli mul rahu ja puhutus jälle majja saada, et võiks õhtul kardinal akendele ette tõmmata ja tugitoolist televiisorit vaadata.

Mõlema konstruktsiooni puhul tõlgendatakse subjektina vormistatud kavatsust kavatsejast agendi omandusse kuuluvana (possessiivsuhte adessiivse ja genitiivse vormistuse kohta vt ka Lindström, Trigel 2006).

Translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruktsioonide näiteid esines morfoloogiliselt ühestatud korpustes kokku 24 (AJA 14 / ILU 10). Genitiivtribuudina vormistatud agent oli eksplitsiivselt esindatud 7 juhul (AJA 7 / ILU 0)¹⁵, s.o 29,2% kõigist translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruktsioonidest; eksplitsiivse adessiivadverbialiga konstruktsioone oli 3 (AJA 0 / ILU 3), s.o 12,5% kõigist translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruktsioonidest. Ülejäänud 14

¹⁵ Tuleb tähele panna, et kõik seda tüüpi lauses esinevad genitiivadverbialid ei pruugi olla infinitiivitarindiga väljendatud tegevuse agendiks. Nt AJA Varieteeljärgse visiidi mõtteks on tutvustada uuele sõbrale ennast ja luua temaga nn seltskondlik kontakt.

juhul (AJA 7 / ILU 7), s.o 58,3% kõigist translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruksioonidest, jäi agent eksplitseerimata. Näitelausete jaotumist eri konstruksioonitüüpidesse kujutab joonis 3.7.

Joonis 3.7. Agendi vormistus translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruksioonides

Adessiivse ja genitiivse agendiga konstruksiooni tähendusvahekord ei ole selge, kuid näib, et genitiivse agendiga konstruksioonis on agent mõnevõrra esiletõstetum, samas kui adessiivse agendi korral tõuseb enam esile kavatsuse tähendus.

Järgnevas analüüsitakse neid kaht konstruksiooni koos.

Translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruksioonis on 23 juhul (AJA 13 / ILU 10) koopulapredikaadiks *olema*, ajakirjanduskorpuses 1 juhul *jääma*:

- (165) AJA Isamaaliidu piinlikuks osaks jäi selgitada, kust tuli neile pähe mõte rahva soosikute Lennart Meri ja Arnold Rüütli kõrvale kedagi kolmandat otsima hakata.

Predikaat on kõigil juhtudel kindla kõneviisi ainsuse kolmandas pöördes. Aegadest on kasutusel preesens (13 näidet – AJA 12 / ILU 1) ja imperfekt (11 näidet – AJA 2 / ILU 9), nt

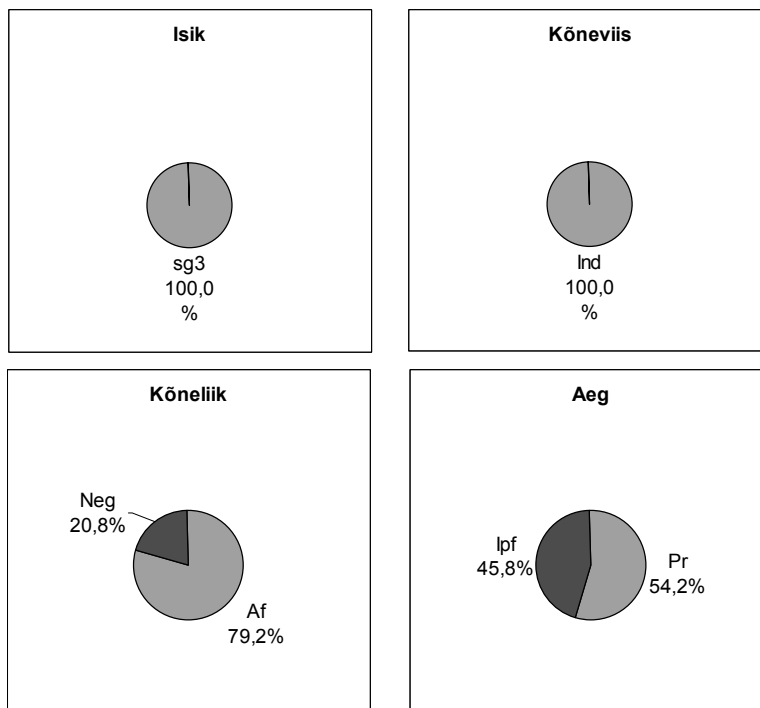
- (166) AJA Oleks naiivne mõelda, et eesmärgiks oli päästa kurdid Saddami aktsioonide eest.

Koopula on enamasti jaatatud (19 näidet – AJA 14 / ILU 5), ilukirjanduskorpuses leidub seoses ühendiga *kombeks olema*¹⁶ ka 5 eitava näidet, nt

- (167) Selles majas polnud kombeks lapsi külalistest eemale käratada, seda märkas Erlend kohe, sest nood viibisid pidevalt täiskasvanute seltsis.

¹⁶ Ühendit *kombeks olema* võiks pidada ka iseseisva predikaadina toimivaks ühendverbiks ja vaadelda koos netsessiivkonstruksiooniga. Seda võimalust kinnitab iseäranis asjaolu, et genitiivtribuudi lisamine noomenile *komme* ei ole võimalik.

Koopulaverbi vormistikku translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruktsioonis illustreerib joonis 3.8.

Joonis 3.8. Koopulaverbi vormistik translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruktsioonis

Translatiivne adverbiaal on üldjuhul kavatsust või eesmärki tähistav substantiiv: *eesmärk, eluunistus, soov*. Võimalikud on sellele lähedase tähendusega substantiivid, nt

- (168) AJA Kõrvuti säästueelarvega **on** meie peamiseks ülesandeks parandada oluliselt maksude laekumist ja seda eriti aktsiiside osas.
- (169) AJA Teiseks võimaluseks **on** *jätta praegune komisjon kohuseid täitma pikemaks ajaks*, ilmselt sügiseni, mil võiks ametisse määrata uue komisjoni viieks aastaks.
- (170) ILU Antti oli sõitnud kuhugi Siberi kaugemasse soppi matkama; *oma täpsemat marsruuti* **polnud tal kombeks teatada**, ja vaevalt ta seda isegi alati ette teadis.

Nii genitiivse kui ka adverbialse eksplitsiitse agendiga lausetes on agendina mitmel korral vormistatud personaalpronoomen (vt N168, N170), kuid otsustamaks, milline on selles konstruktsioonis „tüüpiline” eksplitsiitne agent, on näi-

teid liiga vähe. Eksplitseerimata agent järeldeb tavaliselt kontekstist (vt N169, N162).

3.1.1.4. Predikatiiviga kavatsuskonstruktsioon(id)

Predikatiiviga kavatsuskonstruktsioonid sarnanevad nii struktuuri kui ka semantika poolest eelmises jaotises kirjeldatud konstruktsioonidega. Ainsaks erinevuseks on kavatsust vms märkiva substantiivi vormistus predikatiivina ning üksnes *olema*-verbi esinemine predikaadina:

VORM	(N ^{ade})	OLEMA ^{sg3}	<u>Predikatiiv</u>	Subjekt (V ^{da})
TÄHENDUS	(agent)		<u>kavatsus</u>	tegevus

Nt

- (171) AJA Ta tõmbab kliendid üle, sest on parem võrk välja pakkuda, „märgib Palts ja pakub välja, et Telial eesmärk on kas *Eesti Telefon põhja lasta* või *vältida konkurentsi teket*.

VORM	(N ^{gen})	OLEMA ^{sg3}	<u>Predikatiiv</u>	Subjekt (V ^{da})
TÄHENDUS	(agent)		<u>kavatsus</u>	tegevus

Nt

- (172) AJA Nende eesmärk oli saada Eesti Kaabeltelevisiooni Ettevõtete Liidu nimi ja selle sildi all avalikkust *Telia* kasuks mõjutama hakata.”
- (173) ILU Lapse kohus on kõigepealt süüa.

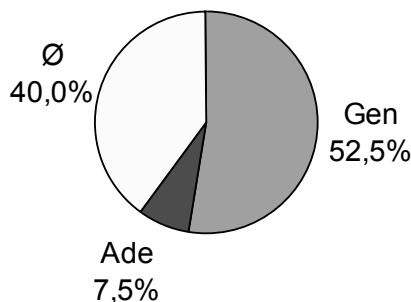
Mõnes käsitluses, sh uusimas eesti keele akadeemilises grammatikas (EKG 1993: 243; Erelt 1984: 15), on seda tüüpi konstruktsioonides peetud subjektiks kavatsust vms väljendavat noomenit ning predikatiivina tõlgendatud *da*-infinitiivitarindit. Eelmises põhjalikus eesti keele süntaksi kirjelduses (Mihkla jt 1974: 58, 133) ei ole niisugustest konstruktsioonidest näiteid toodud ei pöörd-sõna subjektliste ega ka predikatiivsete kasutuste juures. Ilmselt pole siiski põhjust arvata, et *da*-infinitiivitarindi lauseliikmelisus erineks siin tema lauseliikmelisusest translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruktsioonis. Liati on translatiivse seisundiadverbiaali ja predikatiivi vastastikune asendatavus (nagu siin ja eelmises jaotises kirjeldatud konstruktsiooni puhulgi) tavaline (EKG 1993: 91; Erelt, Metslang 2003: 166; Pai 2001: 243). Ka eesti keele grammatikas (EKG 1993: 58) on käsitletud translatiivse seisundimääruse ja predikatiivi vastanduse võimalust kui vahendit predikatiivi ja subjekti eristamiseks.

Arvatavasti on *da*-infinitiivitarindit predikatiivseks pidama ajendanud selle prototüpselt lauselõpuline positsioon, ent seda ei saa siiski pidada määravaks –

infinitiivil ongi kaldumus paigutada lause lõppu (Remmel 1963: 264), samasugust prototüüpõnajärge kannavad ka teised *da*-infinitiivitarindit subjektina sisaldavad konstruktsioonid (netsessiivkonstruktsioon, hinnangukonstruktsioonid ja translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruktsioonid).

Translatiivne seisundimäärus koos *olema*-verbiga väljendab enamasti subjekti ajutist, juhuslikku, mitteolemuslikku tunnust (EKG 1993: 93; Pai 2001: 242–243), predikatiiv on aga ajalise püsivuse suhtes neutraalne, identifitseerides subjektiga tähistatud selle klassikuuluvuse järgi (Erelt, Metslang 2003: 167; EKG 1993: 55). Vastavalt sellele eristab ka predikatiiviga ja translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruktsiooni kavatsuse suurem püsikindlus ja olemuslikkus esimese puhul ning ajutisem ja juhuslikum olemus teise puhul. Pragmaatiline tähenduserinevus kahe konstruktsiooni vahel on siiski minimaalne.

Ka predikatiiviga kavatsuskonstruktsioonides jääb agent sageli eksplitseerimata, mistõttu näitelauseste kuulumise üle ühte või teise konstruktsiooni on keeruline otsustada. Predikatiiviga kavatsuskonstruktsioonide näiteid leidis analüüsitud materjalis kokku 40 (AJA 33 / ILU 7). Neist kuulus selgelt genitiivagendiga konstruktsiooni 21 näidet (AJA 18 / ILU 3), s.o 52,5% kõigist predikatiiviga kavatsuskonstruktsioonidest, ja adessiivadverbialiga konstruktsiooni 3 näidet (AJA 2 / ILU 1), s.o 7,5% kõigist predikatiiviga kavatsuskonstruktsioonidest. Agent jäi eksplitseerimata 16 juhul (AJA 13 / ILU 3), s.o 40,0% kõigist predikatiiviga kavatsuskonstruktsioonidest. Predikatiiviga kavatsuskonstruktsioonide esinemissagedust illustreerib joonis 3.9.

Joonis 3.9. Predikatiiviga kavatsuskonstruktsioonide esinemissagedus

Nagu näha, tundub genitiivadverbialli olemasolu lauses predikatiiviga konstruktsiooni puhul tavalisem kui translatiivse adverbialiga konstruktsiooni puhul, ent selle tendentsi kinnitamiseks võiks võrrelda suuremat hulka näitelauseid.

Kopulatiivne *olema*-verb on kõigil juhtudel ainsuse kolmandas pöördes ja 37 korral (AJA 32 / ILU 5) indikatiivis. Konditsionaali on tarvitatud ühes lauses 2 korral (AJA 0 / ILU 2):

- (174) ILU Ainus võimalus **olnuks** Relli üle mängida ning meeskonnast välja süüa, kuid selleni minu võimed ei küündinud.

Ühel juhul on koopula lausest välja jäetud:

- (175) AJA Eesmärk – viia telekaabel kuue kuuga 50000 Tallinna kodusse.

Aegadest on sagedasim preesens (28 näidet – AJA 25 / ILU 3), kuid 9 juhul (AJA 7 / ILU 2) on tarvitatud imperfekti, nt

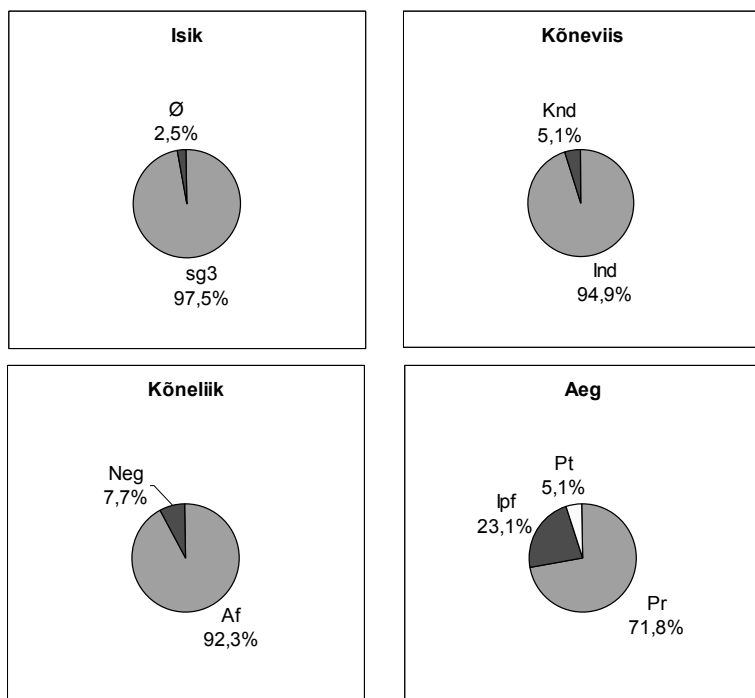
- (176) AJA Õlitootmise esmane eesmärk oli saada elektrijaama tarbeks kütteainet, millest ei jääks järele tohutult tuhka.

Konditionaalis on kasutusel üldminevik (2 näidet ilukirjanduskorpuses, vt N174).

Valdav enamik konstruktsiooni kasutusi (36 näidet – AJA 30 / ILU 6) on jaatavas kõnes, kuid leidub ka 3 (AJA 2 / ILU 1) eitavat näidet, nt

- (177) AJA „Ärikeskuse pank pinda osta ei tahtnud, sest panga ülesanne pole tegeleda kinnisvaraga,” ütles Semjonov.

Kokkuvõtliku ülevaate *olema*-verbi vormistikust predikatiiviga kavatsuskonstruktsioonis esitab joonis 3.10.

Joonis 3.10. *olema*-verbi vormistik predikatiiviga kavatsuskonstruktsioonis

Predikatiivina esineb kõige sagedamini kavatsust väljendav substantiiv *eesmärk* (18 näidet – AJA 17 / ILU 1), üle kahe korra on esindatud ka *võimalus* (4 näidet – AJA 2 / ILU 2) ja *ülesanne* (3 näidet – AJA 3 / ILU 0). Nt

- (178) AJA Joovastunud Jones ütles ajakirjanikele, et tema eesmärk on võita tuleval aastal Sevilla MMilt neli ja ületuleval Sydney olümpialt viis kulda – siis tahab ta lisaks nüüdsetele edualadele olla võidukas mõlemas teatejooksus.
- (179) AJA Ainuke võimalus on joosta tema liikumise suunaga risti, sest mõnikümmend meetrit eemal on tuulevaikus.
- (180) AJA Selle aasta algusest loodi vastavalt energiaseadusele Eestis uus riiklik asutus, Energiaturu Inspeksioon, kelle ülesanne on hoida soojuse- ja elektri hind riikliku kontrolli all.

da-infinitiivitarindi abil väljendatud kavatsetavad või vajalikud tegevused on enamasti abstraktsed (N181, N182), kuid küllalt palju leidub näiteid ka konkreetsetest füüsilistest tegevustest (N183).

- (181) AJA Tööaja direktiivi esmane eesmärk oli tagada see, et töötajate tervis oleks kaitstud ülipikkadest tööpäevadest ja ebaregulaarsest töögraafikust tingitud tervisehädade eest.
- (182) AJA Dollar püsis Euroopa turgudel eile tugevana Jaapani jeeni suhtes pärast Jaapani keskpanga tugioste, mille eesmärk oli vältida Jaapani valuuta liiga kiiret tugevnemist, mis võiks nurjata majanduse seisakust väljumise.
- (183) ILU Piltide viimine näitusele pole kuritegu, nende maalimine samuti mitte, aga mingi seletamatu soov on tal kas või korraks hoone eest läbi minna.

Kui lauses on agent eksplitsiitselt esindatud, siis on selleks enamasti üksikisik (N184), inimeste rühm (N185) või organisatsioon (N186). Mõnel juhul on agendi positsioonis mingi tegevus (N187) või tegevuse tulem (N188) – tegeliku agendina on sel juhul võimalik mõista tegevuse sooritajat.

- (184) ILU Jüri ainuke soov oli end hangele visata, Okulaar aga pistis meestele labidad pihku.
- (185) AJA Meie eesmärk on hoida soojusenergia hinda tarbijale vastuvõetavas piires.
- (186) AJA EK ülesanne on selgitada probleeme, mida näevad liitumise juures liikmesriigid.
- (187) AJA Jõesaare sõnul ei olnud atesteerimise eesmärk leida põhjus töötajate koondamiseks, mis reorganiseerimise käigus toimub.
- (188) AJA Toetusi ja kaitsetolle vaadeldi ühtse süsteenima, mille eesmärk on suurendada tootja tulusid või vähendada kulusid.”

Kui agent on lauses eksplitseerimata, võib see selguda kontekstist (vt N174) või jäädagi ähmaseks, nt

- (189) AJA „Äärmuslik variant on munitsipaliseerida, teine äärmus jätta ikka Kiviteri koosseisu, aga seal vahepeal on palju erinevaid variante,” kommenteeris Lipstok.

3.1.1.5. Predikatiiviga võrdsustamiskonstruktsioon

Predikatiiviga võrdsustamiskonstruktsioon on tihedalt seotud kavatsuskonstruktsiooniga. Erinevuseks on vaid see, et predikatiivi tähendus ei seostu kavatsuse, soovi vms-ga ning puudub võimalus lisada agenti märkiv genitiivatribuut või adessiivadverbiaal. Kopulatiivse *olema*-verbi abil võrdsustatakse subjekt-tegevus predikatiivtegevusega:

VORM	Subjekt (<i>V^{da}</i>)	OLEMA ^{sg3}	<u>Predikatiiv</u>
TÄHENDUS	tegevus		<u>tegevus</u>

Nt

- (190) AJA Anton Tshehhov on öelnud: „Sõita oma naisega Pariisi on sama, mis minna oma samovariga Tuulasse.”

Predikatiiviga võrdsustamiskonstruktsiooni näiteid leidus morfoloogiliselt ühes-
tatud korpuses 8 korral (AJA 6 / ILU 2).

3.1.1.6. Objektiga võrdsustamiskonstruktsioon

Eelmisele konstruktsioonile sisult lähedane on ka konstruktsioon, mille predi-
kaadiks on transitiiivverb *tähendada*:

VORM	Subjekt (<i>V^{da}</i>)	TÄHENDAMA ^{sg3}	<u>Objekt</u>
TÄHENDUS	tegevus		<u>tegevus</u>

Nt

- (191) ILU *Teha täna midagi homse või ülehomse nimel* **tähendab** valetada endale ja teistele.
(192) ILU *Üht teise kaudu vallutada* **tähendas** nähtamatu uuesti luua.
(193) AJA *Moodne olla* **tähendab** praegu normi ja provokatsiooni.

Konstruktsioonide erinevus seisneb vaid selles, et *tähendada*-verbi puhul inter-
preteeritakse lausesündmust objektitähendusele suunatuna ning viimane saab
seega sihitise tõlgenduse.

Objektiga võrdsustamiskonstruktsiooni näiteid leidis korpus 5 (AJA 3 / ILU 2).

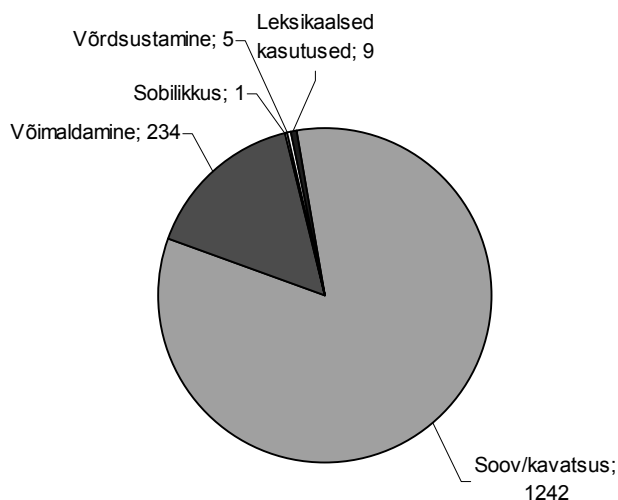
3.1.1.7. Kokkuvõte

Subjekti rollis esines *da*-infinitiivitarind 20. sajandi korpusmaterjalis netsessiivkonstruktsiooni, hinnangukonstruktsiooni, translatiivadverbiaaliga kavatsuskonstruktsiooni, predikatiiviga kavatsuskonstruktsiooni, predikatiiviga võrdsustamiskonstruktsiooni ja objektiga võrdsustamiskonstruktsiooni koosseisus. Teistest konstruktsioonidest oluliselt rohkem leidis näiteid netsessiivkonstruktsiooni (eeskätt *tulema*-konstruktsiooni) ja hinnangukonstruktsiooni kohta. Mõlemad konstruktsioonid on olemuselt umbisikulised ning agent jääb neis tüüpiliselt eksplitseerimata. Kui agent on eksplitseeritud, vormistatakse see adessiivadverbiaalina, hinnangukonstruktsiooni puhul alternatiivselt ka allatiivadverbiaalina.

3.1.2. *da*-infinitiiv(itarind) objektina

Objekti rollis oli *da*-infinitiivitarindit korpus 5 kasutatud 1491 korral (AJA 680 / ILU 811).

Kasutusel oli neli põhilist *da*-infinitiivitarindist objektiga konstruktsiooni, mida nimetame edaspidi vastavalt soovimis-kavatsemiskonstruktsiooniks, võimaldamis-kohustamiskonstruktsiooniks, sobilikkuskonstruktsiooniks ja võrdsustamiskonstruktsiooniks. Lisaks esinevad mõned *da*-infinitiivi objektilised leksikaliseerunud kasutused. Joonis 3.11 iseloomustab *da*-infinitiivi eri tüüpi objektilist kasutust illustreerivate näitelause esinemise sagedusi morfoloogilistelt ühestatud korpus 5.

Joonis 3.11. *da*-infinitiivi esinemus objektina

3.1.2.1. Soovimis-kavatsemiskonstruktsioon

Soovimis-kavatsemiskonstruktsioonis väljendab predikaat agendi soovi või kavatsust sooritada *da*-infinitiivitarindi abil väljendatud tegevus ning agent vormistatakse subjektina:

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	Objekt (<i>V^{da}</i>)
TÄHENDUS	<u>agent</u>	SOOVIMA/KAVATSEMA	tegevus

Nt

- (194) AJA Hansapanga juhatuse esimehe kohalt lahkuv Jüri Mõis tahab pühenduda oma investeerimisfirma arendamisele ja proovida kätt ühiskonnaelu mõnes teises valdkonnas.

Soovimis-kavatsemiskonstruktsioon 1242 näitega (AJA 544 / ILU 698) on morfoloogiliselt ühestatud korpuses kõige sagedamini kasutatud *da*-infinitiivitarindit sisaldav konstruktsioon. Uudiste süntaksit käsitledes on Reet Kasik varem väitnud soovimis-kavatsemistähendusega verbist ja *da*-infinitiivitarindist koosnevate ühendite rohket kasutust ajakirjanduskeeles (Kasik 2002: 210), siinse töö materjalist aga nähtub, et sama konstruktsiooni suhteline esinemis-sagedus ilukirjanduskeeles on veelgi suurem kui ajakirjanduskeeles.

Lisaks soovi või kavatsust väljendavatele predikaatidele lõimuvad konstruktsiooniga veel predikaadid, mis väljendavad agendi suutlikkust (oskust, julgust jne) *da*-infinitiivitarindiga märgitud tegevuseks (N195) ning modaalsed predikaadid *pruukima* ja *tarvitsema* (N196).

- (195) AJA Endises koolis mõistmist ja tolerantsi leidnud noor ei suuda selles seltskonnas lihtsalt olla.
- (196) ILU Ega see riik või rahvas, kes rohkem müra teeb, mis peaks nagu suurema jõu tunnus olema, ei tarvitse sugugi *tugevam-võimsam olla*.

Verbid *pruukima* ja *tarvitsema* esinevad ühtlasi ka kirjeldatava konstruktsiooniga semantiliselt ligikaudu sünonüümses netsessiivkonstruktsioonis, kus *da*-infinitiivitarind on grammatilise subjekti rollis ja agent vormistub adessiiv-sena. Agendita lausetes ei ole konstruktsioonitüüp üheselt määratav (vt jaotis 3.1.1.1). Kahe konstruktsiooni tähenduslik ja funktsionaalne suhe ei ole lõpuni selge, korpusematerjalis esineb ka liiga vähe näiteid konstruktsioonide semantiste ja pragmaatiliste erinevuste kirjeldamiseks. Näib siiski, et subjektivormis agendiga konstruktsiooni kasutusala on laiem: adessiivse agendiga konstruktsioon sobib tarvitamiseks vaid juhtudel, kus modaalsuse agent on aktiivselt tegutsev elusolend, elutute objektide ning passiivsema tähendusega verbide korral on adessiivargumendiga konstruktsiooni kasutamine vähetõenäoline või isegi võimatu, vrd

- (197) ILU Tookord me jätsime kultuuriloo kõrvale – olime mõlemad varem käinud nii Goethe kui Schilleri majas, lossis, igasugu muuseumides, mausoleumis, ja suhtusime nüüd Weimarisse põlise veimarlase rahuga, kes ei tarvitse tormata muuseumist muuseumi, et kultuuriprogrammi iga hinna eest täis saada.
- (198) → suhtusime nüüd Weimarisse põlise veimarlase rahuga, kellel ei tarvitse tormata muuseumist muuseumi, et kultuuriprogrammi iga hinna eest täis saada.
- (199) AJA Eurominister Lippmaa on juba avalikkuses kinnitanud, et kolm Balti riiki ei pruugi Euroopa Liitu astuda ühel ajal, põhjendades seda riikide valmidusastme erinevusega.
- (200) → ?Eurominister Lippmaa on juba avalikkuses kinnitanud, et kolmel Balti riigil ei pruugi Euroopa Liitu astuda ühel ajal, põhjendades seda riikide valmidusastme erinevusega.
- (201) AJA AS Eesti Energia tootmisdirektori asetäitja Valeri Petersoni väitel ei tarvitse Põhja-Eestis voolukatkestus üle poole sekundi kesta.
- (202) → *AS Eesti Energia tootmisdirektori asetäitja Valeri Petersoni väitel ei tarvitse Põhja-Eestis voolukatkestusel üle poole sekundi kesta.
- (203) AJA Sa ei pruugi vastassugu üldse mõista ning halvimal juhul blameerid end.
- (204) → ?Sul ei pruugi vastassugu üldse mõista ning halvimal juhul blameerid end.

Ühel juhul oli väljendas predikaat konstruktsioonis agendi harjumust või tava sooritada *da*-infinitiivitarindiga väljendatud tegevust:

- (205) ILU Ta ei läinud maha keset linna, vaid tegi tiiru, möödudes restorani kõrvale rajatud klaaspaviljonist, kus tavatses käia ekstra-vagantne noorsugu ja mis suvel meelitas turiste lähedal asuvast hotellist.

Soovimist, kavatsemist või sellele lähedast tähendust väljendavatest predikaatidest on konstruktsioonis sagedasemad *tahtma* (339 näidet – AJA 108 / ILU 231), *püüdma* (129 näidet – AJA 48 / ILU 81), *kavatsema* (59 näidet – AJA 33 / ILU 26), *soovima* (48 näidet – AJA 44 / ILU 4), *otsustama* (43 näidet – AJA 30 / ILU 13), *üritama* (27 näidet – AJA 21 / ILU 6), *lubama* (26 näidet – AJA 15 / ILU 11) ja *lootma* (23 näidet – AJA 18 / ILU 5). Nt

- (206) ILU *Pöidlaküüdiga olen ma tahtnud elust läbi sõita*.
- (207) AJA Need noored karud püüavad õige metsloomaeluga harjuda Väätša kandis.

- (208) AJA Tõenäoline äpardus ja vanade vigade kordamine on „pehmete” valdkondade, iseäranis kultuuri ja põllumajanduse põlgamine teisejärgulisteks probleemideks, *mida **kavatsetakse** lahendada panna ministrid, kellel pole ei piisavat poliitiku ega juhi kogemust.*
- (209) AJA Tiit Vähi hoiatas hiljuti Eestit ähvardava sotsialismiohu eest – peaministri väitel on Eestis kindel seltskond inimesi, kes soovib sulgeda majandusruumi ning suurendada riikliku sektori osa.
- (210) ILU Ohtlikke võimalusi on palju ja ta otsustab paberi hävitada.
- (211) AJA Mina üritasin siin *teha sõrendusi*, kuid õnneks märkasin, et kõik on täiuslik.
- (212) AJA Üks võitleja lubas streikima hakata ja *sõnniku välja vedamata jätta.*
- (213) AJA *Vabaduse väljaku ja selle lähiümbruse detailplaani eest **lubab linn maksta 590000 krooni***
- (214) AJA Liini rajajad loodavad *aidata kaasa kahe vana vaenlase suhete paranemisele*

Ilmneb, et verbide *tahtma* ja *püüdma* kasutus konstruktsioonis domineerib nendega vastavalt sünonüümsete verbide *soovima* ja *üritama* ees. Seejuures on verbi *tahtma* tarvitatud ilukirjandustekstis sagedamini kui ajakirjandustekstis, verbi *soovima* aga ajakirjandustekstis oluliselt rohkem kui ilukirjandustekstis. Sama võib tähele panna ka verbipaari *püüdma/üritama* kohta.

Suutlikkust väljendavatest predikaatidest esineb korpuses kõige rohkematel kordadel *suutma* (166 näidet – AJA 92 / ILU 74), *oskama* (125 näidet – AJA 42 / ILU 86), *jõudma* (nii füüsilise kui ka ajalise ressursi tähenduses kokku 50 näidet – AJA 21 / ILU 29) ja *julgema* (26 näidet – AJA 13 / ILU 13). Nt

- (215) AJA Teisalt **ei suudetud** *Stockholmist 1000 kilomeetri kaugusel asuvasse Luleasse tuua sugugi kõike, mida korraldajad soovisid.*
- (216) ILU Kes oskas *tagurpidi kirjutada, kes sõrmi liigestest välja naksutada, kes vähemasti näuguda.*
- (217) ILU Ise on ta rääkinud, et kui baleriin oli, siis toitis ennast kefiiri ja õuntega, et partnerid teda tõsta jõuaksid.
- (218) ILU Edgar ei jõudnud *küsida, keda ta silmas peab, lahke arvaja selg vilksatas juba AEROFLOTI sildi all trollipeatuses, aga küllap kedagi neist, kes Edgarilegi armsad.*
- (219) AJA **Julgeti** *anda ETA kaudu intervjuusid, et kohe-kohe läheb Eestis olukord kütusega varustamisel paremaks.*

Modaalse predikaadiga konstruktsioonist esineb korpustes kokku 18 näidet (AJA 10 / ILU 8), neist 12 (AJA 9 / ILU 3) verbiga *pruukima* ja 6 (AJA 1 / ILU 5) verbiga *tarvitsema*. Nt

- (220) ILU *Teistele see ei pruugigi mõjuda.*
- (221) ILU On maastki madalam ja vallutab ometi tippe, *milleni Ada mõte ei tarvitse kiiündida.*

Soovimis-kavatsemiskonstruktsioonis esineb predikaat enim ainsuse kolmandas pöördes (kokku 622 näidet – AJA 281 / ILU 341). Sagedased on ka ainsuse esimene pööre (237 näidet – AJA 43 / ILU 194) ja mitmuse kolmas pööre (148 näidet – AJA 86 / ILU 62). Ülejäänud pööretest on näiteid mõnevõrra vähem: mitmuse esimesest pöördest 36 (AJA 28 / ILU 8), ainsuse teisest pöördest 35 (AJA 13 / ILU 22) ja mitmuse teisest pöördest 7 (AJA 1 / ILU 6). Impersonaali on kasutatud 75 juhul (AJA 56 / ILU 19), nt

- (222) AJA Loodetavasti **suudetakse luua riiklik kütusefirma** (praegu näib selleks volitused saavat EK), *mis on võimeline kütust hankima ja turustama.*

36 näite puhul (AJA 12 / ILU 24) ei ole võimalik pöördelise verbivormi isikut määrata, kuid see on enamasti siiski kontekstist mõistetav, nt

- (223) ILU *Komandandi-Ellale pahandust kaela tuua ei tahaks.*

Ilukirjanduskorpuses on 1 juhul predikaadiks ainsuse kolmandale isikule viitav kvotatiivse tähendusega *nud*-partistiip (N224) ja 1 juhul on *nud*-partitsiipi kasutatud ainsuse kolmanda isiku indikatiivi imperfekti tähenduses (N225):

- (224) ILU „Kus ta siis nii kaua oli?” „**Tahtnud** küll *juba sügisel tulla*, aga teel läinud hobune nii hullusti lõhkuma, et teinud mehe jalale häda.
- (225) ILU Eks *se*da **katsunudki** siinsamas paari kuu eest *organiseerida tsentuurio Probus.*

Konstruktsioon võib lõimuda teiste lausekonstruktsioonidega, mille tulemusel saab semantiline predikaat vormistuda ka infinitiivina (20 näidet – AJA 7 / ILU 13; N226), gerundiivina (14 näidet – AJA 6 / ILU 8; N227) või partitsiibina (10 näidet – AJA 10 / ILU 0; N228).

- (226) ILU Olin alles liiga väike, et **osata orienteeruda mind tabanud tohuvabohus.**
- (227) AJA Valitsuse sõdurid tulistasid hoiatuseks õhku, **üritades** tulu-
tult *laiali peletada Jakarta mitmetes linnaosades, eriti hiinlaste linnaosas määratsevad jõuke.*
- (228) AJA *Lennart Merit toetada* **lubanud** reformierakond sattus piinlikku olukorda, Kallas pidi tõestama, et ta ei taha presidendiks saada.

Kõneviisidest on ülekaalukalt enim kasutatud indikatiivi (1078 näidet – AJA 478 / ILU 600), eriti ilukirjanduses on võrdlemisi palju ka konditsionaalseid predikaate (104 näidet – AJA 35 / ILU 69; N229, N230). Üksikjuhtudel on tarvitatud kvotatiivi (7 näidet, neist 1 *nud*-kvotatiiv – AJA 4 / ILU 3; N231) ning üritamist väljendavate predikaatidega seoses ka imperatiivi (8 näidet – AJA 4 / ILU 4; N232, N233).

- (229) ILU Isegi siis, kui Mauri mõtleks kaubamaja tühjaks teha, oleks Edgar valmis talle abiks olema.
- (230) ILU Kui iga inimene oskaks tunda nagu Under ja mõelda nagu Tuglas ning suudaks oma hingeainest sama peenelt väljendada, siis kaoks vajadus kunstnike kui spetsialiseeritud kunstielamuste tootjate järele sootuks.”
- (231) AJA *Need tahetavat kokku korjata ja Venemaale maha müüa*, sest seal pole töörahvale millegagi palka maksta.
- (232) AJA Veebruarikuus tuli lumi maha, boss ütles: **proovi** ikka *sõita!*
- (233) AJA **Osakem** *seda hinnata*.

Aegadest on enam kasutatud preesens (603 näidet – AJA 353 / ILU 250) ja imperfekt (489 näidet – AJA 133 / ILU 356), kusjuures imperfekti esinemis-sagedus on ilukirjandustekstides, mis käsitlevad tihti minevikusündmusi, oluliselt suurem kui ajakirjandustekstides. Perfekti kasutuse kohta leiab näiteid eelkõige ajakirjanduskorpusest (37 näidet – AJA 28 / ILU 9; N234), pluskvamperfekti kohta eeskätt ilukirjanduskorpusest (39 näidet – AJA 2 / ILU 37; N235). Kuna konditsionaali ja kasutus on sagedasem ilukirjanduskorpuses, esineb seal rohkem näiteid ka preteeritumist (30 näidet – AJA 5 / ILU 25; N236).

- (234) AJA Saarsalu on ammu **unistanud** *mängida laval koos kolme kitarristiga*.
- (235) ILU Mugis leiba, kuigi **oli otsustanud** *enne selgusele jõudmist mitte ühtki pala hammustada*, ent ei suutnud ennast tagasi hoida.
- (236) ILU Silvia kuulas piinlikkusetundega, sest leidis Eha Anderkopi ja iseenda käitumismudeleis sarnasust; ta tahtnuks silmapilk peeglistse vaadata, kas ka tema on samamoodi luitunud, aga seda polnud sünnis teha.

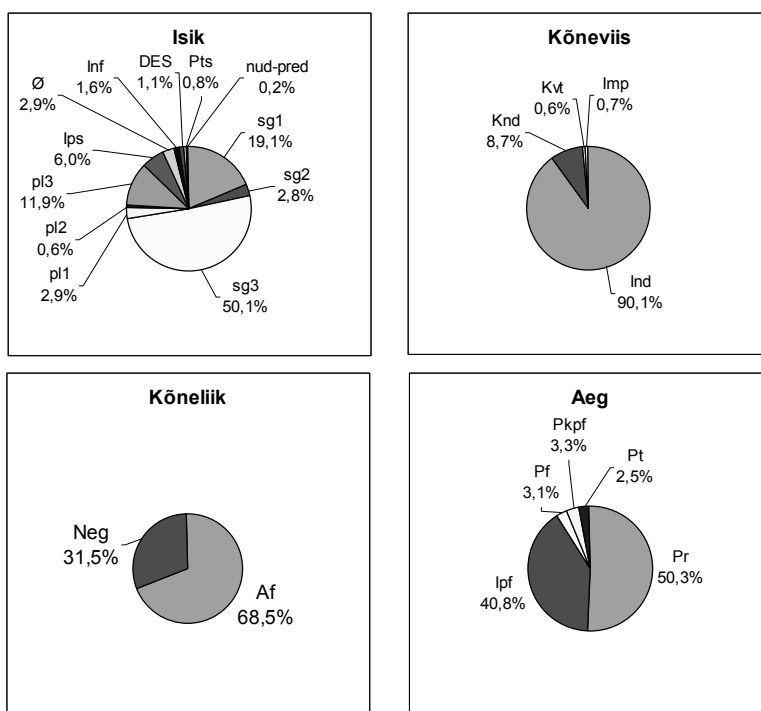
Suurem osa näiteid (842 – AJA 383 / ILU 459) on jaatavas kõnes, eitavaid näiteid leidub 388 (AJA 159 / ILU 229), nt

- (237) ILU Ta ei tahtnud teada, kus üks või teine kirjanik elanud oli, seetõttu ei lugenud ta iialgi majaseintele kinnitatud mälestus-tahvleid.

Väärrib siiski märkimist, et suutlikkust väljendavate predikaatide ja modaalsete predikaatide puhul on eitava ja jaatava kõneliigi osakaal ligikaudu võrdne – suutlikkust väljendav predikaat on eitatud 211 juhul (AJA 78 / ILU 133), s.o 51,5% kõigist suutlikkuspredikaatidest, jaatavas vormis esineb see 199 juhul (AJA 94 / ILU 105), s.o 48,5% kõigist suutlikkuspredikaatidest. Modaalne predikaat on jaatavas vormis vaid 1 juhul, ent sisuliselt on kõrvallause, milles see esineb, siiski eitatud:

(238) ILU See puudutab meid nagu tuul ja liigub edasi lainena, ilma et ise **tarvitseksime paigalt liikuda**.

Soovimis-kavatsemiskonstruktsiooni predikaadi vormistiku võtab kokku joonis 3.12.

Joonis 3.12. Soovimis-kavatsemiskonstruktsiooni predikaadi vormistik

da-infinitiivitarindi abil väljendatavad tegevused võivad olla väga mitmekesised, enamasti siiski aktiivsed füüsilised tegevused (N239, N240, N241). Samas võib infiniitvorm tähistada ka mentaalseid (N242) või verbaalseid (N243) tegevusi, olla seisundi- (N244), taju- (N245) või muutumisverb (N246).

- (239) ILU *Teda olevat tahetud vägistada või tappa või midagi niisugust.*
- (240) ILU **Katsun** *minna hästi väarikalt ja sirge seljaga, mul on ettekujutus, et Aune ja Tiiu aknal rinnuldavad ja mulle kuklasse nõeluvad.*
- (241) AJA Kuidas **ei suuda** parimas jõus kaine noormees soojas vees *kaldale ujuda?* küsis Lutvei.
- (242) ILU Ta püüdis sellele mõelda, ent oli väga raske arutleda, kui tuli samas kõigest väest katsuda püsima jääda.
- (243) AJA Ma jõudsin *Mikk Targole öelda, et äkki on „Lili Marleen”, ja nii oligi.*
- (244) ILU Ah, kuidas **igatseb** Ada *olla Martini ainus luuletus, ainus jutt, igikestev romaan, üksildane õhtu, irduv igavik, millesse Martin nimetuna sulab.*
- (245) ILU Teda jälgides **püüdsin** *näha teda teatud elulistes situatsioonides, kuhu naine võib sattuda, aga see kujutluspilt mõjus otse kohutavalt; ometi paistis ta olevat abielus ja isegi vist ema.*
- (246) AJA Sest nagu juba ärkamisaja ideoloog Jakob Hurt rõhutas: **üritades kellekski teiseks saada**, võime kergelt kaotada nii oma individuaalsuse kui ka loovuse.

Subjektina vormistatud agent on lauses eksplitsiitselt esindatud 934 korral (AJA 399 / ILU 535), lisaks määratleb 139 juhul (AJA 52 / ILU 87) verbivorm subjektina ainsuse või mitmuse esimese või teise isiku. Seega on subjekt lauses väljendatud kokku 1072 korral (AJA 451 / ILU 621), s.o 95,5% konstruktsiooni kõigist finiiitse predikaatverbiga soovimis-kavatsemiskonstruktsiooni näidetest (v.a impersonaalivormid).

Agendiks on valdavalt üksikisik (N247, N248), sageli ka inimeste rühm (N249) või organisatsioon (N250). Harvem on agendi rollis inimirühmana mõtestatud elutu objekt (N251), üksikjuhtudel ka elusolendina mõtestamatu elutu objekt (N252), koguni abstraktmõiste (N253). Esineb ka näiteid, kus agendiks on loom (N254). Ühel juhul on agendiks jumalikud olendid (N255).

- (247) AJA Carreras, kes on alati rõhutanud, et laulmise juures on tähtsaim süda ning alles seejärel mõistus, oli kontserdi esimeses osas aga veidi kinni ja **püüdis** just *liigse enesekontrolli ja mõistusega laulda.*
- (248) AJA Kui Peterburi elanik soovib osta näiteks 335 dollarit maksavat pesumasinat ning annab välja neli sajadollarilist, leiab müüja oma taskust või poe tagaruumidest tavaliselt ka tagasi antavad 65 dollarit.
- (249) AJA Keskliidu põhitegevusest – tööstusest – ei tea rahvas aga muud, kui et **sellega viitsivad** enamasti *tegelda* vaid vanema põlvkonna esindajad ning et tööstusega on lood praegu kehvasti.

- (250) AJA Eesti Energia **tahtis** tuleva aasta algusest *kehtestada elektri hinnaks 95 senti kWh*.
- (251) AJA Muu hulgas kinnitas ta sedagi, et linn ei soovi taluturu arvelt rikastuda ega küsi seepärast turumaa eest suurt renti.
- (252) ILU Ei, need nimed ei tahtnud siia sobida.
- (253) ILU Seekord vajutas ta nupule pikalt, mingi sadistliku rõõmuga, teades, et televiisori ees istuv naine elab praegu läbi võõraid kirgi, rõõme ja naudinguid – kõike seda, mida monotoonselt kulgev abielu talle enam ammu ei suutnud pakkuda.
- (254) ILU Oh ei – terane lehmahakatis oskas omi käike ja tegemisi ikka õigesti arvestada.
- (255) ILU Sest keda jumalad tahavad hävitada, sellelt võtavad nad kõigepealt mõistuse.

Kui subjekt lausest puudub, on agendi isik üldjuhul siiski kontekstist mõistetav (N256), tihti ainsuse esimene isik (N257, N258).

- (256) AJA **Tahab** *aprillikuuks vormi tõusta*
- (257) AJA Igaks juhuks **tahaks** aga *hoiatada*: Keskerakonna tegevus on ohtlik Eesti riigi tulevikule.
- (258) ILU **Ei oskagi järgi ütelda, ei oska kirja panna**.

Subjektita lausetes võib olla agent ka väljendatud, ent esineda mõnes muus konstruktsioonis mingi teise lauseliikme vormis, nt

- (259) AJA Janekil saab suures tiimis mõneti kergem olema – kui *sõita jaksab*, suudavad teised aidata.

3.1.2.2. Võimaldamis-kohustamiskonstruktsioon

Teise põhikonstruktsiooni olulisimaks erinevuseks esimesest on *da*-infinitiivitarindiga väljendatud tegevuse agendi erinevus subjektist – agent, kui see on lauses eksplitsiitselt olemas, vormistatakse adessiivis. Predikaatverb annab edasi subjektist lähtuvat võimalust (või muud sellele lähedast tähendust, nt kohustust) sooritada *da*-infinitiivitarindiga väljendatud tegevus:

VORM	Subjekt	Pred	(N ^{ade})	Objekt (V ^{da})
TÄHENDUS	<u>võimaldaja</u>	VÕIMALDAMA	<u>(agent)</u>	<i>tegevus</i>

Nt

- (260) AJA 1991. aasta putšipäevil sulges Savisaar Rütli sõna otseses mõttes Kadrioru lossi luku taha ja **käskis tal seal paigal püsida**.

Sarnase semantika ja struktuuriga konstruktsioone on tegelikult veel neli:

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<u>(Objekt₁)</u>	Objekt ₂ (V ^{da})
TÄHENDUS	<u>võimaldaja</u>	VÕIMALDAMA	<u>(agent)</u>	tegevus

Nt

- (261) ILU Ent ta jäi jalamaid tummaks ning tardus soolasambaks, kui keiser palus teda endale tulevikku ennustada.

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<u>(N^{all})</u>	Objekt (V ^{da})
TÄHENDUS	<u>võimaldaja</u>	VÕIMALDAMA	<u>(agent)</u>	tegevus

Nt

- (262) ILU Poja, kellele saab osaks au ja kuulsus, kellele aga saatus keelab üht: olla õnnelik.

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<u>(N^{ela})</u>	Objekt (V ^{da})
TÄHENDUS	<u>võimaldaja</u>	VÕIMALDAMA	<u>(agent)</u>	tegevus

Nt

- (263) AJA Reisibüroo CasSandra ei lase end kurdi terroristide ähvardustest heidutada, vaid jätkab reise Türgisse Antalyasse, praegu viibib seal reisil grupp eestlasi ning järgmine grupp läheb laupäeval.

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<u>(N^{gen+POOLT})</u>	Objekt (V ^{da})
TÄHENDUS	<u>võimaldaja</u>	VÕIMALDAMA	<u>(agent)</u>	tegevus

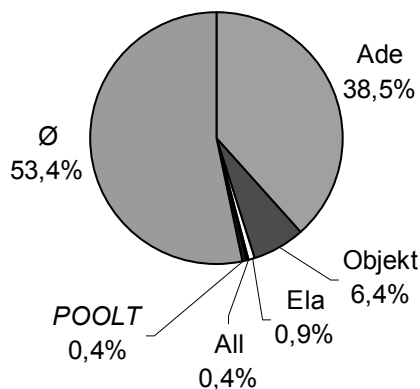
Nt

- (264) AJA Valmistasin tehingut ette nii, et lasin meile sõbralike riikide sõjaväeatasheede poolt aegsasti selgitada 1) meile huvipakkuvate relvade ja varustuse hindu rahvusvahelisel turul ja 2) Iisraeli toodangu mainet ning nende hinnataset.

Konstruktsioonide struktuur erineb vaid agendi vormi poolest. Adessiivse agendiga konstruktsiooni esines korpustes kokku 90 korral (AJA 50 / ILU 40), ditransitiivset konstruktsiooni, kus objekti vormis on nii agent kui ka *da*-infinitiivitarind¹⁷, 15 korral (AJA 6 / ILU 9), elatiivse agendiga konstruktsiooni

¹⁷ Kirjeldatavas konstruktsioonis on *da*-infinitiivitarindi objektina käsitlemine eesti keele süntaksi kirjeldamisel üldine (vt nt EKG 1993: 241; Erelt 1984: 9; Mihkla jt 1974: 452), mõistagi peetakse ka infiniititarindiga väljendatud tegevuse grammatilises käändes

2 korral (AJA 1 / ILU 1), allatiivse agendiga konstruksiooni 1 korral (AJA 0 / ILU 1) ning konstruksiooni, kus agent on vormistatud kaassõna *poolt* abil, samuti 1 korral (AJA 1 / ILU 0). Enamikul juhtudel jääb aga agent seda tüüpi konstruksioonides väljendamata (125 näidet – AJA 75 / ILU 50) ning seega ei ole näitelause kuulmist kindlasse konstruksiooni võimalik tõestada. Agendi erinevate vormistamisvõimaluste esinemise sagedust illustreerib joonis 3.13.

Joonis 3.13. Agendi vormistamine võimaldamis-kohustamiskonstruksioonides

Konstruksioonide semantika on sama, selge pragmaatiline erinevus ilmneb adessiivse agendiga ja ditransitiivse konstruksiooni vahel: adessiivses konstruksioonis on esiplaanile tõstetud võimaldatav/kohustatav tegevus või seisund, ditransitiivses konstruksioonis tõuseb aga esiplaanile isik, kellele tegevust või seisundit võimaldatakse või keda kohustatakse selles tegevuses või seisundis viibima. Erelt (2002: 40) on olulise tegurina adessiivadverbiaali ja objekti vahelduse võimalikkuse määramisel esile tõstnud ka agendi võimet kontrollida *da*-infinitiivitarindi abil väljendatud situatsiooni. Ülejäänud konstruksioonide näiteid leidub tekstis liiga vähe, et see võimaldaks kirjeldada nende semantika ja pragmaatika iseärasusi. Ilmselt on siiski võimalik leida mingid verbide- või verbirühmadepõhised piirangud, mis kirjeldaksid erinevusi konstruksioonide kasutamise võimalustes. Näiteks võib oletada, et allatiivse agendiga konstruksiooni saab kasutada ainult lubamis- ja keelamistähendusega predikaatide puhul, vrd

vormistatud agenti objektiks (nt Erelt 2002: 40), kuid kahe objekti olemasolule ühes ja samas lauses üldiselt tähelepanu ei juhita. Vastupidi, rõhutatud on seda, et ditransitiivsust eesti keeles ei esine (Erelt 2002: 39). Peep Nemvalts on küll teinud ettepaneku tunnustada kaudobjekti olemasolu ja ditransitiivsuse esinemist eesti keeles, ent on kaudobjektiks pidanud lauseliikmeid, mida traditsiooniline eesti keele grammatika käsitleb adverbiaalidena (Nemvalts 2004).

- (265) ILU Pärast lõunat **aitame** Priiduga Endrikul tema lauda esimesele korrusele viia.
- (266) → * Pärast lõunat **aitame** Priiduga Endrikule tema lauda esimesele korrusele viia.
- (267) ILU Jüril **kästi** vaid oma kohver majja viia.
- (268) → * Jürile **kästi** vaid oma kohver majja viia.

Ka ditransitiivsel konstruktsioonil on nähtavasti olemas verbipõhised kasutuspiirangud (vrd N269, N270), kuid nende täpsustamiseks oleks vaja rohkem näitematerjali.

- (269) Miks hull? imestan ja **soovitan** tal pöörduda oma mehe esimese naise poole ning küsida, kas mina temalt midagi nõudsin?
- (270) → *Miks hull? imestan ja **soovitan** teda pöörduda oma mehe esimese naise poole ning küsida, kas mina temalt midagi nõudsin?

Arvestades ühelt poolt asjaolu, et konstruktsioonid on sarnased ning nende omavahelised suhted ja kasutamiskiirangud ei ole lõpuni selged, mis ei võimalda enamasti otsustada näitelausete konstruktsioonilise kuuluvuse üle, ning teiselt poolt osa konstruktsioonide väga vähest esindatust korpuses, on töös konstruktsioonide struktuuri edaspidi analüüsitud koos.

Reet Klettenberg on oma magistritöös analüüsinud permissiivkonstruktsiooni kasutust nii tänapäevases kui ka vanemas eesti kirjakeeles (Klettenberg 2007), tema uurimuse eeskujuks on omakorda suuresti olnud Jaakko Leino väitekirja sarnase konstruktsiooni kohta soome keeles (Leino 2003). Permissiivkonstruktsiooni määratlus nendes käsitlustes lähtub eeskätt predikaatverbi semantikast ning permissiivsuse mõiste alla on koondatud lubamist, keelamist ja võimaldamist väljendavad konstruktsioonid, mis kuuluvad käesoleva väitekirja liigituse järgi kahte eraldiseisvasse rühma: osa neist on analüüsitud siinses jaotises võimaldamis-kohustamiskonstruktsioonidena (nt *Arst käskis haigel lamada* (Klettenberg 2007: 33)) ning osa jaotises 3.1.3.1 adessiivse *da*-infinitiivitarindiga võimaldamiskonstruktsioonidena (nt *Õpetaja oli andnud õpilastele õige raskeid ülesandeid lahendada* (Klettenberg 2007: 33)). Põhjuseks on siinse käsitluse suurem vormipõhisus – ehkki predikaatverbi semantika konstruktsioonides on sarnane, võib vormilisel tasandil täheldada olulisi erinevusi: esiteks on *da*-infinitiivitarind ühes konstruktsioonitüübis täiesti selgelt grammatilise objekti rollis ja teises tüübis mitte; teiseks vormistatakse vähemasti tänapäeva kirjakeeles objektilise infiniittarindiga konstruktsioonis agent adessiivadverbiaali või objektina (allatiivne kasutus nagu näites N262 on ilmselt väga harv ja pigem juhuslikku laadi), adverbialise infiniittarindiga konstruktsioonis vormistub agent allatiivadverbiaalina või infiniittarindi genitiivse laiendina.

Võimaldamis-kohustamiskonstruktsioonides sagedamini esinevad predikaadid on järgmised: *laskma* (nii võimaldamise kui ka kohustamise tähenduses

kokku 81 näidet – AJA 37 / ILU 44), *lubama* (30 näidet – AJA 17 / ILU 13), *aitama* (28 näidet – AJA 17 / ILU 11), *soovitama* (25 näidet – AJA 17 / ILU 8) ja *käskima* (19 näidet – AJA 5 / ILU 14). Nt

- (271) ILU Leopold erutub olukordade meenutamisest, mil oleks võinud midagi juhtuda, ning **laseb** siis fantaasial edasi mängida.
- (272) ILU Nüüd oli ta nii häbematuks läinud, et **laskis** *end* ametisõitude ajal *nende juurde viia*, ja mis kõige hullem, *tee äärest juhuslikke mehi autosse korjata*.
- (273) AJA **On lubatud** *fotol kasutada näiteks avalikus kohas alaliselt asuvaid kunstiteoseid*, kui nad ei moodusta kujutise põhimotiivi ja neid ei kasutata kommertsiaalsetel eesmärkidel.
- (274) ILU Miilitsavolinik saadetigi neljapäeva hommikul koju, naine tuli talle järele, **aitas** *asju kokku panna*.
- (275) AJA Kiiriarst Sirje Reinberg on ajakirjas Tervis **soovitanud** kuumarabanduse või päikesepiste saanul esmaabina *riided seljast võtta*, et ülekuumenenud kehast eralduks liigne soojus.
- (276) ILU Nojah – uhkus tuleb ikka enne langemist: naabripoisid sattusid purjuspäi isale ette, asi tuli avalikuks, lisaks keretäiele **kästi** „punker” *maani maha lammutada*.

Nagu eelnevatest näidetest nähtub, on konstruktsioonis esinev predikaat kas kausatiivse või kausatiiv-modaalse tähendusega. Eriti *laskma*-verbi on uurijad analüüsinud sageli modaalsena (Metslang 2000; Pajusalu jt 2004: 26–28).

Sarnase semantika ja struktuuri alusel on võimaldamis-kohustamiskonstruktsiooni kuuluvaks analüüsitud ka 2 ilukirjanduskorpusest pärinevat näidet, kus võimaldamistähendust kannab *las*-partikkel, nt

- (277) ILU Aga **las** tema ka *naisterahvas olla*, vahest saab kergeminigi kõva noosi kätte.....

las-partiklite kaasamine võimaldamis-kohustamiskonstruktsiooni näidete hulka on siiski väga tinglik, kuna ajalooliselt *laskma*-verbist kujunenud partikkel on tugevasti grammatiseerunud ja infiniititarindiga väljendatud tegevuse agent vormistatakse siin tüüpiliselt subjektina, mitte objekti või adverbiaalina (Metslang 2000: 60–61; vt ka N277, kus subjektivormis agent on semantika alusel tähistatud kahekordse alljoondusega).

Ditransitiivses konstruktsioonis esineb vaid osa loetletud predikaatidest: *laskma* (10 näidet – AJA 5 / ILU 5), *aitama* (2 näidet – AJA 1 / ILU 1), *paluma* (2 näidet – AJA 0 / ILU 2) ja *las* (1 näide – AJA 0 / ILU 1), kuid see võib olla põhjendatav ditransitiivse konstruktsiooni näidete vähesuse ja *laskma*-verbi suure esinemissagedusega kõigis võimaldamis-kohustamiskonstruktsioonides.

Võimaldamist, kohustamist vms märkiv verb on 20 juhul (AJA 4 / ILU 16) ainsuse esimeses, 2 juhul (AJA 2 / ILU 0) ainsuse teises, 133 juhul (AJA 81 /

ILU 52) ainsuse kolmandas, 6 juhul (AJA 3 / ILU 3) mitmuse esimeses, 2 juhul (AJA 2 / ILU 0) mitmuse teises ja 22 juhul (AJA 14 / ILU 8) mitmuse kolmandas pöördes. Ajakirjandustekstis esineb 1 näide, mille puhul pole võimalik otsustada, kas verb on ainsuse või mitmuse kolmandas pöördes:

- (278) AJA Videoklipis selgitab 59aastane põievähki põdev nelja lapse ema Julie Burns pisarsilmil oma seisundit, öeldes, et ka kolm annust morfiini päevas ei aita enam *valusid leevendada*.

Lisaks on konstruktsioon 3 juhul (AJA 2 / ILU 1) lõimunud passiivikonstruktsiooniga¹⁸: verb on neis näidetes passiivi oleviku ainsuse kolmandas pöördes ja konstruktsioonis harilikult objekti rollis esinev *da*-infinitiivitarind on tõstetud subjekti positsiooni (N279, N280; vt ka N273).

- (279) ILU Sa tead sama hästi kui minagi, et **on keelatud loori kiskuda tulevikult**, kui on tegemist riigiasjade ja riigimeestega.”
- (280) AJA Rahandusministeeriumi kantsler Aare Järvan on Postimehele kinnitanud, et teoorias **pole välistatud tuleval aastal avaneva euroobiga Eestis kas või jaanalinnukasvatust arendada**, sest inkubaatori võib saada Euroopa Liidu raha eest.

Impersonaali on kasutatud 21 korral (AJA 9 / ILU 12), nt

- (281) ILU Kasutamata ehitusmaterjal pandi aresti alla, *ülejäänu kästi lammutada* ja samuti *tagasi virna laduda*, kuigi paljude asjadega, eriti tsemendiga, oli seda raske teha.

Lauseid, kus isiku üle võimaldab otsustada vaid kontekst, leidis 2 (AJA 0 / ILU 2), nt

- (282) ILU *Külalisi ka ei lubanud enda poole kutsuda*, naine võis ju veeta aega kohvikus või sõbrannade pool.

Teistesse konstruktsioonidesse lõimituna võib võimaldamis-kohustamiskonstruktsioonide predikaat olla infinitiivi- (16 näidet – AJA 11 / ILU 5; N283), partitsiibi- (2 näidet – AJA 2 / ILU 0; N284) või gerundiivivormis (2 näidet – AJA 2 / ILU 0; N285).

¹⁸ Eesti keele passiivi ja impersonaali vahekorra kohta vt nt Torn-Leesik (ilmumas). Lindström ja Tragel (2007: 553) on rõhutanud impersonaali ja passiivi liitvormide eristamise keerukust ja teinud ettepaneku taolisest eristusest liitvormide puhul loobuda. Siinse töö materjal siiski väga keerukaid analüüsiprobleeme ei põhjustanud ning enamiku liitvormide puhul oli nende liigitumine impersonaali- või passiivivormideks ühene. Kahtluse korral on väitekirja autor eelistanud impersonaalset tõlgendust.

- (283) ILU Aga sellest ei maksa *ennast petta lasta*, mõni uudishimulik piilub ikka eesriide varjus ja mõnel on pikksilm silma pikenduseks kardinapitsidest läbi sobitatud nagu jahipüssi toru läbi lepapõõsa.
- (284) AJA Töösturite tehtud ettepanekutest läks Erastamisagentuuri nõukogus läbi vaid üks: poole ostusumma ulatuses saavad EVPsid kasutada ka need ettevõtted, kelle erastamislepingu sõlmimine jääb 1993. aastal erastamisseeduse jõustumise ja 1994. aastal erastamisagentuuri *EVPsid kasutada lubava* otsuse vahelisse ajavahemikku.
- (285) AJA Altarikompositsiooni meenutavale ekraanile projitseeris Tralla videopilt eesti kunstielus tuntud meestest, **paludes** neil rääkida temast endast.

Kõneviisidest domineerib indikatiiv (194 näidet – AJA 104 / ILU 90). Konditsionaali on kasutatud vaid 10 korral (AJA 7 / ILU 3; N286). Predikaat *laskma* on 4 juhul (AJA 3 / ILU 1) imperatiivne (N287). Kvotatiivis on predikaat 3 korral ajakirjandustekstis, kusjuures ühel juhul on tegemist paradigmaatilise kvotatiivivormiga (N288), ühel juhul kannab kvotatiivi funktsiooni *da*-infinitiiv (N289) ja ühel korral *nud*-partisiip (N290). Ajakirjandustekstis on 1 juhul kasutatud ka jussiivi impersonaalivormi (N291).

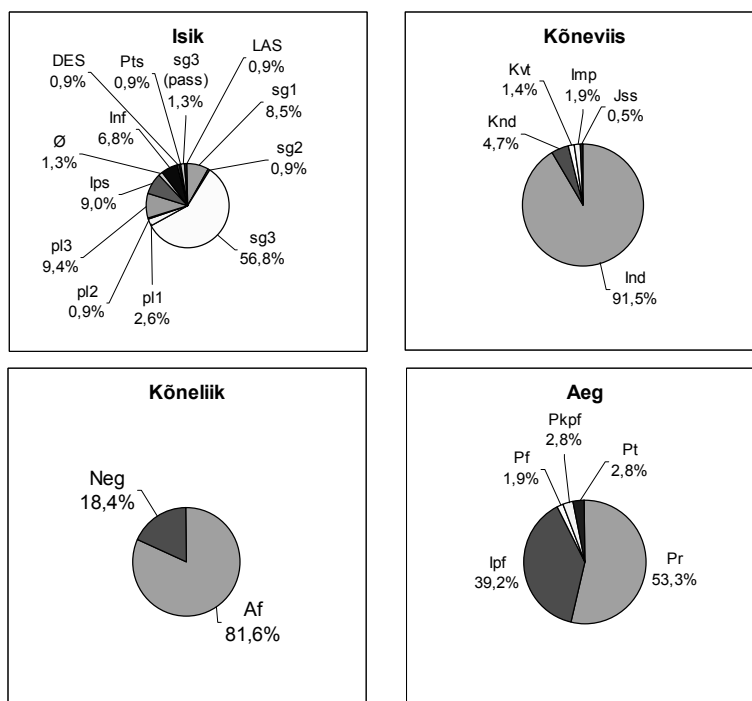
- (286) ILU Otsisin teaduslikust raamatukogust allikaid, mis oleksid aidanud tugevdada mu uut hüpoteesi.
- (287) AJA Riigikogujad ja -kogujannad Keskerakonnast, jätke palun see pullitegemine ja **laske** valitsusel oma tööd teha.
- (288) AJA Veel **olevat palunud venelased ja ELi liidrid Castenfeltil rõhutada, et Milosevici süüdimõistmine sõjakurjategijana on rahuplaanist „täiesti eraldiseisev” küsimus.**
- (289) AJA Tosso sõnul **olla president soovitanud enne õiguskantslerilt järele pärida, kas selline kokkukutsumise viis pole vastuolus põhiseadusega.**
- (290) AJA Õnnetuseks ajanud kõster parajasti aias õunavargaid taga ja **käskinud** Toompea õpetajatel kesklinna politseikorrapidajale kaebama minna.
- (291) AJA Forbes on kindel, et tema maksude kärpimise lubadused tagavad talle rahva seas edu, **lubatagu** tal neid ainult valijatele tutvustada.

Aegadest on sagedasemad preesens (113 näidet – AJA 78 / ILU 35) ja imperfekt (83 näidet – AJA 33 / ILU 50). Üksikjuhtudel leiavad kasutust ka perfekt (4 näidet – AJA 3 / ILU 1; N292), pluskvamperfekt (6 näidet – AJA 0 / ILU 6; N293) ning konditsionaali ja kvotatiivi preteeritum (6 näidet – AJA 4 / ILU 2; N294).

- (292) AJA Ettevõtte vähendas töötajate arvu 1700-lt 900 piiridesse, mis on võimaldanud allesjääjate palka tõsta.
- (293) ILU Aga kümnendal oli ta aidanud ülikooli juures tudengeil kõlvatuid raamatuid tulle loopida.
- (294) AJA „Kui ma oleksin koer, siis oleks RSPCA (Kuninglik Loomadevastase Julmuse Takistamise Ühing) juba ammu mu abikaasa julmuse pärast vastutusele võtnud ja lasknud mind kiiremas korras magama panna,” ütles Burns.

Jaatavas vormis predikaadiga lauseid on 173 (AJA 100 / ILU 73), eitava predikaadiga lauseid 39 (AJA 18 / ILU 21). Kuigi Ilona Tragel (2004: 83) on sarnase materjali puhul leidnud, et *laskma*-verb esineb ühenduses *da*-infinitiiviga rohkem kui pooltel juhtudel eitavana, ei kinnitanud siinses töös analüüsitud materjal seda tähelepanekut: 81 (AJA 37 / ILU 44) *laskma*-konstruktsiooni hulgas oli eitavaid näiteid vaid 19 (AJA 10 / ILU 9).

Võimaldamis-kohustamiskonstruktsiooni predikaadi vormistiku kujutab kokkuvõtlikult joonis 3.14.

Joonis 3.14. Võimaldamis-kohustamiskonstruktsiooni predikaadi vormistik

da-infinitiivitarindi sisu võib olla väga erinev, kuid sagedasemad võimaldatavad/kohustatavad tegevused on agendiivsed füüsilised (N295) ja abstraktsed tegevused (N296). *da*-infinitiivitarind võib kanda ka näiteks seisundi (N297), mentaalse tegevuse (N298) või taju tähendust (N299).

- (295) ILU Ja kui keiser Julianus poolteise aasta eest siin peatus ja kuulis, et keiserlikest ediktidest hoolimata on kalilealased Issosest paaril korral templit rünnanud, **laskis ta siia ehitada väikese laagri** ja majutas sinna relvastatud kaitsesalga.
- (296) AJA Politsei **palub** Aalar Jürgensonil (sisse kirjutatud Rõngu valda Käärdi alevikku) *võtta ühendust inspektor Ants Niilusega telefonil 251916 561.*
- (297) ILU Ja **ta käsib mul** *vaiksemalt olla.*
- (298) AJA Me soovime, et joonistuks välja kaart, mis aitaks võimalikel liikmetel, teiste seas Eestil, selgesti mõista, mida neilt liikmeks-saamise tingimusena nõutakse.
- (299) ILU Siis istub isa kodus ja kasvab armsalt habemesse ja ma võin teda isu täis vaadata ja mul ei keelata näha, kuidas mõni natüür-mort või lillemaal mitu korda taustvärvi vahetab ja kompositsiooni muudab, enne kui isa oma habeme maha suristab ja pildi kahetsusega sisse pakib.

Subjektina vormistuv võimaldaja/kohustaja on lauses eksplitsiitselt esindatud 157 korral (AJA 94 / ILU 63), peale selle ilmneb 21 juhul (AJA 8 / ILU 13) isik verbivormi esimese või teise isiku pöördest. Seega on subjekt lauses grammatiliselt määratletav 178 juhul (AJA 102 / ILU 76), s.o 92,2% kõigist pöördelises vormis predikaadiga võimaldamis-kohustamiskonstruktsioonidest (v.a impersonaalivormid).

Subjektiks on 20 korral (AJA 4 / ILU 16) ainsuse esimene, 6 korral (AJA 3 / ILU 3) mitmuse esimene, 2 korral (AJA 2 / ILU 0) ainsuse teine ja 2 korral (AJA 2 / ILU 0) mitmuse teine isik. Ülejäänud juhtudel on kohustajaks/võimaldajaks kolmas, kõnesituatsiooniväline isik. Kolmas isik subjektina on enamasti inimene (N300) või organisatsioon (N301), aga paljudel juhtudel on infiniititarindiga märgitud tegevuse või seisundi võimaldajaks/kohustajaks ka elutu objekt (N302), sageli abstraktmõiste (N303).

- (300) AJA Lõpuks pani Tõnu naabrimehega raha kokku ja **lasi** ise *postid mitme kilomeetri tagant kohale tuua.*
- (301) AJA Keskkonnakaitseorganisatsioon Greenpeace **palus** Clintonil Chiraci *visiit protestiks katsetuste vastu üldse ära öelda.*
- (302) ILU *Kevadist visklemist marus* **aitab** taluda tugev tüvi, kõrgete puude kevad tuleb hiljem.
- (303) ILU No nüüd sa Joorik veel saad, nüüd siis kütab mu mees vastikul häbematul sigatseval poolvennal kitli kuumaks, mõtlesin, mul

hakkas isegi natuke kahju temast, kiitsakas nagu ta Tooma kõrval oli; aga ma ei hakanud paluma kah: „Toomas, ole ta vastu vähe õrnem ja ära päris maha löö;” minu uhkus ei lubanud mitte *vaadatagi, kuidas ta kolki saab*, sest see oli tal kuhjaga ära teenitud: tuleb mitme aasta tagant minule või isale külla, ei võta pude litki kaasa, korjab teeäärest kimbu miskisuguseid härgheinu, mida kõik kohad täis ja mis pole ohakatest palju paremad, siis joob su viina ära ja hakkab tüli norima – mis inimene see niisugune on, kui tal pole inimese nägugi peas!

Kui agent on lauses eksplitseeritud, siis on selleks enamasti inimene (N304, N305) või inimeste rühm (N306), kuid võrdlemisi sageli on infiniititarindi abil väljendatud tegevuse oletatava sooritaja rollis hoopis elutu, sageli abstraktne objekt – niisugusel juhul peaks tegevuse realselt sooritama enamasti võimaldaja/kohustaja ise, kelle käsutuses olev objekt on lauses vormistatud agendina, millel „lastakse” toimida (N307).

- (304) ILU Leena puged varsti müüri varju sängi, aga meeste jutt, nii tasane, kui see ka oli, ei lasknud perenaist uinuda.
- (305) AJA Sakslannal ei lubata astuda Jeruusalemmas toimuva laulu võitluse lavale, sest tema laul „Just listen to the children” on 1997. aastal juba CDle salvestatud, kuigi teise laulja poolt ja teiste sõnadega.
- (306) AJA Tallinna liikluspolitsei soovitab autojuhtidel homme ja ülehommeme *koguda kannatust ning jälgida hoolikalt ajutisi liiklusmärke*, sest pealinnas liigub riigivisiidile saabuv Sloveenia president.
- (307) AJA Me ei lase neid hindu üle pea kasvada.

Kui agent lausest puudub, on see teada kontekstist (N308), kehtib tegevuse kõigi võimalike sooritajate kohta (N309) või jääbki umbmääraseks (N310).

- (308) ILU „Meile toodi uued riided!” jooksis viieaastane Valdo vadinal õest ette, „..... eeärrüüst eeärrüüst anti..... mul on saapad ka aga ema ei lubanud jalga panna, mis ma muidu kulutan.....”
- (309) ILU Hiiemaja ei luba linnaasemel küttida.
- (310) AJA USA teadlased leidsid rasedate naiste uriinist ja pisaratest kauaotsitud valgumaterjali, mis aitab ära hoida aidsiviiruse levimist organismis.

3.1.2.3. Sobilikkuskonstruktsioon

da-infinitiivitarindit objektina sisaldavate konstruktsioonide hulgas leidub üksikjuhtudel ka sellise passiivse konstruktsiooni näiteid, kus predikaat märgib infiniititarindiga väljendatud tegevuse võimalikkust, kuid tegevuse potentsiaalne sooritaja jääb määratlemata ning grammatilise subjekti positsioonis esineb objekt, millele *da*-infinitiivitarindi abil väljendatud tegevus suunatakse:

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred ³	Objekt (<i>V^{da}</i>)
TÄHENDUS	<u>patsient</u>	VÕIMALDAMA	tegevus

Predikaat on konstruktsioonis kolmandas pöördes, ühildudes alusega arvus. Konstruktsiooniga lõimuvate predikaatverbide valik on piiratud, EKG toob näited verbidega *tahtma* ja *kannatama*:

(311) Põrandad tahavad pesta.

(312) Nöör ei kannata tõsta.

(EKG 1993: 240).

Vaadeldud materjal esines konstruktsiooni kohta vaid 1 *andma*-predikaatverbiga näide ilukirjanduskorpuses:

(313) ILU Mustad puhvis trussikud annavad venitada põlvini, põõsas on kalk ja libe.

3.1.2.4. Võrdsustamiskonstruktsioon

Objektitõlgenduse saab *da*-infinitiivitarind ka konstruktsioonides, kus koopulaatilisel toimiv verb *tähendama* võrdsustab ühe tegevuse teisega – objekti positsioonis oleva infiniititarindi kaudu selgitatakse subjekttegevuse tähendust ja olemust:

VORM	<u>Subjekt</u>	TÄHENDAB	Objekt (<i>V^{da}</i>)
TÄHENDUS	<u>tegevus</u>		tegevus

Sellest konstruktsioonist leidis morfoloogiliselt ühestatud korpuses 5 näidet, kõik ilukirjandustekstis, nt

(314) ILU Teha täna midagi homse või ülehomse nimel tähendab valeda endale ja teistele.

Subjekttegevus on korpusematerjalis samuti *da*-infinitiiviga konstruktsioon nagu eelmises näites või tegevusele viitav asesõna *see*, nt

- (315) ILU Tsunftiau päästmiseks peaks Hardi siis Ilumetsale appi asuma, aga see tähendaks ka ise poeetidega nägelusse laskuda ning muudaks ta seisundi kahemõtteliseks.

3.1.2.5. Leksikaliseerunud kasutused

Infinitiivvormid *süüa* ja *juua* on omandanud iseseisva tähenduse (vastavalt 'sööki' ja 'jooki') ning esinevad tekstis eri tüüpi transitiivsetes konstruktsioonides substantiivse objekti laadselt. Korpustes leidus 5 näidet (AJA 2 / ILU 3) ühendist *süüa tegema* (N316); ilukirjanduskorpuses on kasutatud ühel juhul ühendeid *süüa ostma*, *süüa saama* ja *süüa andma* (N317–N319), ajakirjanduskorpuses ühel juhul *juua andma* (N320)

- (316) ILU Nõnda siis virgub too kirjandusteadlane, kohendab prilli-raame ja teatab haigutades, et Karl Puju on tegelikult ABC XII kalamüüja Valter Joost, abielus Veronikaga, elab Tammsaare teel 241–112 naisevanematelt päritud korteris, armastas juba esimeses klassis rahvalaule kuulata ja *teeb* hommikuti naisele *süüa*.
- (317) ILU Punkt number üks advukaadilt küsida tema ostis värviteleviisori järelmaksuga aga sina *ostsid* kõik see aeg oma rahast *süüa*.
- (318) ILU Ta mõtles siin aega veeta, kuni kõrval hakkab *süüa saama* – esialgu toideti restoranis hotellikülastajaid.
- (319) ILU Tema *andis* mehele *süüa* ja juhatas voodi kätte.
- (320) AJA Kannatanule tuleb *anda juua*, kusjuures vedelik ei tohi olla jääkül.

3.1.2.6. Kokkuvõte

Objekti rollis esines *da*-infinitiiv korpuses peamiselt soovimis-kavatsemiskonstruktsiooni koosseisus. Tüüpilises soovimis-kavatsemiskonstruktsioonis on *da*-infinitiivitarindi abil väljendatud tegevuse agent vormistatud lause subjektina ja predikaat väljendab agendi soovi/kavatsust sooritada infiniittarindiga tähistatud tegevus. Konstruktsiooniga võivad lõimuda ka mõnevõrra teistsuguse tähendusega (näiteks suutlikkust või vajalikkust väljendavad) predikaadid.

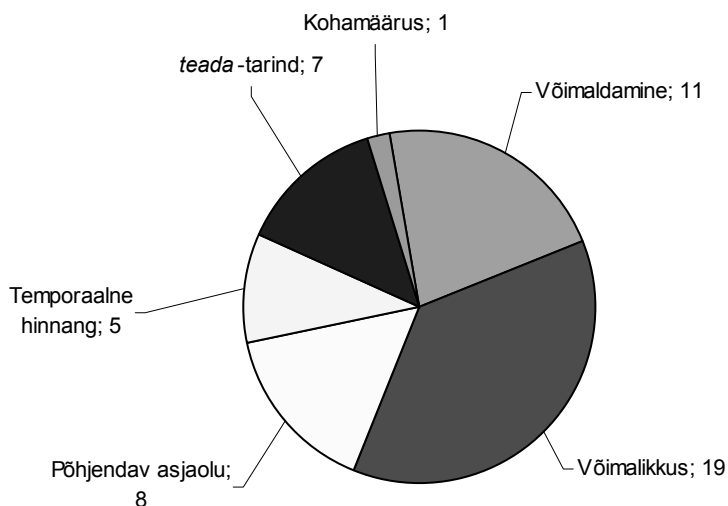
Mõnevõrra harvem esines objektiline *da*-infinitiivitarind võimaldamiskohustamiskonstruktsioonis, mille predikaat väljendab infiniittarindi abil edasiantud tegevuse võimaldamist või kohustuslikuks tegemist subjektsiku poolt. Infiniittarindi abil väljendatava tegevuse agent, kellele vastav tegevus võimalikuks/kohustuslikuks tehakse, vormistub enamasti adessiivadverbiaalina või ditransitiivkonstruktsioonis teise objektina, võimalikud on ka mõned muud määruslikud vormistused.

Lisaks soovimis-kavatsemiskonstruktsioonile võib *da*-infinitiivitarind esineda ka sobilikkuskonstruktsiooni ja võrdsustamiskonstruktsiooni koosseisus ning vormid *süüa* ja *juua* ka substantiveerununa.

3.1.3. *da*-infinitiivitarind adverbialina

Adverbiaalsena esineb *da*-infinitiivitarind korpuses 51 korral (AJA 22 / ILU 29). Piir *da*-infinitiivitarindi adverbialse ja subjektilise, samuti adverbialse ja atributiivse kasutuse vahel on siiski mõneti hägus. Adverbiaalset *da*-infinitiivitarindit sisaldavaid eri tüüpi konstruktsioone on vaatamata üksikuid tüüpe esindavate näitelauseste väikesele arvule kokku suhteliselt palju.

Enamik määruslikke *da*-infinitiivitarindeid talitlevad lauses otstarbemäärusena. *da*-infinitiivitarindi-kujulist otstarbemäärust sisaldavatele konstruktsioonidele on töös antud järgmised tinglikud nimetused: võimaldamiskonstruktsioon, võimalikkuskonstruktsioon, põhjendava asjaolu konstruktsioon ja temporaalse hinnangu konstruktsioon. Lisaks finaaladverbialsele tarvitusele on *da*-infinitiivitarind kasutusel ka lauses vaba laiendina toimiva *teada*-adverbialina ning korpusematerjalis ühel korral erandlikult kohamäärusena. *da*-infinitiivitarindi adverbialsed kasutused võtab kokku joonis 3.15.

Joonis 3.15. *da*-infinitiivitarindi adverbialsed kasutused

3.1.3.1. Võimaldamiskonstruktsioon(id)

Kõige selgepiirilisema määruslikku *da*-infinitiivitarindit sisaldavate näidete rühma moodustavad laused, kus transitiiivne predikaatverb väljendab seda, et lauses subjektina vormistatud isik loob oma tegevusega tingimused, et sooritataks *da*-infinitiivitarindi abil märgitud tegevus. Predikaatverbi grammatiline objekt on ühtlasi *da*-infinitiivitarindi abil väljendatud tegevuse patsient ning *da*-infinitiivitarindiga märgitud tegevuse sooritaja (agent) võib olla vormistatud allatiiv- või genitiivadverbiaalina. Seega kuuluvad kirjeldatava rühma lausenäited kahte paralleelselt kasutatavasse, sarnase vormi ja semantikaga konstruktsiooni:

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<u>Objekt</u>	<u>(N^{all})</u>	<i>Adverbiaal</i> (V ^{da})
TÄHENDUS	<u>võimaldaja</u>	VÕIMALDAMA	<u>patsient</u>	<u>(agent)</u>	<i>otstarve</i>

Nt

- (321) ILU Ma ei tahtnud, et mu teadvusse jõuaks vannitoe ukse põmatus ning korduks üks ja seesama: mees kiskus koju jõudes sokid jalast, **jättis** need kraanikausi alla minule *pesta*, ta armastas käia sünteetilisel vaipkattel paljajalu, nii rahuldas ta oma tungi looduslähedase elu järele.

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<u>Objekt</u>	<u>(N^{gen})</u>	<i>Adverbiaal</i> (V ^{da})
TÄHENDUS	<u>võimaldaja</u>	VÕIMALDAMA	<u>patsient</u>	<u>(agent)</u>	<i>otstarve</i>

Nt

- (322) ILU Ehitajad **olid** lahkunud nädal tagasi ja **jätnud** viimistluse vaatlejate *teha*.

Genitiivagendiga konstruktsiooni näiteid leidis korpuses 7 (AJA 4 / ILU 3) ja allatiivagendiga konstruktsiooni näiteid 4 (AJA 0 / ILU 4). Konstruktsioonide semantika ja kasutusvõimaluste täpseks kirjeldamiseks on näidete hulk liiga väike, kuid välja võib tuua kaks tendentsi: 1) allatiivagendi puhul tõuseb predikaatverbi abil väljendatava tegevuse mõtestamisel esiplaanile agent, kelle hooleks infiniititarindis sisalduv tegevus jäetakse, genitiivadverbiaali puhul aga tegevus ise, nt

- (323) → Ma ei tahtnud, et mu teadvusse jõuaks vannitoe ukse põmatus ning korduks üks ja seesama: mees kiskus koju jõudes sokid jalast, **jättis** need kraanikausi alla minu *pesta*, ta armastas käia sünteetilisel vaipkattel paljajalu, nii rahuldas ta oma tungi looduslähedase elu järele. (vrd N321)

2) genitiivadverbiaal on tavaline eelkõige siis, kui predikaatverbiks on *jätma* või *võtma*, allatiivadverbiaali saab kasutada enamate verbidega (korpuse neljas näites on predikaatverbideks *andma, küsima, viima, jätma*), vrd

- (324) ILU (Mantsu tõi isa kord purjus peaga – kuskil oli põue pistetud, et **viigu** koju tütrelle mängida.)
 (325) * Mantsu tõi isa kord purjus peaga – kuskil oli põue pistetud, et **viigu** koju tütrelle mängida.

3.1.3.2. Võimalikkuskonstruktsioon(id)

Otstarbemääruse funktsioonis *da*-infinitiivitarind esineb ka passiivsetes intransitiivse predikaatverbiga konstruktsioonides, kus predikaat väljendab *da*-infinitiivitarindiga märgitud tegevuse võimalikkust ning infinitiivitarindiga tähistatud tegevuse objekt (patsient) on tõstetud subjektiks. Predikaadiks on seisundiverb (*olema, jääma, kõlbama*) ja agent on adessiiv- või genitiivadverbiaali rollis:

VORM	<u>(N^{ade})</u>	Pred	<i>Adverbiaal (V^{da})</i>	<u>Subjekt</u>
TÄHENDUS	<u>(agent)</u>	OLEMA (VÕIMALIK)	<i>otstarve</i>	<u>patsient</u>

Nt

- (326) ILU Kesklinnale kõige lähemal öeldi elavat proua Krüger, kellel oli välja anda väike tuba kahe voodiga.

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<u>(N^{gen})</u>	<i>Adverbiaal (V^{da})</i>
TÄHENDUS	<u>patsient</u>	OLEMA (VÕIMALIK)	<u>(agent)</u>	<i>otstarve</i>

- (327) ILU Kui see oluks Valteri teha, vabastanuks ta loovisiksused söömisest, joomisest, magamisest, naistega läbikäimisest ja muudest ihuhädadest.

Adessiivse agendiga konstruktsioone leidis korpustes 7 (AJA 4 / ILU 3), genitiivse agendiga lauseid 8 (AJA 4 / ILU 4) ning 4 juhul (AJA 3 / ILU 1) ei olnud agent lauses eksplitsiitselt esindatud, nii et näitelause kuuluvust ühte või teise konstruktsiooni ei saanud üheselt määrata, nt

- (328) AJA (Modulvest selgitab koostöös keemiainstituudiga, mis ainega on tegu ja kas see utiliseerida kõlbab.)

Korpusenäidetes esinesid predikaadina verbid *olema* (15 näidet – AJA 7 / ILU 8; vt N326, N327), *jääma* (3 näidet – AJA 3 / ILU 0; N329) ja *kõlbama* (1 näide – AJA 1 / ILU 0; vt N328).

- (329) AJA Uues olukorras suureneb veelgi Kultuurkapitali mõjuvõim, kelle otsustada jääb nüüd peale ühe või teise teose ilmumise ka see, kes kirjanikest üldse saab edasi kirjutada ja kes mitte.

Lisaks korpusematerjalist esiletulnud konstruktsioonidele on keeles olemas ka analoogne allatiivagendiga konstruktsioon:

VORM	(N ^{all})	Pred	Adverbiaal (V ^{da})	Subjekt
TÄHENDUS	(agent)	OLEMA (VÕIMALIK)	otstarve	patsient

Konstruktsiooni olemasolu kinnitavad Interneti otsingumootori Google abil leitud näited:

- (330) N Presidendi jõulukaardid on rahvale vaadata (<http://sloleht.ee/index.aspx?id=215148&d=20070117&a=1>; 23.03.2008)
- (331) N Kuna asjaosalistel jätkus küsimusi ja huvi enamaks, siis jäi neile teha kodutöö ja märtsikuus toimub teine (jätku)õpituba. (http://www.kodukantartumaa.ee/infokiri_1.08.htm; 23.03.2008)

Vastava malli on oma lihtlausetüüpide käsitluses esitanud ka Huno Rätsep (1978: 189). Rätsepa lausemallile vastavaid konstruktsioone siinse käsitluse tähenduses on mitu, nt võimaldamiskonstruktsioon (vt jaotis 3.1.3.1) ja liitööeldist sisaldav *olema*-konstruktsioon (vt jaotis 3.1.8.3). Adverbiaalse *da*-infinitiiviga võimalikkuskonstruktsiooni esindab Rätsepa näiteloendis järgmine lause:

- (332) Supp kõlbab sigadele süüa.

Konstruktsioonide pragmaatilised erinevused ei ole täiesti selged, kuid näib, et allatiivagendiga lauses on agent kõige enam ja genitiivagendiga lauses kõige vähem esiplaanile tõstetud. See tähelepanek langeb kokku varasema tõdemusega, et adessiivi ja genitiivi vaheldumisel eelistatakse tugevama esiletõstu korral adessiiviga tarindit (Oinas 1993: 542).

Samuti võib oletada, et kõiki predikaatverbe ei saa igas konstruktsioonis kasutada (nt *kõlbama* genitiivagendiga konstruktsioonis), ning tõenäoliselt mängib konstruktsiooni valikul rolli ka infinitiivvormilise verbi semantika – näiteks ei ole allatiivagendi kasutus võimalik juhtudel, kui infinitiivverbil võib potentsiaalselt olla adressaat, sest allatiiv kui prototüüpne adressaadi vormista-

mise kääne (vt nt Lindström, Tragel 2007: 543) omandab adressaadi tähenduse, nt

- (333) → ILU Kesklinnale kõige lähemal öeldi elavat proua Krüger, kellele oli välja anda väike tuba kahe voodiga.

olema-predikaadiga võimalikkuskonstruktsiooni on keeruline lahutada netses-siivsest *olema*-konstruktsioonist, milles *da*-infinitiivitarindil on subjektitõlgendus. Siinses töös kasutatud eristamispehõhimõtted on kirjeldatud jaotises 3.1.1.1.

Üldiselt on kirjeldatavas adverbialse *da*-infinitiivitarindiga võimalikkuskonstruktsioonis patsiendiks (ja ühtlasi grammatiliseks subjektiks) kõnesituatsiooniväline isik või ese, kuid ilukirjanduskorpuses leidis üks näide ka ainsuse esimesest isikust patsiendiga võimalikkuskonstruktsiooni kohta:

- (334) ILU Mina ei ole aiateibast hüüda,” ütles mees mõrul meelel.

3.1.3.3. Põhjendava asjaolu konstruktsioon

Eelmises jaotises kirjeldatud võimalikkuskonstruktsiooniga on vormi poolest sarnane konstruktsioon, milles predikaadiks on *olema*-verb ning grammatilise subjektina toimiv substantiiv väljendab asjaolu, mis teeb õigeks või vajalikuks *da*-infinitiivitarindiga märgitud tegevuse sooritamise:

VORM	<u>Subjekt</u>	OLEMA ^{sg3}	<u>(N^{ade})</u>	Adverbiaal (V ^{da})
TÄHENDUS	<u>põhjendav asjaolu</u>		<u>(agent)</u>	otstarve

Nt

- (335) ILU Vihjas, et aeg on otsida endale kuritegu, mis juba aastaid kannatusi õigustaks.
- (336) ILU Edasist teekonda ma ei mäleta ja emalt pole juhust olnud küsida.

Korpustes leidis konstruktsiooni kohta 8 näidet (AJA 2 / ILU 6), neist viies oli subjektiks substantiiv *aeg*, ühel juhul *põhjus*, *juhus* ja *mõte* 'vajadus'.

Üheski näitelause ei olnud *da*-infinitiivitarindiga väljendatud tegevuse potentsiaalset sooritajat eksplitsiitselt väljendatud, kuid ilmselt oleks see konstruktsiooni fakultatiivse liikmena võimalik lisada, vrd

- (337) ILU Kahtlustada ei olnud põhjust, ehkki vanamees oli loomult uudishimulik.
- (338) → Kahtlustada ei olnud meil põhjust, ehkki vanamees oli loomult uudishimulik.

da-infinitiivitarind on ka kirjeldatavas konstruktsioonis tõlgendatav otstarbe-määrusena, kuid erinevalt eelmises jaotises vaadeldud konstruktsioonist ei ole siin tegemist passiivse konstruktsiooniga.

Käsitletava konstruktsiooni adverbiaalne *da*-infinitiivitarind eristub atri-buudina tõlgendatavast *da*-infinitiivitarindist (vt jaotis 3.1.4.1) vaid lause sõna-järje tõttu, vrd

- (339) AJA „Suuremad investorid, eelkõige fondid on küllap jõudnud järeldusele, et viimane aeg on *Hansapanga aktsiasse sisse minna*,” kommenteeris hinnatõusu Tõnu Vanajuur Forekspangast. (adverbiaal)
- (340) ILU Kui kaks tunniringi täis, oli just **paras aeg leivad ahjust välja võtta**. (atribuut)

Põhjendava asjaolu konstruktsioonis esinevat *da*-infinitiivitarindit oleks seetõttu mõeldav analüüsida ka substantiivi lahktäiendina.

3.1.3.4. Temporalse hinnangu konstruktsioon

Konstruktsioon, kus semantiliseks predikaadiks on *olema*-verbi ja määrsõna *vara/hilja* ühend, on semantiliselt analoogne eelmises jaotises kirjeldatud põhjendava asjaolu konstruktsiooniga. Erinev on vaid vormipool – temporalse hinnangu konstruktsioonis puudub subjektina tõlgendatav lauseliige:

VORM		<u>(N^{ade})</u>	Adverbiaal (V ^{da})
TÄHENDUS	OLEMA+VARA/HILJA	<u>(agent)</u>	otstarve

Nt

- (341) AJA **Vara on** *öelda, kes kuuest kandidaatmaast on kõige paremini eeltööd teinud*, ütles van der Pas.
- (342) ILU Aga hooaeg sel alal juba lõppes, **oli hilja** *otsida meeskon-dade seast endale lemmikut*.

Konstruktsiooni illustreerivaid näiteid leidis korpuskes vaadates 5 (AJA 1 / ILU 4), predikaadiks oli 3 korral *hilja olema* ja 2 korral *vara olema*. Agent oli eksplit-siitselt väljendatud ühes näitelauseis:

- (343) ILU „**Vara on sul** veel *auto peale mõelda*,” informeeris Relli mind.

3.1.3.5. Kohamäärus

Ühes ilukirjanduskorpusest pärinevas näites on *da*-infinitiivitarind kohamääruse rollis:

(344) ILU Ja jõgi, ilus lai kalakäär **oli** paar pikka jalasammu visata.

Tegemist on konstruktsiooniga, kus alus märgib kirjeldusobjekti, mille asukohta selgitatakse, predikaadiks on seisundiverb (*olema, jääma*) ning kohamääruseks *da*-infinitiivitarind, mille abil väljendatakse objekti kaugust vaatluspunktist mõõdetuna sinna jõudmiseks vajaliku tegevuse ulatuse abil:

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<i>Adverbiaal (V^{da})</i>
TÄHENDUS	<u>kirjeldatav</u>	ASUMA	<i>koht</i>

3.1.3.6. teada-tarind

Vaba adverbiaalina esineb *da*-infinitiivitarind, mille peasõnaks on vorm *teada*, ka konstruktsioonis, kus *teada* koos genitiivse eestäiendiga väljendab infot selle kohta, kelle hinnangul vastab lauses öeldu tõe:

VORM	<u>N^{gen}</u>	TEADA
TÄHENDUS	<u>teadja</u>	

Vorm *teada* on täiesti leksikaliseerunud ja toimib konstruktsioonis kui adposit-sioon.

Korpuses leidus 7 *teada*-vormi adposit-sioonilist kasutust (AJA 4 / ILU 3). Kolmel juhul oli info valdajaks ainsuse esimene isik (N345), ühel juhul mit-muse esimene isik (N346), ülejäänud juhtudel refereeriti kõnesituatsioonivälise isiku valduses olevat infot (N347).

- (345) AJA „Minu **teada** ei ole Eestist veel ühtki sarnast pudelikirja lei-tud.
- (346) ILU Siis, kui Vahur meie **teada** oma endise koolivenna suvilas viibis.
- (347) ILU Naised lugesid Erlendi **teada** üldse rohkem kui mehed.

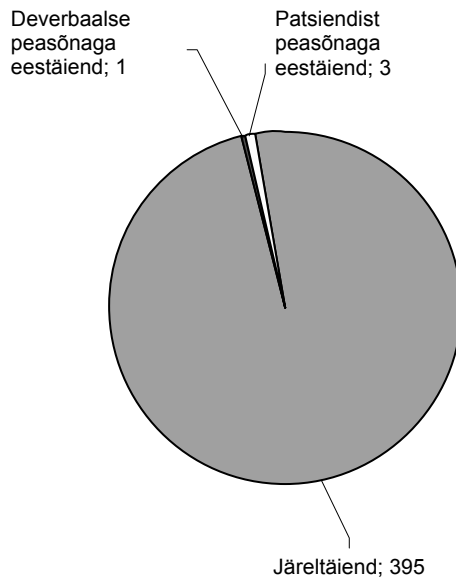
3.1.3.7. Kokkuvõte

da-infinitiivitarindi adverbiaalsete kasutuste kohta esines korpuses näiteid võrdlemisi vähe, kuid näidete rühm osutus sellele vaatamata küllaltki killus-tatuks: adverbiaalse *da*-infinitiiviga konstruktsioonidest olid esindatud või-

maldamiskonstruktsioon, võimalikkuskonstruktsioon, põhjendava asjaolu konstruktsioon, temporaalse hinnangu konstruktsioon ja lokatiivadverbiaalne konstruktsioon. Lisaks esines vorm *teada* vaba adverbiaalina toimiva kaassõnafaasi peasõnana. Kõikide konstruktsioonirühmade esindatus korpustes oli siiski väike, teistest mõnevõrra rohkem leidus näiteid võimaldamis- ja võimalikkuskonstruktsiooni kohta.

3.1.4. *da*-infinitiivitarind atribuudina

Atribuudina esines *da*-infinitiivitarind korpuses 399 juhul (AJA 264 / ILU 135), neist järeltäiendina 395 juhul, s.o 99,0% kõigist atribuudi funktsioonis *da*-infinitiivitarindiga näidetest. Vähesed kasutused eestäiendina jaotuvad kaheks konstruktsiooniks: deverbaalse peasõnaga eestäiendikonstruktsioon ja patsiendist peasõnaga eestäiendikonstruktsioon. *da*-infinitiivitarindi kasutust atribuudina illustreerib joonis 3.16.

Joonis 3.16. *da*-infinitiivitarind atribuudina

3.1.4.1. Järeltäiendikonstruktsioon

Järeltäiendi funktsioonis esines *da*-infinitiivitarind korpuses 395 juhul (AJA 263 / ILU 132). Seega on *da*-infinitiivitarindist järeltäiendiga konstruktsiooni esinemissagedus ajakirjandustekstides oluliselt suurem kui ilukirjandustekstides.

Järeltäiendina kuulub *da*-infinitiivitarind konstruktsiooni, kus ta laiendab mõnd substantiivi, mis väljendab potentsiaali (võimet, soovi, käsku vms), et sooritataks infinitiivitarindiga märgitud tegevus:

VORM	N	Atribuut (V^{da})
TÄHENDUS	POTENTSIAAL	tegevus

Nt

- (348) ILU Erlend ei asetanud **oskust** *muna eriliselt poolpehmeks keeta samale pulgale võimega leida tee järeltuleva sugupõlve hinge.*
- (349) AJA 1992. aasta veebruaris-märtsis Viinis toimunud konverentsil „Inimõiguste strateegiad Euroopa uutes demokraatiates” rõhutas Starovoitova enesemääramise kriteeriumina **tahet** *iseseisvuda.*
- (350) ILU Innos käis teda kaks korda vaatamas, andis õele **korralduse** *mehele süst teha, pärast seda jäi too uuesti nagu nott magama.*

Konstruktsioon võib esineda mitmesugustes lausemallides, kuid sagedasim esinemiskontekst on omajakonstruktsioon (vt ka EKG 1993: 242):

VORM	(N_1^{ade})	$\left[\begin{array}{ll} \text{Subjekt} & \text{Atribuut } (V^{da}) \\ \text{POTENTSIAAL} & \text{tegevus} \end{array} \right]$
TÄHENDUS	(<u>omaja</u>)	

Nt

- (351) ILU Ja suvel, jalutades heinamaal, metsas või kas või tihedas võsas, oli tal **harjumus** *piiritleda rohelist nii ajas kui ruumis – et peagi on võsa jälle raagus ja heinamaa lume all, ikka on kohal taevas, sinakashall, ja rohu õhukese kihi all mustjaspruun maa.*
- (352) AJA Ilmselt pole põhjust *kahelda ka kahe senise eduka firmajuhi Jüri Mõisa (siseministri kandidaat) ja Toivo Asmeri (regionaalministri kandidaat) võimetes.*

Omajakonstruktsiooni sagedast kasutust peegeldab kaudselt ka *da*-infinitiivitarindi põhja sage esinemus nimetavas ja osastavas käändes – esimene on tüüpiline jaatavale, teine eitavale omajakonstruktsioonile (vt tabel 3.1).

Tabel 3.1. Järeltäiendina esineva *da*-infinitiivitarindi põhja grammatiline vorm

Kääne	AJA		ILU		KOKKU		
	sg	pl	sg	pl	sg	pl	Kokku
Nom	107	5	57	2	164	7	171
Gen	42		15		57		57
Part	82	3	45	1	127	4	131
Ill							0
Ine	2		2		4		4
Ela	12	1	3		15	1	16
All	2		1		3		3
Ade			1		1		1
Abl							0
Trl	1		1		2		2
Trm							0
Ess							0
Abe			1		1		1
Kom	6		2		8		8
Gen+ <i>EEST</i>			1		1		1

Samas leidub korpusematerjalis hulgaliselt näiteid ka teistsugustes konstruktsioonides järeltäiendina esinevate *da*-infinitiivitarindite kohta, nt

- (353) AJA Väärtpaberibörsi noteerimiskomisjon lükkas reedel tagasi ASA Kindlustuse **taotluse** *peatada oma aktsiatega kauplemine kuni 21. juunini.*
- (354) ILU Asi polegi niivõrd armuavalduse lootmises või ootamises ja just nimelt sellelt mehelt kuivõrd naise **valmisolekus** *seda endas ellu äratada.*
- (355) ILU „Tookord olin ma parasjagu noor kirjamees – üht-teist aja-kirjanduses ilmunud, esimene raamat, mis, tõsi küll, oli luulekogu, kirjastusse viidud, kui mulle ühel ilusal päeval tehti **ettepanek** *üleliidulisele luulefestivalile sõita.*
- (356) ILU Kui oled mitmeid maju ehitanud teistele, näinud peremeeste tujusid ja veidrusi, ületrumpamise himu ja **soovi** *olla algupärane ja teistest erinev*, kui oled näinud armetut omanikuuhkust ja ihnsat arvestust, või siis vastupidi, arutut laiamist, mõttevaesust ja kahtlast maitset, siis nii väga ei kippunudki omanikuks omanike ritta.

Substantiivfraasi peasõna täpsema tähenduse alusel võib *da*-infiniitse järeltäiendiga konstruktsioonid jaotada kolme rühma: võimalust, võimet vm „ressurssi” väljendava peasõnaga, soovi, kavatsust vms väljendava peasõnaga ning luba, keeldu, soovitus vms väljendava peasõnaga konstruktsioonid.

Atribuudikonstruktsioonist, mille peasõna väljendab võimalust, võimet või muud „ressurssi” sooritada *da*-infinitiivitarindi abil väljendatud tegevus, leidis korpuses 217 näidet (AJA 148 / ILU 69).

Võimalust või võimet vmt väljendavatest peasõnadest esinesid sagedamini substantiivid *võimalus* (52 näidet – AJA 40 / ILU 12), *õigus* (42 näidet – AJA 31 / ILU 11), *mõte* ’vajadus’ (24 näidet – AJA 15 / ILU 9), *aeg* (21 näidet – AJA 18 / ILU 3) ja *põhjus* (15 näidet – AJA 12 / ILU 3). Nt

- (357) AJA Dollari kõikvõimsus ärritab mitmeid poliitikuid, kellest radikaalsemad otsivad **võimalusi** *dollarimajandust kasutades Venemaad tugevdada.*
- (358) ILU Külalised on külalised ja sugulased, kuigi mul Joorikuga eriti head läbisaamist ei olnud – ta pidas väga kinni **vanema venna õigusest** *mind õpetada*; oleks see siis õpetamine olnud, oskas ainult santide sõnadega sõimata.
- (359) AJA Kõige suhtes pole **mõtet** *liiga kriitiliseks muutuda.*
- (360) AJA Järelikult on **aeg teha kokkuvõtteid esimesest koolinädalast.**
- (361) AJA See kartus annab omakorda Tootsile **põhjuse loota**, *et keegi alluvatest ei hakka avalikult tema vastu tunnistama.*

Substantiiv *mõte* tähenduses ’vajadus’ esineb vaid ühendis *mõtet olema*. Seda võiks pidada ka liitpredikaadiks – niisuguse analüüsi korral saaks seda laiendav *da*-infinitiivitarind adverbiaali tõlgenduse.

Võime, võimaluse vmt tähendusega substantiivi laiendava *da*-infinitiivitarindi abil väljendatavad tegevused on sagedamini aktiivsed füüsilised (N362), vahel ka mentaalsed (N363) tegevused, kuid leidub ka muid abstraktsematele tegevustele viitavaid verbe (N364), verbaalsetele tegevustele viitavaid verbe (N365), seisundiverbe (N366) jm.

- (362) ILU Aga nüüd enam ei ole ema ega isa ega ka **jõudu** *kududa.*
- (363) AJA „Eesti Telefon on äriühing ja meil on **õigus** *otsustada, millised tariifid kehtestada,*” ütles Eesti Telefoni infojuht Enno Kiviloo.
- (364) ILU Ei ole võimalik algklassides tunde anda, töötada sõimes, pioneerimajas ja mitmel pool mujal, kui puudub **soodumus ja tahe** *lastepäraselt suhelda.*
- (365) ILU Lauas ei antud meestele kordagi **võimalust** *vahela rääkida.*
- (366) AJA Eesti Telefonil puudub **julgus** *olla nii otsekohene.*

Soovi või kavatsust vms väljendava peasõnaga atribuudikonstruktsiooni kohta oli korpuses 127 näidet (AJA 75 / ILU 52).

Soovi või kavatsust väljendavatest substantiivsetest peasõnadest esinesid sagedamini *soov* (24 näidet – AJA 17 / ILU 7), *lootus* (11 näidet – AJA 7 / ILU 4) ja *otsus* (10 näidet – AJA 9 / ILU 1). Nt

- (367) ILU Ühelt poolt piinas teda **soov jagada teiste inimestega oma mõtteid ja tundeid, kuulutada oma maailmanägemust**, teisalt kartis ta kiivalt avaldada vähimatki üksikasja oma eraelust.
- (368) ILU Kusagil hingepõhjas oli tal hingitsenud **lootus Gudrun üles leida**.
- (369) AJA Komisjon käitub sisuliselt nagu rahvusriigi valitsus, kus valitsus kannab kollektiivset vastutust,“ hindas Ilves komisjoni **otsust täies koosseisus tagasi astuda**.

da-infinitiivitarindi abil väljendatud soovide ja plaanide sisuks on kõige sagedamini mitmesugused abstraktsed tegevused (N370, N371), paljudel juhtudel (eriti ilukirjandustekstis) ka füüsilised tegevused (N372). Harvem on sooviks või kavatsuseks mingis seisundis olemine (N373) või millegi tajumine (N374).

- (370) AJA Taolisi ettepanekuid ei saagi hinnata muud moodi, kui **soovi serverida kompromissina ettepanekut, mida ette teades kolmikliit aktsepteerida ei saa**.
- (371) AJA Tallinna linnavalitsuses liiguvad **mõtted kehtestada turismimaks**, mida kogutaks Eestisse saabuvatelt turistidelt.
- (372) ILU Leopoldi ees kõnnivad pärastlõunapäikeses lausa siivutult läbipaistvates kleitides neid ja ta tunneb sõna otseses mõttes **tungi küüntega asfaldit kratsida**.
- (373) AJA Ma ei söanda panna diagnoosi ühiskonnale, küll aga neile, kes on võtnud enesele **vastutuse olla eesotsas** ja kes peaksid andma meie elule õige suuna.
- (374) ILU On kõiki meeli valdav hiiglaslik **igatsus tunda enda vastas paljast naisekeha – lõhnavat, sooja, pehmet, siidist**; puudutada juukseid, silmi, huuli.

Kolmanda semantilisel kokkukuuluvate atribuudikonstruktsioonide rühma moodustavad konstruktsioonid, kus peasõnaks on luba, keeldu, soovitus vms väljendav substantiiv. Sellise konstruktsiooni näiteid oli korpus 51 (AJA 40 / ILU 11).

Sagedamini esinesid peasõnana substantiivid *ettepanek* (20 näidet – AJA 18 / ILU 2) ja *käsk* (7 näidet – AJA 4 / ILU 3), teiste peasõnadega fraasidest oli korpus 51 alla viie näite. Nt

- (375) AJA Riigikogu majanduskomisjon tegi eile riigikogule **ettepaneku lükata tagasi valitsuse poolt esitatud eelnõu loteriiseaduse ja hasartmängumaksu seaduse muutmiseks**, kuid koonderakonna toel lõpetas riigikogu selle esimese lugemise.
- (376) ILU Tema jaoks on kokkulepitud hüpete arv täis, tema annab **käsu present kokku rullida, kunsttoss summutada**.

Substantiivi *käsk* peasõnana sisaldav konstruktsioon esineb seejuures ainult ühendis *käsku andma* ning substantiivi *ettepanek* sisaldav konstruktsioon eelkõige ühendis *ettepanekut tegema*. Vaid üksikjuhtudel esineb konstruktsioon *ettepanek* + *da*-infinitiiv teistsuguses seoses, nt

- (377) AJA Waigeli seekordne **ettepanek** nimetada uus raha lihtsalt euroks paistis leidvat üksmeelse toetuse, sest ta vastab tähtsamatele eurorahale esitatavatele nõuetele: ta ei oma negatiivseid ajaloolisi seoseid, on lühike, kergelt hääldatav ja identne igas riigis ning sisaldab viidet Euroopale.

da-infinitiivitarindi abil väljendatud lubatavad-keelatud-soovitavad tegevused on enamasti aktiivsed füüsilised (N378) või abstraktsed tegevused (N379), sageli ka mentaalsed tegevused (N380).

- (378) ILU Kuid maali teljeks on siiski kõige dramaatilisem hetk Issose lahingus: oma tulise Bukephalose turjal tormab noor Aleksander Pärsia kuninga Dareiose poole, kes seisab sõjavankril, ent on andnud juba oma vankrijuhile **käsu** lahinguväljalt põgeneda.
- (379) AJA Eelmine kultuuriminister Jaak Allik tegi lähtudes eelmainitud teatest **ettepaneku** korraldada 2000. aasta kevadest kampaania eestikeelse raamatu 475. aastapäeva tähistamiseks.
- (380) AJA Ja sellises olukorras teha **ettepanek** tulude laekumist teadlikult üle prognoosida ja vähendada riigieelarvet alla ühe miljardi, näitab ettepaneku tegijate sügavat ebakompetentsust riigi rahaasjades.

3.1.4.2. Deverbaalse peasõnaga eestäiendikonstruktsioon

Eestäiendina esineb *da*-infinitiivitarind ajakirjanduskorpuses 1 juhul *nu*-liitelise deverbaalsubstantiivi *viitsinu* juures, märkides tegevust, millele tuletusaluseks oleva verbiga väljendatud „tegevus” (viitsimine) on suunatud:

- (381) AJA Pensioni võib vähegi töötada **viitsinu** selle seaduse järgi eluajal kergesti kätte saada.

Konstruktsiooni võiks kirjeldada järgmise skeemi abil:

VORM	<i>Atribuut (V^{da})</i>	N
TÄHENDUS	<i>tegevus</i>	TEGIJA

3.1.4.3. Patsiendist peasõnaga eestäiendikonstruktsioon

Ilukirjandustekstis leidus 3 näidet *da*-infinitiivitarindi sellisest kasutusest eestäiendina, kus tarindi peasõnaks olev substantiiv on infinitiivitarindiga väljendatud tegevuse suhtes patsient, agent võib olla vormistatud genitiivadverbiaalina:

VORM	(N ₁ ^{gen})	Atribuut (V ^{da})	N ₂
TÄHENDUS	<u>(agent)</u>	tegevus	patsient

Ühel juhul on tegemist *teada*-vormi leksikaliseerunud kasutusega (N382), kuid ülejäänud kaks näidet illustreerivad konstruktsiooni produktiivsust (N383, N384).

- (382) ILU Liha oli pisut kollaseks tõmbunud, sest soolvesi auras moodsas korteris kiiresti ära, see oli *teada asi*.
- (383) ILU Tema püütud angerjad olid kui täismehe käsivarred, tumeda seljaga turris ahvenad kui suure mehe mitme soki peal kanda pastlad ja kevadel ta purikad pange ei mahtunud.
- (384) ILU Laudlage, laudlame, tuule sügada lambamaa.

3.1.5. *da*-infinitiiv predikatiivina

da-infinitiivitarindi predikatiivsest kasutusest leidus vaid 1 näide ajakirjanduskorpuses. Predikatiiviks oli seal leksikaliseerunud infinitiivivorm *kiita*:

- (385) AJA „Tritikale talvitumine pole *kiita* ja suviste sortide küpsemisaeg on meie jaoks liiga pikk.

Tegelikult võib *da*-infinitiivikujuline predikatiiv esineda eesti keeles ka mitteleksikaliseerunud kujul (nt *Noor olla on kevadet rinna sees tunda*, vt EKG 1993: 239), kuid niisuguse kasutuse kohta morfoloogiliselt ühestatud korpuses näiteid ei leidunud.

3.1.6. *da*-infinitiiv üldlaiendina

Üksikud *da*-infinitiivset vormi peasõnana sisaldavad fraasid on leksikaliseerunud ja toimivad üldlaienditena. Morfoloogiliselt ühestatud korpuses leidsid *da*-infinitiivsetest üldlaienditest *võib-olla* (87 näidet – AJA 4 / ILU 83), *tõtt-öelda* (3 näidet – AJA1 / ILU 2), *ausalt öelda* (1 näide – AJA 0 / ILU 1), *õieti öelda* (1 näide – AJA 0 / ILU 1), *iseenesest mõista* (1 näide – AJA 0 / ILU 1), *muidugi mõista* (1 näide – AJA 0 / ILU 1), *nii-öelda* (5 näidet – AJA 1 /

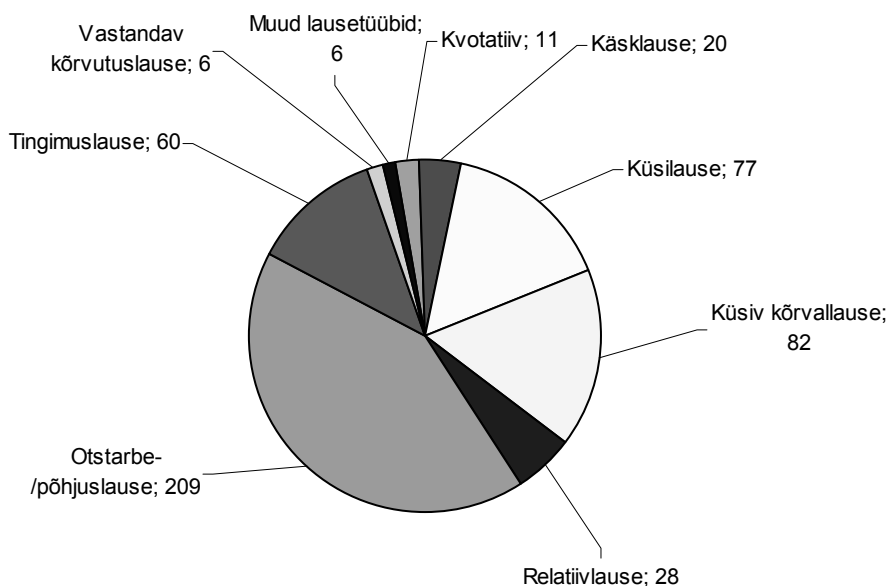
ILU 4) ja *pealtnäha* (2 näidet – AJA 0 / ILU 2). Neist *võib-olla*, *tõtt-öelda*, *ausalt öelda*, *õieti öelda*, *iseenesest mõista* ja *muidugi mõista* on tarvitusel eelkõige lauselaienditena, *nii-öelda* ja *pealtnäha* fraasilaienditena. Nagu arvandmetest nähtub, on üldlaiendite kasutus ilukirjandustekstis ootuspäraselt sagedasem kui ajakirjandustekstis. Nt

- (386) ILU *Võib-olla* oleks pidanud haarama lakast, aga nii tundus julgem.
- (387) AJA *Tõtt-öelda* ei mänginud loomuliku juuksevärviga horvaadidki oluliselt paremini.
- (388) ILU *Ausalt öelda* – selle nimega inimesest oli mul natuke teine ettekujutus.”
- (389) ILU *Õieti öelda* oli see mul kolmas kord Weimarisse sõita.
- (390) ILU „*Iseenesest mõista* mitte!”
- (391) AJA Viimane, *muidugi mõista*, sõltub ka orkestrist, mida kindla ja korrektse käega juhatas Enrique Ricci.
- (392) ILU Nad töötasid neljakesi, kaks ajasid paberites jälgi, teised tegid nende mõistes *nii-öelda* praktilist tööd.
- (393) ILU Tegelikult olin ma vaid *pealtnäha* töökindlalt konstrueeritud, minu sees, kusagil varjatud konkus, istus aga nagu veel keegi.

3.1.7. *da*-infinitiiv iseseisva predikaadina

da-infinitiiuitarind esineb mitmesugustes konstruktsioonides ka iseseisva predikaadina: nii pea- kui ka kõrvallauses võib *da*-infinitiiivil olla kvotatiivi roll, samuti võib *da*-infinitiiivorm olla predikaadiks käsk- ja küsilausestes ning mitmesugustes kõrvallausetes, eelkõige otstarbe- ja tingimuslausestes. Ehkki EKG käsitab osa neist konstruktsioonidest (nt käsk- ja küsilauseid ning otsustarbelauseid) vaeglausestena ning selle järgi tuleks *da*-infinitiiivi neis lausetüüpides pidada objektiks või liitõeldise osaks (EKG 1993: 246), on neil konstruktsioonidel kindlaskujunenud struktuur ja nad on keeles sagedased ning seega on väheusutav, et keelekasutaja *da*-infinitiiivi selliseid kasutusi vaeglausestena tajuks. Seetõttu on siinses töös ka niisuguseid lauselausetüüpe peetud iseseisva *da*-infinitiiivpredikaadiga konstruktsioonide näideteks.

Vaadeldud korpusematerjalid olid *da*-infinitiiivvormid predikaadina kasutusel 499 korral (AJA 251 / ILU 248). *da*-infinitiiivikujulise predikaadi esinemust eri lausetüüpides kajastab joonis 3.17.

Joonis 3.17. *da*-infinitiiv predikaadina

Järgnevas analüüsis on *da*-infiniitset predikaati sisaldavad osalaused, mis koosnevad enamasti sidendist ja *da*-tarindist, näitelausest eraldatud kaldkirja abil. Infiniitne predikaat on omakorda esile tõstetud paksu kirjaga ning kõrvallause sidend, küsituum või küsipartikkel allajoonduse abil.

3.1.7.1. Kvotatiivikonstruktsioon

Kvotatiivi funktsioonis on *da*-infinitiivi korpustes kasutatud kokku 11 juhul (AJA 6 / ILU 5). Seejuures on 4 juhul (AJA 1 / ILU 3) tegemist kvotatiivi olevikuajaga (N394) ja 7 juhul üldminevikuga (AJA 5 / ILU 2; N395).

- (394) AJA Lisaks Mart Mägra raamatus „Linnud rahva keeles ja meeles” toodud muusträhnilugudele olen kuulnud pajatust, et *must-rähnil olla metsas peale laulatatud naise ka kallike, keda ta heledal häälel kutsub*: „Pille!
- (395) ILU Noor naabrimees *olla Pärnust pangast kümme tuhat rubla röövinud*.

Kvotatiivne *da*-infinitiiv esineb paljudes erisugustes lausemallides, seetõttu ei saa esitada ühtset konstruktsiooniskeemi, mille üheks liikmeks oleks kvotatiivne *da*-predikaat, vaid kvotatiivse tähendusega *da*-infinitiiv moodustab iseseisva konstruktsiooni, mis lõimub lausete moodustamisel eri tüüpi konstruktsioonidega:

VORM	V^{da}
TÄHENDUS	tegevuse evidentsiaalsus

Mineviku puhul on *da*-infinitiivi vormis abiverb *olema*, kuid ka olevikus on korpusenäidetes predikaadiks *olema*-verb.

Ühel kvotatiivi olevikulise kasutuse juhul on predikaat vormistatud abiverbi *pidama* abil:

- (396) ILU Nõstekivi Tehvani keel oli otsekui tabalukku pandud, aga õllerokane mõte liikus tiidsalt: „Ju ma nüüd õkva rahapaja juurde juhtusin, ehk küll kullavahid **pidada** ikka hallid vanamehed või kabjakandjad **olema**.”

Viimasel juhul tuleks ühendit *pidada olema* õigupoolest käsitada liitpredikaadina, mida võib illustreerida järgmise konstruktsiooniskeemi abil:

VORM	PIDADA	V^{ma}
TÄHENDUS	evidentsiaalsus	tegevus
	Pred	

Et aga *da*-infiniitiv esineb siin positsioonis, kus üldiselt asub liitpredikaadi finiidne osa ehk vormiline tuum, on käsitluse ühtsuse huvides loobutud *pidada*-kvotatiivi eraldamisest jaotisesse 3.1.8. Seoses tarindis esineva supiinivormiga on konstruktsiooni käsitletud ka jaotises 3.2.2.2.

3.1.7.2. Käsklausekonstruktsioon

da-infiniitse predikaadiga käsklauseid leidis korpusematerjalis 20 (AJA 8 / ILU 12). Nt

- (397) ILU *Reklaam tööle rakendada!*
 (398) AJA **Teada anda** Tartu, Jaama 77–9, tel (27) 40 25 75 (k) või 46 61 40 (t).

Konstruktsioon koosneb iseseisva lausena esinevast *da*-infiniitivitarindist:

VORM	Pred (V^{da})
TÄHENDUS	tegevuse nõue

Ilma *kas*-küsisõnata moodustatud *da*-infinitiivikujulise predikaadiga üldküsilausestest (vt jaotis 3.1.7.3) eristab käsklauset vaid intonatsioon suulisel kõnes ja lauselõpumärk kirjutatud tekstis.

Keeld vormistatakse nii käsklauses kui ka järgnevates jaotistes kirjeldatud pea- ja kõrvallausetüüpides eituspartikli *mitte* abil:

- (399) ILU *Mitte karta, mitte maha vaadata*, ainult otse enda ette vaadata! – sisendas ta endale.

Tegevus, milleks käsklause kohustab, võib olla nii füüsiline (N400) kui ka abstraktne (N401, N402).

- (400) ILU *Inimesed vette kihutada ja alustada* viivitamatult laiahaardelisi päästetöid.
(401) ILU *Inimestes äratada* huvi uppumise vastu!
(402) AJA Vanglate ameti uus peadirektor Peeter Näks ei saa enam seadusloome summadest vanglaametnike sissetulekuid suurendada, sest justiitsministeeriumi revisjoniõied ütleb must valgel: „*Pidada kinni avaliku teenistuse seaduse paragrahvist, mis keelab teenistujal teha rahalisi tehinguid ametiasutusega, kus ta töötab.*”

3.1.7.3. Küsilausekonstruktsioon(id)

Küsilause predikaadiks oli *da*-infiniitne verbivorm 77 juhul (AJA 35 / ILU 42).

Valikküsilauseid on moodustatud ilma küsisõnata (*da*-infinitiivvorm on lause alguses; 27 näidet – A 17 / ILU 10) või küsisõna *kas* abil (9 näidet – AJA 5 / ILU 4). Nt

- (403) ILU *Kuulata* kaaslaste elumehelikku kiitust?
(404) ILU *Kas hüüda* neile järele, et lapsed hukkusid sellepärast, et te haltuurat teete?

da-infinitiivikujulise predikaadiga valikküsilausekonstruktsiooni kujutab järgmine skeem:

VORM		<i>Pred (V^{da})</i>	
TÄHENDUS	<u>(KAS)</u>	<i>tegevus</i>	?

Mati Erelt ja Helle Metslang on väitnud, et ilma küsipartiklita valikküsilauseid on *kas*-küsimustest „vähem küsivad”: neid ei kasutata mitte omavahel võrdsete jaatava ja eitava vastuse valimiseks, vaid pigem saamaks kinnitust, et lausega väljendatud oletus vastab tõele (nt *Te olete tuttavad?*). Neutraalseks teeb ilma

kas-partiklita valikküsilause alles sõnajärjemuutus, mille korral finiiitverb on tõstetud lause algusesse või lõppu (Erelt, Metslang 1998: 663). Infiniitse predikaadiga lausetes finiiitverb puudub, samuti ei nähtu materjalist, et küsimuste eesmärk oleks otsida kinnitust kõneleja (kirjutaja) oletustele. Samas ei saa selliseid lauseid pidada ka võrdväärseks *kas*-küsimustega, pigem mõjuvad need pisut kohmaka ja väljajätelisenä.

Loetleva valikküsilause puhul täieneb konstruktsioon vajaliku hulga alternatiivsete, grammatiliselt *või*-sidesõna abil rinnastatud predikaatide võrra:

VORM		<i>Pred (V^{da})</i>	<i>Pred (V^{da})</i>			<i>Pred (V^{da})</i>	
TÄHENDUS	<u>(KAS)</u>	<i>tegevus</i>	<i>tegevus</i>	...	<i>VÕI</i>	<i>tegevus</i>	?

Korpuses on näiteid nii üldküsilause (N405) kui ka loetlevate valikküsilause kohta (N406). Loetleva valikküsimuse võib moodustada ka mitmest lausest koosnev ahel, mille üksikliige, eriti esiliige eraldivõetuna näib pigem üldküsilause (N407).

- (405) AJA *Kas* seda raamatut kellelegi soovitada?
 (406) AJA *Hoida* või *matta*?
 (407) ILU *Minna* koju, *purustada* veel teinegi serviis ja *vaadata*, kuidas ema oma silmi põllenurka pühib? *Või alluda* täiesti vandalismi meeletule nukrusele ja *heita* aknast alla televiisor?

Valikküsilause hulka kuuluvad ka üksikud kajaküsimused, nt

- (408) ILU Neelatasin tema häält kuuldes ja ütlesin laitmatult valitsetud toonil: „Ma tahaksin sinuga enne õhtut kokku saada.” „*Kokku saada?*”

Eriküsilause algab küsituumaga, mis on ühtlasi infiniitvitarindi osaks. *da*-predikaadiga eriküsilause iseloomustab järgmine konstruktsiooniskeem:

VORM	<u>Pronoomen/proadverb</u>	<i>Pred (V^{da})</i>	
TÄHENDUS	<u>küsituum</u>	<i>tegevus</i>	?

Eriküsilause tuumaks on sageli objekti rollis olev asesõnavorm *mis* (11 näidet – AJA 2 / ILU 9) või *mida* (4 näidet – AJA 3 / ILU 1). *mis*-küsimustes ei saa küsituumata siiski enam tegelikult objektiks pidada, sest küsimused on retoorilised, muutunud vormellikuks, nt

- (409) ILU *Mis* *teha*, see oli meil nähtavasti perekonnaviga: ma ise olen sündinud kolmandal mail, just pühajärgsel päeval.
 (410) ILU „*Mis* siin ikka *öelda?*”

- (411) ILU Kui esines selliseid traagiliselt naiivseid kaasaulgumiskatseid juutidegi hulgas, mis siis veel sakslastest endist **rääkida**.

Kõneleja niisugustele küsimustele vastust ei oota, küsimuse tähenduseks võib pidada eelkõige propositsiooni eitamist (Pajusalu 2006: 63).

Mitteretoorilistes küsimustes eelistatakse partitiivset küsituumat, nt

- (412) ILU Seisin peegli ees, mässisin juuksetutti ümber sõrme ja pidasin muu hulgas endaga aru täiesti konkreetse asja ümber: mida ette võtta ülejäänud päevaosaga?

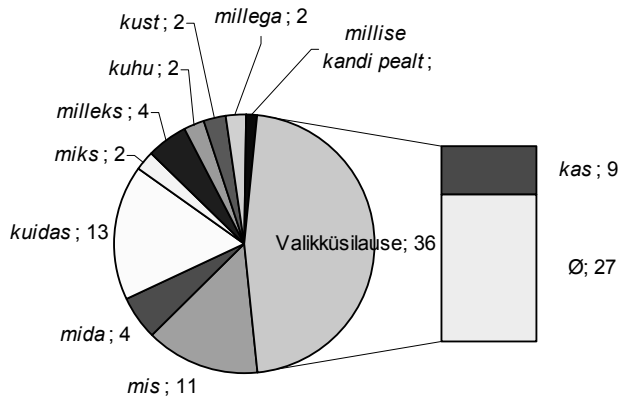
Rohkesti kasutatud on ka *kuidas*-küsimused (13 näidet – AJA 6 /ILU 7). Enamasti on tegemist viisiküsimusega (N413), retoorilise vormelina esineb *kuidas võtta* (N414).

- (413) AJA Kuidas sellest jagu saada?
(414) ILU Või kuidas seda nüüd võtta, sedasi arvas küll Valteri naine, aga tema ise polnud veel päriselt veendunud õiguses kanda nii uhket tiitlit.

Üksikutel juhtudel on küsituumaks küsisõnad *miks* (2 näidet – AJA 1 / ILU 1), *milleks* (4 näidet – AJA 0 / ILU 4), *kuhu* (2 näidet – AJA 1 / ILU 1), *kust* (2 näidet – AJA 0 / ILU 2) ja *millega* (2 näidet – AJA 0 / ILU 2), ilukirjanduskorpuses 1 juhul küsifraas *millise kandi pealt*. Nt

- (415) AJA Miks siis mitte korraldada järgmised vanalinnapäevad raamatukesksena, ülistamaks kõiki asjaosalisi, kes raamatu me lauale toovad?
(416) ILU Milleks siis üldse rabelda?
(417) ILU Aga kuhu need siis panna?
(418) ILU Ta ei mõelnud pikemalt selle üle, kõik ta meeled ja mõtted olid keskendunud ühele, kuidas kiiremini edasi jõuda, kust saada midagi hamba alla ja kust hankida midagi soojemat selga.
(419) ILU Millega täita üksindust?
(420) ILU Kuidas võtta, millise kandi pealt arvestada.

da-predikaati sisaldavate eri tüüpi küsilauseste esinemissagedust illustreerib kokkuvõtlikult joonis 3.18.

Joonis 3.18. *da*-predikaadiga küsilauseite esinemus

3.1.7.4. Küsiva kõrvallause konstruktsioon(id)

da-infiniitse predikaadiga küsivaid kõrvallauseid oli korpuses 82 (AJA 59 / ILU 23), neid kirjeldavad konstruktsiooniskeemid langevad kokku küsivaid pealauseid kirjeldavate konstruktsiooniskeemidega. Sisuliselt ongi tegemist sama(de) konstruktsiooni(de)ga, mis küsiva kõrvallause puhul on omakorda lõimitud pealause konstruktsiooniga.

Infinitiivikujulise predikaadiga küsivad kõrvallused laiendavad arutelu, teadmist, arvamust, küsimust jms väljendavaid predikaate või substantiive (järgnevas näitelauseite plokis esile toodud kahekordse allajoondusega), nt

- (421) AJA Kuna Euroopa Komisjon koosneb liikmesriike esindavatest volinikest, siis peavad euromaade valitsused otsustama, kas määrata ametisse uued volinikud või uuesti vanad volinikud – küll mitte need, keda kõige enam ja otseselt on süüdistatud, nagu näiteks Edith Cresson Prantsusmaalt.
- (422) AJA Miks ka mitte: a) neile, kel on palju aega ja pole sellega midagi peale hakata, b) neile, kes tõesti usuvad, et elu vajab detailplaneeringut ja ei tea, millest alustada, c) kõige tõsisemalt ehk neile, kes äsja kooli on lõpetanud või ootamatult tökohast ilma jäänud – raamatu asjalik ja positiivne toon tõstab kindlasti toonust.
- (423) AJA Pärast lõikust jääb iga opereeritu silmitsi küsimusega, kuidas ilma rinnata edasi elada.

Küsiv kõrvallause oli 16 juhul (AJA 14 / ILU 2) loetlev valikküsilause küsi-
sõnaga *kas*, nt

- (424) ILU Ta peksti armutult läbi, sakslased olid omavahel vaielnud, *kas teda kohapeal oksa tõmmata* või *Kingisseppa viia*.

Üldküsilauseid kõrvallausena ei esinenud.

Eriküsimust väljendavatest kõrvallausetest olid selgelt sagedasimad *kuidas*-küsimused (36 näidet – AJA 30 / ILU 6), nt

- (425) AJA *Kuidas sündroomi **diagnoosida** ja sellega **toime tulla*** arutatakse reedel Tallinna keskhaigla patoloogikumi saalis.

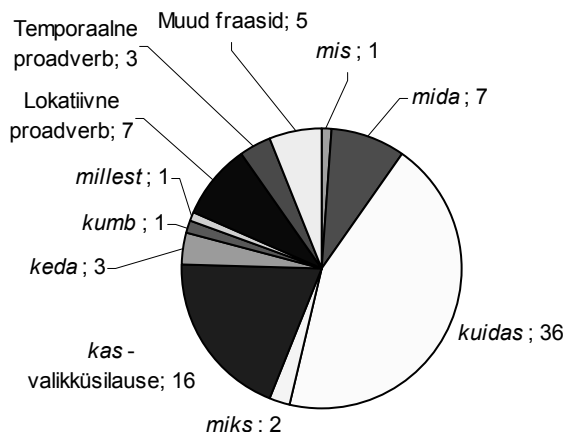
Suhteliselt rohkem esines ka küsimusi, kus küsituum *mida*, *mis* või *keda* täitis objekti rolli (vastavalt 7 (AJA 3 / ILU 4), 1 (AJA 0 / ILU 1) ja 3 (AJA 2 / ILU 1) näidet). Nt

- (426) ILU Leopold suleb akna ja arutab, *mida selga panna*.
(427) ILU Räägime pigem sellest, *mis teha nüüd edasi*.
(428) AJA Olen töötanud arstiteaduskonna vastuvõtukomisjonis, kus on tulnud otsustada, *keda vastu võtta*, keda mitte.

Teisi eriküsimusi esineb harvem, küsituumaks võib olla lokatiivne (N429), temporaalne (N430) või kausaalne (N431) proadverb või muu küsifraas (N432).

- (429) ILU Ta muidugi tundis mind ja teadis, et nii ma seda ei jäta, üks-kaks-kolm olin mina püsti ja uksest väljas: ta kuramus teadis, *kuhu minu eest minna* (ütle veel, et joodikul pole kavalust):
(430) ILU Niina määras korrapidamisjärjekorrad ja kohustused köögis, teatas, millal peab tuli pliidi all olema, *millal jääd sulatada*, *millal lauda istuda*.
(431) AJA Kuidagi ei saa aru, *miks tuua Leedust siia just sellist kraami*.
(432) AJA Kui vanalinnapäevade korralduskomitees kerkis küsimus, *mis moto all teha XIX vanalinnapäevi 2000. aastal*, leidsin, et pealinn võiks raamatukultuuri ülistamise kaasa teha ka vanalinnapäevade raames, motoks „Raamatulinn Tallinn”.

da-predikaati sisaldavate eri tüüpi küsivate kõrvallausete esinemissagedust illustreerib kokkuvõtlikult joonis 3.19.

Joonis 3.19. *da*-predikaadiga küsivate kõrvallauseete esinemus korpus

3.1.7.5. Relatiivlausekonstruktsioon

Relatiivlause predikaadina esineb *da*-infinitiiv korpusmaterjalis 28 korral (AJA 11 / ILU 17).

Relatiivlause väljendab endaga viiteseoses oleva olendit, eset vm tähistava korreleadi omadust olla kättesaadav, võimalik või vajalik relatiivlausega väljendatud tegevuse sooritamiseks.

VORM	<i>Pred (V^{da})</i>
TÄHENDUS <u>KES/MIS</u>	OLEMA VÕIMALIK TEGEVUSEKS

Nt

- (433) ILU „Õelgu veel, et mul polegi sõpru, keda külla **kutsuda!**”
 (434) ILU Kui minul oleks õde, kellele laps terveks suveks kaelast **ära sokutada.....**
 (435) AJA Eks ole seegi üks oluline mõõdupuu, millega oma hääle andmist **kaaluda.**

Relatiivlause väljendab tüüpiliselt aktiivset füüsilist (N436) või abstraktset tegevust (N437).

- (436) ILU Aga ometi oli see ainus paik, kuhu **tulla.**
 (437) ILU Või kui mitte nalja heites, siis oli meil ikka partner, kellega **vaielda, kelle ees end õigustada.**

Korreleadiks olev noomenifraas (järgnevas näiteplokis esile tõstetud topeltjoondusega) võib tähistada nii elusolendeid (N438) kui ka eluta objekte (N439).

- (438) ILU Ta aimas, et Liisi tõi tema juurde igatsus seikluse järele, ja kunstnik oli sobiv romantiline isik, *kellega seigelda*.
- (439) ILU Vähemalt on vesi, *mille peal olla*.”

4 juhul (AJA 2 / ILU 2) eksplitsiitne korrelaat puudub, nt

- (440) ILU „Vähemasti teistel on, *kellega end võrrelda*,” oli Ilumets kunagi Kohirammu aadressil teravmeelitsenud.

3.1.7.6. Otstarbe- ja põhjuslausekonstruktsioon(id)

Adverbiaallausetest esineb *da*-infinitiiv kõige sagedamini otstarbe- ja põhjuslause predikaadina (209 näidet – AJA 94 / ILU 115), nt

- (441) ILU Aga *et teha seda, mida minult oodati*, läks tarvis teistsugust suhtumist.
- (442) ILU Õppida tuli kas või *seepärast, et tunnis tahvli ees seistes mitte tumma kalana vaikida*.¹⁹

da-infinitiivsed otstarbelauseid väljendavad tegevust, mis on vajalik või mida sooritatakse pealause tegevuse või olukorra saavutamiseks; põhjuslauseid väljendavad põhjust, mille tõttu pealause tegevust sooritatakse ning mis on ühtlasi pealause tegevuse eesmärgiks. Otstarbelause predikaadi *da*-infiniitse vormi võimalikkuse tingimuseks on pea- ja kõrvallause agendi kokkulangemine (Rannut 1981: 73), sama kehtib ka põhjuslause kohta. Otstarvet on enamasti võimalik tõlgendada tegevuse taotletava või soovitava tagajärjena, seega on otstarbe- ja põhjuslause semantika sarnane (EKG 1993:310).

Tegemist on *et*-kõrvallausetega, kus otstarbelause korral on korpuse näidetes kasutatud korrelaadina pronoomenit *selleks* (20 näidet – AJA 12 / ILU 8), põhjuslause puhul proadverbe *seepärast* (3 näidet – AJA 2 / ILU 1; vt N442) ja *seetõttu* (1 näide – AJA 1 / ILU 0; N443) ning adpositsioonifraasi *selle pärast* (2 näidet – AJA 2 / ILU 0; N444).

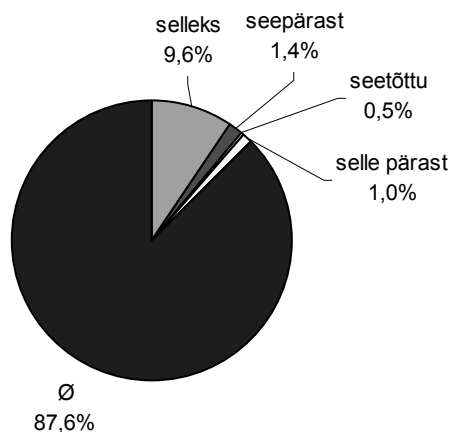
- (443) AJA Samas oli selge, et mingid standardid peavad kehtima ka nendes valdkondades kasvõi *seetõttu, et tagada klientide ohutus*, põhjendab komisjon oma algatuse vajalikkust.
- (444) AJA Just nemad hoolitsesid rahva või riigi heaolu või ükskõik milliste loosungite varjus selle eest, et võimukoridoridesse värsket verd ei voolaks, ja purelesid vaid *selle pärast, et saada juhi juhtimisel suuremad võimalused*.

¹⁹ Jaotiste 3.1.7.6, 3.1.7.8 ja 3.1.7.9 näitelausestes on kahekordse alljoondusega märgitud pealause esinev kõrvallause korrala. Kui korrelaat kuulub sidendi koosseisu, on terve sidend märgitud ühekordse alljoonduse abil.

Korrelaat puudub 183 juhul (AJA 77 / ILU 106), s.o 87,6% kõigist *da*-infinitivivormis predikaadiga otstarbe- ja põhjuslausetest, ligikaudu samasuguse tulemuse on varem saanud ka Raili Rimmelg oma magistritöös (Rimmelg 2006a: 71). Korrelaadi puudumise tõttu on sageli keeruline otsustada, kas tegu on otstarbe- või põhjuslausega (vrd N445–N447), ning seepärast käsitletakse siinses jaotises otstarbe- ja põhjuslauseid koos.

- (445) AJA Ametlikud rublapalgad on miinimumilähedased, *et maksta vähem makse*.
- (446) → Ametlikud rublapalgad on miinimumilähedased selleks, *et maksta vähem makse*.
- (447) → Ametlikud rublapalgad on miinimumilähedased sellepärast, *et maksta vähem makse*.

Eri korrelaatide esinemissagedusi iseloomustab joonis 3.20.

Joonis 3.20. Otstarbe- ja põhjuslausete korrelaatide esinemise sagedus korpus

Korrelaat *selleks* võib kuuluda ka sidendi koosseisu, moodustades koos sidesõnaga *et* ühendsidendi *selleks et*. Korrelaadi paiknemisest pea- või kõrvallauses oleneb lause teatestruktuur: pealauses asuva korrelaadiga adverbiaallause puhul on fookuses korrelaat, kuid korrelaadi kuulumisel sidendi koosseisu langeb fookus mõnele teisele lauseosale, näiteks predikaadile (Rimmelg 2006b: 101). Niisugusest ühendsidendist leidis analüüsitud materjalis vaid üks näide ajakirjanduskorpus:

- (448) AJA Selleks et toota europa – surnud, allergiat tekitavat vedelikku.

Veel mõnel juhul, kus ühend *selleks et* on korpusenäites lahutatud komaga, näib *selleks* kuuluvat sisuliselt ikkagi pigem ühendsidendi koosseisu ning koma võiks tegelikult paikneda pigem selle ees (või lausealgulise sidendi korral ära jääda), nt

- (449) AJA Selleks, et last vajaliku kogemuse omandamisel **aidata**, tuleks esmajärjekorras silmas pidada, et mänguasjad võimaldavad lapsele mitmekülgse kogemuse omandamist.
- (450) → Selleks et last vajaliku kogemuse omandamisel **aidata**, tuleks esmajärjekorras silmas pidada, et mänguasjad võimaldavad lapsele mitmekülgse kogemuse omandamist.

Teistel juhtudel kuulub korrelaat aga selgelt pealausesse, olles fokuseeritud, nt

- (451) AJA Maks oleks selleks, et seda koormuse suurenemist kuidagi **kompenseerida**, ja teisalt, et **tagada** turistidele ka mingi elementaarne julgeolek ja mugavus.

Kahes näites on korrelaat kõrvallausest lahutatud, nt

- (452) ILU Kas selleks tuli Puiatust läbi käia ja juba enne seda kari poisse läbi peksta, et oma hüljatust **ära tunda**?

Põhjuslause korrelaadid kuuluvad kõigil juhtudel pealause koosseisu.

Kokkuvõttes esines seega korpusel kaht tüüpi otstarbelause- ja üht tüüpi põhjuslausekonstruktsiooni näiteid:

VORM		Pred (V^{da})
TÄHENDUS	<u>ET</u>	otstarbetegevus

(Vt N451)

VORM		Pred (V^{da})
TÄHENDUS	<u>SELLEKS ET</u>	otstarbetegevus

(Vt N448)

VORM		Pred (V^{da})
TÄHENDUS	<u>ET</u>	põhjustegevus

(Vt N442)

Kõrvallause väljendatav otstarve või põhjus kujutab endast enamasti mingit soovitatavat või vajalikku käitumist (N453), füüsilist (N454) tegevust, vaimset seisundit (N455) või millegi saamist agendi kontrolli alla (N456).

- (453) ILU *Et vältida nende võimalikku läbimurdu*, hakkasin eelistama tänavaid, kus ootevalmis autosid ei olnud silmapiiril, või olid nad siis kaugel, seljaga minu poole.
- (454) ILU Kujutlesin, et kui ta hakkab veest veest välja tulema, siis tormab kogu rannas olev naissugu froteerätikutega vastu, *et oma mehelikkuse iidolit kuivaks nühhkida*.
- (455) ILU Jah, tegelikult kirjutasin siis küll aeg-ajalt mõned leheküljed romaani, aga see töö edenes vaevaselt, liiga vaevaselt, *et uskuda ettevõtmise edukasse lõppu*.
- (456) AJA Nüüd on vallavanem alustanud protestimist, *et saada osa koolirahast tagasi*.

3.1.7.7. Tingimuslausekonstruktsioon

Tingimuslausestes esines *da*-infiniitne predikaat 60 korral (AJA 29 / ILU 31).

Tingimuslause sidendiks on *kui*, lause väljendab tingimust, mille korral pealause tegevus toimub või pealause väljendatud seisund kehtib vms. Tingimuslause abil väljendatud tegevuse sooritaja jääb eksplitsiitselt väljendamata:

VORM		<i>Pred (V^{da})</i>
TÄHENDUS	<i><u>KUI</u></i>	<i>tingimustegevus</i>

Nt

- (457) ILU *Kui kõike korraga nimetada*, läheb lause liiga pikaks.
- (458) AJA Grinbaltsi arvates on see väga keeruline küsimus, *kui kõigi ülalmainitud poliitiliste organisatsioonide seisukohti arvesse võtta*.

Tingimus, mille kõrvallause pealause toimumisele seab, on enamasti mingi füüsiline (N459), mentaalne (N460) või verbaalne (N461) tegevus.

- (459) ILU Ehk ainult siis on sõrmis sarnane tunne, *kui silitada kassi-poeg Mantsu*.
- (460) AJA *Kui võrrelda tollast tööd tänase üpris kunstliku Milleri-lahendusega* – kas ütleb see midagi üldistavat rootsi teatri liikumise kohta?
- (461) AJA „Abi pakkuma just ei tulda, aga *kui küsida*, ära ei öelda,“
nendib Reek.

Oma esialgse tähenduse kaotanud, kindlaks kujunenud vormelina esineb tingimuslause *kui nii võtta* (4 näidet ilukirjanduskorpuses), nt

- (462) ILU *Kui nii võtta*, oli see tema jaoks suur asi, suur tunnustus – mängida kabet väljaspool meie linna ja pealegi veel nii kaugel.

da-infinitiiv võib eesti keeles esineda ka mööndtingimuslause predikaadina, nt

- (463) *Isegi kui lisada liiva*, mida kattekivimites on vähe, ja katta puis-tang pealt 40–50 cm paksuse pinnasekihiga, ei isoleeri see diktüoneemaargilliiti õhuhapnikust hermeetiliselt. (Koks 2004: 499)

Morfoloogiliselt ühestatud ajakirjandus- ja ilukirjanduskorpuses *da*-infiniitse predikaadiga mööndtingimuslauseid siiski ei leidunud.

3.1.7.8. Vastandava kõrvutuslause konstruktsioon(id)

Vastandava kõrvutuslause predikaadina oli *da*-infinitiivi kasutatud vaid ajakirjanduskorpuses, kokku 6 korral. *da*-infiniitse predikaadiga kõrvutuslause sidendiks on *selle asemel et*, lause väljendab (ootuspärast või soovitavat) tegevust, mis jääb toimumata ja mida „asendab” pealause tegevus:

VORM		Pred (V^{da})
TÄHENDUS	<u>SELLE ASEMELE ET</u>	toimumata jääv tegevus

Nt

- (464) AJA Aga *selle asemel et kiiresti metsa rutata*, kuulus tema häält veel tükk aega hiljem korraldajatele epistlit lugemas.
- (465) AJA Ja sellele vaatamata tegeleme me Riigikogus Keskerakonna juhtimisel vaheaegadega, *selle asemel et pidurdada eelmise valitsuse ja koalitsiooni ilmselt ekslikult kehtestatud tubakaaktsiisi tõusu alates selle aasta esimesest juulist*.

Korrelaat kuulub üldjuhul sidendisse, kuid ühes korpusenäites on see kõrvalausest komaga eraldatud ja jääb seega pealause koosseisu:

- (466) AJA *Selle asemel, et pakkuda vaatajale asjakohast show'd või sisukat intervjuusaadet, mis väärinuks Mihkel Raua viie aasta pingutust*, läks ilma igasuguse sissejuhatusega käima videolint juba ununeda jõudnud lauludega.

Pealausesse kuuluva korreelaadiga vastandavat kõrvutuslauset iseloomustab järgmine skeem²⁰:

VORM		Pred (V^{da})
TÄHENDUS	<u>ET</u>	toimumata jääv tegevus

3.1.7.9. *da*-infinitiiv muude kõrvallausetüüpide predikaadina

Lisaks eespool käsitletud *da*-infiniitset predikaati sisaldavatele kõrvallausetüüpidele oli *da*-infinitiiv üksikjuhtudel predikaadiks ka muud tüüpi kõrvallausetes:

1) 1 juhul ajalauses:

(467) ILU Ta pidi veel kõige juhtunu üle järele mõtlema, kuid peas keerlesid vaid üksikud mõtteniidid, mis kadusid, niipea kui neil sabast kinni näpsata.

2) 1 juhul *mida*-kvantumilauses:

(468) ILU Kohanemist tuleb kindlasti kaua treenida, mida kauem eemal olla, seda väiksemaks jääb koduigatsus, arvas Jüri.

3) 1 juhul ekvatiivse *kui*-sidesõnaga predikatiivses komplimentlauses:

(469) ILU Tulla Eesti jaanuarist Kaukaasia eelmäestikku oli sama hea kui paar pimedat talvekuud vahele jätta.

4) eelmise tüübiga analoogselt kahes lauses kokku 3 juhul *mis*-predikatiivilauses:

(470) AJA Kirjutada Hando Runneli Liutsalu-aastatest ja mitte rääkida Luntsidega oleks sama, mis käia Pariisis ja mitte **vaadata Eiffeli torni**.

(471) AJA Anton Tshehhov on öelnud: „Sõita oma naisega Pariisi on sama, mis minna oma samovariga Tuulasse.”

²⁰ Lehte Rannut (1981: 146) liigitab niisugused pealausesse kuuluva korreelaadiga vastandavat sisu edasiandvad kõrvallaused sihitismääruslauseteks.

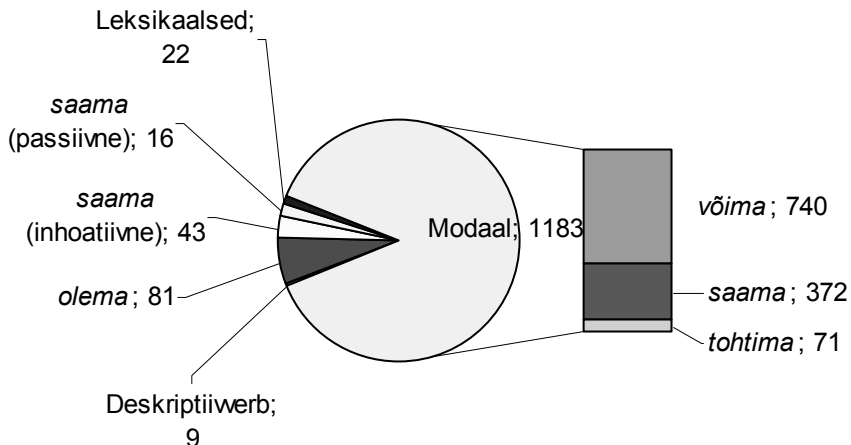
3.1.7.10. Kokkuvõte

Iseseisva predikaadina esines *da*-infinitiiv korpuses kõige sagedamini otstarbe- ja põhjuslausetes, suhteliselt palju oli seda kasutatud ka küsilause ja küsivate kõrvallause predikaadina, samuti tingimuslausetes predikaadina. Harvem esines *da*-infinitiiv öeldisena käsklausetes, relatiivlausetes, vastandavates kõrvutuslausetes ja muudes kõrvallausetüüpides. Väitlause võib predikaadi *da*-infinitiivivorm väljendada ka kaudsust.

3.1.8. *da*-infinitiiv liitpredikaadi koosseisus

Liitöeldise koosseisus esines *da*-infinitiiv korpuses 1353 juhul (AJA 733 / ILU 620)²¹. Põhilisi konstruktsioone, kus *da*-infinitiiv esineb liitpredikaadi koosseisus, on viis: edaspidi on neid nimetatud vastavalt modaalkonstruktsiooniks, deskriptiivverbikonstruktsiooniks, *olema*-konstruktsiooniks, inhoatiivseks *saama*-konstruktsiooniks ja passiivseks *saama*-konstruktsiooniks. Lisaks esineb *da*-infinitiivivorm mõnedes leksikaliseerunud ühenditeks, mida võib samuti tõlgendada liitpredikaatidena. Kvotatiivset *pidada*-konstruktsiooni, kus *da*-infinitiiv toimib finitise verbivormi sarnaselt, on kirjeldatud jaotises 3.1.7.1.

Ülevaate *da*-infinitiivi esinemusest liitpredikaadi koosseisus annab joonis 3.21.

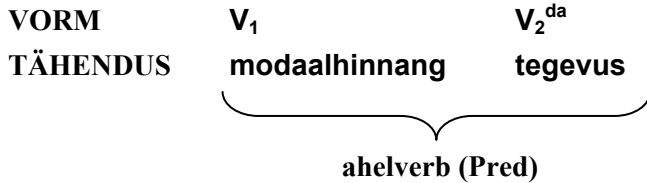

Joonis 3.21. *da*-infinitiiv liitöeldise koosseisus

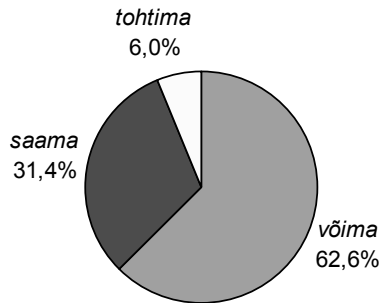
²¹ Liitöeldiste määratlemisel on siinses töös lähtunud eeskätt eesti keele akadeemilise grammatika (1993) seisukohatadest. Tegelikult oleks mõeldav liitpredikaatidena analüüsida veel mitmeid tuumverbi ja *da*-infinitiivi ühendeid, nagu seda on teinud Ilona Trigel (2004). Tuumverbikeskse liitöeldisekäsitluse miinuseks siinse töö seisukohast on sagedusandmete esiplaanile tõus konstruktsiooni defineerimisel ja sellest tulenev ühesuguse vormilise ja tähendusliku struktuuriga, kuid erineva esinemissagedusega konstruktsioonide analüüsi lahknevus.

3.1.8.1. Modaalstruktsioon

Üheks kõige sagedamini esinevaks ja võib-olla prototüüpseimaks *da*-infinitiivi kasutuskontekstiks on infinitiivivormi kasutus koos modaalverbiga, nii et modaaltegušona ja infinitiivi ühend moodustab ahelverbi:

Koos *da*-infinitiiviga esinevad tänapäeva eesti keeles modaaltegušonad *võima*, *saama* ja *tohtima*, nende suhtelisi esinemissagedusi korpuses kujutab joonis 3.22.

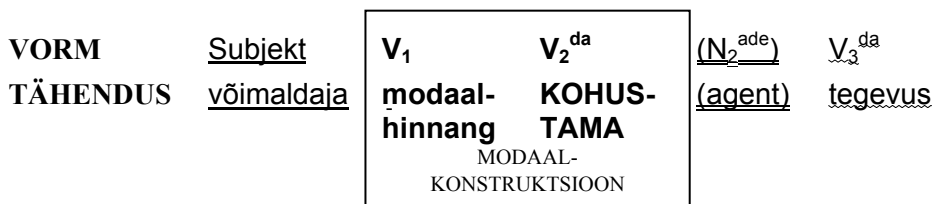

Joonis 3.22. Modaalverbide *võima*, *saama* ja *tohtima* suhtelised esinemissagedused

Modaalverbikonstruktsioon lõimub teiste lausekonstruktsioonidega nende struktuuri muutmata, vrd näiteks modaalset omajakonstruktsiooni (N472) ja modaalset võimaldamis-kohustamiskonstruktsiooni (N473):

(472) AJA Mind häirib ebaselge ja ähmase päritoluga seisukoht, et arst on midagi üliinimlikku ja tal ei tohi olla hingelisi probleeme.

- (473) ILU Kas või juba sellepärast, et mul on taskus kohtukutse, millele selgesti loetavalt trükitud: tunnistaja mitteilmumise korral **võib kohus lasta ta kohale tuua sundkorras**.

Kuna üldjuhul vormistub modaalkonstruksioonis *da*-infiniitse vormiga väljendatud tegevuse potentsiaalne sooritaja lauses siiski alusena ning selle semantika ja grammatiline struktuur pakub ka modaalkonstruksiooni seisukohast huvi (näiteks oleneb modaalverbi arv grammatilise subjekti arvust), siis kirjeldatakse edaspidi lisaks modaalkonstruksiooni enda liikmetele ka lause subjekti (näite-lausetes tähistatud alljoondusega).

1. MODAALSE **VÕIMA-KONSTRUKTSIOONI** näiteid oli korpustes kokku 740 (AJA 394 / ILU 346). Nt

- (474) ILU Kuid tänu oma noorpõlveharrastustele **võin** vabatahtlikult **loobuda** mind piinavatest kirgedest ja viljatutest igatsustest.
(475) AJA Väike viga või hiline mine **võib** omajagu **maksma minna**.

Modaalverb *võima* on valdavalt ainsuse kolmandas pöördes (532 näidet – AJA 301 / ILU 231), võrdlemisi sage on ka mitmuse kolmas pööre (92 näidet – AJA 58 / ILU 34). Ülejäänud isikud on esindatud järgmiselt: ainsuse esimese isiku vorm esineb 46 korral (AJA 7 / ILU 39), ainsuse teise isiku vorm 26 korral (AJA 12 / ILU 14), mitmuse esimese isiku vorm 20 korral (AJA 10 / ILU 10) ja mitmuse teise isiku vorm 6 korral (AJA 0 / ILU 6). *võima*-verbi impersonaalse kasutuse kohta on 11 näidet (AJA 4 / ILU 7), nt

- (476) ILU Teda **võidi** ka Eestisse pöranda alla **jätta**.

7 juhul (AJA 2 / ILU 5), kui lauses puudub subjekt ja modaalverb on konditsionaalis või negatiivis, ei ole võimalik verbi pööret üheselt määrata, nt

- (477) ILU Sellist viga küll **lubada ei või!**

Kõneviisidest domineerib indikatiiv (569 näidet – AJA 329 / ILU 240), situatsiooni ebareaalsust väljendav või modaaalsushinnangut pehmendav konditsionaal esineb 169 juhul (AJA 64 / ILU 105), nt

- (478) ILU Miks **ei võiks meie suhted olla** ausamad ja lihtsamad?
(479) AJA Selle vaatlusrea täiendamiseks **võiksid lugejad saata** trombid kohta andmeid aadressil: Heino Tooming, Eesti Meteoroloogia ja Hüdroloogia Instituut, Teaduse 2, EE3400 Saku.

Tinglikult on konditsionaalivormide hulka loetud ka üks väljajäetelise abiverbiga konditsionaali preteeritumi näide:

- (480) ILU Hiljem mõtlesin: tulid linnast, **võinud** siis ka midagi kuninglikumat **tuua**, kas gladioole või liiliaid.

Lisaks indikatiivile ja konditsionaalile leidub 2 näidet (AJA 1 / ILU 1) *võima*-konstruktsiooni kvotatiivsest kasutusest, nt

- (481) AJA Interfax levitas peapiiskop Korneliuse avaldust, milles viimane väidab, et viimaste päevade sündmused on usurahva üles ärritanud ning nii **võivat olukord** kontrolli alt **väljuda**.

võima-verb on enamasti ootuspäraselt olevikuvormis (540 näidet – AJA 361 / ILU 179), kuid ilukirjandustekstis on sage ka lihtminevik (kokku 141 näidet – AJA 22 / ILU 119), nt

- (482) ILU Selleks korraks **võis** end pääsenuks **lugeda**.

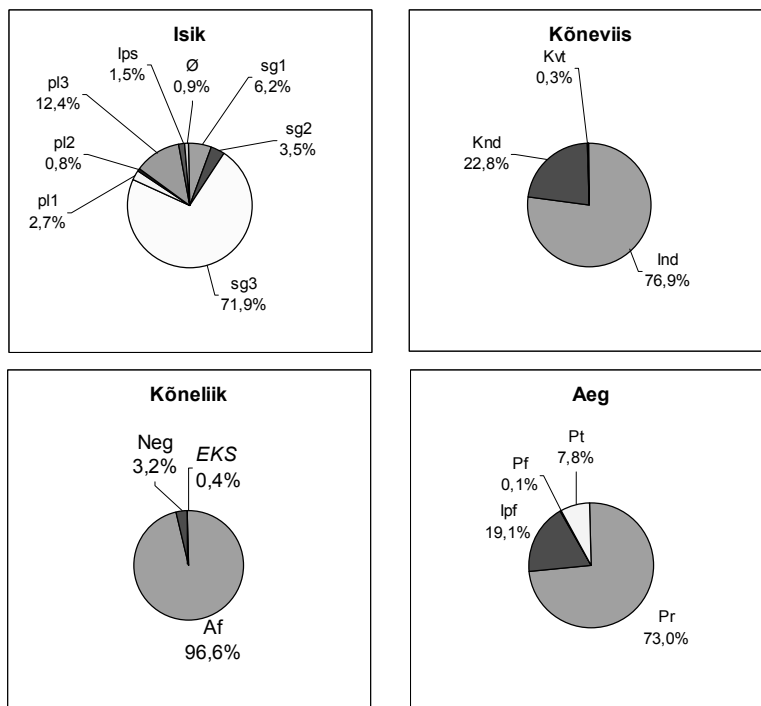
Konditsionaali üldminevikku on kasutatud 58 korral (AJA 11 / ILU 47). Ühel juhul on *võima*-verb ilukirjanduskorpuses perfektivormis:

- (483) ILU (Ma ei teadnud nende nime ja hiljem pärsin Kunstnikult, see ütles, et on härgheinad ja et **eks ma ole** isegi **tähele võinud panna**, kui isukalt lehmad neid sisse keeravad.

Kõneliikidest on selgelt eelistatud jaatav kõne (715 näidet – AJA 392 / ILU 323), eitava kõne näiteid leidub mõnevõrra eeskätt ilukirjandustekstis (kokku 24 näidet – AJA 2 / ILU 22; N484). Ühel juhul on kasutusel sisult jaatav, kuid vormilt eitav *eks*-tarind (vt N483).

- (484) Pooleteramehed **ei võinud** sellist luksust endale sugugi mitte alati **lubada**, moosisaia peal kasvanud noortest rääkimata.

Kokkuvõtliku ülevaate modaalse *võima*-verbi vormistikust annab joonis 3.23.

Joonis 3.23. *võima*-verbi vormistik modaalkonstruksioonis

võima-verbi abil väljendatakse infiniitarindiga tähistatava situatsiooni võimalikkust, kusjuures tegemist võib olla nii mitteepisteemilise osalejasise võimalikkuse (N485), mitteepisteemilise osalejavalise võimalikkuse (N486), deontilise võimalikkuse ehk lubatuse (N487) kui ka episteemilise võimalikkuse ehk ebakindluse või väikese tõenäosusega (N488, N489).

- (485) AJA Peaga **võib** suuri asju **korda saata**
- (486) ILU „Ma saan kõigest aru,“ ütles ta pika vaikimise järel, „aga kas sa puhkepäeval **ei või minna?**“
- (487) ILU Sa ei tea vist, et emad **võivad** juba ammu **panna** oma lapse isa nimeks mida tahavad.
- (488) AJA Kantlist anti mõista, et Endel, kuigi akadeemik ja nõnda edasi, on üks krants ja sõnakuulmatu poiss, kelle näotud teod **võivad ära rikkuda** vikside õppurite suhtumise härra Presidenti.
- (489) ILU Kongressilt **ei võinud** ta Habemikule **meelde jääda**.

Eriti ajakirjanduskorpuses leidub ka näiteid, kus *võima* annab edasi pigem vajalikkus- kui võimalikkushinnangut, esinedes ligikaudu sünonüümsena verbiga *maksma* või *tasuma*, nt

- (490) AJA Tema sõnul **võib** suurimat osa ehk Phare raha **oodata** tõenäoliselt alles järgmise aasta lõpuks.
- (491) AJA Varakevadel ja hilissügisel soovitab Kaljo Mandre minna pohlametsa, kus **võiks korjata** pohla õisi ja lehti, mis nii kuivatuna kui ka toorelt on reumaatiliste hädade puhul asendamatud – sisaldavad aspiriinilaadseid ühendeid, mis teevad vere vedelamaks ja leevendavad valu.

Ilona Tragel (2001: 108) on eesti ja soome verbe *võima/voida* ja *saama/saada* uurides leidnud, et *võima*-verbi prototüüpne tähendus on loatähendus. Pajusalu jt (2004: 22) nimetavad *võima*-verbi primaarsete tähendustena nii deontilis- kui ka episteemilismodaalset tähendust. Siinses töös analüüsitud korpusematerjalist tõuseb aga selgelt sagedasimana esile *võima*-verbi episteemiline kasutus²². Sama tulemuse on andnud ka Trageli enda hilisem korpusepõhine kirjakeele andmete analüüs (Tragel 2004: 80).

Kuna väga paljudel juhtudel ei ole modaaltähendusi võimalik üksteisest selgelt eristada (nt N492, N493, N494), on siin arvandmete esitamisest loobutud.

- (492) ILU Ainult mina **võisin** talle **kuulutada**: „Krigisevad teel triikraudad, ees neil porilombid, hauad” (osalejasine / osalejaväline mittedeontiline / episteemiline võimalikkus?)
- (493) ILU Nüüd **oleks ta võinud** oma mako-pesu **saada!** (mittedeontiline/deontiline osalejaväline võimalikkus?)
- (494) AJA Ta **võib** asja **vaadata** pangajuhi kogemusest lähtudes. (osalejasine / osalejaväline mittedeontiline / deontiline / episteemiline võimalikkus?)

EKG järgi (1993: 246) on *da*-infinitiivitarindil episteemilismodaalses *võima*-konstruktsioonis erandlikult kolm aega: isikulise tegumoe olevik, isikulise tegumoe minevik ja umbisikulise tegumoe minevik (kuna viimases konstruktsioonis on patsient subjekti positsiooni tõstetud, võiks pigem rääkida aktiivi ja passiivi kui isikulise ja umbisikulise tegumoe minevikust). Oodatult domineerib näidetes *da*-infinitiivitarindi olevik, kuid ajakirjandustekstis on ühel juhul kasutatud ka aktiivi minevikku (N495) ja kummaski korpuses ühel juhul passiivi minevikku (N496, N497).

²² Trageli artiklis ei ole dünaamilist ehk osalejasisest mitteepisteemilist ja episteemilist modaalsust eristatud (2001: 104).

- (495) AJA Ja veel, kontserdil mõtlesin, et Carreras oleks võinud ju kümme aastat tagasi juba **surunud olla** ja meie poleks teda iialgi oma ihusilmaga näinud.
- (496) ILU Nende alla **võis olla maetud** püss või inimene.
- (497) AJA Peeter Rehema sõnul **võib** autoga kihutanud Konstantin olla seotud ka teiste kuritegudega.

Et suurima osa *võima*-konstruktsiooni näidetest moodustavad episteemilise tähendusega kasutused, kus antakse lause propositsioonile tõenäosushinnang, ning hinnata on võimalik peaaegu mis tahes sündmuse toimumise või seisundi realiseerumise tõenäosust, siis on infiniitverbi abil väljendatud tegevuste ja seisundite hulk äärmiselt mitmekesine ning kindlaid tähendusrühmi esile tõsta ei ole põhjust.

Subjekt on lauses eksplitsiitselt esindatud 493 juhul (AJA 255 / ILU 238), lisaks võimaldab subjektiks oleva ainsuse või mitmuse esimese või teise isiku üle 51 korral (AJA 24 / ILU 27) otsustada modaalverbi vorm. Seega on subjekt grammatiliselt määratletud kokku 544 näite puhul (AJA 279 / ILU 265), s.o 74,6% kõigist *võima*-konstruktsioonidest (v.a impersonaalse predikaadiga laused).

Üldjuhul on subjektiks substantiivi-, harvem adjektiivi- või kvantorifraas (kokku 536 näidet – AJA 274 / ILU 262), kuid leidub ka 6 näidet (AJA 4 / ILU 2), kus subjektiks on korreleadita kõrvallause (N498, N499), ja 2 näidet (AJA 1 / ILU 1) *da*-infiniitvitarindikujulise subjektiga (N500).

- (498) AJA **Võib** ka **juhtuda**, et leiad end mõnevõrra armununa.
- (499) AJA Kellele uus kontor ei sobi, **võivad** kuu jooksul EVP-konto tasuta mujale **suunata**.
- (500) AJA Kallo ei varjanud, et Eestis **võib olla** raske leida nii kuluka parklaprojekti rahastajat.

Kui subjekti rollis on elusolend, võib lausel olla nii episteemiline kui ka mitte-episteemiline tähendus, nt

- (501) AJA KGB ja GRUga koostööd teinud inimesi **võib** Riigikogus **olla** paarkümmend. (episteemiline)
- (502) AJA Lapsed võivad olla Käopesas kuni kümned eluaastani, siis peaksid nad minema Mäe-kodusse. (deontiline)

Kui subjekti rollis ei ole elusolend, on lause tõlgendus enamasti episteemiline, nt

- (503) ILU Juhtum oli seda kibedam, et viimastel päevadel olid nad üle hulga aja taas rahulikud ja head suutnud olla, nõnda et mehele oli peaaegu juba hakanud tunduma, et nende abielu **võib** kõigest hoolimata siiski üsna talutav ja meeldivgi **olla**.

Üksikjuhtudel on siiski võimalikud ka elutu subjektiga mitteepisteemilised laused, kuid sellisel juhul ei esine subjekt tegelikult agendi rollis, nt

- (504) AJA Kindlasti **võib** Mõisal **olla** eelarvepoliitika suhtes oma eriarvamus, kuid see tuleks arutamiseks välja käia ikkagi valitsuse istungil, mitte väljaspool seda.

Lausetes, kust subjekt puudub (196 näidet – AJA 115 / ILU 81), on üldjuhul tegemist mitteepisteemilise modaalsusega. Verb on ainsuse kolmandas pöördes ning väljendatakse võimalust, et *da*-infinitiivi abil edasi antud situatsioon leiaks (leidnuks) aset, kuid tegevuse potentsiaalne sooritaja jäetakse konkretiseerimata. Enamasti on ilmne, et agendina peetakse silmas üldisikut (N505) või mõnd kindlat kontekstist ilmnevat isikut (N506), kuid vahel jääbki agent selgusetuks (N507).

- (505) AJA Ilmselt **võib** ka peadega manipuleerides suurepäraseid tulemusi **saavutada**.
- (506) ILU Eks ta ole, mõtlesin ma püsti tõustes ja laisalt ringutades, sellest kõigest **võinuks** kunagi jutu **kirjutada**.
- (507) AJA Samas **võiks kokku leppida**, mida ja kuidas kirjutada iseloomustusse või soovituskirja.

2. MODAALSE **SAAMA-KONSTRUKTSIOONI** näiteid oli korpustes 372 (AJA 214 / ILU 158). Nt

- (508) AJA Paadam väitis, et ühe muusikavideo valmistamisele **saab kulutada** ka 250000 ja isegi kaks miljonit krooni, kuid seekord oli eelarve selline ja etteantud summaga tuldi ka välja.
- (509) ILU Kuni inimeselaps ise udjakaga kohale jõuab, **saab** mitu ja mitu magusat suutäit **paika panna**.

Modaalverb *saama* on enamasti ainsuse kolmandas pöördes (193 näidet – AJA 115 / ILU 78), rohkesti on ka mitmuse kolmanda pöörde näiteid (45 – AJA 30 / ILU 15) ning ilukirjanduskorpuses ainsuse esimese pöörde näiteid (34 – AJA 7 / ILU 27). Ülejäänud pöörded on esindatud järgmiselt: ainsuse teine pööre 5 korral (AJA 2 / ILU 3), mitmuse esimene pööre 14 korral (AJA 10 / ILU 4) ja mitmuse teine pööre 1 korral (AJA 0 / ILU 1). Ühel juhul on modaalverb aja- kirjandustekstis impersonaalne:

- (510) AJA **Ei saadud mööda minna** ka teravatest teraviljakasvatuse poliitika küsimustest, millest otsustati teavitada Eesti valitsust.

Ilukirjanduskorpuses leidub ka näide modaalsest *saama*-verbist otstarbelause predikaadina:

- (511) ILU See sundiski mind mängima magajat, et **saada** veidike üksinda **olla**.

Ühel juhul lõimub modaalne *saama*-konstruktsioon modaalse *pidama*-konstruktsiooniga, nii et *saama*-verb on *ma*-infinitiivi vormis:

- (512) AJA Kui inimene on oma elutöö teinud, peab ta **saama** iseseisvalt **toime tulla** oma elutarbeliste ja tagasihoidlike kultuuriliste vajaduste rahuldamisega.

Lisaks leidub korpuses 77 näidet (AJA 48 / ILU 29), kus eitatud (ühel juhul kvotatiivse jaatatud) verbi pöördvormi pole võimalik üheselt määrata, nt

- (513) ILU Vanamees hakkas nihelema ja pomises, et praegu **ei saa** poissi **kutsuda**, et noh, nii.

Kõneviisidest domineerib indikatiiv (327 näidet – AJA 190 / ILU 137), konditsionaali on tarvitatud 40 korral (AJA 21 / ILU 19; N514, N515); 3 juhul (AJA 2 / ILU 1) on modaalverb kvotatiivis (N516).

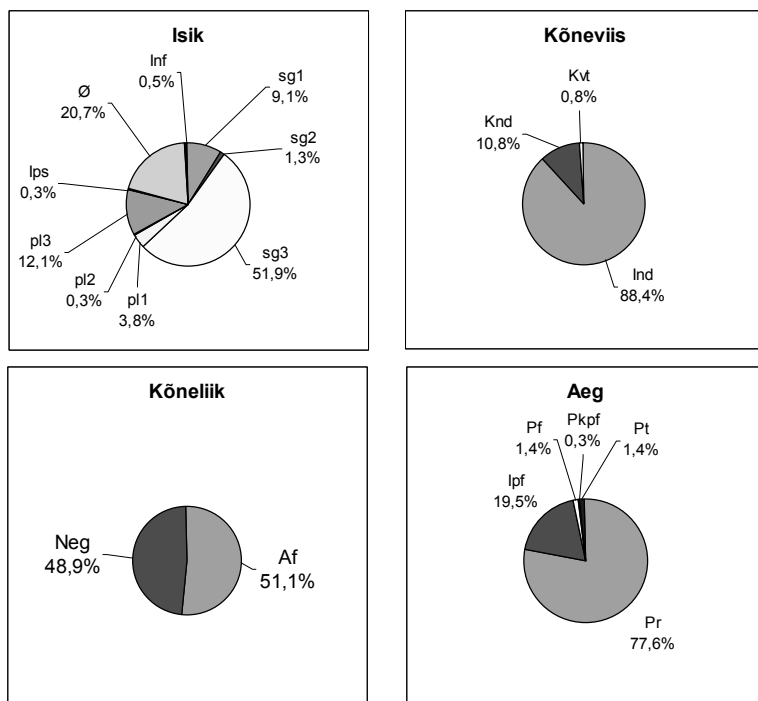
- (514) ILU Tegelikult ei olnud tema jaoks väljaspool kehalist olekut millelgi mõtet, nagu **saaks** inimene ja loom ilma kehata üldse **olemas olla**.
- (515) AJA Kõigepealt peaks boss välja tooma kõik töötaja positiivsed omadused ja oskused, selle, mis oli hästi ja millele **saaks** inimene tema arvates oma edaspidise karjääri **rajada**.
- (516) AJA „Just helistas mulle üks 42aastane naine ja pödes väga ning tahtis teha rinna asendamise operatsiooni, sest **ei saavat** niimoodi enam aeroobikas, saunas ega dushi all **käia**,” vahendas Vahter naise tundeid.

Valdav osa modaalse *saama*-verbiga lausetest on olevikulised (287 näidet – AJA 189 / ILU 98), eriti ilukirjanduskorpuses on võrdlemisi rohkesti tarvitatud ka imperfekti (72 näidet – AJA 18 / ILU 54). Perfekti on kasutatud 5 juhul (AJA 4 / ILU 1; N517) ja pluskvamperfekti 1 juhul ilukirjanduskorpuses (N518). Konditsionaali preteeritumist leidub 5 näidet (AJA 2 / ILU 3; N519).

- (517) AJA Profiseisust **on eestlane** juba **nautidagi saanud**.
- (518) ILU Kõrvalkupeest oli kostnud ränga joomingu hääli ning **ta polnud magada saanud**.
- (519) ILU „Oma mesindust **oleksid saanud** Tartuski **õppida**.”

Erinevalt modaalsest *võima*-konstruktsioonist on *saama*-konstruktsioonis modaalverb peaaegu pooltel (ilukirjanduses isegi rohkem kui pooltel) juhtudel eitavas kõnes: jaatavaid ja eitavaid verbivorme esineb vastavalt 189 (AJA 120 / ILU 69) ja 181 (AJA 93 / ILU 88).

Kokkuvõtliku ülevaate modaalse *saama*-verbi vormistikust esitab joonis 3.24.

Joonis 3.24. Modaalse *saama*-verbi vormistik

Ka modaalse *saama*-verbi abil võib väljendada kõiki modaalsuse liike: mitte-episteemilist osalejasest (N520), osalejavälist mittedeontilist (N521), deontilist (N522) ja episteemilist modalsust (N523).

- (520) ILU Nad hüppasid välja täiskiirusega kihutavast rongist; sapöör, vaevalt paarikümneaastane Sergei Georgijevitš, suurte tumedate põlevate silmadega kontkõhn poisivibalik, kelle energiat nälg ega kurnavad kõhahood polnud suutnud vähendada, oli avastanud korraga, et vaguni suur lükanduks andis niivõrd järele, et mees sai sellest külg ees hädavaevalt **läbi pugeda**.
- (521) AJA Sel juhul kui kurss on langenud, püüab ta osa oma pensionist kulutada kas või mõne odavnenud dollari soetamisele – sest teatud

aja pärast läheb Ameerika raha taas kallimaks ning seda **saab** väikse kasumiga **maha müüa**.

- (522) AJA „Kehtivate seaduste alusel **ei saa riik keelduda** sellistele ebaausatele inimestele isegi elamisloa andmisest.
- (523) ILU Too **ei saanud** see **olla**.

Siiski on konstruktsioonide peamine kasutusala erinev: kui *võima*-konstruktsioon on tarvitusel eelkõige episteemilise modaalsuse väljendamisel ning sageli ka deontilise modaalsuse väljendamisel, siis põhiosa *saama*-konstruktsioonidest annab edasi osalejavälist mittedeontilist mitteepisteemilist modaalust. Osalejasise modaalsuse väljendamise juhtumeid on vähem, kuid see tuleneb arvatavasti vastavate (st ainuüksi osaleja sisemisest ressursist sõltuvate) situatsioonide harvemast esinemisest. Ilmne on aga see, et *saama*-konstruktsioon on eelkõige mittedeontilise mitteepisteemilise modaalsuse väljendamise vahend. Episteemilise ja deontilise *saama*-modaalsuse näiteid leidub korpusel vaid üksikjuhtudel, enamikule episteemilise või deontilise tõlgendusega *saama*-verbidest on võimalik anda ka teistsugune interpretatsioon, nt

- (524) AJA Kui kokkuleppe suhtes tekivad eriarvamused ministrite, isikute või rühmituste vahel, siis **ei saa** ka valitsus väga tõhus **olla**,” leidis Varik. (episteemiline / mittedeontiline osalejaväline modaalsus?)
- (525) ILU Muidugi **ei saa** teise juttu lihtsalt **ümber kirjutada**, ainult reaaliaid **asendada**. (deontiline / mittedeontiline osalejaväline / osalejasise modaalsus?)

See järeldus ühtib ka Ilona Trageli väitega (2001: 104), et modaalverb *saama* väljendab eesti keeles peamiselt dünaamilist modaalust (dünaamiline modaalus hõlmab selles käsitluses nii osalejasise kui ka osalejavälise mittedeontilise modaalsuse, kusjuures seda ei ole eristatud episteemilisest modaalsusest).

Ka *saama*-verbil on üksikuid modaalkasutusi, mille korral konstruktsioon saab pigem vajalikkuse- kui võimalikkusetõlgenduse, nt

- (526) ILU Teie saate veel kaua-kaua tema eest hellalt **hoolitseda**, võite õrnusevarud tervenisti mängu panna.

saama-verbi vajalikkustähendust on kirjeldanud ka teised autorid (Kehayov, Torn (ilmumas)).

da-infiniitse verbivormi abil väljendatavad tegevused või seisundid, mille võimalikkusele/võimatusele konstruktsioon osutab, on ootuspäraselt väga mitmekesised. Teistest mõnevõrra sagedamini tõusevad esile füüsilised tegevused (N527), suhtlustegevused (N528) ja seisundid (N529).

- (527) ILU Lastekodusse ta eile varju **joosta ei saanud**, seal on ta kord juba reedetud.
- (528) AJA „Janek saab meie poole **pöörduda**, suhtleme pidevalt telefoni.
- (529) ILU Kunstnik ei saa impotent **olla**.

Modaalset *saama*-konstruktsiooni sisaldavates lausetes on subjekt eksplitsiitselt olemas 197 juhul (AJA 104 / ILU 93), lisaks on 15 korral (AJA 8 / ILU 7) võimalik verbivormi põhjal otsustada, et subjektiks on ainsuse või mitmuse esimene või teine isik. Kokku on grammatiliselt määratletud subjektiga lauseid seega 212 (AJA 112 / ILU 100), s.o 57,5% kõigist finiiitses vormis *saama*-predikaadiga konstruktsioonidest (v.a impersonaal).

Subjektiks on substantiivifraas, ühel juhul ka adjektiivifraas:

- (530) AJA „Tugevamad ja ettevõtlikumad saavad rohkem **süüa**, sest võtavad teistelt ära.

Subjekt on enamasti elusolend (N531), ent kuna modaalne *saama*-konstruktsioon väljendab üldjuhul mingi situatsiooni võimalikkust, kusjuures selles situatsioonis ei pruugi olla aktiivseid tegutsejaid, siis leidub üksikjuhtudel ka elutu (N532) subjektiga laused.

- (531) AJA Autojuhid saavad rohkem **magada**
- (532) ILU Ma lausa pidin neid koopaid sõrmeotsaga puudutama, et reaalne sügavus saaks muutuda abstraktseks sügavuseks.

Ligi pooltel kasutuskordadel (43,0% kõigist modaalse *saama*-konstruktsiooni näidetest) on lause subjektita (160 juhtu – AJA 102 / ILU 58). Kui öeldis ei ole impersonaalivormis, on see subjektita lausetes ainsuse kolmandas pöördes või ei ole pööret võimalik määrata (eitava kõne ja kvotatiivi puhul). Enamasti võib subjekti tõlgendada kui üldisikut (N533), kuid leidub ka näiteid, mille puhul on võimalik subjektisik kontekstist järelada (N534). Mõne näite puhul jääbki subjektisik mitmeti tõlgendatavaks (N535).

- (533) AJA Naise ja laste eest, kes temaga koos töötavad, sotsiaalmaksu **maksta ei saa**.
- (534) ILU Kui ma järjekordselt ukse taga sitsin, siis kahetsen ikka, et mind akordioni õppima ei pandud, akordionikast on tugev, selle peal **saaks** vähemalt **istuda**.
- (535) AJA Kuigi portfelliita eurominister Endel Lippmaa teatas, et liitumise üpris kiire ajakava suhtes puuduvad valitsusel ja president Lennart Meril erimeelsused, **ei saa** avalduse vormistamist **pidada** sümboolseks otsuseks.

3. MODAALSEID **TOHTIMA-LAUSEID** esines korpustes 71 (AJA 40 / ILU 31). Nt

- (536) AJA Ütlesin, et Jumalat **ei tohi mõnitada**.
(537) ILU Ees sulasid pimedusega kokku lõputud trepiastmed ja kusagil ülal kohisevate pärnade all ootas väikeses majakeses teda ema, kelle rahutult pärvitatesse silmadesse **ei tohtinud vaadata** süüdlase eksleva pilguga.

Ka modaalverb *tohtima* esineb kõige sagedamini ainsuse kolmandas pöördes (31 näidet – AJA 17 / ILU 14). Ainsuse esimese pöörde vorme leidus 4 (AJA 0 / ILU 4), ainsuse teise pöörde vorme 1 (AJA 0 / ILU 1), mitmuse esimese pöörde vorme samuti 1 (AJA 1 / ILU 0) ja mitmuse kolmanda pöörde vorme 9 (AJA 8 / ILU 1). Mitmuse teise pöörde kasutuse kohta korpustes näiteid ei olnud. 25 juhul (AJA 14 / ILU 11) ei olnud võimalik verbi pöörde üle otsustada.

Kõneviisidest oli sagedasem indikatiiv (50 näidet – AJA 25 / ILU 25), kuid suhteliselt palju leidus ka konditsionaalivorme (21 näidet – AJA 15 / ILU 6). Sageli ei muuda kõneviisi valik lause semantikat – konditsionaali funktsiooniks on üksnes modaalsushinnangu pehmendamine, nt

- (538) AJA Kuna saialilleteel on südametegevust kiirendav toime, **ei tohiks** sellega **liialdada** – süda võib hakata kloppima.

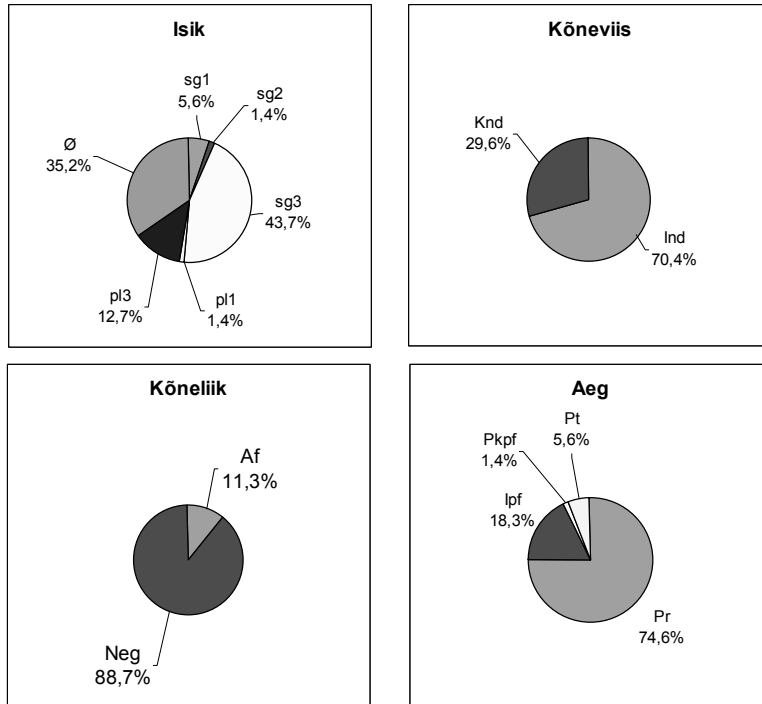
Kõige sagedamini on *tohtima*-lauseid preesensis (53 näidet – AJA 35 / ILU 18). Imperfekti on kasutatud 13 juhul (AJA 3 / ILU 10) ning konditsionaali preteeritumi 4 juhul (AJA 2 / ILU 2). Ilukirjanduskorpuses leidub ka 1 näide pluskvamperfekti kohta:

- (539) ILU Ta oli taludes karjas käinud ja orgi varbavahele astunud, **ta ei olnud tohtinud** oma kringlit korraga **ära süüa** ja rukkis oli ta salaja kõik tagavaraks pandud „Kawe” šokolaadi ära söönud ja pärast naha peale saanud.

Modaalset *tohtima*-konstruktsiooni eristab teistest modaalkonstruktsioonidest tugev eituslembesus: 63 korral (AJA 34 / ILU 29) on modaalverb eitavas kõnes. Jaatavaid lauseid leidub 8 (AJA 6 / ILU 2), nt

- (540) AJA Kõike esitada ei saanud, „Mõtisklustest” neljast laulust **tohtis laulda** ainult kahte.

tohtima-verbi vormistik on kokkuvõtlikult esitatud joonisel 3.25.

Joonis 3.25. Modaalse *tohtima*-verbi vormistik

tohtima-verb väljendab üldjuhul deontilist võimalikkusmodaalsust ehk luba, eitatuna loa eitust ehk keeldu. Siiski leidub näiteid ka *tohtima*-verbi tarvitusest episteemilise (N541) ja osalejavälise mittedeontilise modaalsuse väljendamisel (N542).

- (541) AJA Neid tuleb tõenäoliselt veel, kuid sellist lumesadu ei tohiks enam tulla.”
- (542) AJA Kaks meisterkonspiraatorit tegid ettevalmistusi „pimedas ja teki all”, sest Arnold ei tohtinud midagi aimata.

Ajakirjanduskorpuses leidub üks näide selle kohta, et ka modaalsetes *tohtima*-lauses võib *da*-infinitiivil olla passiivi minevikuaeg, ilma et lause saaks episteemilist tõlgendust, EKG (1993: 246) mainib *da*-infinitiivi minevikuaegade võimalust üksnes seoses *pidama*- ja *võima*-verbiga):

- (543) AJA Seega rikub laul Eurovisiooni reeglit, mille kohaselt võistluslaulud ei tohi olla varem avaldatud.

da-infinitiivi abil väljendatud keelatavate/lubatavate tegevuste hulk on mitmekesine, kuid üldiselt peab olema tegemist agenttiivse situatsiooniga. Leidub nii konkreetseid füüsilisi (N544) kui ka abstraktseid tegevusi (N545).

- (544) ILU Muidugi **poleks ma tohtinud** neid koletisi paberile **joonistada**, vaid oleksin pidanud need võikad olendid peitma oma mängunurka.
- (545) AJA Seega **ei tohiks** igaks juhuks enne põhiseaduse muutmist raudteid, põlevkivikaevandusi, elektrijaamu (süsteeme) ja sidet erakättesse **müüa**.

„Keelatud” võib olla ka seisund, kuid sel juhul on pragmaatiliselt keelatud selle seisundi tekitamine või selle tekkimiseks tingimuste loomine (vt ka Heine 1995: 27), nt

- (546) AJA Kannatanule tuleb anda juua, kusjuures vedelik **ei tohi olla** jääkülmal.

Subjekt on eksplitsiitselt väljendatud 42 korral (AJA 23 / ILU 19), s.o 59,2% kõigist modaalsest *tohtima*-konstruktsioonidest. Ülejäänud 29 juhul (AJA 17 / ILU 12), s.o 40,8% *tohtima*-konstruktsioonidest, on tegemist aluseta lausetega.

Kui subjekt on lauses olemas, on selleks substantiivifraas, mis märgib üldjuhul elusolendit (N547) või elusolendina interpreteeritud organisatsiooni (N548). Eluta subjekti korral ei ole subjektile agenditõlgendust (vt N546).

- (547) AJA Corinna May, kes valiti hiljuti Saksamaa tänavuseks esindajaks Eurovisiooni lauluvõistlusel, **ei tohi esineda** võistluse finaalkontserdil.
- (548) AJA Kui Ligi lubab endale ülbitsemist mainides, et EME **ei tohiks** keskkonnarahasse puutuvas **sõna võtta**, siis ei tohiks reformierakondlased rahaküsimuste arutamisel üldse saaliski viibida, sest kaotused on sadades miljonites ja kohtuprotsessid kestavad.

Subjektita lausetes on öeldis ainsuse kolmandas pöördes või on selle pööre määramatu. Võrreldes subjektita *võima*- ja *saama*-lausetega on subjektita *tohtima*-lausete hulgas rohkem niisuguseid, kus subjektisik selgub kontekstist (N549), ning vähem üldisikulisi modaalhinnanguid (N550). Ka modaalse subjektita *tohtima*-lausete puhul ei ole alati võimalik otsustada, keda subjektisikuna silmas peetakse (N551).

- (549) ILU Üks ja kindel nõue oli: **ei tohtinud** kodu piiridest **välja minna**.

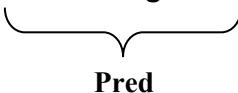
- (550) AJA Kunagi **ei tohi lasta** depressiooni liiga sügavale ega millegi üle **juurelda** siis, kui su sisemine tasakaal on häiritud.
- (551) AJA Muudatusettepanekute hulgast **ei tohi** segadusse **sattuda**.

Kinnistunud kujul kasutatavas vormelis *kui tohib küsida* ei ole subjekti lisamine ilma tähenduse või vormi muutuseta võimalik, vrd

- (552) AJA Kelle huvides, kui **tohib küsida**?
- (553) → Kelle huvides, kui Mart **tohib küsida**?
- (554) → Kelle huvides, kui ma **tohin küsida**?

3.1.8.2. Deskriptiivverbikonstruktsioon

Deskriptiivverbi ja *da*-infiniitiivi ühendis kannab infiniitne verbivorm predikaadi abil väljendatava tegevuse sisu ning finiidne deskriptiivverb iseloomustab selle tegevuse sooritamise viisi. Agent vormistub alusena:

VORM	<u>Subjekt</u>	V₁	V₂^{da}
TÄHENDUS	<u>agent</u>	viis	tegevus
			

Korpusematerjalilis leidub 9 (AJA 1 / ILU 8) niisugust deskriptiivverbist ja *da*-infiniitivist koosnevat ahelverbi, nt

- (555) ILU Ent noormehe nahutamine paistis end oodata laskvat, sest Kohiramm oli seltskonna poole külje keeranud ning vestles rinnaka daamiga kõrvalloozist, talle midagi peopesa varjust kõrva rääkides, mille peale daam punastas ja Kohiramm **naerda hirnus**.

Deskriptiivverbi abil konkretiseeritavaks tegevuseks on 4 juhul naermine (*kõõksuma, mügistama, hirnuma, möirgama naerda*), 2 juhul nutmine (*lõristama, tihkuma nutta*) ning ühel juhul kirjutamine (*vehkima kirjutada*), töötamine (*vehkima töötada*) ja millegi kuhugi mahutamine (*pusima ära mahutada*), nt

- (556) ILU Mul purskuvad pisarad silmist, mehest koledasti kahju, ometi **kõõksun naerda** – see ju tavaline, et teinekord paneb saatus armastuse proovile!
- (557) ILU Öö läbi **lõristasin** patja närvides **nutta**.
- (558) ILU Vaat kui seda Kirjandusmuuseumi ei oleks, küll ta siis alles **vehiks kirjutada**.

- (559) AJA „Päeval **vehkis ta**, hark pihus, põllul **töötada**,” meenutab kolhoosi raamatupidajana töötanud onu.
- (560) ILU **Tema pusis** seal sünkrofasotroni kümne ruudu sisse **ära mahutada**, mina lugesin sedelit, käekiri meeldivaldalt tuttav – minu ämma, proua Liivamäe oma, tähed suured ja niisama viltu kui sinu pisitüdrukul.”

3.1.8.3. Passiivsed ja impersonaalsed *olema*-konstruktsioonid

olema-verb koos *da*-infinitiivvormis verbiga võib moodustada passiivi- või impersonaalilause öeldise eelkõige ühendites *arvata olema*, *karta olema*, *kuulda olema*, *loota olema*, *näha olema*, *oodata olema*, *teada olema* ja *tunda olema*. Predikaadi koosseisu on võimalik lugeda ka muude verbide *da*-infinitiivvormi (EKG 1993: 247). Piir passiivse *olema*-konstruktsiooni, *da*-infiniitse subjektiga netsessiivkonstruktsiooni ja *da*-infinitiivist finaaldverbiaaliga võimalikkuskonstruktsiooni vahel ei ole selge. Seetõttu on siinses töös loetud liitpredikaadiks eelloetletud ühendid (nendest ühendit *arvata olema* valimis tegelikult ei esinenud) ning ülejäänud *olema*-verbi ja *da*-infinitiivi sisaldavates lausetes on infiniitarindit käsitletud subjekti või adverbiaalina (vt jaotis 3.1.1.1 ja 3.1.3.2).

olema-verbi ja *da*-infinitiivi abil moodustatud liitöeldisega lauseid leidis korpusematerjal kokku 81 (AJA 43 / ILU 38): *teada olema* esines 36 juhul (AJA 20 / ILU 16), *näha olema* 19 juhul (AJA 8 / ILU 11), *oodata olema* 8 juhul (AJA 5 / ILU 3), *kuulda olema* 6 juhul (AJA 4 / ILU 2), *tunda olema* 5 juhul (AJA 4 / ILU 1), *karta olema* 4 juhul (AJA 2 / ILU 2) ning *loota olema* 3 juhul (AJA 0 / ILU 3). Nt

- (561) ILU Pärtel oli juba küllalt vana, tal oli palju tarkusi teada, võõraste mõtete ümberkohendamine enesele sobivaks oleks asjata segadust tekitanud.
- (562) AJA Näha oli maestro suur kogemus sarnase kergema muusika juhatamisel ning samas ülimalt professionaalne suhtumine, mida ajaviitemuusika puhul mitte iga dirigent ei säilita.
- (563) ILU Toetust võitluses iseseisvuse eest polnud aga *kusagilt oodata*.
- (564) ILU Alt linnast oli kuulda tornikella kõmisevaid lööke.
- (565) AJA Ebaugrilikult hoogsa tempo, hea montaazhi ja loomulikuna mõjuva heatujulisuse poolest on see üks vähestest kodumaistest telemängudest, milles on tunda tõelist show'd.
- (566) AJA Aime teeb pika pausi ja mitme meetri peale on tunda, kuidas ta mõtleb, kas minna lausega edasi või jätta jutt sinnasamasse.
- (567) „Pole sealt midagi loota,” arvab Dea.

Finiitse *olema*-verbi abil moodustatud liitpredikaadiga laused võib jagada passiivseteks ja impersonaalseteks: passiivilausetes on infiniitvormis verbi abil

väljendatud tegevuse patsient (arvatav, kardetav, kuuldav jne sündmus, nähtus vm) nimetavas käändes, see ühildab öeldise ja on niisiis tõlgendatav subjektina, impersonaalsetes lausetes on patsient aga partitiivne ning seda interpreteeritakse objektina²³ (vt ka EKG 1993: 247), vrd N568 ja N569.

- (568) ILU Vaevalt neil Killi koordinaadid teada olid? (subjekt, passiiv)
(569) ILU Varsti **on oodata koidutuult**. (objekt, impersonaal)

olema-verb jääb impersonaalsetes lausetes ainsuse kolmandasse pöördesse.

Impersonaali- või passiivikonstruktsiooni valiku kriteeriumide selgitamine nõuaks konstruktsioonide kohta ulatuslikumat näitematerjali, kuid korpusematerjal ei kummuta varasemat tähelepanekut, et liitpredikaat *teada olema* esineb vaid passiivilausetes (Erelt 1984: 31; EKG 1993: 247). Ka allatiivse agentadverbiaaliga laused on passiivsed (EKG 1993: 247), kuid korpusematerjal on nende kohta liiga vähe näiteid (4 kasutusjuhtu – AJA 3 / ILU 1), et seaduspära tugevuse ja erandite olemasolu üle kindlalt otsustada. Esineb siiski üks allatiivadverbiaaliga impersonaalilause, kuid on kaheldav, kas allatiivadverbiaali on siin võimalik agendina tõlgendada (vähemasti ei ole see tõlgendus primaarne):

- (570) AJA Tuleb leppida sellega, et NATO-sse ei võeta meid enne, kui Venemaa poolt **pole** Eestile enam mingit sõjalist ohtu oodata.

See, et impersonaali- ja passiivikonstruktsiooni valikut mõjutavaid lisapiiranguid leidub veel, on siiski ilmne, vrd N569

- (571) → *Varsti **on oodata koidutuul**.

Kui võimalikud on mõlemad variandid, näib subjektiga lause ja objektiga lause vahekorrd sarnanevat täis- ja osaobjektiga lausete vahekorraga: subjektiga lauses on situatsioon piiritletud, objektiga lauses piiritlemata, vrd

- (572) ILU Lõppu ei ole näha, aina sajab. (objekt)
(573) → Lõpp ei ole näha, aina sajab. (subjekt)

Kui infiniitvormiga märgitud tegevuse objekt on väljendatud kõrvallause abil, jääb selgusetuks, kas tegu on passiivilause või impersonaalse lausega, nt

- (574) ILU Alahuul on mõtlikult torus ja pingul ilmest **on näha**, et ta püüab meeldida enda kõrval seisvale ülestõstetud kraega noormehele, kes ilmselt kõvasti külmetab.

²³ Niisugune tõlgendus on mõistagi subjektiivne, kuna partitiivsena vormistatud patsienti on võimalik analüüsida ka kui partsiaalsubjekti.

da-infinitiivivormi abil väljendatud tegevuse agent võib olla vormistatud adessiivadverbiaalina (8 näidet – AJA 4 / ILU 4) või allatiivadverbiaalina (4 näidet – AJA 3 / ILU 1), nt

- (575) AJA Nii **pole** rahvuslusel maailmast kadumist karta.
 (576) ILU Mõtlesin omi mõtteid: ega mu pöske mööda allavoolav higipiisk teistele näha ei ole?

Siinse töö materjalis esinenud eksplitsiitse agendiga näitelauseste vähesuse tõttu ei ole võimalik adessiivse või allatiivse agendi valiku kriteeriume täpselt määratleda.

Eeltoodust ilmneb, et *olema*-verbist ja *da*-infinitiivivormist koosnev liitpredikaat esines korpustes kokku kolmes erinevas konstruktsioonis:

VORM	<u>Subjekt (N₁^{nom})</u>	OLEMA	<u>(N₂^{ade})</u>	V ^{da}
TÄHENDUS	<u>patsient</u>		<u>(agent)</u>	<i>tegevus/taju</i>
	(Vt N568)			

VORM	<u>Subjekt (N₁^{nom})</u>	OLEMA	<u>(N₂^{all})</u>	V ^{da}
TÄHENDUS	<u>patsient</u>		<u>(agent)</u>	<i>tegevus/taju</i>
	(Vt N576)			

VORM	<u>Objekt (N₁^{part})</u>	OLEMA ^{sg3}	<u>(N₂^{ade})</u>	V ^{da}
TÄHENDUS	<u>patsient</u>		<u>(agent)</u>	<i>tegevus/taju</i>
	(Vt N575)			

Kuna eksplitsiitse agendi või patsiendita lausetes, samuti näidetes, kus infiniitvormi abil väljendatud tegevuse objekt on vormistatud kõrvallausena, ei ole võimalik lausete konstruktsioonilist kuuluvust määratleda, käsitletakse loetletud kolme konstruktsioonitüüpi edaspidi korraga, tuues konstruktsioonide erijooned esile vaid vajaduse korral.

olema-verbist ja *da*-infinitiivist koosnev liitpredikaat oli korpusematerjalis üldjuhul ainsuse kolmandas pöördes (56 näidet – AJA 37 / ILU 29), neist 29 juhul (AJA 16 / ILU 13) on tegemist üheselt määratlevate impersonaalsete lausetega (sellest järeldub, et subjekt puudub ja predikaadi muu vorm ei olekski võimalik). Teistest pööretest on esindatud mitmuse kolmas pööre (3 näidet – AJA 2 / ILU 1; vt N568), ainsuse esimene pööre (1 näide – AJA 0 / ILU 1; N577) ja ainsuse teine pööre (1 näide – AJA 1 / ILU 0; N578).

- (577) ILU Litsusin teadmata miks kõhu vastu maad ja **olin** maa peal *näha*.
 (578) AJA Suhted: **Oled** vaateväljas, „kõigile näha”.

2 juhul (AJA 1 / ILU 1) on *olema*-verbiga liitpredikaat lõimitud modaalsesse *pidama*-konstruktsiooni ja esineb seega supiinivormis (N579).

- (579) AJA „See tähendab, et peab väga täpselt *teada olema, kuhu see raha kulutatakse ning millisel viisil ja määral muutub Tallinn turvalisemaks, atraktiivsemaks ja turisticõbralikumaks.*”

Lisaks on kirjeldatavasse konstruktsioonirühma kuuluvaks loetud ka 8 lauset (AJA 2 / ILU 6), kus *olema*-verb on lausest välja jäetud. Infiniitvormi võiks neis, enamasti vormellikes lausetes pidada ka iseseisvaks öeldiseks, kuid näitelauseste selgelt tajutava elliptilisuse tõttu on neid siinses töös arvestatud siiski *olema*-verbi ja *da*-infinitiivi ühenditena. Nt

- (580) ILU Nagu *teada*, olid kõik senised katsed lörri läinud: kas oli ta mõnel tähtsal hetkel oma väljavalitu hoopis unustanud või oli noorik ise mõistnud, kuidas elu Okulaariga välja näeb.
- (581) ILU Polnud eriti purjus, aga kohe *näha, et ei tule enam arvesse.*

olema-liitpredikaat on 70 juhul (AJA 39 / ILU 31) indikatiivis, vaid 1 korral on ajakirjanduskorpuses kasutatud ka kvotatiivi, nt

- (582) AJA Näiteks *olevat keeleametile teada, et Lääne-Viru eksami-komisjon on vormistanud vaid paar sõna riigikeelt oskavatele inimestele C-kategooria keeletõendi.*

Aegadest on sagedasem preesens (48 näidet – AJA 32 / ILU 16), kuid umbes kolmandikul juhtudest (ilukirjanduskorpuses koguni pooltel juhtudel) esineb liitõeldis imperfekti vormis (23 näidet – AJA 8 / ILU 15), nt

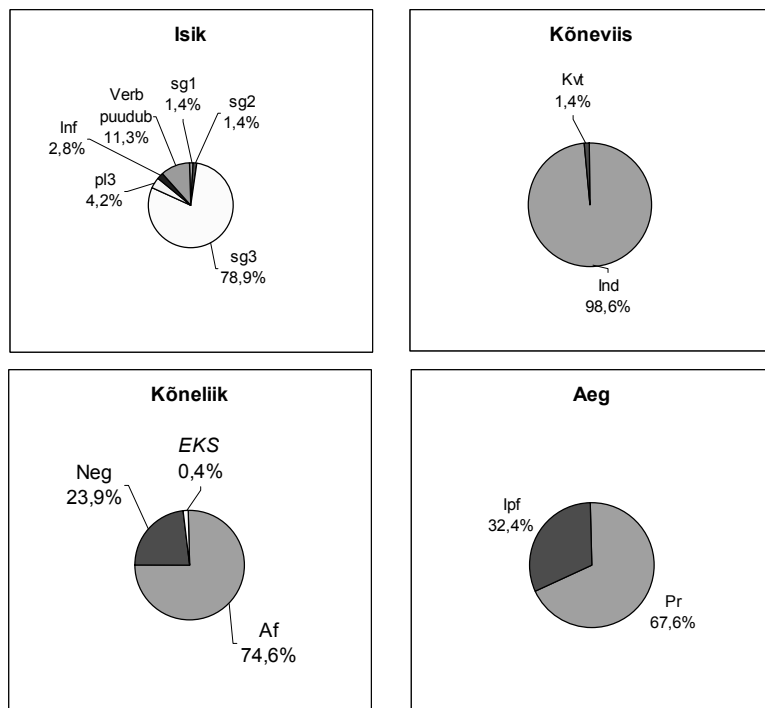
- (583) ILU *Üks niisugune juhtum oli* kaubamaja ajaloost *teada.*

53 näites (AJA 32 / ILU 10) on predikaat jaatavas, 17 näites (AJA 7 / ILU 10; N584) eitavas kõnes. Ajakirjanduskorpuses on 1 juhul kasutatud ka vormilt eitavat, kuid sisult jaatavat *eks*-konstruktsiooni (N585).

- (584) *Ühtki tuttavat nägu polnud näha*, hea seegi.
- (585) AJA Eks me kõik ole olnud gripis ja nohus ja *eks seda olnud* ka kontserdi esimeses pooles *tunda*, aga teiseks osaks oli olukord tublisti parem.

Väärrib märkimist, et eitavad laused eelistatakse vormistada impersonaalsena (subjektita), jaatavad laused passiivsena (subjektiga): 29 (AJA 16 / ILU 13) ühemõtteliselt impersonaalse tõlgendusega lause hulgas leidus eitavaid 17 (AJA 12 / ILU 5), samas kui 20 (AJA 8 / ILU 12) selgelt passiivse lause hulgas oli eitavaid vaid 2 (AJA 1 / ILU 1).

Kokkuvõtlik ülevaade *olema*-verbi vormistikust passiivsetes ja impersonaalsetes liitpredikaadiga lausetes annab joonis 3.26.

Joonis 3.26. Predikaadi vormistik passiivsetes ja impersonaalsetes *olema*-konstruktsioonides

olema-verb predikaadi koosseisus kannab modaalsel tähendust, andes enamasti edasi infiniitverbiga tähistatud tegevuse võimalikkust, harvem vajalikkust, nt

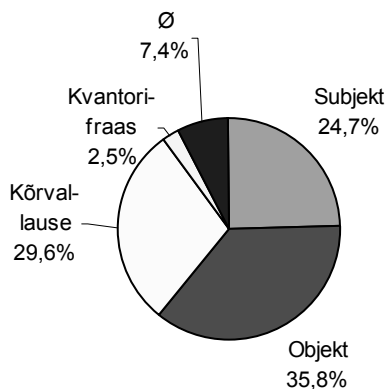
- (586) ILU Tükk aega nägelesime, kuni temale õiguse andsin: **pole** ilmaski *karta*, et veetoru suurte pakastega ära külmuks.

Alusega lauseid oli korpusematerjalis 18 (AJA 7 / ILU 11), lisaks määratles finiitverbi vorm 1 juhul (AJA 0 / ILU 1) alusena ainsuse esimese ja 1 juhul (AJA 1 / ILU 0) ainsuse teise isiku (vt N577, N578). Seega oli subjekt üheselt määratletavana olemas kokku 20 lauses (AJA 8 / ILU 12), s.o 24,7% kõigist *olema*-liitpredikaadiga lausetest. Partitiivse objektiga lauseid esines 29 (AJA 16 / ILU 13), s.o 35,8% *olema*-liitpredikaadiga lausetest. Seejuures esines liitpredikaat *teada olema* üksnes subjektiga lausetes ning ühenditega *oodata olema*, *loota olema*, *kuulda olema* ja *karta olema* seoses oli tarvitatud vaid partitiivset objekti. Ühend *näha olema* esines 10 juhul (AJA 5 / ILU 5) objektiga ja 5 juhul (AJA 2 / ILU 3) subjektiga, ühend *tunda olema* 3 juhul (AJA 3 / ILU 0) objektiga ja 1 juhul (AJA 0 / ILU 1) subjektiga.

Ülejäänud juhtudel ei olnud infiniitvormiga tähistatava tegevuse objekti väljendavat lauseliiget võimalik subjekti ega objektina üheselt määratleda: 24 juhul (AJA 16 / ILU 8) oli see vormistatud kõrvallausena (N587), 2 juhul (AJA 1 / ILU 1) adverbiaalse põhisõnaga kvantorifraasina (N588) ning 6 juhul (AJA 2 / ILU 4) jäi see vormellike väljajäteliste ühendite puhul *olema*-liitõeldist sisaldava osalause koosseisust välja (N589).

- (587) AJA **On teada**, et erinevad mänguasjad ja mängud toetavad erinevaid arengu aspekte.
- (588) AJA Peterburi miilitsajuhtide sõnul **on teada palju juhtumeid, kui liiklusinspektorid vahetavad autojuhtidele sajadollarilisi lahti, et saada nende käest näiteks 10 dollarit altkäemaksu.**
- (589) AJA Üks viinaluba maksab nüüd, nagu *kuulda*, 500 marka.

Patsiendi vormistamise võimalused võtab kokku joonis 3.27.

Joonis 3.27. Patsiendi vormistus *olema*-konstruktsioonis

Subjekti/objekti rollis oleva lauseliikme semantika oleneb eeskätt liitõeldise koosseisu kuuluvast infiniitverbist. Ühendit *teada olema* laiendab enamasti mingit fakti või situatsiooni väljendav kõrvallause (N590), kuid võimalik on ka situatsiooni substantiivne väljendus (N591).

- (590) ILU Ju **tal peaks** ammu *teada olema*, et Kill päris pätt polegi.
- (591) AJA Paraku **on teada** ka praegune majanduse kurb seis, sellest hoolimata tahame uuest õppeaastast ujumisõpetuse riikliku projekti käivitada,” sõnas Raudsepp.

Predikaat *näha olema* on enamasti kasutusel otseses tähenduses, nähtav objekt või elusolend vormistub substantiivifraasina (N592, N593). Kui nägemist

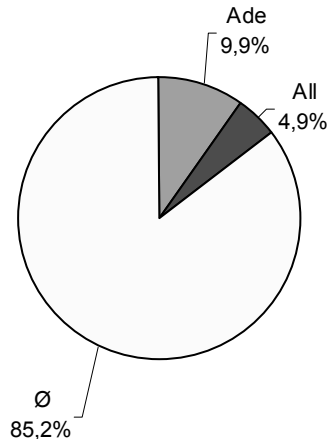
mõtestatakse ülekandelisena, võib „nähtavaks objektiks” olla ka abstraktmõiste (N594) või situatsioon (N595).

- (592) AJA Riietus- ja tarbeesemete kõrval **oli** näha koolitunnistusi.
- (593) ILU Paljudele meenus nüüd, et Anttit polnud näha juba pikemat aega, kuid sellele ei olnud seni tähelepanu pööratud.
- (594) AJA Kui nüüd raamatus kirjeldatud ajaloolistele mänguasjadele läheneda arengupsühholoogia vaatevinklist, siis sõltumata nende kodukootusest **on** ka nende puhul näha tervet rida mänguasjadele igiomaseid last arendavaid omadusi.
- (595) ILU **On** kohe näha, et ta on sõiduvees.

Teisi liitpredikaate on korpusmaterjalis esindatud vähe, kuid ka nende puhul on ilmne, et subjekti/objekti rollis oleva lauseliikme semantika oleneb predikaadi sisust: kuuldakse eelkõige helisid (N596), või juhul kui verb *kuulma* esineb tähenduses 'teada saada', ka fakte (N597); oodatakse ja kardetakse sündmusi (N598, N599) jne.

- (596) AJA Hingamise kiirenevat kohinat **oli** tuulevaikse ilma tõttu selgesti *kuulda*.
- (597) AJA Moskvalane Aleksei kurdab kirjas ajalehele Argumentõ i Faktõ, et ta ei usu valitsejaid, kes on tavainimesi korduvalt petnud: „Mida rohkem **on** kuulda, et dollari käibimist ei hakata piirama, seda tõenäolisem on, et varsti toimub selles valdkonnas midagi halba.
- (598) AJA *Oodata on* kättemaksu
- (599) ILU *Karta on*, et see oli naise mälu, mis end teiste mälestustesse sisse pressis, et see oli mõnel kujutluslikult intensiivsel hetkel ikkagi naine, kes ei tahtnudki midagi muud või keegi teine olla.

da-infinitiivi abil väljendatud tegevuse agent on näitelausetes eksplitsiitselt väljendatud 12 korral, s.o 14,8% kõigist *olema*-liitpredikaadiga lausetest. Seejuures on agent adessiivis 8 juhul (AJA 4 / ILU 4) ja allatiivis 4 juhul (AJA 4 / ILU 0) ning allatiivadverbiaalse agendiga laused on passiivilaused või jääb subjekti/objekti roll lõplikult määratlemata (vt N582). Agendi vormistust *olema*-konstruktsioonis iseloomustab joonis 3.28.

Joonis 3.28. Agent *olema*-konstruktsioonis

Eksplitsiitselt väljendatud agent on enamasti asesõnaline ja viitab konkreetse(te)le isiku(te)le (N600), kuid agendina võib olla tõlgendatav ka abstraktselt määratletud inimhulk (N601).

- (600) ILU Aga võib ka olla, et teisse on jäänud midagi headest agulikommetest ja teil on teada, et olen Maud, endise baleriini tütar.
- (601) AJA Seni on avalikkusele kindlate Tallinna Sadama juhatuse esimeheks kandideerijatena teada naftafirma Pakterminal juhatuse esimees Anti Oidsalu, eksrahandusminister Mart Opmann, ehitusettevõtja Priit Vilba, Paldiski linnapea Jaan Mölder ja Muuga sadama operaatorfirma Refetra juht Erik Laidvee.

Kui agent jääb lauses eksplitsiitsemata, ilmneb tema isik enamasti kontekstist (N602) või on tegemist üldkehtivate väidetega (N603). Mõnikord jääb agent siiski täpsustamata ning kontekst võimaldab vaid umbmääraselt oletada, millist isikut või isikute ringi agendina silmas pidada võidakse (N604).

- (602) ILU Polnud mõtet niisugust muljetki jätta, nagu nad elus oleksid: töötada tuli vastupidises suunas, ainult siis oli edu loota ning polnud vaja karta, et mõni ema käekõrval rippuv poiss või tüdruk näpuga tema tööle näidates parastavalt tänitab.
- (603) AJA On oodata suuri muutusi vabariigi põllumajanduspoliitikas.
- (604) AJA USA president Bill Clinton ütles ringkäigul Lõuna-Korea sõjaväebaasides USA sõdureile, et nad peavad säilitama valvsuse, sest Põhja-Korea poolt on näha ohu märke.

3.1.8.4. Inhoatiivne *saama*-konstruktsioon

da-infinitiivist ja *saama*-verbist koosneva liitpredikaadiga aktiivilauseid esines korpusematerjalis 43 (AJA 17 / ILU 26): 29 juhul (AJA 10 / ILU 19) oli liitpredikaadiks *teada saama*, 4 juhul (AJA 2 / ILU 2) *näha saama* ja 3 juhul (AJA 0 / ILU 3) *kuulda saama* ning 7 juhul (AJA 5 / ILU 2) intransitiivne ühend *kannatada saama*. Nt

- (605) ILU Aga kui Killi praktikalt põgenemisest saab teada Kristus, siis **saab teada** ka Marii.
- (606) AJA „Minu töö on laulmine,“ märkis laulja, *keda videos saab enamasti näha suures plaanis*.
- (607) ILU Kuidas oli võimalik, et neli absoluutselt korralikust perekonnast pärit noormeest tungisid tänaval kallale kahele vanale inimesele ja peksid neid nii, et üks suri ja teine, nagu ma seekord *kuulda sain*, peab ilmselt veel kaua haiglas lamama?
- (608) AJA Parvlaev Silja Europa pörkas tormi tõttu eile öösel Ahvenamaal Maarianhamina sadamas randumisel küljega vastu kaid, inimesed kannatada ei saanud.

EKG (1993: 247) käsitleb ka niisuguseid lauseid passiivilausetena, kuid tegelikult siin patsiendi subjektiks tõstmist ei toimu: agent vormistub alusena ning *saama*-verb konkretiseerib infiniitverbiga väljendatud tegevuse alguspunkti ja märgib ühtlasi seda, et subjekti potentsiaal selles tegevuses osaleda tuleneb kellestki või millestki, mis seisab väljaspool subjekti ennast. Niisugusena kasutatud *saama*-konstruktsioon on lähedane modaalsele *saama*-konstruktsioonile ning sellega ilmses ajaloolises seoses. Ka tänapäeva keeles ei ole konstruktsioonid alati täiesti üheselt eristatavad, nt

- (609) AJA Maailmakunst Eestis – ostetakse Picassot ja **saab näha originaalis sürrealisti** (algus / modaalsus?)

Allikas, kellest/millest agendi teadmine, kuulmine, nägemine või kannatamine lähtub, oli korpusematerjalis eksplitsiitsel kujul esindatud vaid ühes näitelauses *läbi*-adpositsioonifraasikujulisena:

- (610) ILU Lotte ei varjanudki oma pettumust, kui kuulis, et selles majas elas Schiller vaid kolm viimast eluaastat ja et üsna sõja lõpus **sai see maja inglaste ja ameeriklaste pommitamise läbi tublisti kannatada**, nii et ehtsat Schilleri-aegset oli seal tõenäoliselt vähe.

Võimalikud, kuid korpuses esindamata jäänud on laused, kus allikas on vormistatud *käest*-adpositsioonifraasi või ablatiivse substantiivifraasi abil, nt

- (611) Kuna arvasin, et ta on tõsiselt huvitatud minu nooruslikust ilust, siis pidasin oma ilu toredaks eeliseks ja imeliseks õnneks, nii et tarvitseb mul Sokratesele vaid meele järele olla, ja ma saan tema käest *kuulda kõik...* (<http://arhiiv2.postimees.ee:8080/leht/96/08/03/kultuur.htm>; 7.04.2008)
- (612) Samuti sain temalt *teada, et Marsi kaaslaste Phobose liikumisel tekib kiirendus tõusu ja mõõna efektide toimet ning on väga tõenäoline, et umbes 30 miljoni aasta pärast, liikudes mööda spiraali, kukub ta Marsi pinnale.* (<http://www.horisont.ee/node/168>; 7.04.2008)

Allika vormistamise viis tuleneb siin siiski pigem lause sisulist tuuma kandva infiniitse verbivormi rektsioonist (vrd *kuuleb – saab kuulda temalt / tema käest / *tema läbi; kannatab – saab kannatada selle läbi / *sellelt / *selle käest; teab – saab teada tema käest / temalt / *tema läbi, näeb – saab näha *temalt / *tema käest / *tema läbi*), mistõttu ei ole seda lauseliiget põhjust lugeda *saama*-konstruktsiooni osaks.

Ka objekti olemasolu lauses sõltub infiniitse verbi transitiivsest või intransitiivsest mallist, nt

- (613) ILU Silvia sai *kuulda meie aegade tavaloo.* (transitiivne)
- (614) ILU Meil pole selle hirmsa ja vastiku looga midagi tegemist, me saime *asjast kuulda* alles siis, kui mind kolm kuud tagasi esimest korda uurija juurde kutsuti. (intransitiivne)
- (615) AJA Kas teie majapidamine sai ainukesena külas *kannatada?* (intransitiivne)

Kokkuvõttes illustreerib konstruktsiooni järgmine skeem:

saama-verb esines konstruktsioonis enamasti ainsuse kolmandas (18 näidet – AJA 7 / ILU 11) või ainsuse esimeses (8 näidet – AJA 3 / ILU 5) pöördes. Teistest pööretest olid esindatud ainsuse teine pööre 1 näitega (AJA 0 / ILU 1; N616), mitmuse esimene pööre 2 näitega (AJA 1 / ILU 1; N617) ja mitmuse kolmas pööre 2 näitega (AJA 2 / ILU 0; N618).

- (616) ILU Pidid oma koolipõlve ülbuse eest kallilt maksuma, tõdesin nüüd kibeda irooniaga, – **said** ise *näha, mis tähendab, kui tallatakse teiste tunnetel.*

- (617) AJA Alles pärast seda, kui meie põhjanaabrite suurte parvedena saabunud linnuhuvilised oma kvaliteetsete vaatetorudega on Puhtu ümbruse oma püsivaks vaatlusalaks teinud, **oleme saanud teada, et parimatel rändepäevadel võib siit üle lennata ligikaudu kaks miljonit lindu.**
- (618) AJA Inimesed kannatada ei saanud.

Lisaks võis *saama*-konstruktsioon olla lõimitud teiste infiniitkonstruktsioonidega, mille koosseisus esines *saama*-predikaat infinitiivi (11 näidet – AJA 3 / ILU 8; N619, N620) või partitsiibi vormis (1 näide – AJA 1 / ILU 0; N621).

- (619) ILU Loomulikult külvati Antti küsimustega üle, kuid nagu öeldud, oli ta selles asjas kidakeelne, ja nii ei õnnestunud abahakiiride veidra elukorralduse kohta kellelgi *midagi täpsemat teada saada.*
- (620) ILU Sest on ju selge, et peaksid *kannatada saama* templi asukad Ares ja Aleksander Suur, siis ei ole neil võimalik ka tõhusalt oma kaitsealust Jovianust aidata.
- (621) AJA Asjaolu, et õppustel *kannatada saanud* sõdurid kaitsevad oma ohvitseri (Kurkse ringkaitsele lisandub nüüd kuperjanovlaste ringkaitse), viitab otseselt suletud sootsiumi fenomenile.

Kõneviisidest domineerib indikatiiv (28 näidet – AJA 13 / ILU 15), üksikjuhtudel on ilukirjanduskorpuses tarvitatud ka konditsionaali (3 näidet), nt

- (622) ILU Lõpetasin keerutamise ja ütlesin otse: „Ma tahan, et Jorma saaks täna õhtul *teada, et sa oled tema isa.*”

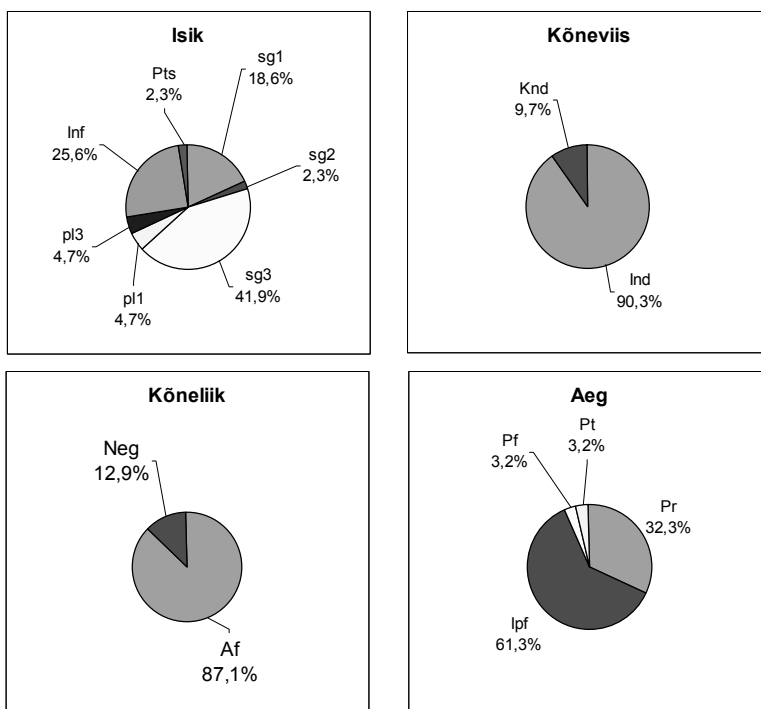
Aegadest on sagedasemad imperfekt (19 näidet – AJA 8 / ILU 11) ja preesens (10 näidet – AJA 8 / ILU 11). Ajakirjanduskorpuses on 1 juhul kasutatud ka perfekti (vt N617) ja ilukirjanduskorpuses 1 juhul konditsionaali üldminevikku (N623).

- (623) ILU Ei sina ega poiss oleks iial *tõde teada saanud.*

Valdav osa lauseid (27 näidet – AJA 11 / ILU 16) on jaatavas kõnes, eitust on tarvitatud vaid üksikjuhtudel (4 näidet – AJA 2 / ILU 2), nt

- (624) ILU Võidakse leida, et praeguse inimkonna püüdluste kogusumma viis korratuse suurenemisele Maal; kes teab, meie igatahes *seda iialgi teada ei saa.*

Kokkuvõtte *saama*-verbi vormistikust inhoatiivses konstruktsioonis teeb joonis 3.29.

Joonis 3.29. *saama*-verbi vormistik inhoatiivses konstruktsioonis

Subjektina vormistatud agent oli esindatud 23 näitelause (AJA 8 / ILU 15), lisaks määratles 5 juhul (AJA 2 / ILU 3) agendi verbi esimese või teise pöörde vorm. Seega oli agent eksplitseeritud kokku 28 juhul (AJA 10 / ILU 18), s.o 65,1% kõigist pöördelises vormis *saama*-verbiga inhoatiivsetest konstruktsioonidest.

Agendiks on enamasti konkreetne üksikisik (N625), predikaadi *kannatada saama* puhul ka elutu objekt (vt N610).

- (625) ILU Kui Jüri sai *näha nende taha*, avanes ta ees uute mägede panoraam ja see sundis ikka edasi minema.

Ülejäänud juhtudel ei ole agent subjekti rollis vormilistel põhjustel, kui predikaat on ise infiniitne (N626), või on tegemist üldkehtivate väidetega (N627)

- (626) ILU Veel oli vaja külma vette astuda ning ka merevee maitset tunda, et nõnda *merd igas punktis tegeliku ümbruse osana teada saada* ja seega eksimisvõimalust vähendada.

- (627) AJA Laste kirjapandu kaudu **saab teada**, mis on neile kunsti-esteetika, milleks on vaja kokka ja milleks kunstnikku ja kumma kuulsus inimälus kauem kestab.

3.1.8.5. Passiivsed saama-konstruksioonid

Erinevalt eelkirjeldatud konstruksioonist moodustab *saama*-verb koos aktiivset, tahtlikku tegevust märkiva verbi *da*-infinitiivivormiga²⁴ tõepoolest passiivse tarindi, kus patsient on tõstetud subjektiks ning agent, kui see on lauses esindatud, vormistatakse adverbiaalsena. Passiivse *saama*-verbi ja *da*-infinitiivi ühendi näiteid leidis vaadeldud korpusmaterjalis 16 (AJA 9 / ILU 7). Nt

- (628) AJA Soome läänerannikul asuvast Turust Stockholmi teel olnud Silja Europa sai kergelt vigastada ja vaadati Maarianhaminas üle, ütles Silja Line'i pressiesindaja Seija-Riita Laakso Eesti Päevalehele.
- (629) AJA Aastatel 1996–1999 vanglate ameti peadirektorina töötanud Israel sai juba aprillis 1998 riigikontrollilt noomida, et tema ametkond on kahe aasta jooksul tasunud seadusloome raha arvel 468700 krooni tööde eest, mis polnud seotud seadusloomega.
- (630) ILU Tegelikus elus **oleksid nad**, poiss ja tüdruk, õde ja vend, kokku põrganud ja vanemate käest võtta saanud, siin aga oli aeg peatatud nagu Okasroosikese muinasjutus.

Üle ühe korra esinesid järgmised liitpredikaadid: *vigastada saama* (4 näidet ajakirjanduskorpuses; vt N628), *noomida saama* (2 näidet ajakirjanduskorpuses; vt N629) ja *võtta saama* 'pahandada saama' (2 näidet ilukirjanduskorpuses; vt N630). Lisaks olid ajakirjanduskorpuses ühel juhul esindatud predikaadid *haavata saama* (N631), *kiita saama* (N632) ja *petta saama* (N633) ning ilukirjanduskorpuses *lüüa saama* (N634), *peksta saama* (N635), *sarjata saama* (N636), *sõidelda saama* (N637) ja lühenenud infiniitviga *kolki saama* (N638).

- (631) AJA Vene duumasaadiku Galina Starovoitova tapmist pealt näinud ja raskelt *haavata saanud* Ruslan Linkov tuli eile teadvusele.
- (632) AJA Huvitaval kombel **sain Smithilt julguse ja kindluse eest isegi kiita.**"

²⁴ EKG (1993: 247) järgi on konstruksioone eristavaks tunnuseks infiniitviformis verbi kausatiivsus siinses jaotises kirjeldatava konstruksiooni puhul ja mittekausatiivsus eelmises jaotises kirjeldatud konstruksiooni puhul. Kõigi passiivses *saama*-konstruksioonis esinevate verbide kausatiivsus ei ole siiski kuigi selge (nt *lööma*, *noomima* jt) ning eri konstruksioonides esinevaid infiniitviformis verbe näib eristavat pigem verbiga märgitava tegevuse aktiivsus ja tahtelisus passiivikonstruksioonide puhul ning staatilisus, seisundile viitavus inhoatiivse konstruksiooni puhul.

- (633) AJA Et raha oli napilt, hakati asja ajama pooleraviisiliselt ning **saadigi petta**.
- (634) ILU Oli see siis minu süü, et kurjus sai liiga palju ilusates muinasjuttudes lüüa?
- (635) ILU „Olen eluaja jooksul küll mitmele paberile nime alla kirjutanud, mõisas, kirikus ja kohtus asju ajanud, aga nii rumalasti **pole ma** kuskil peksta saanud kui siin madalas Mudalinnas.
- (636) ILU Sest olgu Kohiramm pealegi keskpärane, **saagu ta** pealegi kriitikute käest sarjata kui relikht ja enesekordaja – ta esindas siiski teist tõugu, kelle hulka Hardi vähimalgi määral ei kuulunud.
- (637) ILU Kassiema läks piima lakkuma ja **sai sõidelda**: kas ta siis ei tea, et neil endal lehma pole.
- (638) ILU No nüüd sa Joorik veel saad, nüüd siis kütab mu mees vastikul häbematul sigatseval poolvennal kitli kuumaks, mõtlesin, mul hakkas isegi natuke kahju temast, kiitsakas nagu ta Tooma kõrval oli; aga ma ei hakanud paluma kah: „Toomas, ole ta vastu vähe õrnem ja ära päris maha löö;” minu uhkus ei lubanud mitte vaadatagi, kuidas ta kolki saab, sest see oli tal kuhjaga ära teenitud: tuleb mitme aasta tagant minule või isale külla, ei võta pudelitki kaasa, korjab teeäärest kimbu miskisuguseid härgheinu, mida kõik kohad täis ja mis pole ohakatest palju paremad, siis joob su viina ära ja hakkab tüli norima – mis inimene see niisugune on, kui tal pole inimese nägugi peas!

Passiivsetes *saama*-konstruktsioonides kuulub agentadverbiaal, milleks võib olla *käest*-adpositsioonifraas (2 näidet – AJA 0 / ILU 2; vt N636), *poolt*-adpositsioonifraas (1 näide – AJA 0 / ILU 1; N639) või ablatiivis substantiivifraas (3 näidet – AJA 3 / ILU 0; N640), konstruktsiooni koosseisu (vrd *emalt / ema käest / ema poolt sarjata saama*; **emalt / *ema käest / *ema poolt sarjama*). Seega on passiivseid *saama*-konstruktsioone tegelikult kolm:

VORM	<u>Subjekt</u>	SAAMA	<u>(N^{gen} + KAEST)</u>	V ^{da}
TÄHENDUS	<u>patsient</u>		<u>(agent)</u>	<i>tegevus</i>
	(Vt N636, N630)			

VORM	<u>Subjekt</u>	SAAMA	<u>(N^{gen} + POOLT)</u>	V ^{da}
TÄHENDUS	<u>patsient</u>		<u>(agent)</u>	<i>tegevus</i>

Nt

- (639) ILU Kellaaeg võis olla umbes seitse, aga viimati ka rohkem, nii äratuskell kui ka käekell olid millegipärast seisma jäänud, mu ajataju pole eriti tugev, kipun krooniliselt ülehindama mulle eraldatud minutite, tundide, nädalate, aastate kestust ning võimalusi ja

jään seetõttu alalõpmata piinlikku olukorda, ikka olen ma millegagi hiljaks jäänud, ikka olen kuhugi hilinenud, mul on sel tasandil tekkinud isegi mõned pisikesed, ent küllalt alandavad kompleksid, kõigele lisaks **olen ma** – seda iseäranis varasemas nooruses – **saanud** selle puudujäägi (vea? veidruse?) tõttu küllalt tihti endast kõrgemal seisvate inimeste poolt (vanemad, pedagoogid, paar tüdrukut, õppejõud, bussijuhid, tänavamiilitsad, abikaasa) *üsna jämedalt võtta*, mis parata; niisiis, kell võis olla seitsme ringis.

VORM	<u>Subjekt</u>	SAAMA	(N ^{abl})	V ^{da}
TÄHENDUS	<u>patsient</u>		<u>(agent)</u>	<i>tegevus</i>

Nt

- (640) AJA Oma pahameeleavalduste viisaka leebuse eest **sai Uus-Mere-**maalt ja Austraalialt noomida ka Suurbritannia, kus aga vastuseks kinnitati, et London kavatseb tuumadebatis erapooletuks jäädagi.

Enamasti (10 näidet – AJA 6 / ILU 4) jääb agent siiski eskplitsiitselt väljendama ja näitelause kuulumist kindlat tüüpi agendiga konstruktsiooni ei ole võimalik üheselt määratleda.

3.1.8.6. Leksikaliseerunud ühendid

Lisaks eespool loetletute konstruktsioonides esinevatele predikaatidele võib liitpredikaadiks pidada veel mõnd finiiitverbi ja *da*-infinitiivi ühendit, millel on kindlaskujunenud terviklik tähendus ja mis toimib lauses sarnaselt ühend- ja väljendverbidega (*da*-infinitiiv käitub nagu afiksaaladverb ühendverbi või noomen väljendverbi koosseisus).

Vaadeldud korpusematerjalis esinesid niisuguste liitpredikaatidena ühendid *mõista andma* (7 näidet – AJA 3 / ILU 4; N641), *teada andma* (6 näidet – AJA 4 / ILU 2; N642), *tunda andma* (AJA 4 / ILU 1; N643), *kuulda võtma* (3 näidet – AJA 3 / ILU 0; N644) ja *olla olema* (1 näide – AJA 1 / ILU 0; N645).

- (641) ILU Sealjuures oli ta üksainus suur palve, nõnda et ma otsekohe nõusse jäin, kuigi Lotte mulle meeleheitlikult püüdis *mõista anda*, et ma ära ütleksin.
- (642) AJA Kas on mõtet sellest üldse *teada anda*, et kui müüja kuulis, et minu õpetaja on professor Mihhail Lotman, tegi ta mulle Juri Lotmani raamatutelt allahindlust 50% ja Pushkini teostelt 30%, ja kuidas mul tänu sellele jätkus raha osta ka vene-eesti sõnaraamat?
- (643) AJA Energia: Neerud võivad kergelt *tunda anda*.

- (644) AJA Liit tahaks riigikogu kodukorra muutmist, et seadused otse nendeni jõuaksid ja töösturite ettepanekuid rohkem *kuulda võetaks*.
- (645) AJA Varem ehitatud jagu justkui *poleks ollagi!*

3.1.8.7. Kokkuvõte

Liitõeldise koosseisus oli *da*-infinitiiv kasutusel valdavalt koos finiiitse modaalverbiga. Teistest modaalkonstruksioonidest ülekaalukalt sagedamini esines modaalne *võima*-konstruksioon, mille põhiliseks funktsiooniks oli episteemilise võimalikkuse väljendamine. Mitteepisteemilist osalejasisest ja osalejavälist mittedeontilist võimalikkust anti edasi peamiselt *saama*-konstruksiooni abil. Kõige väiksema näidete arvuga oli esindatud *tohtima*-konstruksioon, mille primaarne funktsioon on deontilise võimalikkuse väljendamine.

Modaalkonstruksioonist harvem olid esindatud konstruksioonid, kus *da*-infinitiiv moodustas perifrastilise verbivormi koos *olema*- või *saama*-verbiga, vähem leidus näiteid *da*-infinitiivi kasutusest leksikaliseerunud ühendverbi-taolistes ühendites ja ahelverbi koosseisus koos finiiitse deskriptiivverbiga.

3.1.9. *da*-infinitiivitarind lausevälise elemendina

da-infinitiivitarind võib kirjutatud tekstis vahel esineda ka elemendina, mis lausesse kui süntaktilisse tervikusse ei kuulu. Niisugusteks lausevälisteks elementideks on eelteemad ja täpsustusjätkud, mis on tüüpilised eelkõige suulisele kõnele (vt Hennoste 2001: 194), kuid mida kasutatakse üksikjuhtudel ka kirjutatud tekstides.

Eelteema on EKG (1993: 196) järgi lauseelement, mis tähistab järgneva lause seisukohalt relevantset objekti või nähtust. Eelteema ja järgnev lause ei ole süntaktiliselt seotud – substantiivne eelteema on alati nominatiivis, verbikujuline eelteema aga *da*-infinitiivi vormis. Vaadeldud materjali hulgas leidus kokku 5 *da*-infinitiitse eelteemaga lauset, kõik ilukirjanduskorpuses, nt

- (646) ILU Aga jumala eest – kogu ses hullumeelses pöörises – *minutaoline kõrvaltvaataja olla* – see tekitas hetkiti tõepoolest mingi tunde, mida ma ei oska nimetada teisiti kui uulitsapoisilikuks mõnuks.
- (647) ILU *Kaduda jäljeta, jäägitult, tagasi pöördumata* – milline õndsus, võrreldes armsate suguvendade loodud keskkonnaga su ümber, selle lärmaka, haisva, egoistliku, sigiva-sagiva, rõhitseva inimsfääriga, mis ahnitseks kõik endasse, sulle kübetki jätmata, kui sa, hambad ristas, enese eest ei seisaks.

Täpsustusjatk asub lause suhtes järelasendis ja täpsustab lause mingit moodustajat (näitelausetes esile toodud paksu kirjaga). EKG (1993: 197) väitel on täpsustusjatk täpsustatava moodustajaga alati samas vormis. Korpusematerjalilis leidus kahes lauses kokku 3 *da*-infinitiivikujulist täpsustusjätku (AJA 1 / ILU 2), neile vastav moodustaja oli mõlemas lauses nimetavakujuline pronoomen *see*:

- (648) AJA Ta lisa, et **see** on Venemaa teadlik poliitika – *teha enne NATO laiendamist jõulist kisa*.
- (649) ILU Ah, mis, **see** oleks ületanud mu julguse piirid – *koputada teab kui uhke professorivilla uksele ja tundmatu sugulasena jultunult sisse trügida*.

3.1.10. Kokkuvõtte

da-infinitiivi(tarindi) kasutamise võimalused eesti kirjakeeles on väga mitmekesised: infinitiivitarind või infinitiivivorm üksi võib esineda kõigi lause liikmete rollis, lisaks sellele liitse predikaadi osana ja lausevälise elemendina. Ka sama lauseliikme funktsiooni piires esineb *da*-infinitiiv(itarind) mitmesugustes grammatilistes konstruktsioonides. Siiski võib üht osa neist konstruktsioonidest pidada kesksemaks ja olulisemaks, teisi aga marginaalsemaks. Üheks konstruktsioonide „tüüpilisuse”, markeerimatuse hindamise selgeks kriteeriumiks võib pidada nende realisatsioonide esinemissagedust tekstis. Tabelis 3.2 on kokkuvõtlikult esitatud *da*-infinitiivi sisaldavate konstruktsioonide esinemissagedused 100 000 tekstisõna kohta TÜ eesti kirjakeele korpuse morfoloogiliselt ühestatud alamkorpuse ajakirjandus- ja ilukirjandustekstides²⁵.

²⁵ TÜ eesti kirjakeele korpuse morfoloogiliselt ühestatud alamkorpuse ajakirjandustekstides on kokku 111 000 sõnet ja ilukirjandustekstides 104 000 sõnet (vt TÜKK_MORF). Sagedusandmete esitamine normeerituna 100 000 sõne kohta on vajalik tänapäevase ja vana kirjakeele materjali võrdlemiseks.

Tabel 3.2. *da*-infinitiiv(itarindi) esinemissagedus eri tüüpi konstruktsioonides (konstruktsioonide esinemissagedus 100 000 tekstisõna kohta)

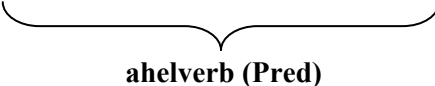
Infiniit- tarindi lause- liikmelisus	Konstruktsioon	AJA	ILU	Kõigis teks- tides
Subjekt	Netsessiivkonstruktsioon	345,9	226,0	287,9
	Hinnangukonstruktsioonid	139,6	135,6	137,7
	Translatiivadverbiaaliga kavatsuskonstruktsioonid	12,6	9,6	11,2
	Predikatiiviga kavatsuskonstruktsioonid	29,7	6,7	18,6
	Predikatiiviga võrdsustamiskonstruktsioon	5,4	1,9	3,7
	Objektiga võrdsustamiskonstruktsioon	2,7	1,9	2,3
Objekt	Soovimis-kavatsemiskonstruktsioon	490,1	671,2	577,7
	Võimaldamis-kohustamiskonstruktsioon	119,8	97,1	108,8
	Sobilikkuskonstruktsioon		1,0	0,5
	Võrdsustamiskonstruktsioon		4,8	2,3
	Leksikaliseerunud kasutused	2,7	5,8	4,2
Adverbiaal	Võimaldamiskonstruktsioonid	3,6	6,7	5,1
	Võimalikkuskonstruktsioonid	9,9	7,7	8,8
	Põhjendava asjaolu konstruktsioon	1,8	5,8	3,7
	Temporaalse hinnangu konstruktsioon	0,9	3,8	2,3
	Kohamäärus		1,0	0,5
	<i>teada</i> -tarind	3,6	2,9	3,3
Atribuut	Järeltäiendikonstruktsioon	236,9	126,9	183,7
	Deverbaalse peasõnaga eestäiendikonstruktsioon	0,9		0,5
	Patsiendist peasõnaga eestäiendikonstruktsioon		2,9	1,4
Predikatiiv		0,9		0,5
Üldlaiend		5,4	91,3	47,0
Predikaat	Kvotatiiv	5,4	4,8	5,1
	Käsklause	7,2	11,5	9,3
	Küsilause	31,5	40,4	35,8
	Küsiavad kõrvallause	53,2	22,1	38,1
	Relatiivlause	9,9	16,3	13,0
	Otstarbe- ja põhjuslause	84,7	110,6	97,2
	Tingimuslause	26,1	29,8	27,9
	Vastandavad kõrvutusalused	5,4		2,8
	Muud kõrvallause	2,7	2,9	2,8
Liitpredi- kaadi osa	Modaalkonstruktsioon	583,8	514,4	550,2
	Deskriptiivverbikonstruktsioon	0,9	7,7	4,2
	<i>olema</i> -konstruktsioon	38,7	36,5	37,7
	Inhoatiivne <i>saama</i> -konstruktsioon	15,3	25,0	20,0
	Passiivne <i>saama</i> -konstruktsioon	8,1	6,7	7,4
Leksikaliseerunud kasutused	13,5	6,7	10,2	
Lauseväli- ne element	Eelteema		4,8	2,3
	Täpsustusjätk	0,9	1,9	1,4
KOKKU		2300,0	2252,9	2277,2

Nagu tabelist nähtub, on *da*-infinitiivi või *da*-infinitivitarindit sisaldavate konstruktsioonide seas kaks selgelt dominantset: objektilise infinitiivitarindiga soovimis-kavatsemiskonstruktsioon ja liitõeldisega modaalkonstruktsioon (eelkõige *võima*-konstruktsioon). Neid sagedasemaid konstruktsioonitüpe illustreerivad järgmised skeemid ja näited:

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	Objekt (V^{da})
TÄHENDUS	<u>agent</u>	SOOVIMA/KAVATSEMA	tegevus

- (650) AJA Hansapanga juhatuse esimehe kohalt lahkuv Jüri Mõis **tahab pühendada oma investeerimisfirma arendamisele** ja proovida kätt ühiskonnaelu mõnes teises valdkonnas.

VORM	V_1	V_2^{da}
TÄHENDUS	modaalhinnang	tegevus

ahelverb (Pred)

- (651) AJA Väike viga või hilinemine **võib** omajagu **maksma minna**.

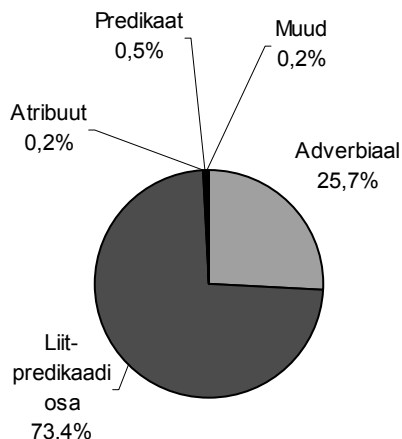
da-infinitivitarindi teistest sagedasematest kasutustest võib esile tuua selle tarvitused subjekti positsioonis netsessiivkonstruktsioonis (N652) ja hinnangukonstruktsioonis (N653), mis on omavahel tihedalt seotud ning järeltäiendikonstruktsioonis (N654).

- (652) AJA Suure tõenäosusega **tuleb** meeskondadel paremuse selgitamiseks *laupäevane viies mäng appi võtta*.
- (653) AJA Paraku **on** tavainimesel **raske** saada ülevaadet siin-seal pakutavatest võimalustest või orienteeruda sellealases kirjanduses.
- (654) AJA „Eesti Telefon on äriühing ja meil on **õigus** otsustada, millised tariifid kehtestada,“ ütles Eesti Telefoni infojuht Enno Kivilo.

Järeltäiendikonstruktsiooni puhul väärrib märkimist selle žanrispetsiifilisus: ajakirjanduskorpuses esineb *da*-infiniitne järeltäiendikonstruktsioon ligi kaks korda sagedamini kui ilukirjanduskorpuses.

3.2. *ma*-infinitiiviga konstruktsioonid 20. sajandi kirjakeeles

ma-infinitiivi ehk supiini vorme leitud morfoloogiliselt ühestatud korpustes kokku 1838 (AJA 771 / ILU 1067). Supiin esines eeskätt liitpredikaadi koosseisus või adverbialina, muud kasutused (iseseisva predikaadina, atribuudina) on marginaalsed. Supiini esinemust TÜ eesti kirjakeele korpuse morfoloogiliselt ühestatud ajakirjandus- ja ilukirjandustekstides illustreerib joonis 3.30.

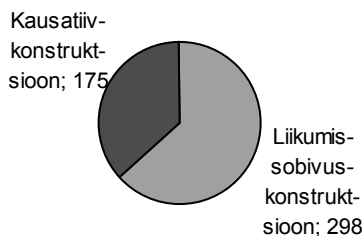

Joonis 3.30. *ma*-infinitiivi(tarindi) esinemus eri lauseliikmete rollis

3.2.1. *ma*-infinitiivitarind adverbialina

EKG (1993: 252–254) jaotab määruslikud *ma*-infinitiivitarindid kohta ja otstarvet väljendavateks, eristades *ma*-infinitiivitarindite hulgas ühtlasi koha- ja sõltuvusmäärusi. Kuna praktilisel analüüsil osutub piir koha- ja sõltuvusmääruste vahel ähmaseks ning kõik adverbiaalsed *ma*-infinitiivid annavad enam või vähem edasi ka finaalselt tähendust, on siinses töös niisugusest jaotusest loobutud. Adverbiaalset supiinivormi sisaldavaid lauseid on käesolevas jaotises analüüsitud kahe põhikonstruktsiooni – liikumis-sobivuskonstruktsiooni ja adverbialse supiinitarindiga kausatiivkonstruktsiooni üksikjuhtudena, liigenduse aluseks on lausete struktuur ja *ma*-tarindi poolt laiendatava verbi semantika.

Adverbialina oli supiinitarindit korpuses kasutatud 473 juhul (AJA 217 / ILU 256), konstruktsioonide esinemissagedust kujutab joonis 3.31.

Joonis 3.31. Adverbiaalset supiinitarindit sisaldavate konstruktsioonide esinemissagedus

3.2.1.1. Liikumis-sobivuskonstruktsioon

Adverbiaalse supiinitarindiga laused, kus predikaat ei kanna kausatiivset tähendust, esindavad konstruktsiooni, mida on edaspidi nimetatud liikumis-sobivuskonstruktsiooniks:

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	V^{ma}
TÄHENDUS	<u>agent</u>	LIKUMA/SOBIMA	<i>sihttegevus</i>

Nt

- (655) ILU Ema käes kolksus pang; **läksime** *pihlakamarju korjama*.
 (656) AJA Personaliotsingufirma Fontes esitas eile kultuuriministeeriumile kaks kandidaati, kes nende hinnangul **sobivad** *konkureerima Eesti Draamateatri direktori ametikohale*.

Predikaat väljendab konstruktsioonis subjektina vormistatud agendi liikumist eesmärgiga sooritada infiniitarindi abil edasi antud tegevus või agendi sobivust infiniitarindi abil edasi antud tegevuse sooritamiseks.

Niisuguse konstruktsiooni näiteid leidis korpuskes kokku 298 (AJA 129 / ILU 169).

Lisaks eespool nimetatud liikumise ja sobivuse tähendusele võib predikaat väljendada konstruktsioonis ka mitmesuguseid muid tähendusi: infinitiivitarindiga väljendatud tegevuse soovimist või püüdmist (N657), tegevuse võimalikkust (N658) või õppimist-omandamist (N659), agendi sattumist infinitiivitarindiga väljendatud tegevusse (N660), agendi omadust infinitiivitarindi abil väljendatud tegevuse suhtes (N661).

- (657) ILU Noh, ega pärast minu sündimist Kirsti nii väga **ei kippunudki** *tagasi tulema*.
 (658) AJA Hirm, et rahva lemmik *riiki juhtima* **pääseb**, valitses juba 1992. aasta presidendivõitluses.

- (659) AJA Röövlindudest on hästi vastu pidanud need liigid, kes on võetud kaitse alla ja **on õppinud** *inimest vähem kartma*, nagu näiteks raudkull.
- (660) AJA **Juhtud** *olema õigel ajal õiges kohas*, mistõttu trehivad kokku vajaliku inimesega.
- (661) ILU Smerdjakov **polnud kitsi** *seda kiitma* ja Joonas ei küllastunud kiitust kuulamast.

Olenemata predikaadi täpsemast tähendusest, on konstruktsioonis subjektina vormistatud isik, nähtus vm ühtlasi infiniititarindi abil väljendatud tegevuse agent.

Konstruktsiooni keskmes on kasutused, kus predikaadil on liikumistähendus (see on eeldatavasti vanim tüüp ning sellest on enim näiteid ka tänapäeva keele korpuses), seega võiks konstruktsiooni tervikuna nimetada ka lihtsalt liikumis-konstruktsiooniks. Kuna aga sobivuspredikaadiga näidete esinemus korpuses on samuti võrdlemisi suur ning sobivustähendus on lähedane enamatele konstruktsioonis esinevatele alternatiivsetele tähendustele, iseloomustades seega konstruktsiooni eri tüüpi kasutusi täpsemalt ja mitmekülgsemalt, on siinses töös peetud otstarbekaks hõlmata konstruktsiooni nimetusse nii liikumise kui ka sobivuse aspekt.

Lisaks lihtverbidele võib liikumis-sobivuskonstruktsiooni semantiliseks predikaadiks olla ka *olema*-verbi ja adjektiivi või adverb'i ühend²⁶, nt

- (662) AJA Eriti tõsine on probleem Saksamaal, kus nii tööstus kui rahvas **on tõrges** *loobuma tugevast margast*.
- (663) ILU Ning unejärgses suuremeelsuses **olete** ehk **nõus** *mõõnma*, *et minu isa võib kergesti olla see kunstnik, kes endise baleriini juures näib elavat*.

Selliste liitsete predikaatide näiteid leidis vaadeldud korpusematerjalis kokku 58 (AJA 32 / 28). Lisaks on liikumis-sobivuskonstruktsiooniga tinglikult ühendatud kolm juhtumit, kus *ma*-infinitiivitarind laiendab iseseisvat adjektiivi, nt

- (664) ILU **Võimetud** *mind nendest monstrumitest lahutama*, võtsid nad mult pliiatsid ära, aga mina otsisin nad salamahti üles.
- (665) ILU Aga Miia oli pingul nagu ootamatult peopesale lennanud tihane, nagu saapanina juurde sööma tulnud orav, kogu aeg **valmis** *lendu tõusma, ära jooksuma*.

olema-verb on mõlemas näites juurdemõeldav, ent pole tõenäoline, et keelekasutaja neid lauseid tegelikult väljajäteliseks tajuks.

²⁶ Põhimõtteliselt sobiks predikaadiks ka mõne teise verbi (nt *näima*, *tunduma*) ja adjektiivi või adverb'i ühendid, kuid nende kohta korpusematerjalis näiteid ei leidunud.

Liikumis-sobivuskonstruksioonis sagedamini esinevad predikaadid on *minema* (55 näidet – AJA 32 / ILU 26; N666), *tulema* (28 näidet – AJA 8 / ILU 20; N667), *kippuma* (nii püüdmise kui ka tahtest olenematu suundumuse tähenduses kokku 27 näidet – AJA 14 / ILU 13; N668, N669), *õppima* (22 näidet – AJA 10 / ILU 12; N670), *valmis olema* (22 näidet – AJA 17 / ILU 5; N671), *juhtuma* (11 näidet – AJA 2 / ILU 9; N672) ja *nõus olema* (10 näidet – AJA 8 / ILU 2; N673).

- (666) ILU Ei saa sealt ka enam heinasületäit, *se*da tuleb vist Juudimetsa kännustikust *te*gema **min**na.
- (667) ILU Varsti ühel õhtul **tuli** *ta* meie koju *min*uga *õ*iendama, küsis, miks ma omadele niisugust palka ei joonista nagu neile ehitusmeestele.
- (668) AJA Pikka aega **ei kippunud** *ma* *oma* *toll*asest *sa*amatuses *kelle*legi *rää*kima, kuni hakkasin samasuguseid eksimise lugusid kuulma paljude tuttavate käest.
- (669) ILU Katlakütja: „Aga kui nüüd jätta teooriad, mida **ma** **kipun** *he*ietama – ka mina, Brutus! –, ja naasta maa peale, siis kuulsin ma üht-teist meie sekretäri perekonnaelust.
- (670) ILU Alles tasapisi, kui **õppisin** *üht* *kur*just *teis*est *er*istama ja *leid*ma *inet*usele *uusi* *vari*ante, hakkas jutustamine mul laabuma ja ma tõin oma fantaasia õõ varjust välja.
- (671) AJA Eesti vanima kultuuriseltsi, Vanemuise Seltsi esimehel Evald Kampusel on hea meel, et **tart**lased **on** **val**mis *osa*lema *ette*võtmistes, *mis* *kodu*linna *aval*ikku *elu* ja *ole*mist *kultu*uristavad *ning* *vanu* *vää*rtusi *põ*listavad.
- (672) ILU **Nad** **pole** **juhtunud** *kuul*ma *meie* *vest*lustest *Lutrin*iga ega aima, miks läks luhta minu ja Reeda abielu.
- (673) AJA Kui talud ise vasikaid üles kasvatada ei taha, **oleks** **õppetalu** **nõus** *neid* *kokku* *ost*ma.

Predikaat on enamasti ainsuse kolmandas pöördes (145 näidet – AJA 61 / ILU 84), sagedased on ka mitmuse kolmas pööre (38 näidet – AJA 20 / ILU 18) ja ainsuse esimene pööre (33 näidet – AJA 10 / ILU 23). Vähem esineb ainsuse teises (12 näidet – AJA 8 / ILU 4; N674), mitmuse esimeses (7 näidet – AJA 0 / ILU 7; N675) ja mitmuse teises pöördes (5 näidet – AJA 2 / ILU 3; N676) predikaati. 11 juhul (AJA 9 / ILU 2) on predikaat impersonaalivormis (N677), 2 juhul (AJA 1 / ILU 1) jääb pöördelise predikaatverbi isik määratlematuks (N678).

- (674) AJA Riietuses **kaldud** neil päevil *kasu*tama *puna*seid *toone*.
- (675) ILU „Ega me kaua saa olla,“ olid moonpunase esimesed sõnad, „**me** **tulime** *ainult* *näit*ama.....“

- (676) AJA **Te ei lähe** näiteks kuhugi *piketeerima*: „Tiit Madisson vabaks!”
- (677) AJA Mida kiiremini ühe või teise riigi majandus areneb, seda rohkem **ollakse sinna nõus investeerima**, ja Eestil on paremate majanduskasvu näitajate tõttu välisinvesteeringute kaasamisel soodne positsioon.
- (678) ILU Ta tõstis oma punaste põskedega näo üles ja küsis kärelda häälega: „No kus teie siss käisite kah, kas vaalaskalu püüdmas va’?” jättis töö pooleli ja ronis libedaid kive mööda kaldale, tegi tasase hääle ning päris ema käest: „Ega *Vahesalu naist ei juhtund nägema?*”

Kokku 3 näites täidab iluskirjanduskorpuses pöördelise verbivormi rolli *nud*-partitsiip: ühel juhul on see kasutusel kvotatiivi preteeritumi tähenduses (N679), ühel juhul indikatiivi perfekti (N680) ja ühel juhul indikatiivi pluskvamperfekti (N681) tähenduses.

- (679) ILU Räägiti, et keegi teise kursuse žurnalistineiu, kes plaanitses abahakiiridest vägeva artikli kirjutada, **ilmunud** ühel pärastlõunal pahaaimamatult ühiselamutuppa *Anttit intervjuerima*.
- (680) ILU Ennæ, imestab mees, punasaba kah *valvama **tulnud***, nälg on rebu jahile meelitanud.
- (681) ILU Oleks vaateakendel suurem kaubanduslik tähtsus olnud – võib-olla oli siiski, sest sellest, mis aknal, tehti järelalus selle kohta, mis sees! –, võinuks kahtlustada Felixit, kes teda kontrollima **tulnud**.

Kui liikumis-sobivuskonstruksioon lõimub teiste lausekonstruksioonidega, võib liikumist, sobivust vms väljendav verb olla infiniitses vormis – korpuses leidub 24 näidet (AJA 10 / ILU 14) *da*-infinitiivist (N682), 5 näidet (AJA 2 / ILU 3) *ma*-infinitiivist (N683), 7 näidet (AJA 4 / ILU 3) oleviku või mineviku partitsiibist (N684, N685) ja 4 näidet (AJA 2 / ILU 2) gerundiivist (N686).

- (682) ILU Mäletan, et vaid ühes madalas aknas kumas rohekas valgus ja see naine veenis mind, et tuleb **minna** selle akna taha *piiluma*.
- (683) ILU Ja kui ta nägi Kunstihoone sammaste vahel luuletaja Kuntselit kutsuvalt viipavat, siis ei piirdunud ta paarisõnalise tervitusega, vaid jäi juttu puhuma, lõpuks aga koguni soostus **laskuma** keldrisse *tassikest teed jooma*.
- (684) AJA Liikluskorralduskeskuse juhataja asetäitja Vello Lõugas ütles eile Tallinna Postimehele, et alates tänasest hakkavad liikluskontrolörid iga päev Kakumäe ja Pirita rannas parkimiskorda üle vaatama ja vajadusel trahve välja kirjutama, sest *ranna-*

mõnused nautima sõitvaid autoomanikke, kes eiravad kehtivaid liikluseeskirju, on massiliselt.

- (685) ILU See oli sinine, kuldne ja sädelev maailm, mis vaevalt *paterdama õppinud* põngerjat vastupandamatult lummas.
- (686) AJA „18-aastane Riho, kes laupäeval Kiidjärvel paadist *ujuma minnes* uppus, on siin tüüpiline näide.

Ilukirjanduskorpuses on 2 juhul predikaadiks adjektiiv üksi (vt näiteid eestpoolt).

Kõneviisidest on ülivaldav indikatiiv (237 näidet – AJA 105 / ILU 132). 10 korral (AJA 3 / ILU 7) on predikaatverb konditsionaalis (N687) ja 6 korral (AJA 3 / ILU 3) imperatiivis (N688). Ühel juhul on kasutusel *nud*-partitsiip kvotatiivi ja kahel juhul indikatiivi tähenduses (vt N679–N681).

- (687) ILU Kogu nende elupingutus oli suunatud sellele, et pilk **terituks** *räpakihtidest läbi tungima*.
- (688) ILU **Minge** kohe *organiseerima!*

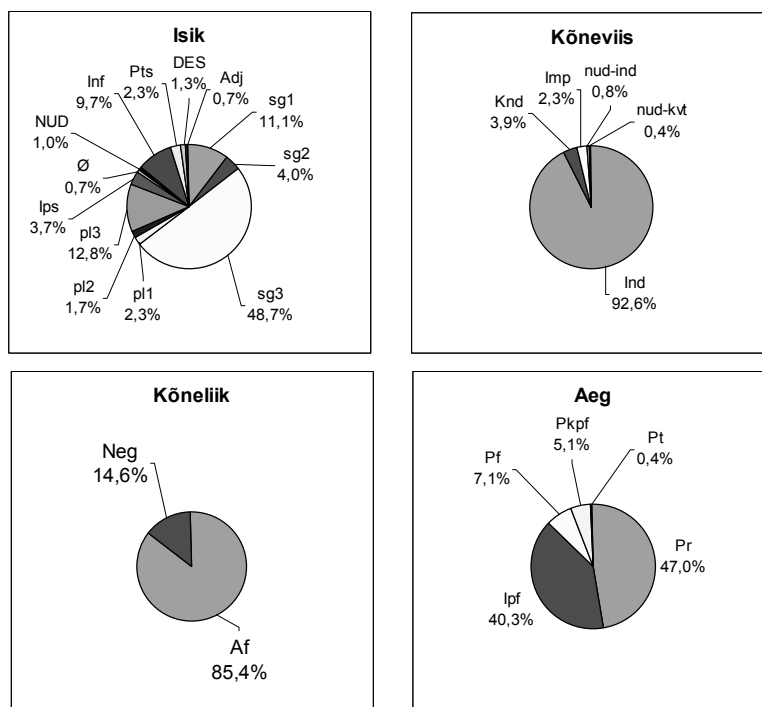
Predikaatverb on enamasti preesensi (119 näidet – AJA 68 / ILU 51) või imperfekti vormis (102 näidet – AJA 31 / ILU 71). Vähem on tarvitatud perfekti (18 näidet – AJA 11 / ILU 7; N689) ja pluskvamperfekti (13 näidet – AJA 1 / ILU 12; N690). Ilukirjanduskorpuses leidub ka 1 näide konditsionaali preteeritumist (N691).

- (689) AJA Kuna nõunik **on vaevunud** *sigade ette ehtsaid pärleid heitma*, tuleb tema sõnu korrata kirjaviisi muutmata:
- (690) ILU Antti oli sõitnud kuhugi Siberi kaugemasse soppi *matkama*; oma täpsemat marsruuti polnud tal kombeks teatada, ja vaevalt ta seda isegi alati ette teadis.
- (691) ILU Ta oli juhtunud heale inimesele, kes ilmselt **oleks valmis olnud** *teda rohkem aitama*, ent ta ei tohtinud headusele vastata halvaga, sest ta tooks naisele kaela ainult häda.

216 juhul (AJA 95 / ILU 121) on predikaatverb jaatav, 37 juhul (AJA 16 / ILU 21) eitav, nt

- (692) ILU Ükski teine naine **pole väärt** *mind kuulama!*

Kokkuvõtliku ülevaate liikumis-sobivuskonstruksioonis esinevate predikaatide vormistikust annab joonis 3.32.

Joonis 3.32. Predikaatverbi vormistik liikumis-sobivuskonstruksioonis

Vaatamata sellele, et võimalike predikaatverbide tähendusala on võrdlemisi lai, jääb konstruksioonis supiinitarindi abil väljendatud tegevuste hulk suhteliselt ühtseks: *ma*-tarind tähistab valdavalt agenttiivseid, aktiivset tegutsemist nõudvaid tegevusi, kusjuures ilukirjanduskorpuses on sagedasemad füüsilised (N693, N694) ja ajakirjanduskorpuses abstraktsemad tegevused (N695, N696).

- (693) ILU Karl **nõustus** *mamma Maigat linna transportima.*
- (694) ILU „Aitab küll, **mine** nüüd jälle teiste laste juurde *mängima,*” sõnas ta.
- (695) AJA Kui Eestis korraldataks heategevuslik kontsert kosovo-albaanlastest põgenike abistamiseks siis aja ja võimaluse olemasolu korral ma loomulikult **nõustuksin** *selles kaasa lööma.*
- (696) AJA Selline erakond, kes **läks** Riigikokku *pulli tegema,* väärrib tõepoolest karmi avalikku hukkamõistu.

Subjekt on lauses eksplitsiitselt olemas 196 juhul (AJA 86 / ILU 110), veel 38 lause puhul (AJA 13 / ILU 25) määratleb subjekti verbivorm. Kokku on seega grammatiliselt defineeritud subjekt lauses olemas 234 korral (AJA 99 / ILU

135), s.o 95,5% kõigist finiiitse predikaatverbiga konstruktsioonidest (v.a impersonaalse predikaadiga konstruktsioonid).

Subjektiks on enamasti substantiivifraas (228 näidet – AJA 93 / ILU 135), ajakirjanduskorpuses üksikjuhtudel ka kvantorifraas (4 näidet; N697) või adjektiivifraas (2 näidet; N698).

- (697) AJA *Mehelikku ilu **kogunes** imetlema umbes nelikümmend inimest*, enamik neist õrnemast soost.
- (698) AJA Pealegi **olid** Soome pahempoolsed valmis *asuma viimse võitluse teele* ja lõpptulemusena *taasühinema N. Venega*.

Kuna subjekt märgib konstruktsioonis supiinitarindi abil edasi antava tegevuse sooritajat ning supiinitarindi abil väljendatavad tegevused on enamasti agenttiivsed, siis on subjektina vormistatud tegutseja üldjuhul inimene (N699, N700) või inimrühm (N701).

- (699) ILU Ta oli käbe käima, käbiheina värvi – sinililla kirju sitsipluus ja kartulivartega värvitud pruun villane seelik seljas.
- (700) AJA Cofidise profimeeskonnas pedaaliv jalgrattur Janek Tombak on elukutseliste leeris veedetud kahe ja poole kuuga **õppinud** *koos kukkedega ärkama, kaks korda päevas lihaseid venitama ning senisele lahutamatuks kaaslasele juustuvaagnale truudust murdma*.
- (701) AJA Eelmisel kolmapäeval **kogunes** korralduskomitee *arutama äsjalõppenud mustapealisi päevi ning kaaluma, mis ja kuidas saab järgmisel aastal*.

Üksikutes subjektita lausetes on subjektisik enamasti kontekstist järeldatav, nt

- (702) ILU Lõi siis kuuehõlmad vaheliti ja **jooksis** *korda looma*.

Erandiks on mõned *kippuma*-predikaadiga laused, kus subjekti lisamine ei ole võimalik, nt

- (703) AJA Vahepeal, kui meie leht korra ei ilmunud, **kippus** *päris veriseks lahinguks minema*.

3.2.1.2. Kausatiivkonstruktsioon

Teise adverbiaalse supiinitarindiga konstruktsiooni predikaadiks on kausatiivverbid:

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<u>Objekt</u>	<i>v^{ma}</i>
TÄHENDUS	<u>põhjus</u>	PÕHJUSTAMA	<u>agent</u>	tegevus

Nt

- (704) ILU Ükskõik millises emotsionaalses palangus ei jätnud mind süütunne, et **sunnin** inimolendit *madalduma sellise puhtbioloogilise toiminguni.*

Predikaatverb võib olla nii kausatiivne kui ka kausatiiv-direktaalne, väljendades viimasel juhul siirmist, nt

- (705) ILU Liisa **viidi** sooja tuppa *põdema*, lambad toideti ära.

ma-infinitiivitarind toimib alati finaalse adverbiaalina, enamasti lisandub otstarbetähendusele ka kohatähendus. Supiinitarindi abil väljendatud tegevuse sooritaja ning ühtlasi isik, kellele predikaadi abil väljendatud kausatiivsus on suunatud, vormistatakse objektina, kausatiivsuse allikas subjektina.

Piir adverbiaalse supiinitarindiga kausatiivkonstruktsiooni ja liitpredikaadi koosseisu kuuluva supiinitarindiga kausatiivkonstruktsiooni (vt jaotis 3.2.2.3) vahel ei ole väga terav, vrd

- (706) ILU Tüdruk asetab õhtul aknalauale eseme, avab õhuluugi või **pane** ronitaime *looklema vasakult paremale*, tajub kummalisi, ent just siin kõige tõelisemaid suhteid, kui hommikul mööda aknaliiste üles roniv väänkasv on unustanud osa, mille tüdruk talle määras, ja ajab sassi kõikide teiste mängu. (kausatiiv-direktaalne *panema* + adverbiaalne *ma*-infitiiv)
- (707) ILU See **pani** silmad *vett jookksma*, puhastades sel viisil pead siseemisest mustusest. (kausatiivne ahelverb)
- (708) ILU Tal polnud suitsutundi ega söögipausi, püstijalu hammustas söögipala, vahetas uue abilise sae otsa ja **pani** sae jälle *liikuma*. (pigem kausatiiv-direktaalne *panema* + adverbiaalne *ma*-infitiiv?)

Adverbiaalse *ma*-infinitiivitarindiga kausatiivkonstruktsiooni näiteid leidis korpuses kokku 175 (AJA 88 / ILU 87).

Adverbiaalse supiinitarindiga kausatiivkonstruktsioon lõimub võrdlemisi sageli passiivikonstruktsiooniga, kus predikaatverbiga väljendatud tegevuse (kausatiivkonstruktsiooni puhul põhjustamistegevuse) patsient on tõstetud

subjekti positsiooni. Seda tuleb arvestada nii predikaadi grammatiliste kategooriate analüüsil (passiivil on omaette liitvormidest koosnev paradigma, vt Rajandi 1999 [1968]: 93) kui ka subjekti ja objekti semantika käsitlemisel, sest passiivikonstruktsioonis on grammatilise subjekti rollis patsient ning objekti positsioon konstruktsioonis on tühi:

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	V^{ma}
TÄHENDUS	<u>agent</u>	OLEMA PÕHJUSTATUD	<i>tegevus</i>

Nt

- (709) 6751 AJA Sellel alusel töölepingut lõpetades **on tööandja kohustatud järgima distsiplinaar karistuste määramiseks töötajate distsiplinaarvastutuse seadusega sätestatud korda.**

Predikaatverbidest esinesid konstruktsioonis sagedamini *sundima* (54 näidet – AJA 25 / ILU 29; N710), *kohustama* (16 näidet – AJA 14 / ILU 2; N711), *kutsuma* (16 näidet – AJA 12 / ILU 4; N712) ja *panema* (14 näidet – AJA 5 / ILU 9; N713).

- (710) ILU Mõni õnnestunud esinemine võis sundida Rellit mind korraks kohtlema kui mängumeest, koos pidutsedes võisin pälvida heatahtliku suhtumise kui banketibrigaadi liige, kuid järgmisel päeval oli kõik taas vanaviisi.
- (711) AJA Noteerimiskomisjon kohustas ASA Kindlustust avalikustama börsiteatena informatsioon AS Maakri Ehitusega seotud investeringute kohta.
- (712) AJA Läti valitsus keelas leinapäeval osaleda ministritel ja sõjaväelastel ning **kutsus Läti elanikke olema valvsad ja mitte alluma provokatsioonidele.**
- (713) ILU Kuidas mind seal lahti kooriti ja *sulama pandi* ja uimasena päikesest pleegitatud tuppa jäeti, polegi eriti oluline.

Passiivseid konstruktsioone oli kokku 30 (AJA 25 / ILU 5), neis esinesid predikaadina peamiselt *sundima* (14 näidet – AJA 10 / ILU 4; N714) ja *kohustama* (11 näidet – AJA 11 / ILU 0; N715)

- (714) ILU Õige mees peab ikka kõigepealt enda ja loomade ulualuse peale mõtlema, kui ta ei taha oma peret niisuguse katsumise sisse tuua nagu tema, Peeter, oli olnud sunnitud tegema.
- (715) AJA Importijad on kohustatud end registrisse võtma kuue kuu jooksul.

Aktiivis oli kausatiivverbi tarvitatud eeskätt ainsuse kolmandas pöördes (81 näidet – AJA 34 / ILU 47), võrdlemisi palju on ka impersonaalseid lauseid (23 näidet – AJA 10 / ILU 13). Mitmuse kolmandast pöördest leidis 8 näidet (AJA 2 / ILU 6; N716), ainsuse esimesest pöördest 4 näidet (AJA 0 / ILU 4; N717) ja mitmuse esimesest pöördest 2 näidet (AJA 0 / ILU 2; N718). Aktiivi ainsuse ja mitmuse teise pöörde näited puudusid.

- (716) ILU Mehed viskaside vildid vommile *kuivama* ja seadsid kasukad nagisse ritta.
- (717) ILU Hommikul **sundisin**, ilmselt teise, uue elu sisemisest vajadusest, end parki *jooksma*.
- (718) ILU Siis ühel pühapäeval, kui lapsevanemaid kodus ei olnud, hiivasime selle kassiauguga ukse metsa, **seadsime** ta neljakesi osmikule ette, ilusasti *sagarate ja pöörade peale käima*, lukku seal ees ei olnud, aga egas me seal ka miskit varandust hoidnud.

Passiivis domineeris samuti kolmas pööre: ainsuse kolmandas pöördes oli 17 näidet (AJA 15 / ILU 2) ja mitmuse kolmandas pöördes 5 näidet (AJA 4 / ILU 1; N719). 4 näitega (AJA 2 / ILU 2) oli esindatud ainsuse esimene pööre (N720) ja 2 näitega (AJA 2 / ILU 0) ainsuse teine pööre (N721). Aja- kirjanduskorpuses leidis ka 2 konstruktsiooni, kus predikaat oli passiivi impersonaali vormis (N722).

- (719) AJA Seaduse jõustumise ajal tegutsevad söötade tootjad ja tööt- lejad on kohustatud *saavutama riikliku tunnustatuse ühe aasta jooksul või siis lõpetama tegevuse*.
- (720) ILU Otsekohe tundub mulle, et väljendusin pisut valesti, oleksin vist pidanud ütleva „kui meie lahku läksime”, sest ka mina olin paratamatult **sunnitud** *kellestki lahku minema*.
- (721) AJA Eriti siis, kui **oled kohustatud** selle juures veel *head nägu tegema*.
- (722) AJA See olevat tekitanud Slovakkiale esiteks suurt majanduslikku kahju, sest **oldi sunnitud** *töid üksinda jätkama ning jõe sängi muutma*.

Teiste lausekonstruktsioonidega lõimudes esines kausatiivkonstruktsiooni predikaat ka *da*-infinitiivi vormis (17 näidet – AJA 15 / ILU 2; N723), partitiivi vormis (ajakirjanduskorpuses 4 näidet atribuudina ja ilukirjanduskorpuses 2 näidet lauselühendina; N724–N727) ning gerundiivi vormis (4 näidet ilukirjanduskorpuses, neist kahes lõimub gerundiivikonstruktsioon omakorda passiivikonstruktsiooniga; N728, N729).

- (723) AJA „See on selgelt üleskutse reformida seadust ja mitte kavatsus panna kätt oma elu külge või **sundida teisi tegema midagi, mis oleks seadusevastane.**”
- (724) AJA Vabadussamba juures ootas paarituhandelist leegionäride rongkäiku 20–30 meeleavaldajat, kes laulsid vene keeles „Buchenwaldi häirekella” ja lehvitasid miljonite fašismiohvrite mälestust au sees hoidma kutsuvat loosungit.
- (725) AJA *Projekteerimist ja ehitamist korraldama volitatud* firma EstcondeE projektijuhi Jüri Tallermo sõnul jääb hoone maht ja ülesanne enamvähem samaks, mõneti muutub planeering, kaalutakse eskalaatori ja panoraamlifti võimalust.
- (726) ILU Poja magama pannud, sirvis ta veel samal õhtul läbi kogu jurisprudentsi puutuva kirjanduse, lehitses seejärel kaua ülikooliaegseid konspekte ja helistas öösel viimases hädas oma kunagisele austajale, kes praegu mingis asutuses kaadritööd tegi ja kõige sõjaväeteenistusse puutuvaga hästi kursis oli.
- (727) ILU Tüdruk on unustanud pöörleva veskiratta ning fotopimikust väljuva naise; **kõidetuna** ennekoike *ära arvama möldrineiu varjatud mõtteid*, jääb tüdruk pildi ette seisma, ja äkki tundub olevat selles maalis tõeline tegevus ridade vahele peidetud allegooriaga, suurem sündmus, kui pintslil abil osavasti kujutatud sügismaastik, suhe, mida looduses ei eksisteeri, mida laseb paista uues valguses nüüd kustunud fotolamp ja esikusse jõudev tütarlast hõikava mehe hääl.
- (728) ILU Kõigepealt väljendaksin muidugi oma isiklikku kinnisideed, teisalt aga meenutaksin ühiskonnale kunagiste koolialmanahhide ja seega ka üldisemate mentaliteetide olemasolu ja lõpuks teeksin kolleeg Salurile meeldiva üllatuse, publitseerides samas ära tema noorpõlvejutu ja **sundides teda** koguni *meeldivat pisikest honorari vastu võtma*.
- (729) ILU Nad ekslesid sadamaümbruse tänavaterägastikus, **olles** aegajalt **sunnitud linna poole tagasi kõndima** ja nõnda *oma eesmärgist uuesti eemalduma*.

Kõneviisidest valitseb indikatiiv (144 näidet – AJA 68 / ILU 76), üksikjuhtudel on tarvitatud ka konditsionaali (4 näidet – AJA 3 / ILU 1), nt

- (730) AJA Raamatu koostajate soov on, et see julgustaks naist tundma oma keha, õhutaks end seestpoolt tundma õppima, usaldama aistinguid.

Predikaatverb on enamasti oleviku või lihtmineviku vormis: preesensi kasutusest leidis korpuses 70 näidet (AJA 45 / ILU 25), sh 21 näidet (AJA 19 / ILU 2) passiivi preesensist, ning imperfekti kasutusest 73 näidet (AJA 24 /

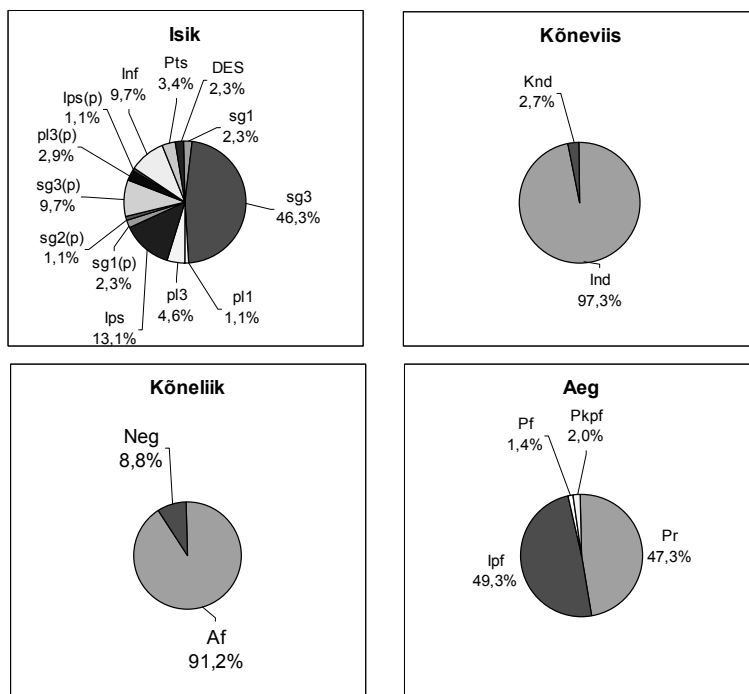
ILU 49), sh 8 näidet (AJA 6 / ILU 2) passiivi imperfektist. Perfekt esines 2 juhul ajakirjanduskorpuses (N731) ning pluskvamperfekt 3 juhul ilukirjanduskorpuses (N732), sh 1 näide passiivi pluskvamperfektist (vt N714).

- (731) AJA Ekspresident Sali Berisha opositsiooniline Demokraatlik Partei on albaanlasi kutsunud rahvahäätust boikoteerima, mis nende arvates tähendavat seda, et rahvas toetab nende ettepanekut korraldada ennetähtaegsed parlamendivalimised.
- (732) ILU Ta oli end liikuma sundinud, ta oli suundunud endiselt raudteest kaugemale, valides astumisel kohti, kust lumi oli juba ära sulanud, et ei jääks jälgi.

Kõneliigi kategoorias domineerib afirmatiiv (135 näidet – AJA 67 / ILU 68), negatiiv esines 13 näites (AJA 4 / ILU 9), nt

- (733) ILU Üks neist rääkis Lõuna-Aafrika neegrите raskest elust, nende võitlusest oma inimväärikuse eest, kahjuks oli stiil rabe, tõlge lohakas, raamat ei meelitanud lugema, küllap oli ta võõraks jäänud ka selle endisele omanikule.

Predikaadi vormistust kausatiivkonstruktsioonis illustreerib joonis 3.33.

Joonis 3.33. Predikaadi vormistik adverbiaalse supiinitarindiga kausatiivkonstruktsioonis

Supiinitarindi abil väljendatavad kauseeritud tegevused on väga mitmekesised, rohkem on näiteid abstraktsetest agenttiivsetest tegevustest (N734, N735, N736), ilukirjanduskorpuses ka füüsilistest tegevustest (N737).

- (734) AJA Normaalaeg lõppes 0:0, lisaaja viiendal minutil **viis** Fabrizio Ravanelli Middlesbrough' juhtima.
- (735) AJA Naine on aga **loodud** elu edasi viima, mitte ebamaiste eesmärkide poole püüdlema, vähemalt nii enamasti mõeldakse.
- (736) ILU Kui siis tõmbub morniks: talle meenub, kuidas ta viimati tundis pidevat alaväärsust, et teda ei võeta tõelise mehena, kes suudaks vähemalt iseennast ära toita, teda vaevas Anneli-kompleks, et varem või hiljem **sunnitakse** teda tasuvat töökohta otsima (hauakivid!) ja ta peab maalimisest loobuma.
- (737) ILU Nad aina silusid ja rõhusid mu salkus juukseid ludusse, ning kui jutt eriti põnevaks läks, **unustasidki** end pead masseerima, kuni ma käe alt tasakesi ära hiilisin.

Aktiivilausetes on subjekt eksplitsiitselt olemas 84 juhul (AJA 34 / ILU 50), lisaks määrab 7 juhul (AJA 1 / ILU 6) subjektisiku verbi esimese või teise pöörde vorm. Seega on subjekt grammatiliselt defineeritud kokku 91 juhul (AJA 35 / ILU 56), s.o 95,8% kõigist kausatiivsetest aktiivilausetest (v.a impersonaalsed laused). Subjektiks on kõigil juhtudel substantiivifraas.

Põhjustajat märkiv subjekt on aktiivilausetes enamasti inimene (N738), inimeste rühm (N739) või inimrühmana käsitatav institutsioon (N740), kuid tegevuse ajendajaks võib olla ka mõni nähtus, sündmus, dokument vm (N741–N743).

- (738) ILU Nüüd **mõtles** mees Gudruni kaldale ootama.
- (739) AJA Tänapäeva poisid juhivad oma sõidukeid puldiga ja tüdrukud **saadavad** oma nukud lennukiga Bahama Beachile suvitama.
- (740) AJA Estonia talveaed **kutsub** ööbikute laulu kuulama
- (741) ILU Kes võiks seppa sundida? Aga himu **kisub** hulkuma, öö **õhutab** mõtteid uitama.
- (742) AJA Neljapäeva pisisündmused **sunnivad** Kalade-inimest oma võimalustest kinni haarama.
- (743) AJA Leping **kohustab** õiguste teostamist lepingu kehtivuse ajal teistele mitte loovutama.

Vähestes subjektita aktiivilausetes on subjektisik kergesti kontekstist järeldatav, nt

- (744) ILU Otsis ajalehega kaetud riulilt kipaka kausi ja **tõstis** kulbiga supi jahtuma.

Objekt ehk supiinitarindi abil väljendatud tegevuse sooritaja on aktiivilauses eksplitsiitsena esindatud 90 korral (AJA 37 / ILU 53), s.o 76,3% kõigist aktiivilausetest. Seejuures on 55 juhul (AJA 26 / ILU 29) tegu partsiaalobjektiga (N745) ja 35 juhul (AJA 11 / ILU 24) totaalobjektiga (N746, N747).

- (745) ILU Minu kõige viimane kohtumine leidis aset suvise kapsapõllu ääres, kuhu vanamutt kutsus mind jäneseid vaatama.
- (746) AJA „Seda võetakse laenuks peamiselt baastelgiks, näiteks ehitusele, kuhu firma paneb oma töötajad ööbima,” rääkis osauhingu Matkasport juhatuse esimees Tarmo Mere.
- (747) ILU Mees vaatas pahaselt naise poole ja **lückas ta** lausa toorelt enese ees *katedraalist eemale kõndima*.

Objekt tähistab enamikul juhtudel inimest (N748), üksikjuhtudel on supiinitarindi abil väljendatud tegevuse sooritaja või seisundis olija ka elutu (N749, N750).

- (748) AJA Tõenäoliselt **innustab raamat lapsi proovima ka mänguasjade isetegemist ja tundma sellest loomisrõõmu, mis tänapäeva tarbijaihiskonnas võib kergesti ununeda**.
- (749) ILU Ise **ta** ergutas proovima ühte ja teist, juhtis lauasolijate tähelepanu mõne roa iseärasustele, **saatis** värisevi käsi hiiglaslikke salatikausse ringi käima ning kinnitas muu hulgas mitu korda, et tema vist joob end täna täitsa täis.
- (750) ILU Selle esimese suvega tegime valmis lillepeenrad ja muruplatsi koos paelahmakatest kõnniteega, mille äärde **panime kasvama põõsad**.

Kui aktiivilauses objekt puudub, on see enamasti järeldatav kontekstist (N751), kuid paljudel juhtudel jääb objekti sisu siiski ebamääraseks (N752). Mõnel juhul kehtib väide üldisikulisena (N753).

- (751) ILU Kui Jüri sai näha nende taha, avanes ta ees uute mägede panoraam ja see sundis ikka *edasi minema*.
- (752) AJA Venemaa kutsub karistama Eestis natse
- (753) ILU Selline valu ehk kalgistabki inimloomust, **sunnib enesesse süüvima** ning muutub lõpuks trotsiks kõige ümbritseva suhtes?

Mitteimpersonaalsetes passiivilausetes on subjekt alati kas lauses eksplitsiitsena olemas (24 näidet – AJA 20 / ILU 4) või järeldub verbi esimese või teise isiku vormist (4 näidet – AJA 3 / ILU 1). Kõigis näidetes oli subjektiks substantiivfraas. Kuna semantiline objekt on tõstetud grammatilise subjekti rolli, siis grammatiline objekt passiivilausetest puudub.

Kuna passiivilausestes esinevad predikaatidena peaaegu kõigil juhtudel verbid *sundima* ja *kohustama*, siis kirjeldab passiivikonstruktsioonide semantiline analüüs eelkõige nende kahe verbi argumente.

Subjekti positsiooni tõstetud kohustatuse agent on kõigil juhtudel inimene (N754) või inimrühmana tõlgendatud organisatsioon (N755).

- (754) AJA Süüteo eest töölepingut lõpetades **ei ole tööandja kohustatud töötajale sellest ette teatama ega hüvitust maksma.**
- (755) AJA Saksamaal alles mullu üldvalimistel võitnud kantsler Gerhard Schröderi juhitud sotsiaaldemokraatlik partei oli sunnitud tunnistama kristlike demokraatide suurvõitu – viimased said 48 protsenti häältest valitsuspartei 31 vastu.

Kui predikaatverb ei väljenda kohustatuse/sunnituse tähendust, võib subjekt tähistada ka elutut eset, nt

- (756) ILU Rist on tõstetud diagonaali pidi toetuma avatud väravale, mille sihis mõned meetrid eemal leinakaskedega ääristatud teest künnab mees hobusega põldu, tema taga liiguvad aeglaselt pilved.

Lausest välja tõrjutud kausaalsuse (kohustuse/sunni) allikas jääb ebamääraseks (N757–N759).

- (757) AJA Eriti siis, kui **oled kohustatud** selle juures veel *head nägu tegema*.
- (758) AJA Filmistuudio 20th Century Fox hakkab filmima muusikali „Kuningas ja mina”, kuid **on sunnitud** loobuma võtetest otseses sündmuspaigas *Tais*.
- (759) ILU Inimesed, kes on sunnitud iga päev *kaheksa tundi koos veetma*, õpivad üksteise mõtteid lugema.

3.2.1.3. Kokkuvõte

Adverbiaalsena väljendab supiin eesti keeles eeskätt finaalsust, millele liitub sageli direktsionaalne tähendus.

Adverbiaali rolli esines *ma*-infinitiivitarind korpusel kahes konstruktsioonis: liikumis-sobivuskonstruktsioonis ja kausatiivkonstruktsioonis, kusjuures esimene neist on korpusel esindatud mõnevõrra sagedamini.

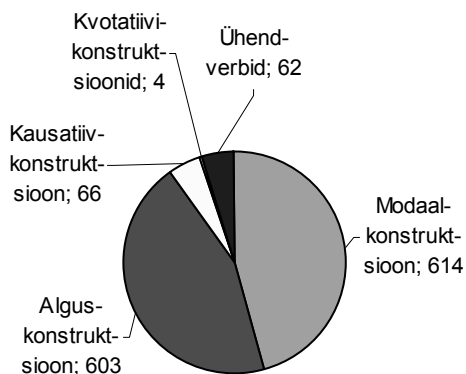
Liikumise-sobivuskonstruktsioonis on predikaadi esmane funktsioon väljendada subjektsiliku liikumist eesmärgiga sooritada *ma*-infinitiivitarindi abil väljendatud tegevus. Konstruktsiooniga lõimuda võivate predikaatide tähendusväli on siiski võrdlemisi lai: predikaadiks võivad olla ka verbid, mis väljendavad näiteks subjektsiliku sobivust infiniititarindiga märgitud tegevuse soorita-

miseks, seda, et agendil on võimalik infiniitarindi abil väljendatud tegevust sooritada, agendi sattumist infiniitarindi abil väljendatud tegevusse jm.

Kausatiivkonstruktsioonis väljendab predikaat infiniititarindiga väljendatud tegevuse põhjustamist subjektsisiku poolt. Tegevuse sooritaja vormistatakse lauses objektina.

3.2.2. *ma*-infinitiiv liitpredikaadi koosseisus

Liitpredikaadi liikmena esines *ma*-infinitiiv korpustes kokku 1349 juhul (AJA 548 / ILU 801). Domineerivad supiini kasutused koos *pidama*-verbiga modaalstruktsiooni koosseisus ning koos faasiverbiga (eelkõige *hakkama*) tegevuse algust väljendavates ahelverbides. Lisaks neile konstruktsioonidele esineb supiinivormi sisaldav liitpredikaat veel kausatiivkonstruktsioonis ja kvotatiivkonstruktsioonides, samuti toimib supiinivorm liitpredikaadi infiniitse osana mõningates ühendverbides, vt joonis 3.34.

Joonis 3.34. *ma*-infinitiivi esinemus liitpredikaadi koosseisus

3.2.2.1. Modaalstruktsioon

Koos modaalverbiga *pidama* oli supiini korpustes tarvitatud 614 juhul (AJA 274 / ILU 340):

VORM	PIDAMA	V^{ma}
TÄHENDUS	VAJALIKKUS	tegevus
	} Pred	

Nt

(760) ILU Vaat, mida **pidin kuulma!**

Nagu *da*-infinitiivi puhul lõimub modaalselt ahelverbi sisaldav konstruktsioon teiste lausekonstruktsioonidega, ilma et viimaste struktuur muutuks. Nt

- (761) ILU Ta võis olla Toomaga ühealine, aga paistis vanem, võib-olla sellepärast, et oli pikem, tüsedam ja kandilisem, võib-olla sellepärast, et oli elus rohkem valu ja vatti saanud; – läksid järve vaatama: kalapüüdmiseks polnud neil püsivust, aga minul **pidi olema** söögivalmistamiseks püsivust; õnn, et vanamees oli just eelmisel õhtul kala saanud; praadisin kala ja keetsin kartuleid juurde; imelik, et kõik on nii selgesti meelde jäänud – see, et pliit ei tahtnud tõmmata, see, et kartulid kippusid katki keema, see, et miskipärast mõtlesin ma: kuskohalt vend Robi välja tõmbas ja seegi, kuidas Joorik ütles: „Sul nüüd mees majas kas ajutiselt või pikema aja peale planeeritud?”
- (762) AJA Bakalaureusekraadiga jurist **peaks** Kerttust **saama** aastal 2000.²⁷

Siiski vormistatakse ka modaalses *pidama*-konstruktsioonis supiini abil väljendatud tegevuse sooritaja lauses enamasti subjektina ning järgnevas analüüsis käsitletakse seetõttu ka näitelausete subjekti vormi ja sisu (subjekt on edaspidi näidetes alljoonduse abil esile tõstetud).

Modaalkonstruktsioonist ei ole lahutatud *pidama*-ühendi niisuguseid olevikulise tähendusega kvotatiivseid tarvitusi, kus abiverb on lihtmineviku vormis ja konstruktsioon ei eristu vormi poolest modaalkonstruktsioonist, nt

- (763) ILU Leida seletust mööda oli Vahesalu naine jälle läinud haua peale lilli viima, olid olnud hirmus ilusad valged lilled, gladiolus **pidi** nende nimi **olema**.

Eraldamata jätmise põhjuseks on see, et paljudel juhtudel ei ole võimalik üheselt otsustada, kas *pidama*-verbi kasutus on modaalne või kvotatiivne, isegi kui analüüsil arvestada ühest lausest pikemat konteksti, nt

- (764) AJA Nagu leppe reega jõuab kääriv Eesti TV taas hapukurgihooajale. Selle kujukas tõend on pühapäeval eetris olnud muusikasaade, mida annotatsioonis oli tutvustatud populaarse „Seitsme vappra” viieaastase tegutsemise väärilise tähistajana. Paraku aga osutus saade, mis **pidi taastama** muusikasarja tippheetki, suviselt magedaks ja laisaks. Selle asemel, et pakkuda vaatajale asjakohast show’d või sisukat intervjuusaadet, mis väärinuks Mihkel Raua viie aasta pingutust, läks ilma igasuguse sissejuhatusega käima videolint juba ununeda jõudnud lauludega. Tulemus oli identne

²⁷ Elatiivse muutujaga muutumiskonstruktsiooni on kirjeldanud nt Pajusalu jt 2004: 43.

kaheksakümnendatel aastatel salvestatud ETV „Kontakti” ja „Oma asja lauludega”, ainuke erinevus on selles, et nood tunduvad ajalise distantsi tõttu põnevamad. „Vapratest vapramad” avasaade mõjus seevastu tüütult.

pidama-verbi kvotatiivsete kasutuste hulk on siiski väike ega ületa olenemata tõlgendusest kümnekonda näidet.

Modaalverb *pidama* esineb valdavalt ainsuse kolmanda isiku vormis (395 näidet – AJA 191 / ILU 204). Võrdlemisi sage on ka mitmuse kolmas pööre (87 näidet – AJA 50 / ILU 37) ning ilukirjandustekstides ainsuse esimene pööre (kokku 72 näidet – AJA 7 / ILU 65). Muudest pööretest on näiteid vähem: mitmuse esimesest pöördest 27 näidet (AJA 18 / ILU 9; N765), ainsuse teisest pöördest 13 näidet (AJA 4 / ILU 9; N766) ja mitmuse teisest pöördest 4 näidet (AJA 0 / ILU 4; N767).

- (765) AJA Taastuvenergiat **peaksime** Euroopa keskkonнаруumi sobituses umbes 4,4 korda rohkem **kasutama**.
- (766) ILU Ometi **pead sa** oma vaimsusega kõvasti **silma torkama**.
- (767) ILU **Te peate** viivitamatult koos lastega puu otsa **ronima**.

15 lause puhul (AJA 4 / ILU 11) ei ole verbi isikuvormi võimalik formaalselt määratleda, ehkki subjekt võib mõnel juhul selguda kontekstist, nt

- (768) AJA Samas **ei peaks** Schaperi estofiilsust liigerilise kultuuri-phenomenina **üle tähtsustama**: elas kirjanik ju kümme aastat siin, ning et see periood ka tema loomingus kajastub, polegi ehk nii imelik.
- (769) ILU Võib-olla **oleks pidanud haarama** lakast, aga nii tundus julgem.

Ühel juhul on *pidama*-verb *nud*-partitsiibi vormis, viidates lihtminevikulises jaatava sisuga *eks*-konstruktsioonis ainsuse kolmandale isikule:

- (770) ILU Mees haaras neiu kaenlasse ja lohutas: „**Eks see pidanudki** nii **minema**, oled ju minuga käima peal.

Erinevalt modaalsetest *võima*-, *saama*- ja *tohtima*-verbist ei ole modaalset *pidama*-verbi võimalik impersonaliseerida (vt ka Torn-Leesik 2007: 184).

Kõneviisidest on esindatud vaid indikatiiv (406 näidet – AJA 162 / ILU 244) ja konditsionaal (208 näidet – AJA 112 / ILU 96), kusjuures konditsionaali esinemissagedus on võrreldes enamiku teiste infinitiiviga konstruktsioonidega märkimisväärselt suur. See on kergesti seletatav konditsionaali olevikuvormi pehmenitava mõjuga modaalstruktsiooniga väljendatavale vajalikkushinnangule (vt ka nt Pajusalu, R., Pajusalu, K. 2005: 76), nt

- (771) AJA „Vallandamisvestlus peaks olema tõesti kahepoolne,” jagab Viies näpunäiteid.

Minevikulised konditsionaalivormid on kasutusel eeskätt ilukirjandustekstides, osutades kõneleja hinnangul vajalikele, ent toimumata jäänud sündmustele, nt

- (772) ILU Nüüd oleks see talle aga väike olnud, ta oleks pidanud selle mulle **andma**.

pidama-verbi imperatiivi- ja jussiiivormide puudumine on pragmaatiliselt loomulik, modaalse kvotatiivivormilise *pidama*-verbi puudumist põhjustab ilmselt samas vormis *pidama*-verbi tarvitus kaudsust väljendava abiverbina (vt jaotis 3.2.2.2), mille tõttu kvotatiivse *pidama*-verbi modaaltähendus taandub.

Aegadest domineerib preesens (433 näidet – AJA 242 / ILU 191), imperfekti vormis on verb 142 näites (AJA 26 / ILU 116; N773), lisaks kannab lihtmineviku tähendust ka predikaadina esinev *pidanud*-konstruktsioon, vt N770. Konditsionaali preteeritumist on näiteid rohkem ilukirjanduses (kokku 37 näidet – AJA 5 / ILU 32; N774), perfektist leidub üks näide ajakirjanduskorpuses (N775) ja pluskvamperfektist üks näide ilukirjanduskorpuses (N776).

- (773) ILU Ta jalad olid kangeks jäänud, kui ta kuivale tagasi jõudis, nii et **pidi** neid kivil istudes kätega **hõõruma**, enne kui sokid ja saapad uuesti peale tõmbas.
- (774) ILU Tema arvates **pidanuks** Merehunt päevast päeva ainult tööd **rügama** ja ametiredelil **ülespoole trügima**, mitte iga vaba minutit järve peal veetma – justkui kaluritööst veel vähe oleks! –, vaid kopsima-remontima-korrastama, autoraha koguma ja suvilat ehitama.
- (775) AJA „Nad räägivad, et saavad reisiselt palju kogemusi ja infot ning **on** kalakvootide pärast palju **vaidlema pidanud**,” tõdes kapitali nõukogu liige Jalakas.
- (776) ILU Hiljem, kesköö paiku **oli mees** veel korraks **välja pidanud minema**, et läbisõitva rongiga kiri ära saata.

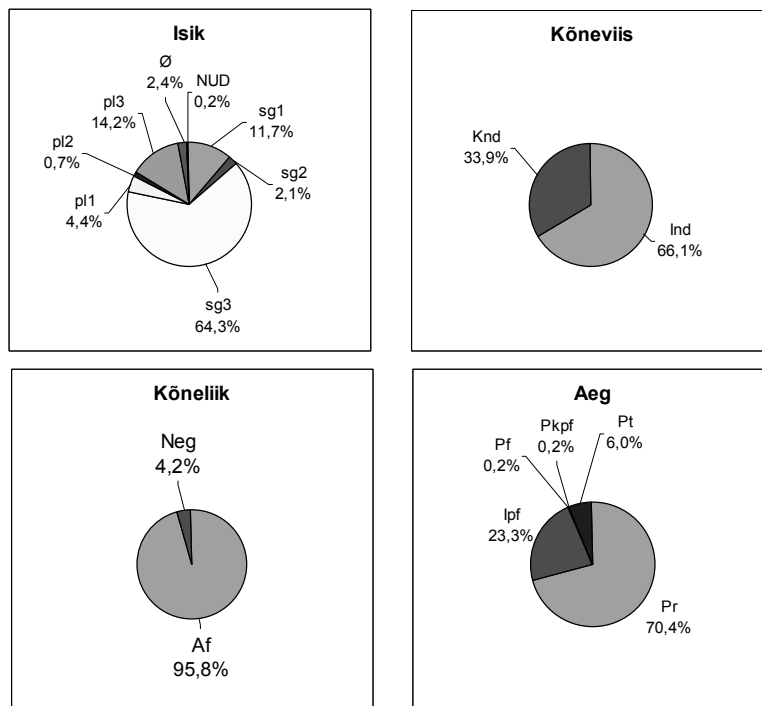
588 näidet (AJA 262 / ILU 326) on jaatavad, eitatud *pidama*-verbi sisaldab vaid 26 näidet (AJA 12 / ILU 14), nt

- (777) ILU Mõtlesin vaid, millal ükskord tuleb see aeg, kui midagi ei ole kaelas, kui midagi **ei pea tegema**, kellelegi ei ole võlgu, keegi ei käi mulle närvidele, miski ei näri mu südant, kui võin rahus elada.

Eituse mõjusfääri jääb sellisel juhul modaalverb, mitte lause propositsiooniline sisu – tegemist on n-ö välise eitusega (vt van der Auwera 2000: 24). Lause

propositsioonilise sisu eitust ehk sisemist eitust esineb vaid üksikutel juhtudel (vt N768).

Kokkuvõtliku ülevaate modaalse *pidama*-verbi vormistikust annab joonis 3.35.

Joonis 3.35. *pidama*-verbi vormistik modaalkonstruksioonis

pidama-verbi abil väljendatakse supiinitarindiga tähistatava tegevuse vajalikkust, kusjuures vajalikkus võib olla nii osalejasisene, mittedeontiline osalejaväline, deontiline kui ka episteemiline (Kehayov, Torn (ilmumas); Erelt 2001). Lisaks on *pidama*-tarindil ka mõned postmodaalsed tähendused (Erelt 2001: 12–17), neist kvotatiivse kasutuse näiteid on esitatud käesolevas jaotises eespool ning jaotises 3.2.2.2, avertiivi kohta morfoloogiliselt ühestatud korpus näiteid ei leidunud.

Korpusest ilmneb, et *pidama*-verbi keskne modaalne funktsioon on mitte-episteemilise osalejavälise modaaluse väljendamine. Seejuures esineb peaaegu võrdselt nii mittedeontilisi, asjaolude paratamatusest tingitud vajalikkusele osutavaid kasutusi (N778, N779) kui ka deontilisi kasutusi (N780).

(778) ILU „Nii **peabki olema**,” lausus Relli õpetlikult, „mina ostan veel paar autot, enne kui sina ostma hakkad.”

- (779) AJA Nii Berlusconi kui ka peaminister Massimo D'Alema juhitavad ekskommunistid **pidid** aga siiski **loovutama** hääli võrreldes viie aasta taguste eelmiste eurovalimistega.
- (780) ILU Kuuendal novembril, kui oli lühendatud tööpäev, tuli postiga käskkiri minu vallandamise kohta – ühes ümbrikus direktori meeldetuletusega, et kõigil asutusele kuuluvatel majadel **peavad olema riigilipud heisatud ja õigeaegselt maha võetud** vastavalt täitevkomitee määrusele, ja et selle täitmist kontrollitakse ja mittetäitjad saavad karistatud.

Väga sageli jääb aga deontilise/mittedeontilise eristus selgusetuks, nt

- (781) AJA Nad **peavad** kõigega **hakkama saama**.”
- (782) AJA Toidu suhtes **peab** siis **olema** valivam – pipardatud ja soolaseid toite tuleks vältida.

Osalejasisese mitteepisteemilise modaalsuse väljendamiseks kasutatakse *pidama*-verbi harvem, nt

- (783) ILU Kui metsa vari ära lõppes, hakkas päike soojendama ja soojendas nii mõnusalt ning pealetükkivalt, et ma **pidin ütleva**: „Ema, istume natuke!”

Ka selle üle, kas tegemist on osalejasisese või osalejavälise mitteepisteemilise modaalsusega, ei ole alati võimalik üheselt otsustada, nt

- (784) ILU Tunnen, et minu lahutatud Anderkop mõtleb minule; pole pääsu, **pean** omakorda temale **mõtleva**.

Episteemilisi näiteid on vähe ja need ei eristu enamasti kindlalt mitteepisteemilistest kasutustest, nt

- (785) ILU Kuid nüüd **pidin** küll juba äärmisel piiril **väljas olema**, kui isegi Helena hommikune telefoniudis mind ükskõikseks jättis.
- (786) AJA Teie kirjast võib aru saada, et olete aiandusühistu liige, sest põhimõtteliselt **peaksid kõik endised aianduskooperatiivid olema registreeritud** ühistutena mittetulundusühingute registris.
- (787) AJA Edasi **peaks Venemaa** tema sõnul **mängima** olulist rolli ka rahvusvahelise rahuvalvejõu koosseisus.

Modaalverb on episteemilist tõlgendust võimaldavates lausetes sageli konditsionaalivormis.

pidama-konstruktsioonis oleval *ma*-infinitiivi vormis verbil on olemas nii tegumoe- kui ka ajavastandused. EKG (1993: 259) osutab neile vastandustele

küll vaid kvotatiivses tähenduses *pidama*-konstruktsiooni puhul, ent samasugused vastandused on võimalikud ja esinevadki korpuses ka modaalse *pidama*-konstruktsiooni puhul. Nii leidis analüüsitud materjalis 4 näidet (AJA 3 / ILU 1) modaalse *pidama*-verbiga seonduvast oleviku impersonaalis supiini- vormist (N788, N789), ilukirjanduskorpuses 2 näidet mineviku personaalsest supiini- vormist (N790) ja kokku 6 näidet (AJA 3 / ILU 3) mineviku impersonaalsest või passiivsest supiini- vormist (N791).

- (788) ILU Teda oli ju rängalt solvatud ja ta oli vastanud võib-olla ainult veidi teravalt: kas tõesti **pidi** sellepärast **kaldutama** äärmustesse?
- (789) AJA NATO on reserveerinud õiguse kasutada mis tahes konfliktis esimesena tuumarelvaga abi, kriitikute sõnul aga **peaks võetama** hoopis seisukoht, et tuumarelvaga vastatakse vaid tuumarünna- kule.
- (790) ILU Kas te teate, et täna kell kaksteist **peavad kõik kuldnokad olema ära lennanud**?
- (791) ILU Aga ta **oleks** ka juba ammu **koristatud pidanud olema**.

Supiinitarindi abil väljendatud tegevuste puhul on tähelepanuväärne see, et agenttiivseid, aktiivseid tegevusi leidub harva (N792, N793), sh füüsilist tegutsemist märkivaid verbe esineb vaid üksikjuhtudel (N794).

- (792) ILU Keegi meist **peab sõna võtma**.”
- (793) AJA „Henri peab minuga **abielluma**.”
- (794) ILU Mees haaras tal hoolimatult käsivarrest, lausus paar ette- heitvat sõna ja tõmbas naise endaga kaasa, nii et see komistades talle järele **pidi jooksuma**.

Märksa enam on juhtumeid, kus supiinitarindiga väljendatakse näiteks seisundit (N795, N796), eksistentsi (N797), emotsioone (N798, N799) või muid mitte- agenttiivseid situatsioone.

- (795) AJA „Kas Eesti soovib luua suursaadiku institutsiooni, **peab selge olema** hiljemalt oktoobri keskpaiku, et suursaadik jõuaks ametisse asuda novembrist,” nentis delegatsiooni juht.
- (796) AJA Ent Albaania peaminister Pandell Majko ütles eile, et Vene rahuvalvajatel Kosovos ei saa lasta tegutseda eraldi ja et nad **peavad alluma** Euroopa juhtimisele.
- (797) AJA „Aga meil **peavad olema selged projektid ja kontrollmehha- nismid**,” sõnas Järvan.
- (798) ILU Seda oli ilus kuulata, midagi jahedat ronis krae vahelt sisse ja sa tundsid äkki, et kõik, ka kõige tavalisem, on nutmiseni kallid, et kõigest **peab kinni hoidma**, kõike **armastama**.

- (799) ILU Et ei peaks kedagi ootama, et **ei peaks kartma** lukuauku torgatud snepervõtme kriginat, et ei peaks värisema inetuid sõnu ette aimates.

Mitteepisteemilistes näidetes on sellistel juhtudel modaalsuse tegelik agent sageli varjatud – eksplitsiitselt väljendatakse vaid soovivat seisundit, selle seisundi saavutamiseks vajalik tegevus järeldeb implitsiitselt (nt keegi peab vastu võtma otsuse suursaadiku institutsiooni loomise või loomata jätmise kohta või rajama projektid ja kontrollimehhanismid). Niisugust nähtust esineb ka teistes maailma keeltes (Heine 1995: 27). Modaalset *pidama-* ja *tulema-*konstruktsiooni võrreldes on väidetud, et *tulema-*konstruktsiooni kasutatakse eeskätt siis, kui soovitakse hoiduda konkreetset tegutsejat nimetamast (Nurmi 1991: 738). Korpusematerjali põhjal näib, et tegutseja nimetamist välditakse väga sageli ka *pidama-*konstruktsiooni puhul: modaalhinnang omistatakse mitteagentiivsele soovsituatsioonile ning eksplitsiitne viide reaalsele tegevusele ja selle sooritaja(te)le puudub. Katrin Mandra on uurinud deontilist modaalsust poliitikute arvamuskirjeldustest ja ka tema materjalist ilmneb, et grammatiline subjekt on *pidama-*konstruktsioonis vähemalt neljandikul juhtudest elutu või indefiniitne (Mandra 2008: 188), lisanduvad veel need „kollektiivse agendiga” juhtumid, kus subjekt on tegelikult kogeja, patsiendi vm passiivses rollis, nt

- (800) Ühiskond ei pea selle tõttu kannatama. (Mandra 2008: 185)

Kui supiintarind väljendab emotsiooni, omistatakse agendile emotsiooni kontrollimise võime (vt N798).

Subjekt on lauses eksplitsiitselt esindatud 483 juhul (AJA 228 / ILU 255), lisaks piiritleb 50 lauses (AJA 21 / ILU 29) subjekti esimese või teise isikuna *pidama-*verbi vorm. Seega on subjekt grammatiliselt määratletud kokku 533 juhul (AJA 249 / ILU 284), s.o 86,8% kõigist modaalsetest *pidama-*konstruktsioonidest.

Subjektiks on valdavalt substantiivifraas (471 näidet – AJA 220 / ILU 251), harvem kvantorifraas (6 näidet – AJA 4 / ILU 2; N801) või kõrvallause (5 näidet – AJA 3 / ILU 2; N802), ajakirjanduskorpuses 1 juhul ka *da-*infinitiiv (N803)

- (801) ILU Kolm käealust pidid mõistma, et nüüd ollakse siin eelkõige selleks, et täpselt kõõgiabilise kohuseid täita ja õigel ajal sööma tulla.
- (802) AJA Kes tahab kümnevõistluses igalt alalt vähemasti ühe punkti saada, peab saavutama järgmised tagajärjed: 100 m 17,83; kaugushüpe 2.25; kuulitõuge 1.53; kõrgushüpe 0.77; 400 m 81,21; 110 m tkj 28,09; kettaheide 4,10; teivashüpe 1.03; odavise 7.12; 1500 m 7.54, 11.

- (803) AJA Kas inimesi posijate eest kaitsta **peaks olema** ka riigi kohustus?

Subjekti rollis on enamasti isik, isikute rühm või isikute rühmana käsitatav institutsioon, nt

- (804) ILU Noh, näiteks: mullu juulist saadik **peavad riigiametnikud tervitama** „saksa tervitusega”.
- (805) AJA Katlamaja **pidi** omadega väljatulemiseks hinda pidevalt **tõstma**.

Episteemilise tõlgendusega lausete puhul on ilmne, et subjektiks võib olla ka elutu objekt (N806, N807), kuid mitteepisteemilistes lausetes on samuti sageli subjektiks elutu objekt märkiv fraas (N808).

- (806) AJA Palgasuurendamisteema tõstatamine **peaks kujunema** tulemuslikuks, kuna Sul on võime ka keerulises olukorras meeldivaks ja mahedaks jääda.
- (807) AJA Kui väljendad end selgelt ja konkreetselt, **peaks teiste abivalmidus ja vastutulelikkus ületama** kõik Sinu ootused.
- (808) ILU Niina määras korrapidamisjärjekorrad ja kohustused köögis, teatas, millal **peab tui** pliidi all **olema**, millal jääd sulatada, millal lauda istuda.

Sel juhul on modaalsuse tegelik agent varjatud (vt eestpoolt). Modaalsuse tegeliku agendi varjamine on võimalik ka elusa subjektiga lausetes, nt

- (809) AJA „Euroopa maksumaksja **peab teadma**, et raha läheb õigesse kohta.”

Kui subjekt lausest puudub, võib selle põhjuseks olla esmalt asjaolu, et modaalkonstruksioon lõimub mõne niisuguse lausekonstruktsiooniga, mis ei eelda subjekti olemasolu (vt N778).

Enamasti eeldab lausemall siiski subjekti olemasolu. Sageli on niisugustel juhtudel subjekt konteksti põhjal juurde mõeldav (N810). Selgelt üldisikulisi väiteid on vähe (N811), rohkem esineb lauseid, kus subjektisik jääb lihtsalt konkretiseerimata (N812) või on koguni raske otsustada, kas lauset tuleks tõlgendada üldisikulise või konkretiseerimata subjektiga väitena (N813)

- (810) ILU Sellest pole midagi, et **pidi** käiseid jupp maad **üles keerama**; muidu poleks tüdruku käed neist välja ulatunud.
- (811) AJA Pigem **peaks** alternatiivideks **nimetama** mürke täis rohtusid ja süste meie kehasse.

- (812) ILU Õhtul, kui ema peerutule süütas ning selle valgus Maarja juuksed läikima pani, lausus perenaine pojale: „Ta juuksed **peaks maha lõikama**.
- (813) AJA Neile on dollari kurss just nagu loodusnähtus, millega **peab arvestama** samamoodi nagu näiteks külma või tuulega.

3.2.2.2. Kvotatiivikonstruktsioonid

Modaalsest *pidama*-konstruktsioonist eristub finiiitverbi vormi poolest kaks kaudsust väljendavat *pidama*-konstruktsiooni: kui *pidama*-verb on kvotatiivi või *da*-infinitiivi vormis, puudub lausel modaalne tõlgendus ning konstruktsiooni käsitatakse evidentsiaalsena. Konstruktsioone iseloomustavad järgmised skeemid:

VORM	<u>Subjekt</u>	PIDAVAT	V^{ma}
TÄHENDUS	<u>agent</u>	EVIDENTSIAALSUS	tegevus

Nt

- (814) AJA Kõik kõvemad mehed **pidavat** lihaseid **venitama**, kuhu minagi pääsen.”
- (815) AJA Väliselt lahenduselt meenutas „Proovireisija” pisut lätlase Alvis Hermanise „Kajakat” (lavastus **pidavat** aprillis ka Eestisse **tulema**?) – vormipeenuselt ja sisutühjuselt.
- (816) AJA Viinapoelt **pidavat** rohkem renti **saama** kui raamatupoelt, ütles endine aselinnapea Mait Metsamaa volikogu kultuuri- ja hariduskomisjoni ees.

VORM	<u>Subjekt</u>	PIDADA	V^{ma}
TÄHENDUS	<u>agent</u>	EVIDENTSIAALSUS	tegevus

Nt

- (817) ILU Nõstekivi Tehvani keel oli otsekui tabalukku pandud, aga õllerokane mõte liikus tiidsalt: „Ju ma nüüd õkva rahapaja juurde juhtusin, ehk küll kullavahid **pidada** ikka hallid vanamehed või kabjakandjad **olema**.

Kvotatiivsest *pidavat*-konstruktsioonist leidis 3 näidet ajakirjanduskorpuses ja *pidada*-konstruktsioonist 1 näide ilukirjanduskorpuses.

3.2.2.3. Alguskonstruktsioon

Koos faasiverbiga moodustab *ma*-infinitiiv tegevuse algust märkiva konstruktsiooni:

VORM	V₁	V₂^{ma}
TÄHENDUS	algus	tegevus

Nt

- (818) ILU Talle määrati administratiivkaristus, mind aga **hakati solgutama** prokuratuuri vahet.
 (819) ILU Kus **kukkus** rahva seas äkki löömamängu **mängima!**

Lisaks alguse tähendusele võib predikaat konstruktsioonis väljendada ka tulevikulisust, nt

- (820) AJA Tähelepanuta ei saa jätta aga kaudset mõju, mida lähiaastatel **saab kujundama Eesti, kui kindla EL-iga ühineja maine** – või siis sellise maine puudumine.
 (821) AJA Vastates küsimusele, kas valitsusliit ei lagune ka juhul, kui selgub mõne valitsusliidu poliitiku osalus SIA jälitustegevuses ütles Vähi, et **ei hakka** kunagi **mõtleva** sellele, „mis juhtub siis, kui miski asi juhtub”.

Enamasti on faasiverb või tuleviku abiverb lauses finiiitses vormis ja subjekti abil väljendatakse alustatava tegevuse sooritajat:

VORM	<u>Subjekt</u>	V₁	V₂^{ma}
TÄHENDUS	<u>agent</u>	ALUSTAMA	tegevus
			
		Pred	

Siiski lõimub faasiverbist ja supiinivormist koosnev ahelverbikonstruktsioon teistsuguste lause- ja fraasikonstruktsioonidega võrdlemisi vabalt, nt

- (822) AJA Janekil **saab** suures tiimis mõneti kergem **olema** – kui sõita jaksab, suudavad teised aidata.

Tegevuse algust või tulevikulisust märkivaid *ma*-infinitiiviga konstruktsioone leidis vaadeldud materjalis 603 (AJA 219 / ILU 384).

Finiitse osisena on konstruktsioonis teistest verbidest selgelt sagedasemad *hakkama* (441 näidet – AJA165 / ILU 276; N823) ja *jääma* (78 näidet – AJA 15 / ILU 63). Seejuures võib *jääma* märkida lisaks tegevuse algusele (N824) ka

tegevuse jätkumist (N825) – jätkumist võib sellisel juhul käsitada järgneva tegevusfaasi algusena (EKG 1993: 258). Faasiverbina toimivale *jääma*-verbile on omistatud ka aspektitähendust (Tragel 2003: 39).

- (823) ILU Kui üks jääb teistest maha ja **hakkab** sukapaela **siduma**, siis kaovad teised tal silmist, ta hüüab: „Ann ja Krõõt, ae!
- (824) ILU Järgmisel päeval luuras ta hetke, mil Lutrin töö katkestas ja aknast **välja vahtima jäi**.
- (825) AJA Isegi aretusaias, kus **jääb** ruutmeetrile **kasvama ainult 40 tera**, oleme sellise saagikuse saavutanud.

Sagedased on ka verbid *asuma* (25 näidet – AJA 21 / ILU 4) ja *lööma* (12 näidet – AJA 1 / ILU 11), nt

- (826) AJA Keskfraktsiooni õhutusel **asus** Isamaaliit aktiivselt musta hobust **otsima**.
- (827) ILU Mu soomussärk **lõi** vist märgatavalt **pragunema**, sest Kalev hakkas uuesti rääkima ning ta hääli kõlas nüüd palju leebemalt: „Tead mis?

Tuleviku tähendusega konstruktsioonides toimivad abiverbidena vaid *hakkama* ja *saama*, kusjuures *saama* faasiverbina ei esine. Näiteid tuleviku abiverbi *saama* kohta leidis vaid 7 näidet (AJA 6 / ILU 1), neist kuuel juhul esines *saama* koos seisundiverbiga *olema* (N828) ja ühel juhul koos verbiga *kujundma* (vt N820).

- (828) ILU Molekulaarbioloogial **saab olema** kindlasti suur tulevik.

hakkama-verbi puhul osutus tulevikuliste ja algust märkivate kasutuste eristamine enamasti võimatuks, nt

- (829) AJA Tema sõnul oleks praegu õige aeg **vaktsineerima hakata**, sest siis on suveks kaitse käes.

Eesti keele *saama*- ja *hakkama*-futuuri kujunemist ja kasutust on võrdlemisi põhjalikult uuritud ja kirjeldatud. Julius Mägiste on võrrelnud *saama*-verbi tähendusi eesti sugulaskeeltes ja murretes ning tema hinnangul (1936: 91) pole võimatu *saama*-futuuri kujunemine eesti keeles algupärasena. Helle Metslang (1994: 603–606; 1997: 228–229) on aga näidanud, et Mägiste pakutud seletus ei arvesta *saama*-verbi lähtetähenduse spetsiifilisust ja oletatava lähtekonstruktsiooni liiga harva esinemust oletamaks loomulikku grammatiseerumisprotsessi. Niisiis tuleks *saama*-konstruktsiooni pidada eesti keeles ikkagi laenuliseks. Samas on *saama*-konstruktsioon ainuke eesti keele neutraalne grammatiline tulevikukonstruktsioon, kuna *hakkama*-futuuri seab tulevikulisele tege-

vusele lisaelduse: see ei tohi olla kõnehetkeks alanud, peab olema jätkuv või korduv ning olemuselt aktiivne (Metslang 1994: 616). Niisiis ei ole *saama*-futuurumi vähest esinemust kirjakeeles võimalik seletada selle tähenduse spetsiifilisusega – põhjuseks on tõenäoliselt ühelt poolt asjaolu, et võõrmõjulisuse tõttu ei ole konstruktsioon eesti keeles küllalt juurdunud, teiselt poolt aga kirjakeelekorralduse tauniv hoiak *saama*-futuurumi suhtes (vt nt Saari 2004 [1991]) või vähemasti selle levimise suhtes uutesse kasutus kontekstidesse (nt EKK 2000: 369). Viimase kümmekonna aasta tendentsina on näidatud, et *saama*-futuurum ei ilmuta kasutusala laienemist, ent *hakkama*-futuurumi kasutussagedus on kasvanud (Metslang 2006: 719).

Faasiverb on valdavalt kolmanda isiku vormis: ainsuse kolmandast pöördest leidus korpuses 306 näidet (AJA 99 / ILU 207) ja mitmuse kolmandast pöördest 85 näidet (AJA 44 / ILU 41). Sageduselt järgneb ainsuse esimene pööre (61 näidet – AJA 3 / ILU 58), vähem on esindatud mitmuse esimene pööre (21 näidet – AJA 4 / ILU 17; N830), ainsuse teine pööre (19 näidet – AJA 5 / ILU 14; N831) ja mitmuse teine pööre (5 näidet – AJA 1 / ILU 4; N832). 28 juhul (AJA 23 / ILU 5; N833) on faasiverb impersonaalivormis, ilukirjanduskorpuses on see ühel juhul *nud*-partitsiibikujulisena mineviku kvotatiivi funktsioonis (N834). 3 näite puhul (AJA 2 / ILU 1) ei olnud finiiitse faasiverbi pööret võimalik grammatiliselt üheselt määrata (N835).

- (830) AJA Ehk **hakkame** nüüd Lasnamäge **kutsuma** miljonäride getoks?
- (831) ILU „Nii peabki olema,“ lausus Relli õpetlikult, „mina ostan veel paar autot, enne kui **sina ostma hakkad**.“
- (832) AJA Millega nüüd **tegelema hakkate**?
- (833) AJA Juunis toimub rohkem kui 200 osavõtjaga seminar ning seejärel valitakse välja 25 erineva puudega inimest, keda PHARE programmi alusel **õpetama hakatakse**.
- (834) ILU „Tahtnud küll juba sügisel tulla, aga teel **läinud hobune** nii hullusti **lõhkuma**, et teinud mehe jalale häda.
- (835) AJA „See on ikka rohkem inimese isiklik asi, sellest **ei tule** ju teistele **rääkima**,“ sõnab luuletaja tänini Liutsalus elav 81-aastane onu Voldemar Ilves.

Rohkesti esineb ka selliseid näiteid, kus ahelverbikonstruktsiooni lõimumine teiste konstruktsioonidega on tinginud faasiverbi infiniitse vormi: 52 juhul (AJA 25 / ILU 27) on faasiverb *da*-infinitiivikujuline (N836), 10 juhul (AJA 7 / ILU 3) täiendina partitsiibikujuline (N837, N838), 6 juhul (AJA 3 / ILU 3) *ma*-infinitiivikujuline (N839) ning 6 juhul (AJA 3 / ILU 3) gerundiivikujuline (N840), nt

- (836) ILU Aga **uskuma jääda** võib ta ainult siis, kui ta juba ette seda usub, kas või natukenegi.

- (837) ILU Järgmisel hommikul kaema minnes leidis mees, et **närbuma lõõnud** lehed ongi vakapõhjas alles.
- (838) AJA Kaheks nädalaks parklasse **seisma jäetud** auto sobis linavästrikuupaari meelest hästi nende ühise pesa kandjaks.
- (839) AJA „Varsti jõuame eritreeninguteni – nende toel peaksin **hakkama** paremini **sõitma** eraldistarti,“ räägib ta õhinal.
- (840) AJA Vaid kolmanda seti algul leidis Davenport oma mängu, **minnes 5:1 juhtima**.

Kõneviisidest on valdav indikatiiv (494 näidet – AJA 168 / ILU 326). Konditionaalivormis esines faasiverb 22 juhul (AJA 11 / ILU 11; N841), imperatiivivormis 10 juhul (AJA 1 / ILU 9; N842) ja jussiiivormis 1 juhul ilukirjanduskorpuses (N843). Lisaks *nud*-partitsiibi vormis kvotatiivile (vt N834) leidis ka üks paradigmaatilise kvotatiivi näide (N844).

- (841) AJA Liit tahab, et valitsus turgu **reguleerima asuks** ja võtaks meetmetena kasutusele tolliväärtuse seaduse, piirhinnad, kvaliteedilaborid ning kaitsetollid.
- (842) ILU **Ära tule** mulle **rääkima**, et tema sinu suhtes plaani ei pea!
- (843) ILU **Tulgu nad** veel **ütleva!**”
- (844) AJA Argumendina tõid nad areenile väiketootja tädi Maali, keda **hakatavat ahistama** mitmesuguste paberitega.

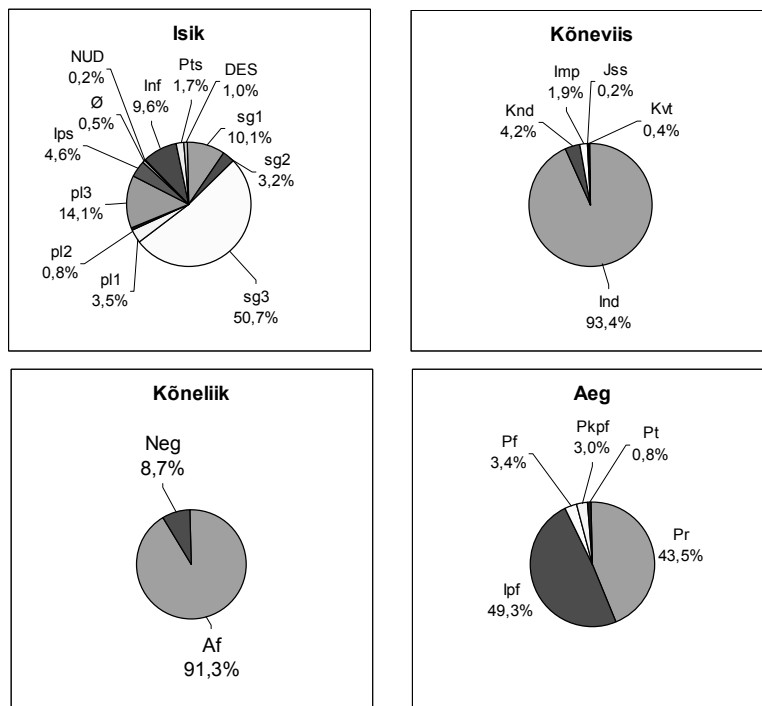
Preesensi- ja imperfektivormis faasiverb esinevad ligikaudu võrdse sagedusega, kuid ilukirjanduskorpuses domineerib selgelt imperfekt ja ajakirjanduskorpuses preesens – imperfektist leidub kokku 261 näidet, sh AJA 50 / ILU 211, ning preesensist 230 näidet, sh AJA 119 / ILU 111. Ülejäänud ajad on esindatud oluliselt harvemini: perfekt 18 juhul (AJA 12 / ILU 6; N845) ning pluskvamperfekt (N846) ja konditsionaali preteeritum (N847) üksnes ilukirjanduskorpuses vastavalt 16 ja 4 korral.

- (845) AJA Kahjuks **on** kõnealust maailmavõistlust **hakanud varjutama** meie oma vutipoiste võidud niisuguste jalgpallihiiqlaste üle nagu Fääri saared ja Andorra, mis annab põhjust tõstatada küsimus Ülemiste lennuvälja ümber ehitamisest euroklassiga jalgpallistaadioniks.
- (846) ILU Naine oli pingile **magama jäänud**, ta oli teekonnast kurnatud.
- (847) ILU Helihark oleks toeta taevasse **seisma jäänud**.

Jaatavaid lauseid esines 483 juhul (AJA 167 / ILU 316). Eitavaid näiteid oli vaid 46 (AJA 14 / ILU 32), nt

- (848) ILU Rannapapp kohendab süsi, tõmbab halu lõkke serva, et see leekima ei lahvataks, jääb käsipõsakil väinu vahtima.

Faasiverbi vormistikust alguskonstruktsioonis annab ülevaate joonis 3.36.

Joonis 3.36. Faasiverbi vormistik alguskonstruktsioonis

Supiinivormis tarind väljendab konstruktsioonis eeskätt agentiivseid tegevusi, sh on rohkesti näiteid näiteks füüsilistest (N849; N850) ja verbaalsetest tegevustest (N851). Ajakirjandustekstis esineb enam abstraktseid tegevusi (N852–N854).

- (849) ILU **Hakkasime sörkima** hobuse poole.
 (850) ILU Ma läksin selle küsimuse peale endast välja, **hakkasime** esikus **kähmlema**, tahtsin suure haamriga mehele pähe lüüa, aga ta pani jooksu.
 (851) ILU Kui külaline Vidriku kannul tuppa tagasi tuli, **ei hakanud Peeter** ometi talle midagi **seletama**, nihutas vaid pingiotsa lähemale ja käsutas pere sööma.
 (852) AJA Mõis **asub** oma firmat **arendama**

- (853) AJA Arno Tali Sihtkapital **hakkas** neli aastat tagasi **korraldama** suviti „Tootsi peenra” konkurssi eesmärgiga innustada õpilasi kooliaias või -põllul töötama, et kasvatatud köögiviljaga koolilõunat odavamaks ja tervislikumaks muuta.
- (854) AJA Isegi kui see ei õnnestu, on asjast ilmselt nii palju kasu, et järgmised vallavanemad ei ole enam nii lihtsameelsed, et tundmatute või pooltundmatute firmade eraesindajatega äri **hakkavad tegema**.

Näiteid leidub ka mitteagentiivsetest sündmustest, nt

- (855) AJA Nii Eesti kui Läti ülikoolimaastik **hakkab** lähiajal paratamatult **diferentseeruma**, ning seda eelkõige teadustöö ja kraadiõppe alusel.
- (856) ILU Võimalik, et ma poleks millegi jälile saanud, kui mitte ühe Põhja-Eesti suvila terrassil **poleks saunasoe jutulõng** ootamatult **hargnema hakanud**.

Subjekt on alguskonstruksioonis eksplitsiitselt olemas 414 juhul (AJA 142 / ILU 272), veel 63 näite puhul (AJA 10 / ILU 53) ilmneb subjektiks olev ainsuse või mitmuse esimene või teine isik predikaadi vormist. Seega on subjekt üheselt määratud 477 juhul (AJA 152 / ILU 325), s.o 95,2% finiiitse faasiverbiga konstruksioonidest (v.a impersonaalsed konstruksioonid).

Subjekt märgib enamasti inimest (N857) või inimrühma (N858), mitteagentiivsete sündmuste puhul viitab subjekt sageli abstraktsetele nähtustele või sündmustele (N859, N860).

- (857) AJA Samuti kolmandat tiitlit jahtiv Sainz **ei hakanud** Mäkineni katkestamise järel **käsi plaksutama**.
- (858) AJA Naiskollektiiv **hakkas sosistama**.....
- (859) ILU Pärast seda kui naine suri, maha maetud sai ja esimene hämmeldus uuest olukorrast **vaibuma hakkas**, asus Pärtli hinge kõle tühjus.
- (860) AJA Tänu sellele **hakkas haigestumine** 1950ndate aastate keskel **väheneda**.

Väheste finiiitse faasiverbiga lausete puhul, kust subjekt puudub, on tegemist enamasti lünklausetega ja subjekt järeldub kontekstist üheselt, nt

- (861) ILU Kus viskas, raisk, end äkki siruli ja **hakkas appi karjuma!**

Ilmastikunähtustega seoses esineb ka vaeglauseid, nt

- (862) AJA **Hakkab kallama** kui oavarrest ja tuul tormleb kui meeletu.

3.2.2.4. Kausatiivkonstruktsioon

Supiin võib moodustada ahelverbi ka koos kausatiivverbiga:

VORM	<u>Subjekt</u>	V ₁	<u>Objekt</u>	V ₂ ^{ma}
TÄHENDUS	<u>põhjus</u>	PÕHJUSTAMA	<u>agent</u>	tegevus

Nt

- (863) ILU See pingeline ollus, mis paneb seesmuse värisema, nõnda et Ada ise on igale ärritusele reageeriv ülitundlik närv.

Supiinivormi abil väljendatud tegevuse agent vormistatakse objektina, subjekti rollis on tegevust kauseeriv isik, nähtus või ese.

Kausatiivse liitpredikaadiga konstruktsiooni kohta leidus korpustes kokku 66 näidet (AJA 25 / ILU 41). Piir kausatiivsete liitpredikaatide ning kausatiivverbist ja adverbiaalsest supiinitarindist koosnevate ühendite vahel (vt jaotis 3.2.1.2) ei ole siiski kuigi terav.

Kausatiivsus on olemuselt tihedalt seotud alguse tähendusega (Pajusalu jt 2004: 38; vt ka siinses peatükis toodud näiteid, nt N863, N864, N866 jpt). Eelmises jaotises kirjeldatud alguskonstruktsioonist on aga kausatiivkonstruktsiooni näited kindlalt eraldatavad, kuna infiniitarindiga väljendatud tegevuse agent vormistub siin grammatilise objekti, mitte subjektina.

Kauseerivatest verbidest esineb konstruktsioonis selgelt kõige sagedamini *panema* – korpuses leidus *panema*-verbi sisaldavaid konstruktsioone 54 (AJA 20 / ILU 34). Teistest põhjustamist märkivatest verbidest leidub vaid üksikuid näiteid: 3 lauset (AJA 1 / ILU 2) *ajama*-verbiga (N864), ajakirjanduskorpuses 4 lauset *ajendama*-verbiga (N865) ning ilukirjanduskorpuses 2 lauset *keerama*-verbiga (N866), 1 lause *jätma*-verbiga (N867), 1 lause *pistma*-verbiga (N868) ja 1 lause *võtma*-verbiga (N869).

- (864) AJA Silme ees virvendab, süda klopib, **ajab oksendama**, kehatemperatuur tõuseb kuni 40 kraadini.
- (865) AJA Paraku ei mainita uudises sõnagagi stiimulit (pirn? kaalikas? porgand?), mis ajendas Eve Finki taasiseseisvumisjärgse ajaloo epohhiloovat avastust tegema.
- (866) ILU Ta keeras koridorikraani jooksmas, tõmmates märja rusikaga üle silmade, laskis seejärel paraja jao kannu ning torkas keeduspiraali stepslisse.
- (867) ILU **Jätsin auto seisma**, et vaatan, mis ta teeb.
- (868) ILU Ja samas andiski Peeter kõigile kuuldava käsu: „**Pista sa**, Vidrik, laternas küünal põlema!”
- (869) ILU Ka see kümme-kond meetrit minekut võttis pea ringi käima.

Põhjustamist märkiv verb on valdavalt ainsuse kolmandas pöördes (47 näidet – AJA 16 / ILU 31). Mitmuse kolmanda pöörde kohta leidus 4 näidet (AJA 2 / ILU 2; N870), ainsuse esimese pöörde kohta 2 näidet ilukirjanduskorpuses (N871) ning nii ainsuse kui ka mitmuse teise pöörde kohta 1 näide ilukirjanduskorpuses (vt N868; N872). Mitmuse esimese pöörde kohta näited puuduvad, ajakirjanduskorpuses leidub üks näide, kus verb on impersonaalne (N873)

- (870) AJA Tänavatolmu põhjustatava mehaanilise ärrituse sarnaselt tekitavad õues või tuppa toodult vaasis tolmlevad lepp ja paju ägedat vesist nohu ning **panevad sügelema silmad**.
- (871) ILU Nägin eemal pinki, läksin selle juurde, istusin, **panin sigareti põlema**.
- (872) ILU **Te olete pannud Bruno Oja** peenelt *tapma*, muidu see mees mängida ei oska, oli Žalakevičiusele öelnud lahkaja.
- (873) AJA Midagi sarnast oli ka 1995. aastal, liivakell on tagurpidi käima pandud,” väitis Nugis.

Mõningatel juhtudel on kausaalne konstruktsioon lõimunud teiste lausekonstruktsioonidega, nii et põhjustamist märkiv verb on *da*-infinitiivi vormis (7 näidet – AJA 3 / ILU 4; N874), ajakirjanduskorpuses 1 juhul ka *ma*-infinitiivi (N875), *v*-partitsiibi (N876) ja gerundiivi (N877) vormis.

- (874) ILU Aga teda pani muigama, kui karukäppadega mehejõmakas, kel pika grimassitamise ja kudistamise järel õnnestus imikut naeratama **panna**, saavutas efekti, nagu oleks mees tapnud mets-härja.
- (875) AJA Kui säästukampaania on massiline, peaks see ka Eesti Telefoni mõtlema **panema hinnatõusu mõttekuse üle**.
- (876) AJA Linnakodanike silmi ja ninasid *kipitama* **pane**v mustustolm tänavatel saab aprillis ärrituskaaslasteks õitsevad lepad ning pajud, allergiahoogude vältimiseks on kahtlejal just praegu õige aeg arsti juures ennetavas kontrollis käia.
- (877) AJA Suhtlemises mõjud tõelise virtuoosina, **pannes teisi inimesi endaga samas rütmis mõtlema**.

Finiitne verbivorm on konstruktsioonis peaaegu kõigil juhtudel indikatiivis (55 näidet – AJA 19 / ILU 36), erandina on ühes lauses kasutusel imperatiiv (vt N868).

Aegadest on imperfekt kokkuvõttes veidi enam esindatud kui preesens, kuid ka selle kausatiivse konstruktsiooni puhul domineerivad minevikuajad vaid ilukirjanduskorpuses: imperfekti kohta leidub kokku 30 näidet – AJA 5 / ILU 25 –, preesensi kohta 22 näidet – AJA 13 / ILU 9. Harvem esinevad perfekt (2

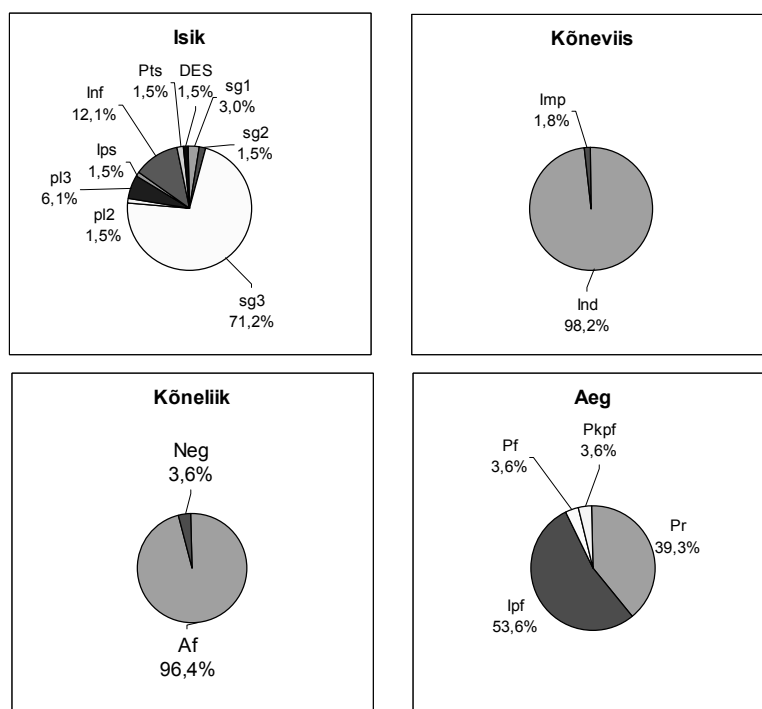
näidet – AJA 1 / ILU 1; vt N872; N873) ja pluskvamperfekt (2 näidet – AJA 0 / ILU 2; N878).

(878) ILU Joon õde **oli** sauna küdema **pannud**, aga kui me kohale jõudsim, andis ta tööotsa Joonale üle ja ise kiirustas minema.

Kausatiivkonstruktsiooni finiiitne verb on üldiselt afirmatiivne (54 näidet – AJA 18 / ILU 36), vaid 2 näidet (AJA 1 / ILU 1) sisaldavad negatiivset verbi- vormi, nt

(879) ILU „Kas see lugu meeldis, **ei ajanud** *haigutama*?”

Predikaadi vormistusest kausatiivkonstruktsioonis esitab ülevaate joonis 3.37.

Joonis 3.37. Predikaadi vormistik liitpredikaadiga kausatiivkonstruktsioonis

Kuna kauseerimist väljendavaks verbiks on konstruktsioonis valdavalt *panema*, siis saabki supiinivormis verbi semantikast rääkida eelkõige kausaalsetes *panema*-ühendites. Infiniitvorm väljendab seal enamasti inimese emotsionaalseid (N880) ja füsioloogilisi (N881) seisundeid või mentaalseid tegevusi (N882).

- (880) AJA Sageli **paneb** *imestama* see sihiteadlikkus, millega muusträhn on oma tohutu peitlitöö ette võtnud – tõenäoliselt juhindub ta röövikute asukoha määramisel kuulmisest.
- (881) ILU Tahenenud riided said uuesti märjaks, rukkist tilkus vett kaela ja *taevasina* **pani** *lõdisema*.
- (882) ILU Linane riidetükk, millesse leib oli mähitud, **oli** teda mõtlema pannud, ta jalgu justkui kammitsas hoidnud.

Elutut objekti sisaldavate konstruktsioonide puhul on võrdlemisi sage ka põlemist vms väljendav verb, nt

- (883) ILU Ta paneb sigareti põlema ning küsib: „Mati, miks sina ei võiks sõna võtta?”

Verb *ajama* seostub kõigis kolmes näites inimese füsioloogiliste seisundite või tegevustega (vt N864, N879; N884).

- (884) ILU *Naerma* **ajab**, on kuidagi nagu tuttav tunne.

Finiitse abiverbiga lausetes on subjekt eksplitsiitsena olemas 50 juhul (AJA 17 / ILU 33), lisaks on ilukirjanduskorpuses 2 näidet, kus pöördeline verbivorm määratleb subjekti ainsuse esimese isikuna. Seega on subjekt üheselt defineeritud 52 korral (AJA 17 / ILU 35), s.o 94,5% kõigist finiiitse abiverbiga põhjuskonstruktsioonidest (v.a impersonaalne näide).

Supiinitarindi abil edasi antava tegevuse põhjustajat märkivaks subjektiks on kõige sagedamini abstraktse tähendusega substantiivifraas.

- (885) ILU Seesugune interpretatsioon pani kõiki õlgu kehitama..... peale Jovianuse!
- (886) AJA Hans Teiv loodab, et selliste projektide käivitamine paneb inimesi mõtlema, *milline väärtus on nende ümber laiuvatel tühjadel, pahatihti ka sööti jäänud põldudel*.
- (887) ILU Selle soovi mahasurumisest tekkinud jõuetu raev ja meelega heide panid ta hingeldama, oimudesse löi nüri valu, kurku tõusis piinav klomp, mida ta kuidagi ei suutnud alla neelata.

Harvem esineb tegevuse põhjustaja rollis inimene, nt

- (888) ILU Nüüd räägiti sellest, kuidas Marina pani grusiinlastest ülemused oma pilli järgi tantsima, tema lahkkelid Praskovjaga polnudki enam aktuaalsed....

Kui infiniittarind väljendab inimese emotsionaalset või mentaalset seisundit, võib selle põhjustajaks olla mingi fakt või asjaolu, mis on vormistatud kõrvalause abil, nt

- (889) AJA Mind **pane** *imestama*, miks nimetatakse tervislikku toitu- mist, karastamist, liikumis- ja taimravi alternatiivseks.

Üksikutes aluseta lausetes on tegemist inimese füsioloogilise seisundi või mentaalse tegevusega, mille põhjustab mingi üldisemast kontekstist tulenev asjaolu (N890; vt ka N884) või puudub põhjustaja hoopis (vt N864).

- (890) AJA „**Pane** *mõtlemata, kas see nüüd üldse ongi huuletus.*

Supiinitarindiga väljendatava tegevuse sooritaja, mis esineb konstruktsioonis grammatilise objektina, on eksplitsiitselt esindatud 50 lauses (AJA 17 / ILU 33), s.o 75,8% kõigist põhjuskonstruktsioonidest. Seejuures on 29 juhul (AJA 4 / ILU 25; N891, N892) tegu totaalobjektiga ning 21 juhul (AJA 13 / ILU 8) partsiaalobjektiga (N893).

- (891) ILU Tumepunaste sametpükstega noormees süütas sigareti, andis tikud kaaslasele, see **pani** samuti oma suitsu põlema, siis sain toosi tagasi.
- (892) ILU See **pani silmad** vett jooksmata, puhastades sel viisil pead sise- misest mustusest.
- (893) AJA „Niisugune maksusüsteem ei pane ettevõtjaid otsima rehvide utiliseerimisvõimalusi,” kinnitab Rapla maavalitsuse jäätme- spetsialist Kalju Kiis.

Objekt võib märkida nii elusolendit (N894, N895) kui ka elutut, viimasel juhul eelkõige mõnd inimese kehaosa seoses füsioloogiliste seisunditega (N896) või põletatavat/kuumutatavat eset (vt N891, N871, N878).

- (894) ILU See teade **pani mu** elama.
- (895) ILU Hardi oli Ilumetsa jutuga üldjoontes nõus, ainult ta ei mõist- nud, mis selles nii originaalset leidis, et Kuntseli heldima **pani**.
- (896) ILU Muki – nii oli olnud kunstniku hüüdnimi, pärisnime teadis ainult kaadriosakond, aga nemadki ei vaevunud viga parandama, vaid kutsusid teda nii nagu teisedki – oli tihti haige; küür surus siseorganitele peale, **pani maksa** valutama.

Kui objekt puudub, järeldeb see enamasti hõlpsalt kontekstist, paljudel juhtudel on juurdemõeldavaks objektiks ainsuse esimene isik, nt

- (897) AJA Tagantjärele **paneb** *imestama*, kust võtsin edasiminekuks energia.
- (898) ILU Kõik see pani mõtlema, kohati tundsin lausa leina.

3.2.2.5. Leksikaliseerunud ühendid

Lisaks eelkirjeldatud produktiivset kasutust võimaldavatele konstruktsioonidele esineb *ma*-infiniitv mõnedes ühendverbides ja ühendverbilaadsetes omaette tervikliku tähendusega ühendites afiksaaladverbisarnasena. Seejuures on afiksaaladverbide *minema* ja *tulema* (mõlemad tähenduses 'ära') abil võimalik produktiivselt luua uusi ühendeid, ülejäänud ühendid on täiesti kivinenud.

Vaadeldud korpusematerjalis leidus kokku 62 (AJA 27 / ILU 35) niisugust supiiniivormilist ühendverbi või ühendverbilaadset ühendit. Nende ühendite puhul väärub märkimist suur žanrispetsiifilisus: ainuke ühend, mida leidub nii ajakirjandus- kui ka ilukirjanduskorpuses (kokku 25 näidet – AJA 14 / ILU 11), on *hakkama saama*, nt

- (899) AJA Mida kiiremini areneb aga tõrgeteta suhtlemine inimeste vahel, seda paremini *saavad* nad enda ja maailmaga *hakkama*.
- (900) ILU Nii lõppes siis meie ehitajaamet; kuigi ma olen neid teinud oma elu jooksul mitu, *ei saaks* ma vist oma maja üleslöömisega *hakkama*,” ütles Toomas natuke õnnetult.

Kõik ülejäänud ühendid esinevad kas ainult ilukirjandus- või ainult ajakirjanduskorpuses.

Afiksaaladverbid *minema* ja *tulema* tähenduses 'ära' esinevad üksnes ilukirjanduskorpuses. *minema*-komponenti sisaldava ühendverbi finiitseks osiseks olev verb võib väljendada (mingil viisil) liikumist (*minema minema*, *minema kiirustama*, *minema sõitma*, *minema ujuma*, *minema lonkima*, *minema kõndima*, *minema jooksuma*, *minema patseerima* – kokku 10 näidet), liikumise põhjustamist (*minema saatma*, *minema viima*, *minema ajama*, *minema viskama* – kokku 4 näidet) või võimaldamist / võimaluse tekkimist (*minema laskma*, *minema saama* – kokku 2 näidet), nt

- (901) ILU Ta ei lõpeta lauset, sest ei saa ju mõne sõnaga kirjeldada, mis ta sisemuses toimus, soovib hoopis naisele palju õnne ja *läheb* naeratades *minema*.
- (902) ILU *Patseerib minema* nagu patisaks!.....
- (903) ILU Käsi vette kastes silmas ta tiigis kuldkala ja vaatas sellele imetledes järele, kui see *minema ujus*, kutsus meestki vaatama, ent see lausus vaid paar kärsitut sõna, millega õhutas naist kiirustama.
- (904) ILU Ta kurtis Jovianusele, et kaitsesalga sõduritele ei makstud mitme kuu jooksul palka, mistõttu nad lõppude lõpuks tungisid

ise templisse, *viisid minema* kõik kuld- ja hõberiistad ja kadusid nelja tuule poole, kes kloostrivendade, kes röövlite või piraatide hulka.

- (905) ILU Neid võetakse igale poole kaasa, mitte *ei saadeta* pidevalt jalust *minema*.
- (906) ILU Kuid ülempreester ei tahtnud loomulikult sellist rahakat ning – mis veel tähtsam! – väga mõjuvõimsat külalist niisama *minema lasta*.
- (907) ILU „..... me muutume kohe lasteks tagasi, pane aga klassi, ja me hakkame ootama, et õpetaja tulemata jääks, et varem *minema saaksime*.”

tulema esineb ilukirjanduskorpuses afiksaaladverbina kolmes ühendis: *tulema tulema* (3 näidet), *tulema marssima* (ühes lauses 3 näidet) ja *tulema laskma* (1 näide), nt

- (908) ILU *Tulin tulema* ja pass on praegugi minu käes.
- (909) ILU – ikka kole see tüli sugulaste vahel, olgu veel võõrastega kuidas on; *marssisin* aida juurest *tulema* Jooriku juurest *tulema* Reku juurest *tulema* lauta abi kutsuma, kus Toomas sõnnikut välja pildus.
- (910) ILU Ja siis mõtlesin ma veel: imelik küll, kuidas Linda ta täna üksinda *tulema laskis*, võib-olla tuli salaja: peale teeäärest korjatud lillede tal muud külakosti küll kaasas ei olnud; ma sain sellest aru, kui sööma hakkasime, siis läks Robi mootorratta juurde, tuli sealt pudeliga tagasi, Joorik ei teinud väljagi, aga võtta aitas küll;

Lisaks *tulema*- ja *minema*-ühenditele on ilukirjanduskorpuses 1 juhul tarvitatud ühendit *pidama jääma*:

- (911) ILU Mis on teda elus seganud sinna *pidama jäämast*, takistanud enesearendamise mäeharjal edasi sammumast?

Ajakirjanduskorpuses on lisaks ühendile *hakkama saama* kasutusel ühend *maksma minema* (11 näidet), nt

- (912) AJA Väike viga või hiline mine võib omajagu *maksma minna*.

Peale selle on 1 korral tarvitatud ühendit *kaduma minema* ja 1 korral ühendit *maksma panema*:

- (913) AJA Üks surmkindel võimalus *läks* Eestil veel *kaduma* – Viikmäe ei realiseerinud üksüks olukorda

- (914) AJA Kaaludel õnnestub täna ja homme ennast arusaadavaks rääkida ja *maksma panna*.

3.2.2.6. Kokkuvõte

Liitõeldise koosseisus esines *ma*-infinitiiv eeskätt koos *pidama*- ja *hakkama*-verbi finiitvormiga. Koos *pidama*-verbiga moodustab supiin modaalkonstruksiooni, mille esmane funktsioon on väljendada mitteepisteemilist osalejavälist vajalikkusmodaalsust. *hakkama*-verb toimib *ma*-infinitiiviga konstruksioonis tegevuse algust märkiva faasiverbina või tuleviku abiverbina, kusjuures neid tähendusi selgelt eristada ei ole enamikul juhtudel võimalik. Lisaks *hakkama*-verbile võivad tegevuse algusfaasi märkida ka mõned teised verbid, nt *jääma*, *lööma*, *minema* jm, tuleviku abiverbidenä toimib üksikjuhtudel ka *saama*-verb.

Oluliselt harvem esines *ma*-infinitiiv kausatiivkonstruksioonis ja ühendverbitaolistes leksikaliseerunud ühendites. Liitpredikaadi koosseisu kuuluva supiiniga ja adverbiaalse supiiniga kausatiivkonstruksiooni on kindlalt eristada siiski raske.

Üksikutel juhtudel moodustas *ma*-infinitiiv liitpredikaadi ka koos kvotatiivset evidentsiaalsust väljendava *pidama*-verbiga.

3.2.3. *ma*-infinitiivitarind atriбуudina

Deverbaalsubstantiivide juures võib *ma*-infinitiiv esineda atriбуudina. Atriбуudi tähendus on sama, mis tal oleks tuletisaluse verbiga ühenduses. Ilukirjanduskorpuses *ma*-infinitiivikujulise atriбуudi näiteid ei leidunud, ajakirjanduskorpuses oli kokku 4 näidet kausatiivsest verbist tuletatud substantiivi laiendavast *ma*-infinitiivist. Kahel juhul laiendas atriбуut *mine*-tuletist, neist ühel juhul paiknes see oma põhja suhtes (järgnevates näidetes tähistatud paksu kirjaga) ees-, teisel juhul järelasendis:

- (915) AJA Võib järeldada, et põhiosa Eestis elavatest muulastest ei pea Venemaale *elama asumise* varianti endale tõenäoliseks.
- (916) AJA Meie sõdurite **saatmine** Kosovosse *rahu tagama* on lihtsalt märk Eesti suhtumisest sellesse küsimusse.

Lisaks esines supiin ühel juhul eestäiendina *tu*-tuletise juures ja ühel juhul järeltäiendina *k*-tuletise juures:

- (917) AJA Küll aga tuleb uue turu loomist ja majandamist just meedial jälgida väga teraselt, et *linna juhtima valitutel* juba eos ära lõigata võimalus asuda taluturuga uuele ringile, nii et sellest ajapikku, tasahilju ja märkamatuult saab kullaauk mis tahes erakonna või kampaania rahastamiseks.

- (918) AJA Kuid ka siis oli ta veel üks paljudest, kuni maestro Leonard Bernstein leidis ta olevat õige **valiku laulma koos Kiri Te Kanawa 'ga nüüdseks paljupärjatud „West Side Story” salvestust.**

3.2.4. *ma*-infinitiiv predikaadina

Käsklausetes võib supiinivorm toimida ka iseseisva predikaadina, selliseid lauseid leidis korpuses kokku 9 (AJA 1 / ILU 8), nt

- (919) ILU Nüüd *sööma*, kamandas Niina.
(920) AJA Kõik Kadriorgu *kümnevõistlema!*

3.2.5. *ma*-infinitiiv mujal

Lisaks eespool kirjeldatud konstruktsioonidele on supiini korpuses tarvitatud mõnel juhul ümbruses, mida on keeruline muude kasutustega seostada.

Ühel juhul on supiinivormi ilukirjanduskorpuses tarvitatud viitavana sõnale endale kui leksikaalsele üksusele:

- (921) ILU (Vahest pole „*mõistma*” siin kõige õigem sõnagi, peaks ehk ütleva „tajun” või „tunnen” või koguni „tunnetan”?)

Sõna *mõistma* on selles lauses grammatilise subjekti rollis, kuid selle vorm ei ole kuidagi tingitud lause üldstruktuurist, vaid sellest, et *ma*-infinitiivi peetakse eesti keeles üldjuhul verbi algvormiks.

2 juhul (AJA 1 / ILU 1) on supiini tarvitatud kontekstis, mida ei saa pidada grammatiliseks:

- (922) AJA Tagab õpetajate palga tõusu Eesti keskmisele tasemele; viib haridusministeeriumi Tartusse kui Eesti ühte olulisemasse hariduskeskuse, tuues sellega haridusellu ka regionaalpoliitilise dimensiooni; jätkab kultuuri suurehituste renoveerimist ja rajamist (Muusikaakadeemia ehituse lõpetamine, Kunstimuseum, Eesti Rahva Muuseum, Estonia teatri juurdeehitus jt); pooldab kohtute esimeeste tähtajalist nimetamist; Eurointegratsioonibüroo eeskujul luuakse siseintegratsiooniga tegelev üksus – rahvastikuministri büroo, asukohaga IdaVirumaal; tugevdab regionaalpoliitika juhtimist, luues portfelli ministriks toeks siseministeeriumis kantsleri tasemel ametikoha regionaalpoliitika teostamiseks; kiirendab Tallinna-Tartu kiirtee ehitamist; *tagama 1. jaanuariks 2003 Eesti tegelik valmisolek liitumiseks Euroopa Liiduga*; suhetes Venemaaga jätkab Eesti heanaaberlike suhete arendamist.

- (923) ILU Veel parem – vaikima täielikult. Kuidas on võimalik, et inimesed ei karda sõnu, et nad räägivad, lobisevad, avaldavad arvamusi...? Seejuures vähimalgi määral arvestamata, kuidas teised nende sõnu endi tarbeks kasutavad, mida teised nendega tegema hakkavad. Hea küll, teised, mõtles ta. Aga mida need-samad sõnad väljaõelduna inimese endaga teevad?! Kui nii võtta, siis ei tohiks inimene ju tegelikult üldse midagi öelda, või kui, siis üksnes kõige hädavajalikumaid ja möödapääsmatumaid fraase. Veel parem – *vaikima täielikult*.

Ilmselt on tegemist trükivigadega: esimesel juhul peaks *ma*-infinitiivi asemel olema kindla kõneviisi oleviku ainsuse kolmas pööre, teisel juhul on lausest arvatavasti välja jäänud modaalverb *pidama*.

3.2.6. Kokkuvõte

Supiiniga konstruktsioone leidis TÜ eesti kirjakeele morfoloogiliselt ühestatud korpuse ajakirjandus- ja ilukirjandustekstides umbes kaks ja pool korda vähem kui *da*-infinitiiviga konstruktsioone. Ka *ma*-infinitiivi võimalused eri lauseliikmete positsioonis esineda olid märksa piiratumad: *ma*-infinitiiv esines peaaegu ainult adverbialina ning liitpredikaadi koosseisus, ülejäänud kasutused olid marginaalsed. Adverbialse kasutuse puhul osutub *ma*-infinitiivitarindi koha- ja otstarbetähenduse lahutamine enamasti võimatuks.

ma-infinitiiviga konstruktsioonide sagedusandmed 100 000 tekstisõna kohta morfoloogiliselt ühestatud korpuses on esitatud tabelis 3.3.

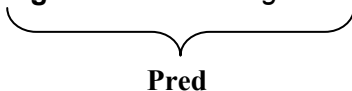
Tabel 3.3. *ma*-infinitiiv(itarindi) esinemissagedus eri tüüpi konstruktsioonides (konstruktsioonide esinemissagedus 100 000 tekstisõna kohta)

Infiinitarindi lauseliikmelisus	Konstruktsioon	AJA	ILU	Kõigis tekstides
Adverbial	Liikumis-sobivuskonstruktsioon	116,2	162,5	138,6
	Kausatiivkonstruktsioon	79,3	83,7	81,4
Liitpredikaadi osa	Modaalkonstruktsioon	246,8	326,9	285,6
	Kvotatiivkonstruktsioonid	2,7	1,0	1,9
	Alguskonstruktsioon	197,3	369,2	280,5
	Kausatiivkonstruktsioon	22,5	39,4	30,7
	Leksikaliseerunud ühendid	24,3	33,7	28,8
Atribuut		3,6	0,0	1,9
Predikaat		0,9	7,7	4,2
Muud		0,9	1,9	1,4
KOKKU		694,6	1026,0	854,9

Nagu ilmneb, on *ma*-infinitiivi tarvis kõigis konstruktsioonides harvem kui *da*-infinitiivi tarvis sagedasemates konstruktsioonitüüpides. Supiiniga konstruktsioonide seas domineerivad aga selgelt modaalne *pidama*-konstruktsioon ning faasiverbist (pms *hakkama*) ja supiinivormist koosnev alguskonstruktsioon, mida iseloomustavad järgmised skeemid ja näited:

VORM	PIDAMA	V^{ma}
TÄHENDUS	VAJALIKKUS	tegevus
		

- (924) AJA Nii Berlusconi kui ka peaminister Massimo D'Alema juhivad ekskommunistid **pidid** aga siiski **loovutama** hääli võrreldes viie aasta taguste eelmiste eurovalimistega.

VORM	V₁	V₂^{ma}
TÄHENDUS	algus	tegevus
		

- (925) ILU Talle määrati administratiivkaristus, mind aga **hakati solgutama** prokuratuuri vahet.

Modaalse *pidama*-konstruktsiooni esinemissagedus (285,6 konstruktsiooni 100 000 sõne kohta) jääb selgelt alla modaalse *võima*-konstruktsiooni esinemissagedusele (344,2 konstruktsiooni 100 000 sõne kohta), aga ületab modaalse *saama*-konstruktsiooni esinemissagedust (173,0 konstruktsiooni 100 000 sõne kohta) ja modaalse *tohtima*-konstruktsiooni esinemissagedust (33,0 konstruktsiooni 100 000 sõne kohta).

Alguskonstruktsiooni puhul tuleb märkida selle oluliselt suuremat esinemust ilukirjanduskorpuses.

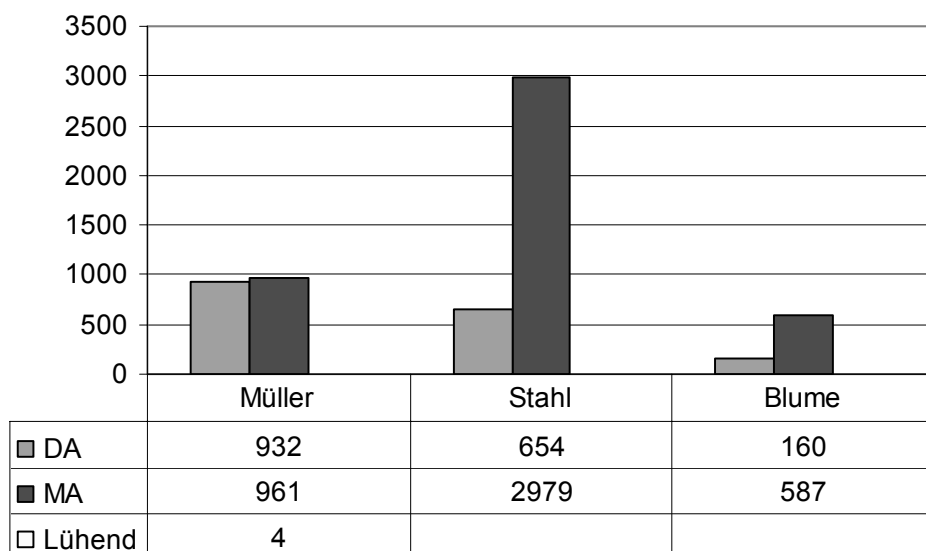
Peale modaalkonstruktsiooni ja alguskonstruktsiooni esines supiiniga konstruktsioonidest korpuses võrdlemisi sageli ka adverbiaalse *ma*-infinitiivitarindiga liikumis-sobivuskonstruktsioon, nt

- (926) ILU Ema käes kolksus pang; **läksime** *pihlakamarju korjama*.
 (927) AJA Personaliotsingufirma Fontes esitas eile kultuuriministeeriumile kaks kandidaati, **kes** nende hinnangul **sobivad** *konkureerima Eesti Draamateatri direktori ametikohale*.

Ülejäänud *ma*-infinitiivitarindikonstruktsioonide esinemissagedus morfoloogiliselt ühestatud korpuses ei ületa sadat näidet 100 000 sõne kohta.

4. INFINITIIVIGA KONSTRUKTSIOONID EESTI KIRJAKEELES 17. SAJANDIL

Analüüsitud 17. sajandi tekstides leidis kokku 6277 *da*- ja *ma*-infinitiivi vormi, sh neli lühenenud (kindla vormitunnuseta) vormi Mülleri jutlustes. Mülleri tekstis leidis *da*- ja *ma*-infinitiivi vorme kokku 1897 (neist 932 *da*-infinitiivi, 961 *ma*-infinitiivi ja 4 lühenenud vormi, mille puhul polnud võimalik otsustada, kas tegemist oli *da*- või *ma*-infinitiiviga), Stahli tekstides 3633 (neist 654 *da*-infinitiivi ja 2979 *ma*-infinitiivi vormi) ning Blume tekstis 747 (neist 160 *da*-infinitiivi ja 587 *ma*-infinitiivi vormi)²⁸, vt joonis 4.1.

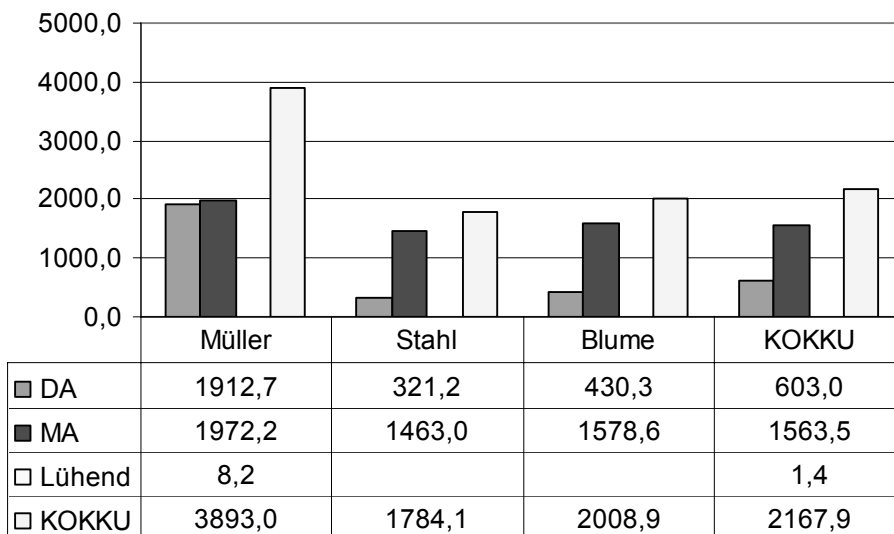
Joonis 4.1. *da*- ja *ma*-infinitiivi esinemus 17. sajandi tekstides

Nagu näha, on Müller kasutanud *da*- ja *ma*-infinitiivi ligikaudu võrdsel hulgal, Stahli ja Blumel domineerib selgelt *ma*-infinitiiv.

17. sajandi andmete võrdlemisel tuleb siiski silmas pidada ka eri autoritelt pärinevate tekstide erinevat mahtu: kuna valimisse võetud tekstihulk on proportsionaalne igalt autorilt säilinud eestikeelsete tekstide kogumahuga, siis on Mülleri analüüsitud tekstiosa pikkus 48 728 sõnet, Stahli valitud tekstiosa pikkus 203 627 sõnet ja Blume materjali on vaadeldud 37 185 sõne ulatuses (mahtude suhe M 1,31: S 5,48: B 1). Kui võrrelda infinitiivivormide esinemisagedust 100 000 tekstisõna kohta, siis selgub, et Mülleri tekstides leidub

²⁸ Edaspidi tähistab Mülleri jutlustest pärinevaid näiteid lühend *M*, Stahli teostest pärinevate näiteid lühend *S* ja Blume teostest pärinevaid näiteid lühend *B*.

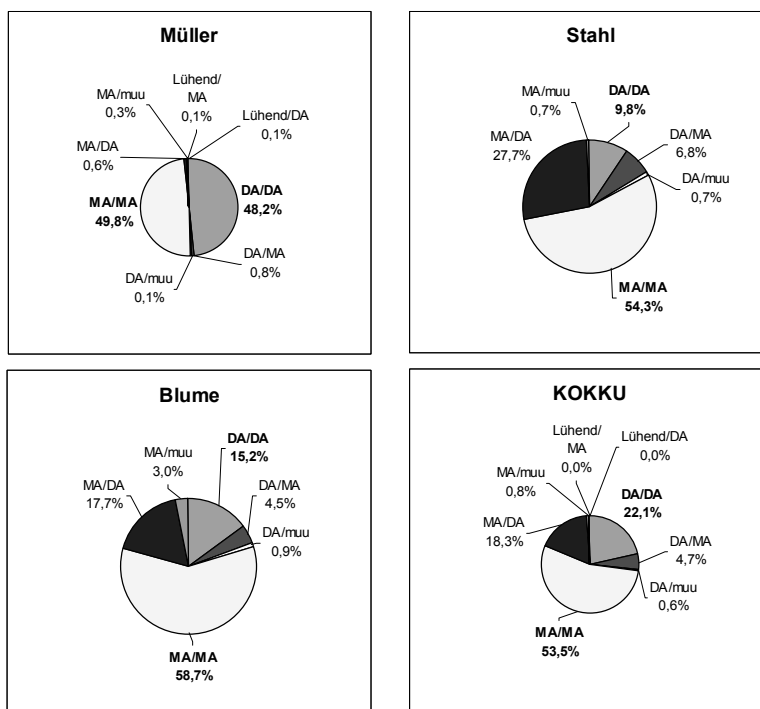
infinitiivivorme ligikaudu kaks korda sagedamini kui Stahlil või Blumel (vt joonis 4.2).

Joonis 4.2. *da*-ja *ma*-infinitiivi suhteline esinemissagedus (100 000 sõne kohta) 17. sajandi tekstides

Kokkuvõttes ilmneb, et kõigil autoritel leidub *da*-infinitiivi vorme keskmiselt vähem, kui neid on 20. sajandi tekstides (Mülleril ligikaudu 1,2, Stahlil 7,1 ja Blumel 5,3 korda vähem), ning *ma*-infinitiivi vorme keskmiselt rohkem kui 20. sajandi tekstides (Mülleril 2,3, Stahlil 1,7 ja Blumel 1,8 korda rohkem).

Eraldi tuleks vaadelda seda, kui paljudel juhtudel on kumbagi infinitiivivormi kasutatud tänapäevases funktsioonis, kui paljudel juhtudel asendab *da*-infinitiiv *ma*-infinitiivi või vastupidi ja kui paljudel juhtudel on infinitiivivorm niisuguses rollis, mida tal tänapäeva keeles ei leidu. Osutus, et *ma*-infinitiivi oli selle tänapäevases funktsioonis kasutatud 3337 juhul (M 945 / S 1958 / B 434) ja *da*-infinitiivi selle tänapäevases funktsioonis 1380 juhul (M 914 / S 354 / B 112). Supiinivorm asendas tekstis tänapäevast *da*-infinitiivi vormi 1139 korral (M 11 / S 997 / B 131) ja mõnd muud vormi või konstruktsiooni 51 korral (M 5 / S 24 / B 22); *da*-infinitiiv asendas supiini 295 korral (M 16 / S 246 / B 33) ja mõnd muud vormi või konstruktsiooni 35 korral (M 2 / S 26 / B 7). Mülleril esinenud lühenditest oli 2 tänapäevase *ma*-infinitiivi positsioonis ja 2 tänapäevase *da*-infinitiivi positsioonis. Kokkuvõtliku ülevaate 17. sajandil eri autorite infinitiivikasutuse suhtest tänapäeva eesti keele infinitiivikasutusega annab joonis 4.3.

Joonis 4.3. Infinitiivikasutus 17. sajandi autoritel võrdluses tänapäeva keeletarvitusega²⁹

Ilmneb, et Mülleri infinitiivitarvitus on väga lähedane nüüdiskeelsele: koguni 98,0% Mülleri infinitiivvormidest on kasutatud nii, nagu neid kasutatakse tänapäevalgi³⁰. Stahli infinitiivvormidest vastab tänapäevasele keeletekasutusele 63,1% ja Blume infinitiivvormidest 73,9%. Kahtlemata on niisugused erinevused selgitatavad autorite erineva eesti keele oskusega ja/või autorite erinevate keeleliste seisukohtadega ega iseloomusta kuigivõrd tollast suulist eesti üldkeelt. Seetõttu on siinses peatükis võetud infinitiiviga konstruktsioonide liigendamise aluseks vastavad konstruktsioonid 20. sajandi keeles (vt peatükk 3) ning

²⁹ Joonisel tähistab enne kaldkriipsu märgitud infinitiivitunnus 17. sajandi autori tarvitatud vormi, pärast kaldkriipsu esitatud tunnus (või selgitus „muu“) vormi, mis tänapäeva keeles samas positsioonis esineks. Kui nüüdiskeeles oleks võimalik nii *da-* kui ka *ma-*infinitiiv, on tähenduse sobivuse korral eelistatud tõlgendamisel vormi, mis esines 17. sajandi autorilgi.

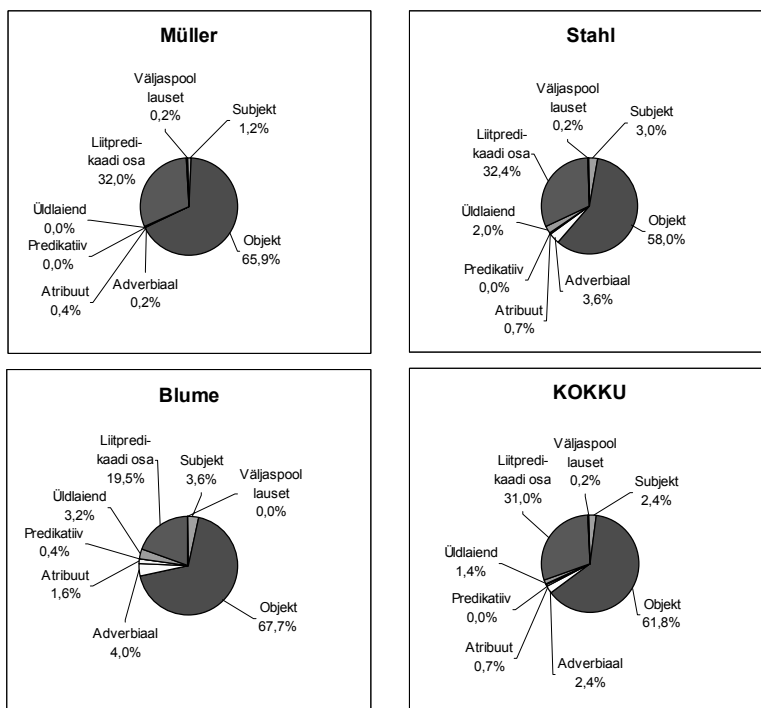
³⁰ Mülleri infinitiivvormirektsioonimallide vastavust tänapäevastele on täheldatud ka varem (vt nt Habicht 2001a: 47; Habicht 2001b: 267; Habicht 2001c: 848). Maarika Keldt, kes on uurinud verbirektsioone Joachim Rossihniuse lõunaestikeelsetes tekstides, on leidnud, et ka Rossihniuse infinitiivikasutus on olnud võrdlemisi järjekindel (Keldt 2003: 49).

da- ja *ma-*infinitiivi tarvituse varieerumist kirjeldatud nende konstruktsioonide piires. Lisaks on analüüsitud konstruktsioone, millele tänapäeva kirjakeeles vasteid ei leidu. Käsitlus on üles ehitatud võrdlusprintsiiibil: esile tuuakse eeskätt 17. sajandi keelekasutuse olulisemad erinevused tänapäeva keelekasutusest.

4.1. *da*-infinitiiviga konstruktsioonide vasted 17. sajandi kirjakeeles

Tänapäevase *da*-infinitiivi rollis esines infinitiivivorm 17. sajandi tekstides kokku 2557 korral (M 927 / S 1379 / B 251), s.o 40,7% (M 48,9% / S 38,0% / B 33,6%) kõigist infinitiivvormidest. Seega on *da*-infinitiiviga konstruktsioonide vastete suhteline sagedus 17. sajandi kirjakeeles oluliselt väiksem kui *da*-infinitiiviga konstruktsioonide suhteline sagedus 20. sajandi kirjakeeles, kus *da*-infinitiiviga konstruktsioonid moodustasid 72,7% kõigist infinitiiviga konstruktsioonidest (vt jaotis 3.1).

da-infinitiivitarindi 17. sajandi vastete esinemust eri lauseliikmete rollis iseloomustab joonis 4.4.

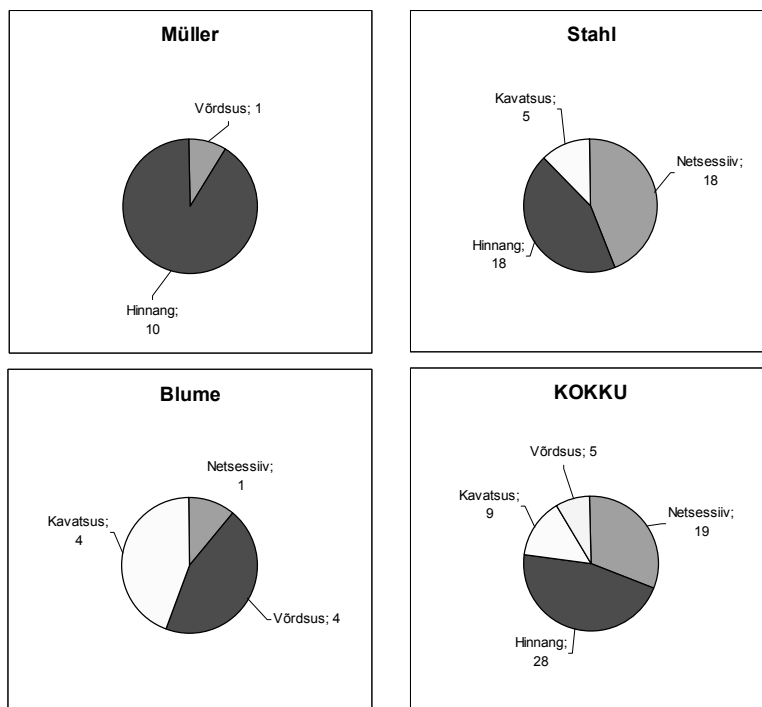

Joonis 4.4. *da*-infinitiivitarindi vasted eri lauseliikmete rollis

Võrreldes 20. sajandi kirjakeelega (vt joonis 3.2) on 17. sajandi tekstides oluliselt väiksem subjektilise *da*-infinitiivitarindi vastete esinemus, ka atribuudi rollis leidub infiniitvitarindit tunduvalt harvem. Iseseisva predikaadina ei esine infiniitvitarind 17. sajandi tekstides üldse. Objektalise *da*-infinitiivitarindi suhteline sagedus on muude lauseliikmete funktsioonis olevate *da*-infinitiivitarindite suhtelisest sagedusest suurem ka 20. sajandi tekstides, kuid 17. sajandi tekstides on objektina tarvitatud infiniitvitarindite esinemus veelgi ülekaalukam (see on tingitud eeskätt infiniitvitarindi harvemast esinemusest muude lauseliikmete funktsioonis). Liitpredikaadi koosseisus esinevate *da*-infinitiivitarindite või nende vastete osakaal on jäänud ligikaudu muutumatuks.

4.1.1. *da*-infinitiivitarindi vasted subjektina

Subjektina esines infiniitvitarind 17. sajandi tekstides kokku 61 juhul (M 11 / S 41 / B 9), s.o 21,1 subjektilist kasutust (M 22,6 / S 20,1 / B 24,2) 100 000 sõne kohta. 20. sajandi tekstis esindatud konstruktsioonitüüpidest olid esindatud netsessiivkonstruktsioon, hinnangukonstruktsioon, predikatiiviga kavatsuskonstruktsioon ja predikatiiviga võrdsustamiskonstruktsioon. Konstruktsioone illustreerivate näidete suhtelist sagedust illustreerib joonis 4.5.

Joonis 4.5. Subjektilise *da*-tarindi vastete esinemus eri konstruktsioonitüüpides

Peamiseks erinevuseks võrreldes 20. sajandi subjektilise *da*-infinitiiviga konstruktsioonide esinemusega on translatiivse adverbialiga kavatsuskonstruktsiooni ja objektiga võrdsustamiskonstruktsiooni puudumine ning netsessiivkonstruktsiooni oluliselt väiksem esinemissagedus, mille arvel on suurem teiste subjektilise infiniitiga konstruktsioonide suhteline osakaal.

4.1.1.1. Netsessiivkonstruktsioonid

Netsessiivkonstruktsioonis väljendab predikaat enamasti *da*-infinitiiviga märgitud tegevuse kohustuslikkust, vajalikkust või võimalikkust. Tegevuse sooritaja jääb eksplitseerimata või on vormistatud adessiivadverbialina. Konstruktsiooni kujutab järgmine skeem (vt jaotis 3.1.1.1):

VORM	<u>(N^{ade})</u>	Pred^{sg3}	<i>Subjekt (V^{da})</i>
TÄHENDUS	<u>(agent)</u>	kohustus/vajadus/võimalus	<i>tegevus</i>

Nt

- (928) Stahl (HH3): 132 Ke warrastanut on/ se erra warrastako teps mitte/ erranis techko tōh/ ninck mea heh on/ om~a kehjede kahs/ eth temmal **on** *anda neil heddalissel*. Wer gestolen hat/ der stele nicht mehr/ sondern arbeite/ vnd schaffe mit den Händen etwas gutes/ auff das er habe zu geben dem dürfftigen.
- (929) Blume: 39 *Mis* **on** issi erranis kümnen *Keskode sees teh hale panna?* Was ist sonderlich in den zehen Geboten zu merkken?

Netsessiivkonstruktsiooni kohta esines 17. sajandi autoritel kokku 19 näidet, neist 18 Stahlil ja 1 Blumel. Mülleril netsessiivkonstruktsiooni näiteid ei esinenud. Konstruktsiooni suhteline esinemissagedus 100 000 sõne kohta oli 6,56 (M 0 / S 8,8 / B 2,7), s.o ligikaudu 44 korda väiksem kui tänapäeva kirjakeeles (vt tabel 3.2). Sageduste suur erinevus on suuresti seletatav modaalse *tulema*-konstruktsiooni puudumisega 17. sajandi tekstidest³¹, kuna 20. sajandi kirjakeeles moodustasid *tulema*-konstruktsiooni näited üle poole kõigist netsessiivkonstruktsiooni esinemustest. Siiski on ka teiste predikaatide baasil moodustatud netsessiivkonstruktsioonide osakaal 17. sajandi tekstides väiksem kui tänapäeva kirjakeeles.

17. sajandi tekstis esinevad konstruktsioonis üksnes modaalse tähendusega predikaadid *olema* (9 näidet – M 0 / S 8 / B 1) ja *tarvis olema* (10 näidet – M 0 / S 10 / B 0), nt

³¹ Modaalse *tulema*-konstruktsiooni kujunemist eesti kirjakeeles on töö autor kirjeldanud oma varasemates uurimustes (vt Penjam 2006a; Penjam 2006b; Penjam 2006c).

- (930) Stahl (LS): 641 Sihdtseest **on** meile *nehha/* ninck *oppeda/ eth perrast sesinnase Ello mitte ennamb/ kuds kax Assemet/ se Taiwas/ ninck Pörgkohaud/ ohtada ninck löida ommat.* Hierauß haben wir zu sehen/ vnd zu lernen/ daß nach diesem Leben nicht mehr/ dann zweene Örter/ der Himmel/ vnd die Helle/ zu erwarten vnd zu finden seyn.
- (931) Stahl (LS): 602 Eth nühd Christus sest Vhestsündimissess Evangeliummes ütelp/ sihs peame meije temma kuhlema/ ninck oppema/ *mea* meile *sest Vhestsündimissess tehda* **tarwis on**. Wañ dañ Christus von der Widergeburt im Evangelio predigt/ so müssen wir jhn hören/ vnd lernen/ was vns von der Widergeburt zu wissen nötig ist.

olema-konstruktsiooni puhul võib täheldada mõningat semantilist erinevust: kui 20. sajandi tekstis väljendab netsessiivne *olema*-konstruktsioon eeskätt võimalikkuse tähendust, siis 17. sajandi tekstis on esiplaanil *olema*-verbiga väljendatud vajalikkuse tähendus (vt N929).

Infinitiivitarindi peasõnaks on konstruktsioonis *da*-infinitiiv.

Eesti vanemas kirjakeeles esineb adessiivi ja allatiivi ulatuslikku varieerumist³² (vt nt Ross 1997: 195; Penjam 2006c: 78) ning sellele iseloomulikult võib 17. sajandi tekstides netsessiivkonstruktsiooni agent esineda nii adessiivi- kui ka allatiivivormilisena, nt

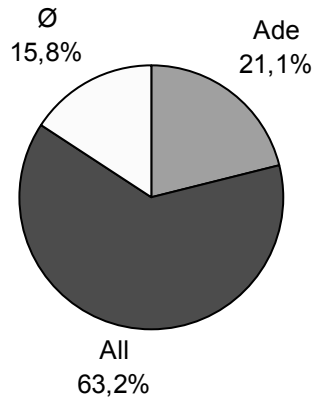
- (932) Stahl (LS): 613 Nesinnasede Kuldasede Sannade siddes kuhlame meije/ eth Christus keickel/ kumba temma sisse ussuwat/ se igkawsesse Ello towotap/ ninck **ep olle** semperrast keickel Vsckolissel omma Önnistusse perrast **mitte tarwis kahe wahel olla/** erranis woiwat ommat Süddamet rahwul andma/ ninck ütlemä: [...] In diesen Gülden Worten hören wir/ daß Christus allen/ so an jhn gläuben/ das ewige Leben verspricht/ vnd haben deßwegen alle Gläubige jhrer Seligkeit halber nicht zu zweiffeln/ sondern können jhr Hertz zu frieden sprechen/ vnd sagen: [...]
- (933) Stahl (LS): 612 Semperrast **ep olle** meile/ kus meije Christusse sisse ussume/ **mitte tarwis** *kartada/* erranis meije woime sedda ennamb hend röhmustama/ ninck se pehle lohtma/ eth Christus meije hehx se Pörgkohauda torminut/ se Taiwa üllesawwanut/ ninck se Ello jelle tohnut on/ ninck meid tahap hennesse jure tombama. Drum~ haben wir vns/ so wir an Christum gläuben/ nichts zubefahren/ sonß wir mögen vielmehr vns frewen/ vñ

³² Kristiina Ross on näidanud, et Georg Mülleri keeletarvitused on allatiivil ja adessiivil selge tähenduslik vahe (Ross 1997: 191). Siinse töö materjali põhjal puuduvad Mülleriil kõigist nendest infinitiivi sisaldavatest konstruktsioonitüüpidest, kus tänapäeva keeles esineb vaid adessiiv, eksplitseeritud agendiga näited. Seega ei ole väliskohakäänete tarvitust Mülleri jutlustes infinitiiviga konstruktsioonide põhjal võimalik iseloomustada.

darauß verlassen/ dz Christus vns zu gute die Helle gestürmet/
den Himmel eröffnet/ vnd das Leben widerbracht hat/ vnd vns
wolle zu sich Joh. 12 32. ziehen.

Agent esines adessiivsena kokku 4 juhul ja allatiivsena 12 juhul (kõik näited
Stahlilt). Ülejäänud 3 näite puhul (S 2 / B 1) jäi agent eksplitseerimata (vt
N929).

Agentadverbiaali esinemust netsessiivkonstruktsioonis kujutab joonis 4.6.

Joonis 4.6. Agentadverbiaali vormistus netsessiivkonstruktsioonis

Seega illustreerivad 17. sajandi kirjakeele netsessiivkonstruktsioone kokku-
võttes järgmised skeemid:

VORM	<u>(N^{ade})</u>	Pred^{sg3}	<i>Subjekt (V^{da})</i>
TÄHENDUS	<u>(agent)</u>	kohustus/vajadus	<i>tegevus</i>

Nt

- (934) Stahl (HH3): 139 Kus temmal nühdt **mitte olli** *maxada/* kesck se
Jssand mühma temma/ ninck temma naise/ ninck temma lapset/
ninck maxma. Da ers nun nicht hatte zu bezahlen/ hies der Herr
verkäußen jhn vnd sein Weib/ vnd seine Kinder/ vnd alles was er
hatte/ vnd bezahlen.

VORM	<u>(N^{all})</u>	Pred^{sg3}	<i>Subjekt (V^{da})</i>
TÄHENDUS	<u>(agent)</u>	kohustus/vajadus	<i>tegevus</i>

Nt

- (935) Stahl (HH3): 136 Sest meile **ep olle mitte** *leeha ninck werre kaks*
woidelda/ erranis Förstide ninck wegkiwade kaks/ Nimmeta/

nende Jssandade kahs sest ilmast/ ke sesinnase Ilma pimmedusse sees wallitzewat/ nende kurjade waimude kahs taiwa alla. Denn wir haben nicht mit Fleisch vnd Blut zu kämpffen/ sondern mit Fürsten vnnnd Gewaltigen/ nemblich/ mit den Herrn der Welt/ die in die Finsternüs dieser Welt herrschen/ mit den bösen Geistern vnter dem Himmel.

Võrreldes 20. sajandi kirjakeelega on netsessiivkonstruktsiooni roll 17. sajandi kirjakeeles selgelt marginaalsem.

4.1.1.2. Hinnangukonstruktsioonid

Kuna 20. sajandi tekstides oli netsessiivkonstruktsiooni ja hinnangukonstruktsiooni eristamise peamiseks põhjuseks adessiiv- ja allatiivagendi varieerumise võimalus hinnangukonstruktsiooni puhul ning selle võimaluse puudumine netsessiivkonstruktsiooni puhul, võiks 17. sajandi tekstides käsitleda konstruktsioone koos – agendi vormistus varieerub ka netsessiivkonstruktsioonis. Käsitluse ühtsuse huvides on jäänud siiski samasuguse liigenduse juurde nagu 20. sajandi materjali puhul.

Hinnangukonstruktsiooni semantiline predikaat väljendab hinnangut agendi füsioloogilisele või emotsionaalsele seisundile, samuti sobivushinnangut, ning *da*-infinitiivitarind märgib tegevust või situatsiooni, mille piires predikaadiga väljendatud seisundi- või sobivushinnang kehtib. Vormistuse poolest sarnaneb konstruktsioon netsessiivkonstruktsiooniga:

VORM	<u>(N^{ade})</u>	Pred^{sg3}	<i>Subjekt (V^{da})</i>
TÄHENDUS	<u>(agent)</u>	hinnang	<i>tegevus</i>

Nt

- (936) Müller: 31.4. 2. Varietas mortis. Perrast **on** meil Inimes=ze Lapsel ras=ze *vskuda/ eth meye ielles peame v\llestous=zma ninck ellawax samal* tulleb sest/ eth nedt Inimes=zet nÿ im\~etabbasel kombel hucka sawat; Monikat sawat neist Soest/ etzliche Von den Hunden gefres=zen/ ia etzliche von den Beeren zuris=zen.
- (937) Stahl (LS): 658 *Se* **on hirmus kuhlda/ hirmsamb kannatada!** Das ist schrecklich zu hören/ schrecklicher zu erdulden!

Võimalik on ka agendi allatiivivorm, kuid 17. sajandi materjalis selle kohta näiteid ei leidunud. Pole siiski põhjust arvata, et allatiivagent ei võinud 17. sajandil hinnangukonstruktsioonis esineda – selle puudumine on tõenäoliselt tingitud vaid hinnangukonstruktsiooni näidete vähesusest.

Hinnangukonstruktsioon esines vaadeldud 17. sajandi tekstides kokku 28 juhul (M 10 / S 18 / B 0). Konstruktsiooni esinemissagedus 100 000 tekstisõna

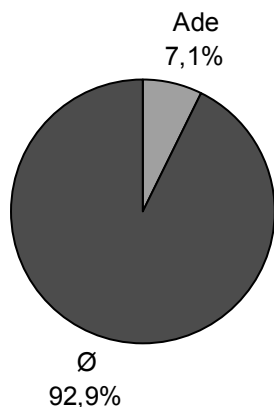
kohta oli seega 9,7 (M 20,5 / S 8,8 / B 0) ehk ligikaudu 14,2 korda väiksem kui 20. sajandi kirjakeeles.

Predikaatidena esinevad teistest sagedamini *hea/parem olema* (12 näidet – M3; S 9; N938, N939), *raskeraskem olema* (6 näidet – M5 / S 1; N940) ja *kebja/kebjam olema* (4 näidet – M 2, S 2; N941).

- (938) Stahl (HH3): 33 Petrus agkas kostas ninck laus Jesusse wasto: Jssand/ sihn **on heh olla/** tahat sinna/ sihs tahame meije kolme honet tehha/ Sünnul öhe Mosessel öhe/ ninck Eliassel öhe. Petrus aber antwortet/ vnd sprach/ HERR/ hie ist gut sein/ Wiltu/ so wollen wir drey Hütten machen/ Dir eine/ Mosi eine/ vnd Elias eine.
- (939) Stahl (HH3): 126 Semperrast kümmerdan minna ommat põlwet wasto meije Jssanda Jesusse Christusse Jssa/ ke se öigke Jssa on ülle keick/ mea lapset nimmitaxe taiwa sees ninck mah pehl/ eth temma teile wehje annap omma auwo rickusse perrast/ wegkiwax sahda lebbi temma waimo/ se sisselicko Jnnimesse sees/ ninck Christum ellada lebbi se uscko teije süddame sees/ ninck lebbi se armo juhret kaswatut ninck pehjatut sahma/ eth teije moistma woite keicke põhade kaks/ kumb on se laijus/ ninck se pitkus/ ninck se sügkawus/ ninck se kõrgkus/ kaks tundma/ eth *Christum armastama/ **paljo parramb on/ kuds keick tehda/*** eth teije töitetut sahte keicke Jum~ala töitusse kaks. Der halben beuge ich meine Knie/ gegen dem Vater vnsers Herrn Jesu Christi/ der der rechte Vater ist über alles was Kinder heisset in Himmel vnd auff Erden/ Das er euch Krafft gebe/ nach dem Reichtum~ seiner Herrlichkeit/ starck zu werden durch seinen Geist/ an dem inwendigen Menschē/ vnd Christum zu wohnen/ durch den Glauben in ewren Herten/ vnd durch die Liebe eingewurtzelt vnd gegründet werden/ Auff das jhr begreifen müget mit allen Heiligen/ welches da sey die breite vnd die lenge/ vnd die tieffe/ vnd die höhe/ Auch erkennen/ daß Christum lieb haben/ viel besser ist/ denn alles wissen/ Auff das jhr erfüllet werdet mit allerley Gottes fülle.
- (940) Stahl (HH3): 166 Sünnul **sahp rasck olla/ münno wasto panna.** Es wird dir schwer werden/ wider den stachel zu lecken.
- (941) Stahl (HH3): 133 *Kumb on kebjamb üttelda?* Welches ist leichter zu sagen?

Ka hinnangukonstruksioonis on infinitiivitarindi peasõnaks alati *da*-infinitiiv.

Agent oli adessiivsena eksplitseeritud vaid 2 näites (M 1 / S 1; vt N940, N936), ülejäänud juhtudel jäi agent eksplitsiitselt väljendamata. Agendi vormistust hinnangukonstruksioonis illustreerib joonis 4.7.

Joonis 4.7. Agentadverbiaali vormistus hinnangukonstruktsioonis

4.1.1.3. Predikatiiviga kavatsus-(kohustus-)konstruktsioon

20. sajandi materjali puhul kirjeldasid predikatiiviga kavatsusstruktsioone järgmised skeemid:

VORM	<u>(N^{ade})</u>	OLEMA ^{sg3}	<u>Predikatiiv</u>	Subjekt (V ^{da})
TÄHENDUS	<u>(agent)</u>		<u>kavatsus</u>	tegevus
	(Vt N171.)			

VORM	<u>(N^{gen})</u>	<u>Predikatiiv</u>	OLEMA ^{sg3}	Subjekt (V ^{da})
TÄHENDUS	<u>(agent)</u>	<u>kavatsus</u>		tegevus
	(Vt N172.)			

Predikatiiviks oli konstruktsioonis harilikult kavatsust, kuid sageli ka muid lähedasi tähendusi märkiv substantiiv, *da*-infinitiivitarindi-kujulise subjekti abil väljendati kavatsetavat vmt tegevust ning tegevuse sooritaja vormistus adessiiv-adverbiaali või predikatiivi genitiivse täiendina.

17. sajandi materjalis esines konstruktsioon üksnes väga kitsalt piiritletud kontekstis: predikatiiviks oli kõigil juhtudel substantiiv *kohus* (seega võiks konstruktsiooni nimetada vana kirjakeele puhul pigem predikatiiviga kohustus-konstruktsiooniks), agent vormistus kõigil juhtudel predikatiivi laiendava genitiivatribuudina:

VORM	<u>N^{gen}</u>	KOHUS	OLEMA ^{sg3}	Subjekt (V ^{da})
TÄHENDUS	<u>agent</u>			tegevus

Nt

- (942) Blume: 107 Seperrast **on** jo meije Kohus Jumjala Sanna nink Catechismusse jerrel *nende pehle Kochto moistma oppeda/ ken-nelle öike JUmml on nink temma Nimmi öikest prukiwat nink kumbat sedda mitte teggewat*. Darum will uns ja gebüren nach Gottes Wort nnd# den Catechismus/ di jenigen urteilen zu lernen/ welche den rechten GOtt haben und seinen Namen recht brauchen und welche solches nicht tuhn.
- (943) Blume: 109 Seperrast **on** meije Wannambade/ Kohl Meestride nink HingeKaitzijade Kohus/ meit nohrest Eust sati/ mitte üxpeines mea öike on Jumjala Sanna seest/ erranis Kahs *meit falschi Oppedusse nink temma Kaitzijade ees mainitzeda*. Dero-halben sind unsere Eltern/ Schul-Meister und Seel-Sorger schul-dig uns von Jugend auff/ nicht allein was recht ist/ aus Gottes Wort zu leren/ sondern uns auch für falsche Lere und derselben Patronen zu warnen.
- (944) Stahl (HH3): 18 Waidt JESus kostis ninck laus temma wasto: Lasse nuhdt ninda sündima/ ninda **on** meije kohus/ Jumjala öigkusse töitada. JESus aber antwort/ vnd sprach zu jhm/ Laß jtz also sein/ also gebühret es vns/ alle Gerechtigkeit zu erfüllen.

Niisugust predikatiiviga kohustuskonstruktsiooni esines materjalis kokku 9 korral (M 0 / S 5 / B 4), st konstruktsiooni esinemissagedus 100 000 sõne kohta on 3,1 (M 0 / S 2,5 / B 10,8), mis on 6 korda väiksem kui tänapäeva kirjakeeles.

Ka kohustuskonstruktsioonis oli infinitiivitarindi peasõnaks kõigil juhtudel *da*-infinitiiv. Genitiivatribuudina vormistatud agent oli konstruktsioonis kõigil juhtudel eksplitseeritud.

4.1.1.4. Predikatiiviga võrdsustamiskonstruktsioon

Predikatiiviga võrdsustamiskonstruktsiooni kohta leidis 17. sajandi tekstides kokku 5 näidet (M 1 / S 0 / B 4). Konstruktsiooni esinemissagedus 100 000 sõne kohta on seega 1,7 (M 2,1 / B 10,8) ehk ligikaudu 2,8 korda väiksem kui tänapäeva kirjakeeles.

Konstruktsiooni iseloomustab järgmine skeem koos näidetega:

VORM	<i>Subjekt (V^{da})</i>		<u>Predikatiiv</u>
TÄHENDUS	<i>tegevus</i>	OLEMA ^{sg3}	<u>tegevus</u>

Nt

- (945) Blume: 75 Ristilik Wabbadus **on** SüddameTunnistussee sees wabba olla CHristusse lebbi Kesko Needmissesest/ Mosesse Kom-best nink temma ilmlikkust Wallitzussesest/ kud Kahs keikest

Jnnimesse Keskust. (Sehdussest.) Di Christliche Freiheit ist im Gewissen frei sein durch CHristum/ vom Fluch des Gesetzes/ von den Mosaischen Gebräuchen und dessen weltlichen Regiment/ wi auch von allen menschlichen Geboten.

- (946) Müller: 13.1. Sensinatze mainitzus=ze peaxime meye igka ayal meles piddama/ ninck sempa=ele walatama/ mea se Põha W: neist Laulust Ps: 147. on tun\~istanuth: Lobet den\~ Herrn/ minckp/-: *meddy lum: kytada/ on v\;x kõstlik as=zÿ/* sesarn ta=en\~omene on Armas ni\~ck kaunis.

Infinitiivitarind väljendab tegevust või seisundit, mida predikatiivi abil selgitatakse, predikatiiviks on abstraktmõistet väljendav substantiiv ning *olema*-verb toimib võrdsustava tähendusega koopulana.

Ka predikatiiviga võrdsustamiskonstruktsioonis esineb infinitiivitarindi peasõna vaid *da*-infinitiivikujulisena.

4.1.1.5. Kokkuvõte

20. sajandi kirjakeele subjektilise *da*-infinitiiviga konstruktsioonidele vastavaid konstruktsioone esines 17. sajandi materjalis oluliselt vähem kui subjektilise *da*-infinitiiviga konstruktsioone 20. sajandi kirjakeeles.

Konstruktsioonitüüpidest olid esindatud netsessiivkonstruktsioon, hinnangukonstruktsioon, predikatiiviga kavatsus-(kohustus-)konstruktsioon ja predikatiiviga võrdsustamiskonstruktsioon. Kõigi nimetatud konstruktsioonide esinemissagedus oli siiski oluliselt väiksem kui 20. sajandi tekstivalimis ning enamasti oli piiratud ka konstruktsiooniga lõimuvate leksikaalsete üksuste hulk (näiteks esinesid netsessiivkonstruktsiooni predikaadina üksnes lihtverb *olema* ja ühendverb *tarvis olema*, samuti oli predikatiiviga kavatsus-(kohustus-)konstruktsiooni ainsaks võimalikuks predikaatiiviks *kohus*).

Netsessiivkonstruktsioonis võis agent lisaks adessiivadverbiaalile olla vormistatud ka allatiivadverbiaali abil.

Subjektilise infinitiivitarindi peasõnana toimib kõigil 17. sajandi autoritel ühtlaselt *da*-infinitiiv. Siiski tuleb predikatiiviga kohustuskonstruktsiooni ning predikatiivi ja objektiga võrdsustamiskonstruktsiooni puhul silmas pidada seda, et osa *ma*-lõpuliste deverbaalsubstantiividena analüüsitud vorme (vt jaotis 4.3.1) on potentsiaalselt tõlgendatavad ka infinitiivvormidena ning sellise interpretatsiooni puhul võiksid üksikud peasõnana *ma*-infinitiivi sisaldavad tarindid saada subjektilise tõlgenduse, nt

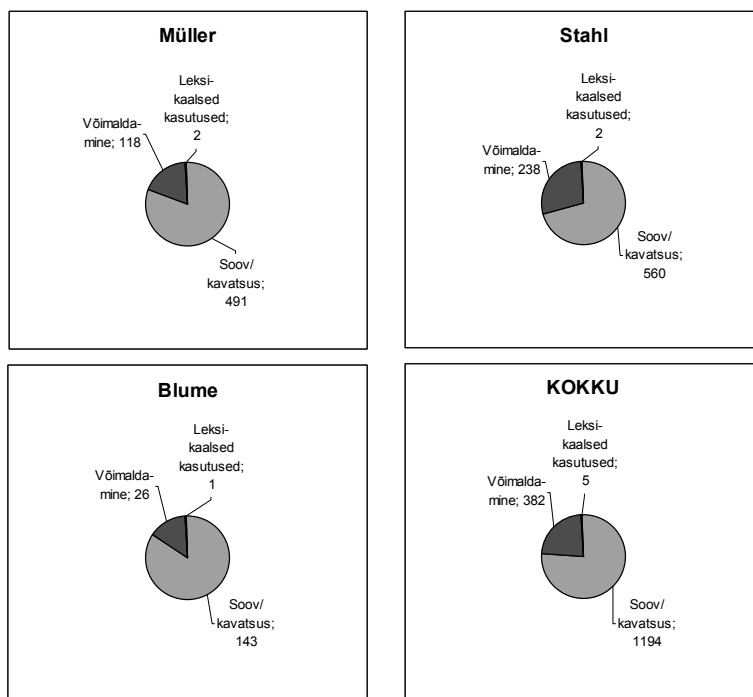
- (947) Stahl (HH1): 27 **Pastma/** ninck weljaspitte kassinaste hendes **walmistama** on üx auwus ninck kaunis kombe: [...] Fasten vnd leiblich sich bereiten ist wol eine feine euserliche Zucht/ [...] (*ma*-deverbaalsubstantiiv/ subjekt predikatiiviga võrdsustamiskonstruktsioonis?)

- (948) Stahl (LS): 553 On semperrast se põha Waimo Ammet/ kudd Christu sesinnases Evangeliummes kuhlutap: 1. **Tröhstima**. 2. **Pöhitzema**. 3. **Oppema**. Ist derhalben des H. Geistes Ampt wie Christus im Evangelio vermeldet: 1. Trösten. 2. Heiligen. 3. Lehren. (*ma*-deverbaalsubstantiiv/ subjekt predikatiiviga kavatus-(kohustus)-konstruktsioonis?)

Kuna aga *ma*-teonimetuletiste kasutus on vanas kirjakeeles sage ja produktiivne (Kingisepp jt 1997: 84; Saareste 1930: 79; Saareste 1937: 430), on siinses töös eelistatud *ma*-lõpulisi vorme tõlgendada deverbaalsubstantiividena, mitte *da*-infinitiivi vastetena.

4.1.2. *da*-infinitiiv(itarindi) vasted objektina

Objekti rollis esines infiniitivarind 17. sajandi materjalis kokku 1581 juhul (M 611 / S 800 / B 170). Objektilise infiniitivarindi suhteline esinemissagedus 100 000 sõne kohta on seega 546,0 (M 1253,9 / S 392,9 / B 457,2). Infiniitivarind esines soovimis-kavatsemiskonstruktsioonis ja võimaldamis-kohustamiskonstruktsioonis, lisaks leidsid mõned leksikaalsed kasutused. Sobilikkus- ja võrdsustamiskonstruktsiooni kohta näiteid ei leidunud. Ülevaate objektilise *da*-infiniitivarindi esinemusest eri konstruktsioonides annab joonis 4.8.

Joonis 4.8. *da*-infinitiivi(itarindi) vastete esinemus objektina

Nagu ilmneb, on objektilise infinitiiviga konstruktsioonide omavaheline suhteline esinemissagedus 17. ja 20. sajandi kirjakeeles võrdlemisi sarnane (vt ka joonis 3.11). Sobilikkus- ja võrdsustamiskonstruktsioon esinevad ka tänapäeva kirjakeeles ülimalt harva, mistõttu nende puudumine 17. sajandi tekstidest on ootuspärane.

4.1.2.1. Soovimis-kavatsemiskonstruktsioon

Soovimis-kavatsemiskonstruktsioonis väljendab predikaat subjektina vormistatud isiku kavatsust, soovi, suutlikkust, vajadust või tava sooritada infinitiivitarindi abil väljendatud tegevus:

VORM	Subjekt	Pred	Objekt (V^{INF}) ³³
TÄHENDUS	<u>agent</u>	SOOVIMA/KAVATSEMA	tegevus

Nt

- (949) Stahl (HH1): 1 Sinna ep peat Jummalä sunno Jssanda nimmi ilma asjat omma suh sisse wotma: Sest Jum~al **ep tahap temma nuchtlemta jetma/** ke temma nimmi kurjast pruckip. Du solt den Nahmen GOTTes deines HERren nicht vnnützlich führē: Deñ GOTT der HErr wil den nicht vngestraftet lassen/ der seinen Nahmen mißbrauchet.

Soovimis-kavatsemiskonstruktsiooni kohta leidis vaadeldud 17. sajandi materjalis 1194 näidet (M 491 / S 560 / B 143). Konstruktsiooni suhteliseks sageduseks 100 000 tekstisõna kohta on seega 412,4 (M 1007,6 / S 275,0 / B 384,6). 20. sajandi materjalis oli objektilise *da*-infinitiiviga konstruktsioon kõigest infinitiiviga konstruktsioonidest sagedasim (577,7 näidet 100 000 sõne kohta; vt ka jaotis 3.1.2.1 ja tabel 3.2). Nagu ilmneb, on konstruktsiooni kasutus 17. sajandi tekstides umbes 1,4 korda harvem kui nüüdiskirjakeeles, ent erandina esineb Mülleril soovimis-kavatsemiskonstruktsiooni näiteid koguni 1,7 korda sagedamini kui 20. sajandi tekstis.

Soovimis-kavatsemiskonstruktsiooni olulisimaks erinevuseks võrreldes 20. sajandi kirjakeele soovimis-kavatsemiskonstruktsiooniga on selle sagedasus tulevikku väljendavana: alamsaksa *willen*-tuleviku eeskujul kasutatakse ka *tahtma*-konstruktsiooni tuleviku väljendamiseks, nt

- (950) Müller: 13.3. Waitd nüith on Iumal meile toÿwutanuth/ eth ta=ema *ntesamade Inimeste iures* **tahab ellada/** ke ta=ema Sana kulwat ninck ta=edda armastawat.

³³ Lühend *INF* märgib infinitiivivormi nendes vana kirjakeele konstruktsioonides, kus *ma*- ja *da*-infinitiivi varieerumine korpusnäidetes on võrdlemisi ulatuslik.

Paralleelselt eksisteerib ka *tahtma*-verbi soovi väljendav tähendus, nt

- (951) Stahl (LS): 561 [...] se on/ miña **tahan** kannatama ninck surrema/ ninck se lebbi münno Willitzusse/ kumba minna sihtd sahto sihn sesinnase Jma siddes om~a allandusse alal kannatanut ollen/ otza sahtma/ ninck se Jssa jure/ kussa selgke röhm ninck heh piddo on/ miñema/ [...] [...] das ist/ ich wil leiden vnd sterben/ vnd dadurch meines Elendes/ welches ich in dieser Welt in meiner Erniedrigung biß hieher außgestanden/ ein Ende machen/ vnd zum Ps. 16. 11. Vater/ da eitel Frewde vnd Wolleben ist/ gehen/ [...]

Kristiina Ross on väitnud, et Stahl kasutab oma tekstis tuleviku väljendamiseks järjekindlalt üksnes ülemsaksa *saama*-malli ning alamsaksamõjulist *tahtma*- ja *pidama*-tulevikku tema keelekasutuses ei esine (Ross 1999: 12). Viimast väidet on siiski raske veenvalt kinnitada, sest kuigi *tahtma*-verb esineb Stahlil tõepoolest ülemsaksa paralleelteksti *wollen*-verbi vastena, on tulevikutähendust soovitähendusest enamasti raske üheselt lahutada, nt

- (952) Stahl (HH3): 244 Sel töisel pehwal/ se walmistamise pehwa jerrel/ tullit needt Kõrgkepappit ninck Phariseerit keick Pilatusse jure/ ninck pajatasit Jssand/ meije melletame/ eth sesinnane pettis pajatas/ kus temma weel ellas: Minna **tahan** kolme pehwade perrast üllestousma/ semperrast kesck/ eth se haud hoidtaxe kolmanda pehwani/ eth ep temma Jüngrit tullewat/ ninck warrastawat temma/ ninck ütlewat se rahwa wasto: [...] Des andern tags/ der da folget nach dem Rüsttag/ kamen die Hohenpriester vnd Phariseer sämtlich zu Pilato/ vnd sprachen: Herr/ wir haben gedacht/ das dieser Verführer sprach/ da er noch lebete: Jch wil nach dreyen tagen aufferstehen/ darumb befiehle/ das man das Grab verware/ bis an den dritten tag/ auff das nicht seine Jünger kommen vnd stehlen jhn/ vnd sagen zum Volck/ [...]

Ka Mülleri ja Blume tekstides jäävad *tahtma*-verbi tuleviku- ja soovitähendus enamiku näidete puhul eristamatuks, nt

- (953) Müller: 19.4. Moistket se on se keicke korgkemb Iumall/ der Himmel et Erden geschaffen hat/ sensama palwume meÿe/ ta=ema **tahax** hend meddj keickede pa=ele armatada.
- (954) Blume: 41 Sesamma töise Mosesse Ramato kahe kümse Capitli sees efferdap JUmMal/ et TEmMa kud üx wehane JUmMal **tahap** Koddo otzida/ mitte üxpeines need/ kumbat TEmMa wasto hexi-wat/ erranis Kahs nende Lapset emmis kolmanda nink neljanda Pölwe tagga. Jm selben zwanzigsten Capitel des andern Buchs

Moses dreuet GOtt/ das ER als ein eiferiger GOtt wil heimsuchen nicht allein di/ so an Jhn sündigen/ sondern auch ire Kinder bis ins dritte und vierde Glied.

Predikaatidest esinebki soovimis-kavatsemiskonstruktsioonis ülekaalukalt sagedasimana verb *tahtma* (1145 näidet – M 477 / S 528 / B 140). Sageduselt järgmised predikaadid on *püüdma* (10 näidet – M 0 / S 9 / B 1; N955), *teadma* 'oskama' (7 näidet Mülleril; N956), *ähvardama* (5 näidet – M 1 / S 4 / B 0; N957), *mõistma* (4 näidet – M 0 / S 2 / B 2; N958) ja *märkama* (4 näidet Stahlil; N959).

- (955) Stahl (HH3): 129 Tem~a ütli agkas öhe lihckpajatusse neil wöhral/ kus tem~a moistis/ kui nemmat üllebisses otzas pühdsit istuda/ ninck pajatas nende wasto: Er saget aber ein Gleichnüß zu den Gesten/ da er mercket/ wie sie erwöhleten oben an zu sitzen/ vnd sprach zu jhnen:
- (956) Müller: 7.4. Perrast saab sesinane Lapsukene nÿmetuth Nouw/ Se on: Ta=ema on tews Tarckust/ ninck **ta=eb** *keickelle as=ziale ha=ed Nouwo andada*.
- (957) Stahl (LS): 633 *Nisugkuse Teotamise efferdap Jummal rassedast nuchtelda*/ ninck pajatap: Eth minna kissendan/ ninck teije wastopannete/ minna öigkendan omma Kehje welja/ ninck keddakit pannep sedda tehhalle/ ninck teotate keicke münno Nouwo/ ninck põlgkate münno Nuchtlusset. Solche Verachtung dräwet Gott hart zu straffen/ vnd spricht: Prov. 1. 24. seqq. Weil ich ruffe/ vnd jhr wegert euch/ ich recke meine Hand auß/ vnd niemand achtet drauff/ vnd last fahren allen meinen Rath/ vnd wollet meiner Straffe nicht.
- (958) Stahl (HH3): 177 Woid ninck Met sahp temma söhma/ eth tem~a moistap *sedda kurjusse erraheitada*/ ninck *sedda hehdt errawallitzed*a. Butter vnd Honig wird er essen/ das er wisse böses zu verwerffen/ vnd gutes zuerwehlen.
- (959) Stahl (HH3): 48 Sest se on Jum~ala tachtminne/ teije põhastus/ eth teije mahajettate se portojachto/ ninck ix igkalick teije sehs merckap *omma iho hoida põhastusse ninck auwo siddes*/ mitte leeha himmo sees/ kudt needt pagkanat/ ke Jummalast keddakit tehawat. Denn das ist der Wille Gottes/ ewer Heiligung/ das jhr meidet die Hurerey/ vnd ein jglicher vnter euch wisse sein Faß zubehalten in Heiligung vnd Ehren/ nicht in der Lustfeuche/ Wie die Heiden/ die von Gott nichts wissen.

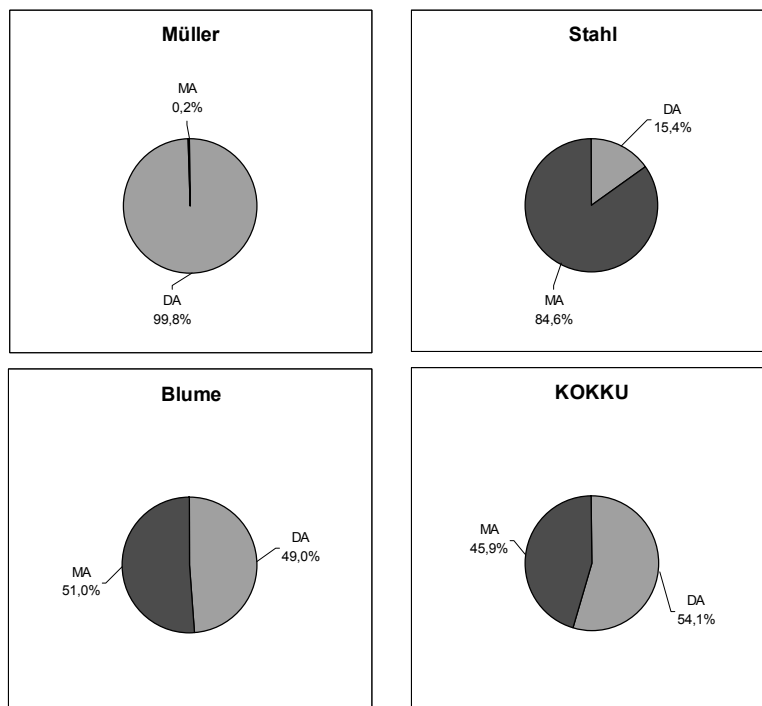
Tänapäeval selle konstruktsiooniga mittelõimuvatest predikaatidest võiks mainida ühendverbi *võlgu olema* (N960) ja Mülleril esinevat saksakeelset *wollen*-verbi (N961).

- (960) Stahl (LS): 656 Kumba seest meije nehme/ eth keddakit Jum~alast deninut/ echk Jum~al **wölgk olnut** neil *Jnnimessel ni paljo hehdt tehha/* erranis eth temma omma selgke rochke Armo perrast neile sedda teep. Darauß wir dann sehen/ daß keiner es vmb den lieben GOTT verdienet/ oder GOTT schuldig gewesen/ den Menschen so viel gutes zu beweisen/ sondern daß er auß lauter Gnad vnd Barmhertzigkeit jhnen solches bezeige.
- (961) Müller: 33.7. 1. Gott **wolle** seine stim\~e hören/ 2. Ninck *ta=ema Korwadt lascke merckada ta=ema palwe pa=ele.*

Konstruktiooni vorm vastab tänapäevasele, erinevuseks on vaid *ma*-infinitiivitarindi objektina esinemise võimalus, nt

- (962) Blume: 93 Hos: XIII. 14. Minna **tahan** *nemmat lunnastama Pörko seest nink Surma seest pehstma erra.* Hos: XIII. 14. Jch will si erlösen aus der Helle und vom Tode erretten.

Konstruktiooni illustreerivatest näidetest sisaldab *da*-infinitiivitarindit 646 (M 490 / S 86 / B 70) ja *ma*-infinitiivitarindit 548 (M 1 / S 474 / B 73). *da*- ja *ma*-tarindite vahetõrva soovimis-kavatsemiskonstruktsioonis illustreerib joonis 4.9.

Joonis 4.9. *da*- ja *ma*-tarindite esinemissagedus soovimis-kavatsemiskonstruktsioonis

Nagu jooniselt ilmneb, tarvitab Müller konstruktsioonis ülivaldavalt *da*-infinitiivi, Stahl enamasti supiini ning Blumel on *da*- ja *ma*-infinitiive ligikaudu võrdselt.

Kui 20. sajandi tekstides esinesid infinitiivvormil erinevad aja- ja tegumoevormid üksnes liitpredikaadis koos modaalse *võima*-verbiga, siis 17. sajandi tekstides leidub ka üksikuid näiteid *da*-infinitiivi oleviku passiivist (1 näide Blumel; N963) ja *saama*-verbi abil moodustatud futuurumi perfekti passiivist (kokku 3 näidet – M 2 / S 1; N964).

- (963) Blume: 29 Ninda kui essimmenne Kesk öikest JUmmaia# Tundmissesest/ töine aggas öikest (JUmmala) Tunnistussest keskip nink JUMMal mitte muhd tahap tundtut nink tunnistut olla/ kud üxpeines kui Temma hend omma Sanna sees awwandanut on/ sihs öppetap seperrast kolmas Kesk põhast Pehwast/ kumba sees meije peame JUmmala Sanna kulutama/ kulema/ öpma nink kõrke auwsat Sakramentit welja jaggema nink prukima. Nach dem das erste Gebot von der waren Erkendniß/ das ander aber von der waren Bekenduiß# GOTTes gebeut und GOTT nicht anders wil erkand und bekand sein/ als nuhr wi Er sich in seinem Worte offenbaret hat/ so handelt derowegen das dritte Gebot vom Sabbhat/ worauf man GOTTes Wort predigen/ hören/ lernen und di Hochwürdigen Sakramenta verreichen und gebrauchen soll.
- (964) Müller: 29.1. Sÿs=z on kz weika tarwis/ eth meÿe sedda Vs=zinamasti Iumala Armu piddame tacka nouwdma/ **tahame meÿe** moito *keickest willetzus=zest errapa=estetuth sada.*

4.1.2.2. Võimaldamis-kohustamiskonstruktsioonid

Võimaldamis-kohustamiskonstruktsioonist esinevad 17. sajandi kirjakeeles kõik 20. sajandi kirjakeeleski eksisteerivad variandid, v.a *poolt*-kaassõna abil vormistatud agendiga konstruktsioon, mida asendab analoogiline *läbi*-konstruktsioon:

VORM	Subjekt	Pred	(N ^{ade})	Objekt (V ^{NF})
TÄHENDUS	<u>võimaldaja</u>	VÕIMALDAMA	<u>(agent)</u>	<i>tegevus</i>

Nt

- (965) Stahl (LS): 567 Minckperrast temma kahs keick hennesse jure armsast kutzup/ ninck pajatap: Tulcket münno jure keick/ ke teije murrelickut ninck kohrmatut ollete/ minna tahan teid jaotama; Ninck ommal Jüngrille kescknut/ keicke Ilma sisse minnema/ ninck keicke Rahwa oppema/ ninck **kesckip** lebbi nemmat keickel Jnnimessel keickes paigkas *hend parrandada*. Dahero er

dann alle freundlich zu sich locket/ Matth. 11. 28. vnd spricht: Kommet her zu mir alle/ die jhr müheselig vnd beladen seyd/ ich wil euch erquicken; Vnd seinen Jüngern Matth. 28. 19. befohlen/ in alle Welt zu gehen/ vnd alle Völcker zu lehren/ vnd gebeut durch sie Act 17. 20 allen Menschen an allen Enden Busse zu thun.

Sarnase semantika ja struktuuriga konstruksioone on veel neli:

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<u>(Objekt₁)</u>	Objekt ₂ (V ^{NF})
TÄHENDUS	<u>võimaldaja</u>	VÕIMALDAMA	<u>(agent)</u>	tegevus

Nt

- (966) Stahl (HH3): 101 Ninck nemmat heitsit kehjede kaks/ ninck kutzusit om~a seltzi/ kumb töises laiwas olli/ eth nemmat tullit/ ninck **aitasit** nemmat weddama. Vnd sie wincketen jhren gesellen/ die im andern Schiff waren/ das sie kämen vnd hülfen jhnen ziehen.
- (967) Müller: 27.1. Waidt nüith oppeb meile Iumala S: Eth nedt Pannitzet/ Kuriat ninck v\lleantuth Inimes=zet/ sen Kochnretti Wörcko sees/ ninck ta=ema walla all omat/ kumb ta=ema Selschoppit in der Hellen sein sollen/ Sep/-r: **las=zeb** se Kochnret ta=ema Selsÿweliet sÿn Maa pa=el *rahwul olla*/ [...]

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<u>(N^{all})</u>	Objekt (V ^{NF})
TÄHENDUS	<u>võimaldaja</u>	VÕIMALDAMA	<u>(agent)</u>	tegevus

Nt

- (968) Blume: 113 Sedda Oppedusse Ehrstusselt#/ sest temma körwal pannewat nemmat surnut Pöhat nink Maria Neitzi/ nink johatawat meid nende Ette Palwe nink Denistuste pole/ nink **keskwat** meile *Koijut Auwustada*. Di Lere von Christo/ denn nehben Jhn setzen si di verstorbenen Heiligen und di Jungfrau Maria und weisen uns auff ire Fürbitte und Verdienste und heissen uns di Götzen eren.

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<u>(N^{ela})</u>	Objekt (V ^{NF})
TÄHENDUS	<u>võimaldaja</u>	VÕIMALDAMA	<u>(agent)</u>	tegevus

Nt

- (969) Stahl (HH3): 18 SEI ajal tuli JESus Galilea mahst se Jordani jure/ Johannesse jure/ eth tem~a hend **lasckis** temmast ristima. ZV der Zeit kam Jesus auß Galilea an den Jordan zu Johanne/ das er sich von jhm täuffen liesse.

VORM	Subjekt	Pred	(N ^{gen+LAB/})	Objekt (V ^{INF})
TÄHENDUS	võimaldaja	VÕIMALDAMA	(agent)	tegevus

Nt

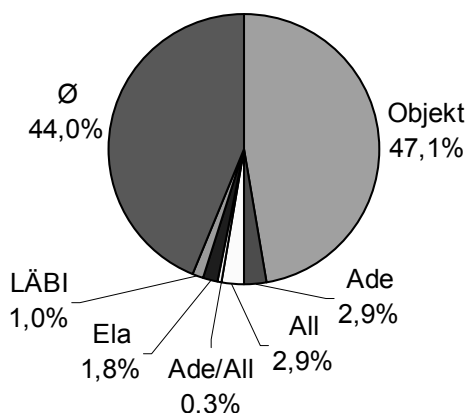
- (970) Stahl (LS): 651 Ses Essimesses kuhlatap Christus/ temma Taiwane Jssa on öhe suhre Öchtosöhmenaja walmistanut/ ninck lebbi om~a Sullase neile kutzotut (Judalisselle) üttlema lascknut/nemmat piddit tulla. Im Ersten meldet Christus/ sein Himmlischer Vater habe ein grosses Abendmahl zugerichtet/ vnd durch seinen Knecht den Geladenen (Jüden) sagen lassen/ sie solten kommen.

Kokku esines võimaldamis-kohustamiskonstruktsiooni näiteid 17. sajandi tekstides 382 (M 118 / S 238 / B 26), s.o keskmiselt 131,9 näidet (M 242,2 / S 116,9 / B 69,9) 100 000 tekstisõna kohta. Seega on võimaldamis-kohustamiskonstruktsiooni esinemissagedus 17. sajandil (v.a Blume tekstis) mõnevõrra sagedasem kui 20. sajandi korpuses (vt ka jaotis 1.1.2.2).

Alamkonstruktsioonidest oli kõige sagedamini kasutusel ditransitiivne konstruktsioon (180 näidet – M 70 / S 102 / B 8). Adessiivadverbiaaliga konstruktsioone oli 11 (M 1 / S 10 / B 0) ja allatiivadverbiaaliga konstruktsioone samuti 11 (M 2 / S 8 / B 1). Stahli tekstis leidis ka üks näide, kus osa rindliikmetest koosnevast agentadverbiaalist oli adessiivne, osa allatiivne:

- (971) Stahl (LS): 721 Töiselt/ eth üx Jnnimenne tappetut sahp Weeha kahs/ kus üx omma Ligkimesse pehl ommas Süddames weehane on/ keelap se kahs mitte neile ütlejalle/ ep kahs sel Jmalickul Kochtul/ ep kahs neile Perrewannamballe needt Pattut weehada/ erranis öhel igkalickul omma Ligkimesse ilma sühdta weehada/ kudt Cain omma Welja Abel/ Esau omma Welja Jacob/ needt Judalisset se Jssanda Jesum weehanut ommat. Zum andern/ daß ein Mensch getödtet werde mit Zorn/ wenn einer auff seinem Nehesten im Herten zürnig ist/ Tit. 2. 15. verbeut hiemit nicht den Predigern/ auch Rom 3. 4. nicht dem Weltlichen Gericht/ auch nicht Eph 6. 4. denen Eltern vnd HaußVätern über die Syr. 30. 1. Sünden zu zürnen/ sondern einem jeden/ Gen. 4. 5. seinen Nehesten ohne Vrsach zu hassen/ Gen. 27. 41. wie Cain seinen Bruder Abel/ Esau seinen Bruder Jacob/ die Jüden den HERRn Christum ohne Vrsache gehasset haben.

Elatiivset agentadverbiaali esines 7 korral (M 2 / S 5 / B 0) ja läbi-konstruktsiooni 4 korral (kõik näited Stahlit). Ülejäänud 168 juhul (M 43 / S 108 / B 17) jäi agent eksplitseerimata. Agendi vormistust võimaldamis-kohustamiskonstruktsioonides illustreerib joonis 4.10.

Joonis 4.10. Agendi vormistamine võimaldamis-kohustamiskonstruktsioonides

Predikaatidest esineb konstruktsioonis ülekaalukalt kõige sagedamini verb *laskma* (324 näidet – M 112 / S 196 / B 16), nt

- (972) Stahl (HH1): 35 **Lascckem** meid *palluda*. Lasset vns beten.
- (973) Müller: 19.3. Waidt **lascckem** meÿe *nedsarnset Pattus=zet Inimes=zet olla/ ni\~ck igka aÿal Iumala silmadde ette astuda/ Kuÿ ne Pattu Koormat meidt waiwawat ni\~ck meddÿ Süddamet ahastawat.*
- (974) Stahl (HH1): 18 Kus Jummal keicke kurja nouw ninck tachtmisse errarickup/ ninck keelap/ kumbat meid **ep lascckwat** temma *Nimmi põhitzedal/ epkaks temma rickusse meite jure tulla/ kudt sehl on sest Kurratist/ sest ilmast/ ninck meddi omma leha Tachtminne: [...] Weñ GOtt allen bösen Raht vnd willen bricht/ vnd hindert/ so vns den Nahmen GOTTes nicht heiligen/ vnd sein Reich nicht kommen lassen wollen/ alß da ist des Teuffels/ der Welt/ vnd vnsers Fleisches wille/ [...]*
- (975) Stahl (HH3): 6 KVs agkas Johañes wangitohrnis Christusse immetegkut kuhlis/ lehhatis temma ommast Jüngrist kax/ ninck **lascckis** *tem~al üttema: Ollet sinna/ ke peap tullema/ echk peame meije öhe töise ohtma? DA aber Johannes im Gefängnüß die werck Christi hörete/ sante er seiner Jünger zween/ vnd ließ jhm sagen: Bistu/ der da kommen sol/ oder sollen wir eines andern warten?*
- (976) Blume: 137 3. Sihñ wahel **lassep** Temma *nemmat waiwama emmis sedda Aja/ et se kumb ilmale peap kandma/ ilmale kandmut# on. 3. Jn des lest Er si plagen bis auff di Zeit/ das di/ so gebehren sol/ geboren habe*

Lisaks *laskma*-verbile lõimub konstruktsiooniga veel viis predikaati: *käskima* (28 näidet – M 1 / S 24 / B 3; N977), *aitama* (17 näidet – M 5 / S 11 / B 1; N978), *keelama* (11 näidet – M 0 / S 5 / B 6; N979), *paluma* (1 näide Stahlil; N980) ja *seadma* (1 näide Stahlil; N981).

- (977) Stahl (HH3): 64 Ninck temma on meile kescknut kuhlutama selle rahwalle/ ninck tunnistada/ eth temma on sehdtut Jummalalt üx sundija neist ellawast/ ninck neist surnust. Vnd er hat vns geboten zu predigen dem Volck/ vnd zeugen/ das er ist verordnet von GOtt/ ein Richter der Lebendigen vnd der Todten.
- (978) Stahl (HH1): 10 Meije peame Jumjala kartma/ ninck armastama eth meije omma Liggimesse Raha echk Wilja mitte wottame/ ep kahs kawwala ninck Pettusse Kaupa kahs heñesse pohle kiskkume: Erranis *temma Wilja ninck Petoitusse awwitame parrandama/ ninck hoidma.* Wir sollen GOTT fürchten vnd lieben/ das wir vnsers Nehesten Geld/ oder Gut nicht nehmen/ noch mit falscher Wahr oder Handel an vns bringen: sondern jhme sein Gut vnd Nahrung helffen bessern vnd behüten.
- (979) Stahl (HH3): 227 Sihs halgksit needt Körgkepappit ninck wannambat kowwast temma pehle kaibada/ ninck pajatasit: Sesinase lõijame meije/ eth temma se rahwa errapõhrap/ ninck keelap sedda kochtoraha selle Keisrille anda/ ninck pajatap/ temma on Christus/ üx Kunningas. Da singen an die Hohenpriester vnd die Eltesten jhn hart zu verklagen/ vnd sprachen: Diesen finden wir/ das er das Volck abwend/ vnd verbeut den Schoß dem Käyser zu geben/ vnd spricht: Er sey Christus ein König.
- (980) Stahl (HH3): 67 Ninck echk nemmat kül üchteki surma süh temma pehle lõidsit/ pallusit nemmat doch Pilatum/ temma tappada. Vnd wiewol sie keine vrsache des Todes an jhm funden/ baten sie doch Pilatum/ jhn zu tödten.
- (981) Stahl (LS): 640 Eth nühd sel Jnnimessel sehtetut on üxkord *surra/* ninck perrast se Kohus/ peame meije/ mea meije igkanes tehme/ se Otza pehle motlema/ sihs ep sahme eales kurja tehha/ ninck se arma Jumjala palluma/ eth temma meile öhe önsa Tundi/ sestsinnasest Jlmast erralackkuda annap. Wann dann dem Menschen ist gesetzt/ einmahl zu sterben/ vnd Ebr 9. 27. darnach das Gerichte/ alß sollen wir/ was wir thun/ das Ende bedencken/ so Syr. 7. 40 werden wir nimmermehr vbels thun/ vnd den lieben GOTT bitten/ er wolle vns ein säliges Ständlein/ von dieser Welt zu scheiden/ verleyhen.

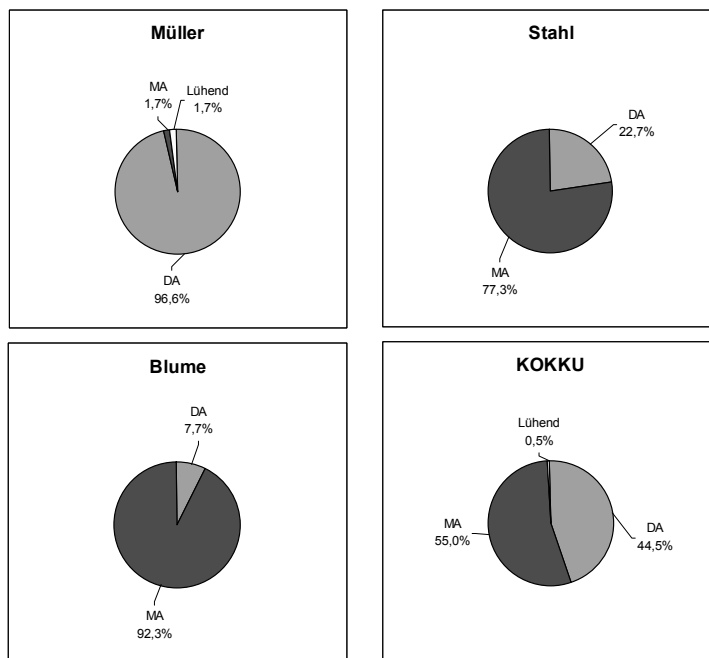
Ka võimaldamis-kohustamiskonstruktsiooni puhul varieerub *da-* ja *ma-*infinitiivi kasutus, nt

- (982) Müller: 29.4. Wie Iudic: 6. Gideon auch sprach: Ist Gott mit Vnd bey vns/ Warumb **las=zeb** ta=ema *meidt* sÿs=z ninda meddy Wainlas=zest *wajwada*.
- (983) Blume: 137 3. Sihn wahel **lassep** Temma *nemmat waiwama* emmis sedda Aja/ et se kumb ilmale peap kandma/ ilmale kandmut# on. 3. Jn des lest Er si plagen bis auff di Zeit/ das di/ so gebehren sol/ geboren habe

Konstruksiooni illustreerivatest näidetest sisaldab *da*-infinitiivitarindit 170 (M 114 / S 54 / B 2) ja *ma*-infinitiivitarindit 210 (M 2 / S 184 / B 24). 2 juhul on Mülleri tekstis vorm lühenenud, nt

- (984) Müller: 33.7. Sesama I=-h=-u=s se Daida P: ellab weel nüitkit/ ta=ema Ka=es=zÿ ni~ck wa=egky eb olle mitte lõhenduth/ olka sesinan~e Aick nÿ kurrÿ/ kuÿ er wil; **Lasckem** meÿe aikz Süddame Pochiast/ Iumala pohle kissenda/ ni~ck eb *mitte Iumalast erratagk*: Sina {eb} peadt leudma ninck kz na=egkema/ eth Iumall meidt oma Armu kz tahab awitada/ ia paliu pigkemeste/ kuÿ eb v\chekit Inimes=ze meel ninck Motlus/ se pa=ele eb eales olle mottelnuth.

da-ja *ma*-tarindite vahekorda soovimis-kavatsemiskonstruksioonis illustreerib joonis 4.11.

Joonis 4.11. *da*- ja *ma*-infinitiivi esinemissagedus võimaldamis-kohustamiskonstruksioonis

Niisiis eelistab Müller ka võimaldamis-kohustamiskonstruktsioonis kindlalt *da*-infinitiivi, samas kui Stahl ja Blume eelistavad kasutada *ma*-infinitiivi.

Ka võimaldamis-kohustamiskonstruktsiooni kohta leidis Stahli materjalis üks näide, kus infiniitverb on passiivivormis:

- (985) Stahl (HH3): 50 *Hohrajachto* agkas *ninck keick rojastusse echk ahnusse/ erra lascket hennessest ütteltut sahma/* kuds nende põhade kohus on: [...] *Hurerey aber/ vnd alle vnreinigkeit/ oder Geitz/ lasset nicht von euch gesaget werden/ wie den Heiligen zustehet. [...]*

4.1.2.3. Leksikaalsed kasutused

Nagu tänapäeva kirjakeeleski esineb ka vanemas kirjakeeles näiteid leksikaliiseerunud *da*-infinitiivivormide *süüa* ja *juua* objektilise kasutuse kohta. Kokku leidis analüüsitud 17. sajandi materjalis 5 niisugust näidet (M 2 / S 2 / B 1), s.o 1,7 (M 4,1 / S 1,0 / B 2,7) näidet 100 000 tekstisõna kohta, seega mõnevõrra vähem kui 20. sajandi korpus.

Kokku leidis 17. sajandi materjalis 3 näidet ühendist *juua andma* (M 2 / S 1; N986), Stahli 1 näide ühendist *süüa andma* (vt N986) ja Blumel 1 näide ühendist *juua tooma* (N987).

- (986) Stahl (LS): 687 *Obad Ja heitis armo nende Prophetide pehle/ kus Jsebel nemmat errahuckas/ peetis nemmat Hauwade sees ninck andis neile söhda ninck johda. Obad Ja 1. Reg. 18. 4. erbarmet sich vber die Propheten/ da Jsebel sie außrottet/ verbarg sie in den Hölen/ vnd versorget sie mit Brodt vnd Luc. 10. 33. seqq. Wasser.*
- (987) Blume: 125 II. B. Sam: XXIII#. 15. *Kes tahap mul juwa tua sest Weest Bethlehemmi Kaiwo seest Werrawa alla. (jures.) II. B. Sam: XXIII. 15. Wer wil mir zu trinkken holen/ des Wassers aus dem Brun zu Bethlehem unter dem Tohr?*

4.1.2.4. Kokkuvõte

Objektilise infiniitvitarindi esinemus 17. sajandi kirjakeeles on ligikaudu võrreldav objektilise *da*-infiniitvitarindi esinemusega 20. sajandi kirjakeeles. Üksikautorite keeletarvituses on erinevused siiski suured: Mülleril ületab objektilise infiniitvitarindi kasutussagedus selgelt nii kaasaegsete kui ka tänapäevaste tekstide keskmist, Stahli ja Blume tekstides on objektilist *da*-infiniitvitarindit tarvitatud mõnevõrra vähem kui 20. sajandi korpus.

Objektina esineb *da*-infiniitvitarind 17. sajandil soovimis-kavatsemiskonstruktsioonis ja võimaldamis-kohustamiskonstruktsioonis, eriti sage on neist esimese tarvituse. Mõlema konstruktsiooni puhul torkab silma *ma*-tarindite rohkus

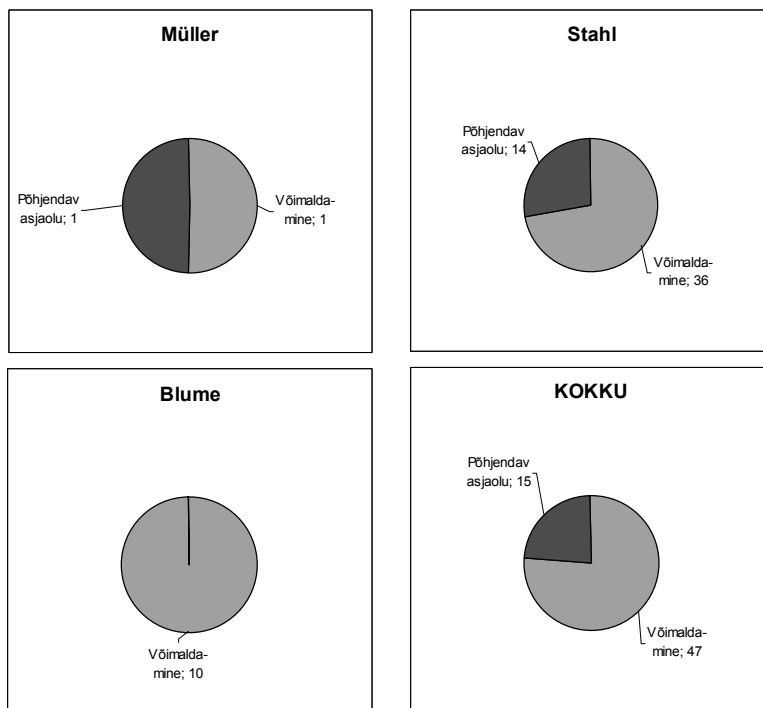
Stahli ja Blume tekstides, Müller kasutab aga peaaegu järjekindlalt *da*-infinitiivi.

Soovimis-kavatsemiskonstruktsiooni näidete hulgas domineerivad *tahtma*-predikaadiga kasutused (enamasti on *tahtma*-predikaadil siin futuurumi tähendus), võimaldamis-kohustamiskonstruktsioonis on valdav *laskma*-predikaat.

4.1.3. *da*-infinitiivitarindi vasted adverbialina

20. sajandi kirjakeele *da*-infiniitse adverbialia vastena esines infiniivitarind 17. sajandi materjalis kokku 62 korral (M 2 / S 50 / B 10). Adverbiaalse infiniivitarindi suhteline esinemissagedus oli seega 21,4 näidet (M 4,1 / S 24,6 / B 26,9) 100 000 sõne kohta.

Konstruktsioonidest olid esindatud üksnes võimaldamiskonstruktsioonid ja põhjendava asjaolu konstruktsioon; võimalikkuskonstruktsioonide, temporaalse hinnangu konstruktsiooni, kohamääruse rollis esineva *da*-infinitiivitarindi vastete ja *teada*-tarindi näiteid ei leidunud. Konstruktsioonide suhtelist esinemissagedust illustreerib joonis 4.12.

Joonis 4.12. *da*-infinitiivitarindi vastete adverbiaalsed kasutused

4.1.3.1. Võimaldamiskonstruktsioonid

Võimaldamiskonstruktsioonil on 17. sajandi materjalis kaks võimalikku kuju:

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<u>Objekt</u>	<u>(N^{all})</u>	<i>Adverbiaal (V^{NF})</i>
TÄHENDUS	<u>võimaldaja</u>	VÕIMAL- DAMA	<u>patsient</u>	<u>(agent)</u>	<i>otstarve</i>

Nt

- (988) Stahl (HH3): 236 Ninck nemmat wihsit temma se asseme pehle/ ke kutsutaxe Ebreische keele siddes Golgatha/ se on/ erralahutamisse asse/ ninck nemmat andsit temmalle ehticka/ ninck Wihna/ mirrhide ninck sappi kahs seckatut/ joda/ ninck kus temma sedda maitzis/ tachtis temma mitte johma. Vnd sie brachten jhn an die stette/ die da heisset auff Hebræisch Golgatha/ dz ist verdolmetschet/ Schedelstett/ vnd sie gaben jhm essig/ oder vermirreten Wein zu trincken/ mit Gallen vermischet/ vnd da ers schmecket wolt ers nicht trincken.

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<u>Objekt</u>	<u>(N^{ade})</u>	<i>Adverbiaal (V^{NF})</i>
TÄHENDUS	<u>võimaldaja</u>	VÕIMAL- DAMA	<u>patsient</u>	<u>(agent)</u>	<i>otstarve</i>

Nt

- (989) Blume: 215 15. Sehl tahan Minna temmal anda temma Wihna Mehjet sestsammast Paikast nink Achori Orko/ Lotusse ülles awwandada. 15. Da wil Jch ihr gehen ire Wein-Berge/ aus demselben Ohrte und das Tahl Achor/ di Hoffnung auffzutuhn.

Genitiivatribuudiga konstruktsiooni vanemas kirjakeeles ei esinenud.

Võimaldamiskonstruktsioonidest oli 17. sajandi materjalis kokku 47 näidet (M 1 / S 36 / B 10). Konstruktsioonide suhteline esinemissagedus on seega 16,2 näidet (M 2,1 / S 17,7 / B 26,9) näidet 100 000 sõne kohta. Tänapäeva kirjakeele vastavate konstruktsioonidega võrreldes esineb võimaldamiskonstruktsioone vanas kirjakeeles umbes 3,2 korda sagedamini (konstruktsioonide harva esinemuse tõttu ei ole sagedusandmete võrdlus siiski eriti usaldusväärne).

Allatiivadverbiaaliga konstruktsioon esines materjalis 15 korral (M 0 / S 13 / B 2; N990), adessiivadverbiaaliga konstruktsioon 18 korral (M 0 / S 17 / B 1; N991), lisaks oli 4 konstruktsiooni puhul (M 0 / S 2 / B 2) tegemist „segavormidega” (N992).

- (990) Stahl (HH3): 187 Kus tem~a nühd^t tedda kinni wottis/ heitis tem~a tedda wangitohrni/ ninck ülleandis temma neile södda-sullaselle/ temma hoidada ninck motlis perrast se leehawotme

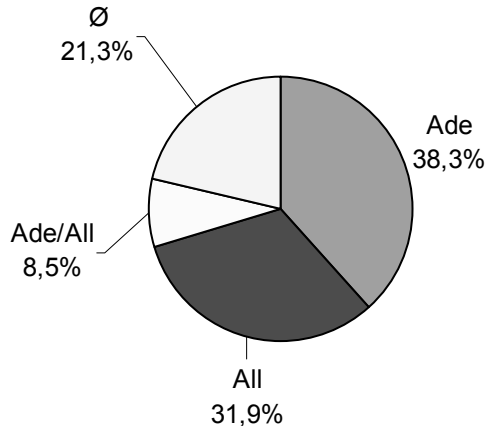
Pöha se rahwa ette temma sehtada. Da er jhn nun greiff/ leget er jhn ins Gefängnüs/ vnd überantwortet jhn vier viertheilen Kriegsknechten/ jhn zu bewaren/ vnd gedachte jhn nach den Ostern dem Volck für zu stellen.

- (991) Stahl (HH3): 205 Agkas sel essimal pehwal neist magkusast leibast/ kumbal pidditi offrima se offerlambas/ astsit needt Jüngrit JEsusse jure/ ninck pajatasit: Koho/ tahat sinna/ eth meije lehme/ ninck sünnul walmistame se Offrilamba söhda? Aber am ersten Tag der Süssenbrodt/ auff welchem man muste opffern das Osterlamb/ traten die Jünger zu JEsu/ vnd sprachen zu jhm: Wo wiltu das wir hingehen/ vnd dir bereiten das Osterlamb zu essen?
- (992) Stahl (HH1): 25 Temma on se tössine Jho ninck Werri meddi Jssandast JEsussest Christussest/ alla se Leiba/ ninck Wina/ meile Risti innimessel söda ninck joda Christussest hendessest sisse sehdtut. Es ist wahre Leib vnd Blut vnsers HERren JEsu Christi/ vnter dem Brodt vnd Wein vns Christen zu Essen/ vnd zu Trincken/ von Christo selbst eingesetzt.

Ülejäänud 10 juhul (M 1 / S 4 / B 5) jäi agent eksplitseerimata, nt

- (993) Stahl (LS): 604 Mitte üxpeines agkas se Pöha Waim/ erranis kahs Jummal se Jssa/ ninck Jummal se Poick on se pöha Ristmisse jures/ otze ninda/ kudt Christusse Ristimisse jures/ se Jssa/ se Poick/ se Pöha Waim olnut on/ minckperrast se Kirck laulap/ eth meije peame kindlast usckma/ kus meije sahme ristitut/ keick Kolme Personit ristinut ommat/ se kahs *sihn meije jures Mah pehle ellada/ hendes andnut*. Nicht allein aber H. Geist/ sondern auch Gott der Vater/ vnd Gott der Sohn ist bey der H. Tauffe/ nicht anders/ alß wie bey der Tauffe Christi/ der Vater/ der Sohn/ Matth. 3. 16. vnd der H. Geist gewesen ist/ daher die Kirche singet/ das wir nicht sollen zweiffeln dran/ wenn wir getauffet werden/ all Drey Personen getauffet han/ damit bey vns auff Erden/ zu wohnen sich begeben.

Agendi vormistust võimaldamiskonstruktsioonis illustreerib joonis 4.13.

Joonis 4.13. Agendi vormistus võimaldamiskonstruktsioonis

Predikaatidest on konstruktsioonis teistest selgelt sagedasem *andma* (33 näidet – M 0 / S 28 / B 5). Suhteliselt sagedasti esineb ka ühendverb *sisse seadma* (8 näidet – M 0 / S 4 / B 4), nt

- (994) Blume: 69 ÖchtoSömenAik **on** meije JSSanda JESusse CHristusse tössine Jho nink Werre/ Leiba nink Wihna alla meile Risti Rawal söhda nink johda/ CHristussest issi **sisse sehdtut**. Das Abend-Mahl ist der ware Leib und Bluht unsers HERRn JESu Christi unter dem Brod und Wein uns Christen zu essen und zu trinkken von Christo selbst eingesetzt.

Infinitiivivormi valikul on kõik autorid eelistanud *da*-infinitiivi (kokku 45 näidet – M 1 / S 34 / B 10), Stahlil leidub ka 2 näidet *ma*-infinitiivitarindi-kujulise peasõnaga konstruktsiooni kohta, nt

- (995) Stahl (HH3): 126 Semperrast kümmerdan minna ommat pölwet wasto meije Jssanda Jesusse Christusse Jssa/ ke se öigke Jssa on ülle keick/ mea lapset nimmitaxe taiwa sees ninck mah pehl/ eth temma teile wehje annap omma auwo rickusse perrast/ wegkiwax sahda lebbi temma waimo/ se sisselicko Jnnimesse sees/ ninck Christum ellada lebbi se uscko teije süddame sees/ ninck *lebbi se armo juhret kaswatut ninck pehjatut sahmal*/ eth teije moistma woite keicke pöhade kaks/ kumb on se laijus/ ninck se pitkus/ ninck se sügkawus/ ninck se kõrgkus/ [...] Der halben beuge ich meine Knie/ gegen dem Vater vnsers Herrn Jesu Christi/ der der rechte Vater ist über alles was Kinder heisset in Himmel vnd auff Erden/ Das er euch Krafft gebe/ nach dem Reichtum~ seiner Herrlichkeit/ starck zu werden durch seinen Geist/ an dem inwendigen

Menschē/ vnd Christum zu wohnen/ durch den Glauben in ewren
 Herten/ vnd durch die Liebe eingewurtzelt vnd gegründet
 werden/ Auff das jhr begreifen müget mit allen Heiligen/ welches
 da sey die breite vnd die lenge/ vnd die tieffe/ vnd die höhe/ [...]

Viimases näites on supiin ühtlasi *saama*-passiivi vormis.

4.1.3.2. Põhjendava asjaolu konstruktsioon

Põhjendava asjaolu konstruktsiooni kohta leidis 17. sajandi autoritel kokku 15 näidet (M 1 / S 14 / B 0). Konstruktsiooni suhteline esinemissagedus on 5,2 (M 2,1 / S 6,9) näidet 100 000 sõne kohta ehk veidi suurem kui vastava konstruktsiooni esinemissagedus 20. sajandi korpusel.

20. sajandi materjalis vormistus agent konstruktsioonis adessiivikujulisena, 17. sajandi materjalis leidub näiteid nii adessiiv- kui ka allatiivadverbiaaliga konstruktsioonist:

VORM	<u>Subjekt</u>	<u>(N^{ade})</u>	Adverbiaal (V ^{da})
TÄHENDUS	<u>põhjendav</u> <u>asjaolu</u>	OLEMA ^{sg3}	<u>(agent)</u> otstarve

Nt

- (996) Stahl (HH3): 37 Ech/ eps mul meelewald **on** *teha/ mea miña tahan/ münno omma kaks? Oder hab ich nicht macht zu thun/ was ich wil mit dem meinen?*

VORM	<u>Subjekt</u>	<u>(N^{all})</u>	Adverbiaal (V ^{da})
TÄHENDUS	<u>põhjendav</u> <u>asjaolu</u>	OLEMA ³	<u>(agent)</u> otstarve

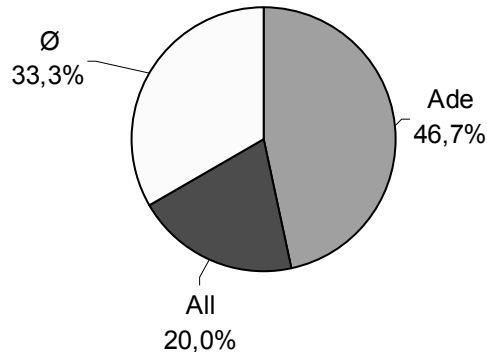
Nt

- (997) Stahl (LS): 658 Monnigkal on omma Pehtõitusse kaks ni palju tegkemist/ eth neile kaks ajik **mitte on/ Jummala Sanna kuhlda/ ninck temma Öchtosöhmenajal tulla.** Etlliche haben mit jhrer Nahrung so viel zu thun/ daß sie auch keine zeit haben/ GOTTes Wort zu hören/ vnd zu seinem Abendmahl zu kommen.

Adessiivadverbiaaliga konstruktsiooni näiteid oli 7 ja allatiivadverbiaaliga näiteid 3 (mõlemal juhul kõik näited Stahlilt). Ülejäänud 5 juhul (M 1 / S 4) jäi agent eksplitseerimata, nt

- (998) Müller: 37.5. [...] Ta=ema ta=eb küll mil ajal ajik **on** *awitada/ sedda piddame meye kindlasti ta=ema pa=ele lothma.*

Agendi vormistust põhjendava asjaolu konstruktsioonis illustreerib joonis 4.14.

Joonis 4.14. Agendi vormistus põhjendava asjaolu konstruktsioonis

Infinitiivitarindi peasõnaks on kõigil juhtudel *da*-infiniitiv.

Põhjendavat asjaolu väljendavatest subjektidest esinevad konstruktsioonis sagedamini *meelevald* (6 näidet Stahlil; N999) ja *aeg* (1 näidet Mülleril ja 3 näidet Stahlil; N1000).

- (999) Stahl (HH3): 133 Eth teije agkas tehte/ eth sel Jnnimesse pojal meelewald **on/ needt pattut andix anda/** pajatas temma se luhtõbbise wasto: Touse ülles/ wotta omma wohdi/ ninck minne koddõ. Ninck temma tous ülles/ ninck lex koddõ. Auff das jhr aber wisset/ das des Menschen Sohn macht habe auff Erden/ die Sünde zu vergeben/ sprach er zu dem Gichtbrüchtigen: Stehe auff/ heb dein Bette auff/ vnd gehe heim.
- (1000) Stahl (LS): 657 [...] Otze ninda sündip weel tennapehw ninck nuhlewat paljo/ Jummal peap nende kahs rahwul olla/ echk nemmat kül ep Kirckul ep Jummala Lauwal keiwat/ ninck ninda se igkawesse Ello mitte noudwat/ eth neil muito tegkemist/ ninck **mitte Aigk on Jummala denida.** [...] Eben also gehets noch heut zu Tage/ vnd meinen viele/ Gott müsse mit jhnen zu frieden seyn/ ob sie gleich nicht zur Kirchen vnd Abendmahl gehen/ vnd also nach dem ewigen Leben nicht trachten/ weil sie sonst etwas zu thun/ vnd keine Zeit haben Gott zu dienen.

da-infinitiivitarindit põhjendava asjaolu konstruktsioonis saaks analüüsida ka subjektsubstantiivi lahktäiendina.

4.1.3.3. Kokkuvõte

Adverbiaalse *da*-infinitiivitarindi vastena esines infinitiivitarind 17. sajandi tekstides üksnes võimaldamiskonstruktsioonis ja põhjendava asjaolu konstruktsioonis. Kummagi konstruktsiooni kohta oli näiteid materjalis võrdlemisi vähe, ent konstruktsioonide suhteline esinemissagedus oli 17. sajandil siiski suurem kui 20. sajandil.

Mõlemas konstruktsioonis varieerub agendi adessiivne/allatiivne vormistus, kuid adverbiaalne infinitiivitarind on kõigil autoritel valdavalt *da*-infinitiivi vormis.

4.1.4. *da*-infinitiivitarindi vasted atribuudina

da-infinitiivitarindi-kujulise atribuudi vastena esines infinitiivitarind vana kirja-keele materjalis üksnes järeltäiendikonstruktsioonis:

VORM	N	<i>Atribuut (V^{INF})</i>
TÄHENDUS	POTENTSIAAL	<i>tegevus</i>

Nt

- (1001) Blume: 163 [...] Mul on **Meele Wald** *sedda jettade*# nink Mul on **Meelewald** *sedda jelle wottada*. [...] Jch habe es Macht zu lassen und habe es Macht wider zunehmen.

Konstruktsiooni kohta leidis 17. sajandi autoritel kokku 18 näidet (M 4 / S 10 / B 4), mis teeb selle suhteliseks esinemissageduseks 6,2 (M 8,2 / S 4,9 / B 10,8) näidet 100 000 sõne kohta. Seega esines järeltäiendikonstruktsioone vanas kirja-keeles ligikaudu 29,6 korda harvem kui tänapäeva kirjakeeles.

Fraasi peasõnana toimib konstruktsioonis teistest mõnevõrra sagedamini substantiiv *meelevald*, nt

- (1002) Stahl (HH3): 79 Kus agkas kekit lassep hend tutta/ temma denip Jum~ala/ ninck ep waickistap omma keele/ ninck annap ommal süddamel **meelewalda** *hexida*/ septsammast Jummal denistus on tühine. So aber sich jemand vnter euch lesset düncken/ er diene Gott/ vnd helt seine Zunge nicht im zaum/ sondern verführet sein Hertz des Gottesdienst ist eitel.

Muud substantiivid esinevad fraasi peasõnana vaid ühel-kahel korral, nt

- (1003) Müller: 15.8. Nÿ paliu kudt ta=edda wasta wotsit/ neile andis ta=ema **wa=egkÿ** *Iumalax Lapsex sada*/ ke sen Issanda I=h=x=e=- C=h=r=x=e Nÿme si {ddes} sse vsckwat.

- (1004) Müller: 13.9. A. R. se piddat teÿe ta=edtma/ eth Iumall oma nuchtlus=ze kaas waidt peab/ ninck meidt eb mitte v\chtles=zÿ erraricku/ muito annab meile **aika parrandada/** ninck malib ninda oma nuchtlus=ze meddÿ Silmadde ette/ eth meÿe ta=ema nuchtlus=ze ninck wiha eddest piddame kartma/ [...]
- (1005) Blume: 73 JütlusseAmmet on **CHristusse Sehdus/** jüttelda Parrandusse nink Pattude andix Andmisse temma Nimmi sees/ anda Sakramentit nink Wotmet temma sisse sehdmisse jerrel prukida/ kumba Kombede lebbi Jummal Innimeste Ella Parrandusse nink Onnistusse teep temma Towotusse jerrel. Das Predig Amt ist eine Ordnung CHristi/ zu predigen Buhsse und Vergebung der Sünden in seinem Namen/ zu reichen di Sakramenta und di Schlüssel nach seiner Einsetzung zu gebrauchen/ durch welche Mittel GOTT di Bekerung und Sehligkeit der Menschen wirkket nach seiner Zusagung.

Infinitiivitarind on enamasti *da*-infinitiivi vormis, kuid leidub ka 3 näidet (M 1 / S 2 / B 0) tänapäevase *da*-järeltäiendi vastena kasutatud supiivormilisest täiendist:

- (1006) Müller: 3.5. Sinu iures eb maxa muhd kudt **Arm/ needt Pattut andex andma.**
- (1007) Stahl (HH1): 65 Se wasto tahax tem~a meile andma rahwo/ terwusse/ heh aigka/ keicke ennambaste öhe oigke Vscke# JEsusse Christusse sisse/ **öhe Onsa tundi/ sest sinnasest Jlmast röhmo kahs erra minnema/** ninck sel wihmbasel peiwal *auwo kahs jelles ülles tousma.* Dagegen wolle er vns geben/ friede/ gesuntheit/ gute zeit/ am meisten/ aber den wahrë Glauben an JEsu Christum/ ein sähliges Stund/ auß dieser Welt mit frewden abzuschneiden/ vnd am Jüngesten tage mit ehren wieder auffzustehen.

4.1.5. *da*-infinitiivitarindi vasted predikatiivina

Predikatiivina on võimalik tõlgendada ka üht *kiita*-vormi Blume käsiraamatus:

- (1008) Blume: 185 4. Sest Jssand on suhr nink kõrkest *kitada/* heitlik (immelik) üle keik Jummalat. 4. Denn der HErr ist grohs und hoch zu loben/ wunderbahrlich über alle Götter.

Võib siiski olla küsitav, kas *kiita*-vorm esineb siin tänapäevasel leksikali-seerunud kujul (vrd jaotis 3.1.5) või toimib see pigem finaalsadverbiaali sarnaselt nagu infinitiiviga konstruktsioonid, mida on kirjeldatud jaotises 4.3.4.

Konstruksiooni sarnasuse tõttu vastava konstruksiooniga 20. sajandi keeles on *kiita*-vormi siin analüüsitud siiski leksikaliseerunud predikatiivina.

4.1.6. *da*-infinitiiv üldlaiendina

Üldlaiendina esineb vanas kirjakeeles üksnes vorm *nimetada* tähenduses 'nimelt', nt

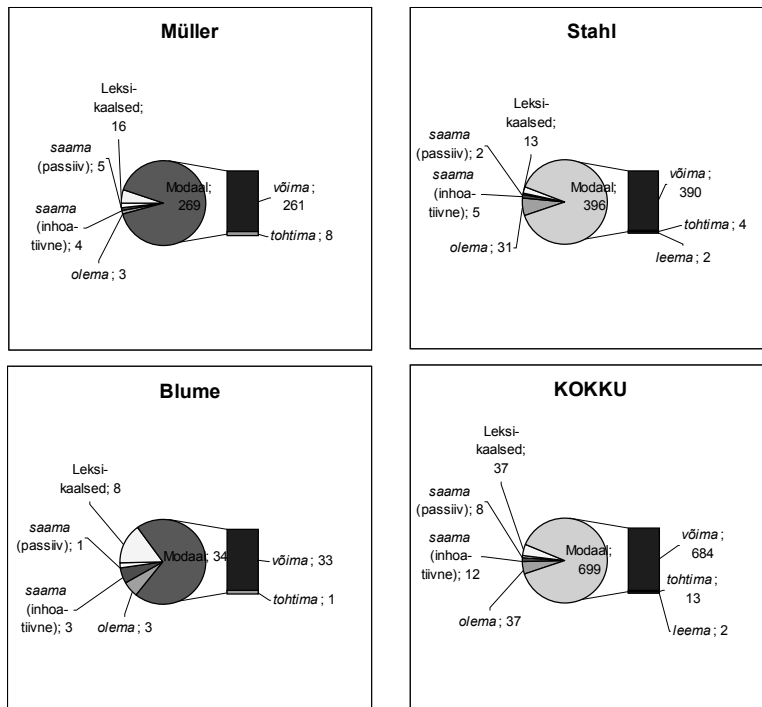
- (1009) Stahl_HHI: 26 [...] kumbat sannat om~at se iholicko sömse ninck jomse jures re kudt se pehtück Sacramenti sees/ ninck ke nedt sammat sannat Usckup/ selle on/ mea nemmat ütlewat/ ninck tootawat/ *nimmeta* Pattude andix andminne. [...] Welche Wort sind neben dem leiblichen Essen vnd Trincken/ alß das Hauptstück im Sacrament/ vnd wer denselben Worten Gläubet/ der hat was sie sagen/ vnd wie sie lauten/ nemlich vergebung der Sünden.
- (1010) Blume: 103 II. Et meije keike falschi Öppedusse nink Pettusse pehle woime Kochto moistma nink CHristusse Hehle huntide/ *nimmeta*/ falschide Prophetide Hehle eest lahotama erra. II. Das wir alle falsche Lere und Verführung können urteilen/ und di Stimme Chriisti von der Wölfe/ nemlich/ der falschen Propheten Stimme unterscheiden.

Leksikaliseerunud vormi *nimeta* leidus vaadeldud materjalis kokku 36 (M 0 / S 28 / B 8), mis teeb vormi suhteliseks esinemissageduseks 100 000 tekstisõna kohta 12,4 (M 0 / S 13,8 / B 21,5).

4.1.7. *da*-infinitiivi vasted liitpredikaadi koosseisus

Iseseisva predikaadina infinitiivitarindit 17. sajandi analüüsimaterjalis ei leidunud (vt siiski näiteid jaotises 4.3.4), kuid tänapäevase *da*-infinitiivi vastena liitpredikaadi koosseisus esines infinitiivvorm vanas kirjakeeles 793 juhul (M 297 / S 447 / B 49), mis teeb *da*-liitpredikaadikonstruksioonide keskmiseks esinemissageduseks 273,9 näidet (M 609,5 / S 219,5 / B 131,8) 100 000 sõne kohta.

Konstruksioonidest olid 17. sajandi materjalis esindatud modaalkonstruksioon, *olema*-konstruksioon, inhoatiivne *saama*-konstruksioon ja passiivne *saama*-konstruksioon; leksikaliseerunud liitpredikaadina esinesid ühendid *teada andma* ja *mõista andma*. Liitpredikaatide suhtelist sagedust 17. sajandi autoritel illustreerib joonis 4.15.

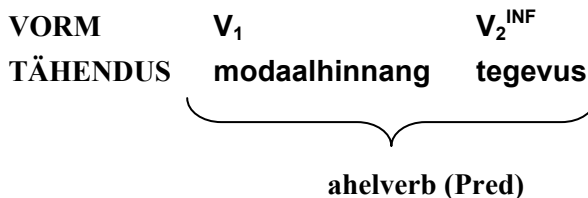

Joonis 4.15. *da*-infinitiivi vastet liitpredikaadi koosseisus

Nagu selgub, on tänapäevase *da*-infinitiivi vastet sisaldavatest liitpredikaatidest vanas kirjakeeles sagedasim modaalkonstruksioon, eeskätt modaalne *võima*-konstruksioon. Deskriptiivverbikonstruksiooni vaadeldud vana kirjakeele materjalis ei esinenud.

4.1.7.1. Modaalkonstruksioon

Modaalkonstruksioonis moodustab modaalne abiverb koos infinitiivivormiga ahelverbi:

Nt

(1011) Müller: 35.2. Ke nüit sen Issanda Chrm\`- sel kombel na=eb ninck tunneb/ sesama **woib** roimsasti **errasurra**.

- (1012) Stahl (HH3): 227 Sihs pajatasit needt Judalisset temma wasto: Meije ep tohime keddakit **tapma**. Da sprachen die Juden zu jhm: Wir dürffen niemand tödten.

20. sajandi kirjakeeles esinesid *da*-infinitiivi sisaldavatest modaalsetest liitpredikaatidest *võima-*, *saama-* ja *tohtima-*verbi ning infinitiivi ühendid. 17. sajandi materjalis osutus *ma-* ja *da*-infinitiivi varieerumise tõttu võimatuks eristada modaalset *saama*-konstruktsioone ja tuleviku tähendusega *saama*-konstruktsioone (vt jaotis 4.2.2.2). Kuna kõigil seesugustel *saama*-konstruktsioonidel on üheks mõeldavaks tõlgendusvõimaluseks tuleviku või alguse tähendus, kuid modaalset interpretatsiooni kõik näitelauseid ei võimalda, on *saama*-verbi ja infinitiivi ühendeid, mis ei kuulu jaotistes 4.1.7.3 ja 4.1.7.4 analüüsitavate inhoatiivse ja passiivse *saama*-konstruktsiooni näidete hulka, kirjeldatud koos *saama*-futuurumi näidetega jaotises 4.2.2.2.

Tänapäevase *da*-infinitiivi vastet sisaldavate modaalstruktsioonide juures on käsitletud ka *leema*-konstruktsiooni. Konstruktsiooni oleks võimalik vaadelda ka jaotises 4.3 koos konstruktsioonidega, millele tänapäeva kirjakeeles vastet ei leidu, kuid võimaluse korral on töös püütud eelistada tõlgendusi, mille puhul lahknevus 17. sajandi autorite tarvitatud konstruktsioonidest oleks võimalikult väike. *leema*-konstruktsiooni on kasutanud oma tekstis 2 korral Heinrich Stahl, mõlemal korral koosneb predikaat *leema*-verbist ja *da*-infinitiivist, nt

- (1013) Stahl (LS): 691 Agkas se on keeltut/ kus üx igkalick Jnnimenne/ ellick kahs needt üllembat/ se Ligkimesse ilma sühdta ninck Kochto huckap/ echk kül tehdmatta on/ **leep** sel Lehhembessel süh olla/ echk ep mitte: [...] Aber das ist verboten/ weßein jeder Mensch/ oder auch die Obrigkeit/ den Nehesten ohn Vrsach vnd Rechte verdammet/ da man gleich nicht weiß/ ob der Neheste schuld haben möge/ oder nicht: [...]

Tänapäeva eesti keeles hääbunud *leema*-verbi on kasutatud peamiselt koos *mas*-infinitiiviga (vt ÕS 2006: 462; EKSS 1992: 84; Wiedemann 1973 [1893]: 491), kuid murretest ja vanemast kirjakeelest on toodud ka *da*-infinitiiviga näiteid (Wiedemann 1973 [1893]: 491; Saukkonen 1965: 177), mistõttu eelistatakse konstruktsiooni ka siinses käsitluses pidada *da*-infinitiiviliseks.

1. MODAALNE **VÕIMA-KONSTRUKTSIOON** esines materjalis 684 korral (M 261 / S 390 / B 33). Konstruktsiooni suhteliseks sageduseks on 236,2 (M 535,6 / S 191,5 / B 88,7) näidet 100 000 tekstisõna kohta. Modaalsete *võima*-konstruktsiooni keskmiseks sageduseks 20. sajandi korpustes oli 344,2 näidet 100 000 tekstisõna kohta, seega esineb *võima*-konstruktsioon Mülleri tarvituses oluliselt sagedamini kui tänapäeva kirjakeeles, Stahlil ja Blumel aga märksa harvem kui tänapäeva kirjakeeles.

Kui 20. sajandi materjalis oli *võima*-verbi tüüpiliselt kasutatud episteemilise modaalsuse väljendamiseks, siis 17. sajandi autorite tekstides annab *võima*-verb edasi eeskätt mitteepisteemilist mittedeontilist modaalsust. Sagedane on *võima*-verbi tarvituse nii osalejasisese (N1014) kui ka osalejavälise (N1015) modaalsuse väljendamisel.

- (1014) Müller: 3.5. Kuÿ sina Issandt neet Pattud tahat arwata/ Issandt/ ke woib sinu eddes **seista**.
- (1015) Stahl (HH1): 11 Meije peame Jummala kartma/ ninck armastama/ eth ep meije kawwalusse kahs omma Liggimesse perrandusse/ echk Kodda perrale seisame/ ep kahs üllekocho/ kui ollex se oigkusse kahs sündinut/ hennessee pohle kiskkume: Erranis temma awwitama/ eth temma omma wilja **woix** issi hennessee **piddama**. Wir sollen GOTT fürchten vnd lieben/ das wir vnserm Nehesten nicht mit List nach seinem Erb/ oder Hause stehen/ noch mit einem schein/ des Rechten an vns bringen/ etc. Sondern jhme dasselbige zu behalten/ förderlich vnd dienstlich sein.

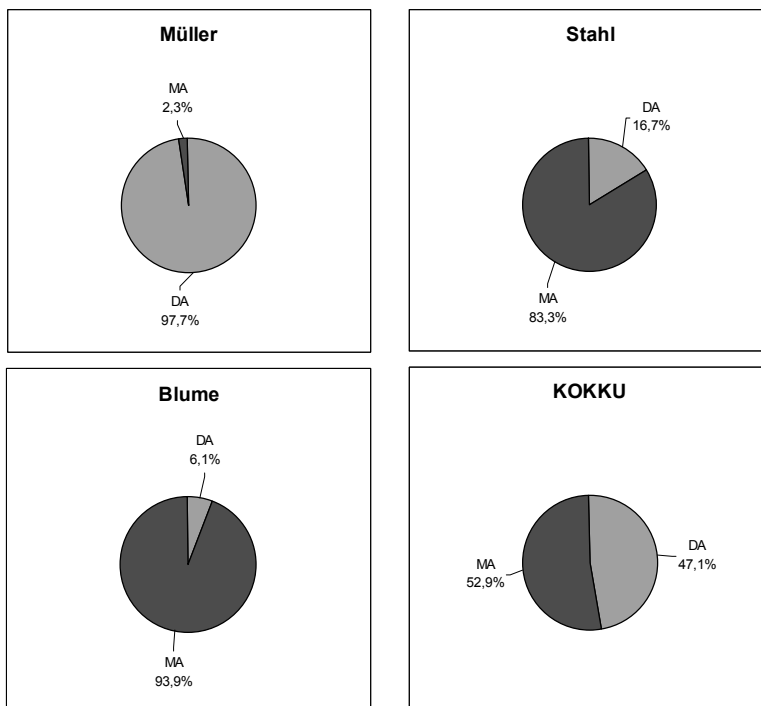
Deontilises tähenduses kasutatud *võima*-verbi kohta leidub näiteid oluliselt harvem, nt

- (1016) Stahl (HH1): 30 Hans N. ninck Gret N. tachtwat hendes se Abbi ello sisse Jummala sehdusse perrast andma/ ninck palluwat meddi Risti Palwe hendesse ehs/ eth nemmat se samma Jummala Nimmel **woiwat algkma**/ ninck **löpma**. Hans N. vnd Gret N. wollen sich nach Göttlicher Ordnung in den stand der heiligen Ehe begeben/ vnd begeren für sich vnser Christliches Gebet/ das sie denselben in GOTtes Nahmen anfahen/ vnd endigen mögen.

Nagu modaaltähenduste puhul ikka, jääb verb paljudel juhtudel mitmeti tõlgendatavaks, nt

- (1017) Stahl (HH1): 43 5. Kahs sinna uskut/ eth sinna woit Önsax **sada**? 5. Hoffestu auch Sählig zu werden? (osalejavälise mitteepisteemiline/ episteemiline modaalsus?)
- (1018) Müller: 3.5. Minckperrast ta=ema on nechnut/ et se Inimes=ze ello keickes paÿkas < monnesarnatze > < willetzusse > < kaas > piddab v\mberantuth sama/ ninck et v\che igka Inimes=ze motlus=ze peelee piddab kaibatut/ ninck eb pidida kaas v\xkit südda leututh sama/ ke oma hennessee Eikedus=ze pa=ele **woib lotada** echk **kÿtada**. (osalejavälise/ osalejasisene mittedeontiline/ deontiline modaalsus?)

Infiinitvormiks on 322 juhul (M 255 / S 65 / B 2) *da*-tegevusnimi ja 362 juhul (M 6 / S 325 / B 31) *ma*-tegevusnimi (vt joonis 4.16).

Joonis 4.16. *da*- ja *ma*-infinitiivi esinemus modaalses *võima*-konstruktsioonis

Seega eelistab Müller ka *võima*-konstruktsiooni puhul kindlalt *da*-infinitiivi, Stahlil ja Blumel domineerib aga *ma*-infinitiiv, nt

- (1019) Blume: 41 nink ilma Usko **ep woip üxkit** JUm~ala Meele perrast **ollema**. Hebr: XI. 6. und ohne Glauben ists unmöglich GOTT gefallen Hebr: XI. 6.
- (1020) Stahl (LS): 597 Nicodemus kostas/ ninck pajatas temma wasto: **Kui woip sedda sündima?** Nicodemus antwortet/ vnd sprach zu jhm: Wie mag solches zugehen?

Nii *ma*- kui ka *da*-infinitiiv võib konstruktsioonis esineda *saama*-passiivi vormis (vastavalt 34 näidet (M 0 / S 26 / B 8; N1021) ja 12 näidet (M 11 / S 1 / B 0; N1022)).

- (1021) Stahl (LS): 559 Sedda peawat keick kurbat Süddamet hehste tallel pannema ninck meeles piddama; Sest **se ep woip welja**

pajatut sahma/ mesarnane auwus Ande se Jum~ala Rahwo on. Dieses sollen alle betrübete Herten wol fassen vnd behalten: Denn es ist nicht außzusprechen/ wie eine herrliche Gabe der Friede Gottes sey.

- (1022) Müller: 21.6. Sÿn kulet sina minu A: N. mea sen Iss: I=h=m C=h=rm piddab sundima/ eth ta=ema meile < peab > oma Abbÿ neüthma/ se piddab ta=ema tegkema/ oma hen\~esa Auwo Nÿme p/-rast/ eth ta=ema Auwo nimÿ igka aÿal **woix** meist wäÿsest Inimes=zest ielles v\mber **welia lahututh sada**.

2. MODAALNE **TOHTIMA-KONSTRUKTSIOON** esines 17. sajandi tekstis kokku 13 juhul (M 8 / S 4 / B 1). Konstruksiooni suhteline sagedus on 4,5 (M 16,4 / S 2,0 / B 2,7) näidet 100 000 sõne kohta. 20. sajandi materjalis esines *tohtima*-konstruksioon keskmiselt 33,0 korral 100 000 tekstisõna kohta, seega on *tohtima*-konstruksiooni esinemus vanas kirjakeeles oluliselt väiksem kui tänapäeva kirjakeeles.

tohtima-verb väljendab üldiselt deontilist võimalikkust ehk luba (N1023), enamasti aga eitatuna keeldu (N1024).

- (1023) Müller: 3.5. Et nuit wahell se PörgkuKoir meile sesarn motlus=zet sis=ze puhub/ kuÿ **tohidt sina**/ ke sina nÿ suhr Pattune Inimene ollet/ Iumala Silmade ette **astuda**/ ke setta kuria eb mitte woÿ neha/ eb kaas mitte saldida/ Sÿs=z pallub David eemalle.
- (1024) Stahl (LS): 659 Temma pajatap: Echk kül needt Jummal Sullaset teije Wabbandusset peawat wasto wotma/ ninck teije kaks **mitte töchtwat rihdlema**/ sihs ep teh sedda semperrast Jummal/ erranis temma weehap ninck nuchtlep/ sest ninda rehckip temma; [...] Er spricht: Ob gleich die Diener Gottes ewre Entschuldigungen müssen annemmen/ vnd mit euch nicht zancken dürffen/ so thue es darumb Gott nicht/ sondern er zürne vnd straffe/ deñ also redet er; [...]

Infiinitvormina esineb konstruksioonis *da*-infinitiiv 9 juhul (M 8 / S 1 / B 0) ja *ma*-infinitiiv 4 juhul (M 0 / S 3 / B 1).

3. Stahlil esineb ka 2 näidet MODAALSE TÄHENDUSEGA **LEEMA-KONSTRUKTSIOONI** kohta (N1025; vt ka N1013).

- (1025) Stahl (LS): 666 [...] ninck kennel needt Pattut om~at sihn Mah pehl andix antut/ sel peawat nem~at kaks Taiwas andix antut olla/ minckperrast kaks üchtekit Jnnimenne omma Pattode perrast/ ko

paljo/ ko suhret/ ko rassedat/ nem~at kahs **leenewat olla**/ ebba-
 lema/ erranis igka üx Christusse ninck tem~a Sullasede jure
 tötma/ ninck om~a Pattode andix andmisse otzma peap/ kindla
 lohtusse siddes/ Jumal sahp tem~a Röhmo kahs wastowotma/
 ninck keickest Pattust wallalis pajatama. [...] vnd welchem die
 Sünde sind allhie auff Erden vergeben/ dem sollen sie auch im
 Himmel vergeben seyn/ dannenhero auch kein Mensch seine
 Sünden halber/ wie viel/ wie groß/ wie schwer/ die auch seyn
 mögen/ verzagen/ sondern zu Christo vnd seinen Dienern eilen/
 vnd seiner Sünden vergebung suchen sol/ in fester Hoffnung/
 GOTT werde jhn mit Frewden annehmen/ vnd von allen Sünden
 loß sprechen.

leema-verb kannab konstruktsioonis episteemilise võimalikkuse tähendust, näites N1025 esineb see potentsiaalivormis. Infinitiiviks on mõlemas näites *da*-tegevusnimi.

leema-konstruktsiooni väikese esinemissageduse ja selles ühel juhul esineva arhailise potentsiaalivormi tõttu on oletatud, et konstruktsioon ei pruukinud kuuluda Stahli enese keelepruuki, vaid näited võivad olla üle võetud mõnest varasemast eestikeelsest käsikirjast (Habicht 2001a: 169).

4.1.7.2. Passiivsed ja impersonaalsed *olema*-konstruktsioonid

olema-liitpredikaatidena käsitleti jaotises 3.1.8.3 ühendeid *arvata olema*, *karta olema*, *kuulda olema*, *loota olema*, *näha olema*, *oodata olema*, *teada olema* ja *tunda olema*. Vana kirjakeele materjali puhul on neile lisatud ka ühend *leida olema*, kuna see esineb samavõrd skemaatilisena ning võimaldab patsiendi tõstu subjektiks, nt

(1026) Stahl (LS): 618 Meije woisime sowama/ eth nisugkune Lihgka Jummalade denistus mitte ennamb **ollex löida**: Agkas/ parrako Jum~al! Es stünde zu wündschen/ daß solch Götzendienst nicht mehr zu finden were: Aber/ leider Gottes!

20. sajandi materjal võimaldas postuleerida kolm *olema*-konstruktsiooni:

VORM	Subjekt (N ₁ ^{nom})	OLEMA	(N ₂ ^{ade})	V ^{da}
TÄHENDUS	<u>patsient</u>		<u>(agent)</u>	<i>tegevus/taju</i>
	(Vt N568.)			

VORM	Subjekt (N ₁ ^{nom})	OLEMA	(N ₂ ^{all})	V ^{da}
TÄHENDUS	<u>patsient</u>		<u>(agent)</u>	<i>tegevus/taju</i>
	(Vt N576.)			

VORM	Objekt (N ₁ ^{part})	OLEMA ^{sg3}	(N ₂ ^{acc})	V ^{da}
TÄHENDUS	<u>patsient</u>		<u>(agent)</u>	<i>tegevus/taju</i>
	(Vt N575.)			

17. sajandi materjalis on neist tüüpidest selgelt esindatud kolmas, nt

(1027) Stahl (HH3): 6 Münnul agkas on se üx wehti ninck tühine assi/ eth minna teilt sunditut sahn/ echk öhelt Jnnimesse kochtult/ ninck minna issi ep sundin hend kaks mitte/ sest münnul ep olle keddakit tehda/ agkas sehl siddes ep ollen minna mitte öigkex techtut/ se Jssand agkas on/ ke münd sundip. Mir aber ists ein geringes/ das ich von euch gerichtet werde/ oder von eine menschlichem tage/ Auch richte ich mich selbst nicht. Jch bin mir wol nichts bewust/ Aber darin bin ich nicht gerechtfertiget: Der HErr aber ist es/ der mich richtet.

Subjektiga konstruktsioonid on samuti olemas, kuid üheski impersonaalse konstruktsiooni näites ei ole agentii eksplitseeritud, mistõttu puudub võimalus määrata näidete kuuluvust esimesse või teise konstruktsioonitüüpi, nt

(1028) Stahl (LS): 641 IV. Perrast sesinnase Ello **ommat kax Assemet löida/** se Taiwas/ ninck se Pörgkohaud. IV. Nach diesem Leben seen zwo Stete zu finden/ der Himmel/ vnd die Helle.

Lisaks eeltoodud konstruktsioonidele esineb vanas kirjakeeles ka impersonaalne allatiivagendiga konstruktsioon:

VORM	Objekt (N ₁ ^{part})	OLEMA ^{sg3}	(N ₂ ^{all})	V ^{da}
TÄHENDUS	<u>patsient</u>		<u>(agent)</u>	<i>tegevus/taju</i>

Nt

(1029) Stahl (HH3): 1 ETh meile sedda tehda on/ nimmeta/ se aigk/ eth se tund nühd on üllestousta sest unnest/ (semperrast eth meije ön ligkimal on/ kui meije uscksim~e/) se öh on möhda lehnut/ se pehw on lehhüdel tulnut. WEil wir solches wissen/ nemlich/ die Zeit/ das die stunde da ist/ auffzustehen vom Schloff/ sintemal vnser Heil jetzt näher ist/ denn da wirs gläubeten/ die Nacht ist vergangen/ der Tag aber herbey kom~en.

- (1030) Stahl (LS): 660 Sedda on meile Evangeliummest *nehha*; [...] Solches haben wir auß dem Evangelio zu ersehen; [...]

Passiivsete ja impersonaalsete *olema*-konstruktsioonide näiteid leidis 17. sajandi tekstivalimis kokku 37 (M 3 / S 31 / B 3). Konstruktsioonide suhteline sagedus oli 12,8 näidet (M 6,2 / S 15,2 / B 8,1) 100 000 tekstisõna kohta ehk keskmiselt umbes 2,9 korda väiksem kui 20. sajandi korpusetes.

Selgelt passiivseid (nominatiivse subjektiga) konstruktsioone leidis 8 (M 0 / S 6 / B 2), seejuures on eeldatud, et pronoomenivorm *see* esindab alati nimevatat käänat, nt

- (1031) Stahl (LS): 553 Christusse Ristimisse jure **on se** weel selgkemb *nehha/ sehl on üx töine/ ke hend lassep ristima/ nimmita Christus/ üx töine/ ke hend Taiwast lassep kuhlda/ nimmita se Jssa/ üx töine/ ke hend Duwikesse kombe sees lassep nehha/ nimmita se põha Waim. Bey der Tauffe Christi ists noch klärlicher zu sehen/ da ist ein ander/ der sich Matth. 3. 16. tauffen lesset/ nemblich Christus/ ein ander/ der sich vom Himmel hören lesset/ nemblich der Vater/ ein ander/ der sich in Tauben Gestalt sehen lesset/ nemblich der Heilige Geist.*

(Vt ka N1026, N1028.)

Ühemõtteliselt impersonaalsetid (partitiivse objektiga) konstruktsioone esines 13 (kõik näited Stahlilt), nt

- (1032) Stahl (LS): 591 Sedda on sehl *nehha/ eth tem~a mitte üxpeines omma Lambalauta sisse meid kutzup/ ninck sesam~a siddes omma Armo meile packup/ erranis kahs Wargkade ninck Tappijade ehs/ kumbat meije Önnistusse meilt risuwat/ truwist mahnitzep. Solches ist daher zu sehen/ das er nicht allein vns zu seinem Schaffstall beruffet/ vnd in demselben vns seine Gnade anbeut/ sondern auch für Mördern vnd Dieben/ die vns vnser Seligkeit berauben/ trewlich warnet.*

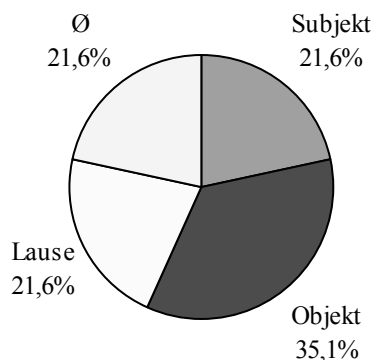
Ülejäänud juhtudel jäi konstruktsiooni tüüp määramata subjekti lauselisuse (8 näidet – M 2 / S 6 / B 0; N1033) või puudumise tõttu (8 näidet – M 1 / S 6 / B 1; N1034).

- (1033) Stahl (LS): 600 [...] Ko palju ennamb peame meije suhre hohle kahs sedda üxpeines noudma/ eth meije woime Taiwa sisse tullema/ eth meile tehda on/ eth se Jlm keicke se kahs/ mea sehl siddes on/ hucka lehp/ meije agkas Taiwa siddes rickax/ kõrgkex/ mea meija# Südda himmustap ninck jowap/ ninck Röhmo kül sahme sahma. [...] Wie vielmehr sollen wir vns eintzig vnd

allein auff's höchst lassen angelegen seyn/ das wir mögen in den Himmel kommen/ weil wir wissen/ das die Welt mit 1. Joh. 2. 17. allem/ was darinnen ist/ vergehet/ wir aber im Himmel reich/ hoch erhaben/ was vnser Hertz wünschet/ vnd Frewde die fülle Ps. 37. 4. haben werden.

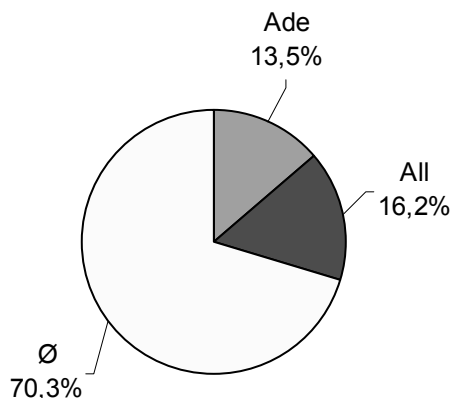
- (1034) Blume: 113 Öppetawat mitte öikest Kirkust/ WastoChristussest/ KochtoWannambast/ AbbiEllo Seissussest/ PörkoHaudast nink sedda sarnast/ kui kul# pea *nehha on*/ kus nende Oppedus nühd ütteltut Tükkide wasto peatut sahp. Leren nicht recht von der Kirchen/ vom Anti-Christ/ von der Obrigkeit/ vom Ehe-Stande/ von der Hellen und dergleichen/ wi leichtlich erhellet/ wenn ire Lere gegen itztgemelte Punkten gehalten wird.

Subjekti ja objekti esinemust *olema*-konstruktsioonides kujutab kokkuvõtlikult joonis 4.17.

Joonis 4.17. Subjekti ja objekti esinemus *olema*-konstruktsioonides

Agent oli eksplitseeritud üksnes impersonaalsetes või määramata tüübiga lausetes. Adessiivikujulisena esines agent 5 juhul (M 1 / S 4 / B 0) ja allatiivikujulisena 6 juhul (kõik näited Stahlilt). Ülejäänud 26 juhul (M 2 / S 21 / B 3) jäi agent eksplitseerimata (vt joonis 4.18).

Joonis 4.18. Agendi vormistus *olema*-konstruktsioonides

Infiinitvormiks oli *olema*-liitpredikaadis alati *da*-tegevusnimi. Koos *olema*-verbiga esinesid 17. sajandi materjalis liitöeldise koosseisus infiniitvormid *näha* (20 näidet – M 0 / S 18 / B 2; N1035), *teada* (9 näidet – M 1 / S 7 / B 1; N1036), *leida* (3 näidet Stahlil; vt N1037), *tunda* (3 näidet – M 2 / S 1 / B 0; N1038) ja *oodata* (2 näidet Stahlil; N1039).

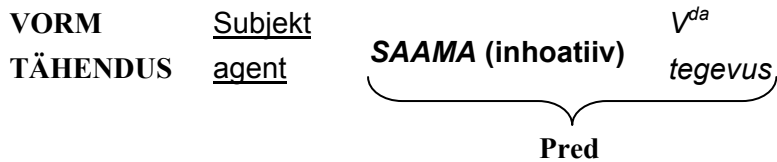
- (1035) Blume: 59 Pattude tundminne **on** kümnen Keskode seest *nehha*. Das Erkendnis der Sünden ist aus den zehen Geboten zu ersehen.
- (1036) Blume: 191 5. Laulket Kitusse Jssandal/ sest Temma on hend auwsaste neutnut/ **se olko tehda** keik Maide sees. 5. Lohbsinget dem HErrn/ denn Er hat sich herrlich beweiset/ solches sei kund in allen Landen.
- (1037) Stahl (LS): 618 Meije woisime sowama/ eth nisugkune Lihgka Jummalade denistus mitte ennamb **ollex löida**: Agkas/ parrako Jum~al! Es stünde zu wündschen/ daß solch Götzendienst nicht mehr zu finden were: Aber/ leider Gottes!
- (1038) Müller: 3.8. Wahelt **on meil tutta**/ kui pörax Ium~al oma Selia meddÿ pohle/ is=zeerranes kuÿ Iumal oma abbÿ kaas pis=zut kauwa wibixe/ et meÿe wahelt mötleme/ Iumal eb motle mitte meddÿ pa=ele.
- (1039) Stahl (LS): 593 Echk sul kül keddakit hehdt sesinnase Ilma pehl **on ohtada** / erranis peat selgke Willitzusse ninck Hedda kannatama/ Christussest peat sinna keick töitelicko heh sahma/ temma sahp sul andma/ mea sünno Südda sowap/ ninck keick sünno nouwo ninck tachtmisse töitma. Wañ du gleich nichts guts auff der Welt hast zugewarten/ sondern must eitel Elende vnd Noth außstehen/ von Christo soltu volle genüge haben/ er wird dir

geben/ was dein Hertz Ps. 37 4. wündschet/ vnd alle deine Anschläge erfüllen.

4.1.7.3. Inhoatiivne *saama*-konstruktsioon

Inhoatiivse *saama*-konstruktsiooni näiteid oli vana kirjakeele materjalis 12 (M 4 / S 5 / B 3), mis teeb konstruktsiooni suhteliseks sageduseks 4,1 näidet (M 8,2 / S 2,5 / B 8,1) 100 000 sõne kohta, s.o ligikaudu 4,9 korda vähem kui 20. sajandi korpuses.

Konstruktsiooni illustreerib järgmine skeem koos näidetega:

Nt

- (1040) Müller: 17.1. Nüith taha mina lebbÿ Iumala Armu/ se Toÿse Verse/ meddÿ Laulust/ minu ette wotta/ kus=z meÿe same kulda/ v\:\chest kaunÿ ninck rÿÿmuliko Oppetus=zest/ mea meile sesinatze Laulo/ ninck se Toÿse verse siddes saab ta=edta andtuth/ on/ [...]
- (1041) Stahl (HH3): 207 JEsus kostas ninck laus tem~a wasto: Mea minna tehn/ sedda ep teht sinna nühd't mitte/ sinna saht sedda agkas perrast *tehda sahma*. JEsus antwortet/ vnd sprach zu jhm: Was ich thut/ das weistu jetzt nicht/ du wirst aber hernach erfahren.

Piir inchoatiivse *saama*-liitpredikaadi ning modaalse ja tulevikulise liitpredikaadi vahel (vt jaotis 4.2.2.2) pole siiski terav.

Infinitiiivormiks on konstruktsioonis alati *da*-tegevusnimi, predikaatidena esinevad ühendid *teada saama* (6 näidet – M 1 / S 2 / B 3; N1042), *kuulda saama* (3 näidet – M 2 / S 1 / B 0; N1043) ja *näha saama* (3 näidet – M 1 / S 2 / B 0; N1044).

- (1042) Blume: 197 Sihs saht sinna *tehda sahma*/ et Minna Jssand ollen/ kenne pehle mitte hebbedax sahwat/ kumbat Minno pehle ohtwat. Da wirstu erfahren/ das Jch der HErr bin/ an welchen nicht zuschanden werden/ so auff Mich harren.
- (1043) Müller: 25.7. Kum~ast meÿe (an~ab Iumal terwet) omal aÿall v\:\che is=zeerranes Iütlus=ze siddes **same kulda**/ kuÿ meÿe tahame iüttelda/ mea wahe sa=el on/ nente Risti Inimeste/ ninckkaas p/-rast nente Pannitze Inimeste Kannatus=ze wahel.

(1044) Stahl (HH3): 229 Kus agkas Herodes Jesum negkis/ sai tem~a wehka röhmsax/ sest temma ollex tedda hehlmeelel hammo nehnut/ sest temma olli paljo tem~ast kuhlnut/ ninck lotas/ temma sai öhe techte tem~ast **sahma nehha**/ ninck küssis tem~a monda asja. Da aber Herodes JEsu sahe/ ward er sehr froh/ denn er hette jhn lang gern gesehen/ dann er hatte viel von jhm gehöret/ vnd hoffet er würde ein Zeichen von jhm sehen/ vnd er fraget jhn mancherley/

4.1.7.4. Passiivne saama-konstruksioon

Passiivne *saama*-konstruksioon esines 20. sajandi materjalis järgmistes vormides:

VORM	<u>Subjekt</u>	SAAMA	<u>(N^{gen} + KAEST)</u>	V ^{da}
TÄHENDUS (Vt N636.)	<u>patsient</u>		<u>(agent)</u>	<i>tegevus</i>

VORM	<u>Subjekt</u>	SAAMA	<u>(N^{gen} + POOLT)</u>	V ^{da}
TÄHENDUS (Vt N639.)	<u>patsient</u>		<u>(agent)</u>	<i>tegevus</i>

VORM	<u>Subjekt</u>	SAAMA	<u>(N^{abl})</u>	V ^{da}
TÄHENDUS (Vt N640.)	<u>patsient</u>		<u>(agent)</u>	<i>tegevus</i>

17. sajandi tekstides niisuguseid konstruksioone ei leidunud. Siiski esines analoogne passiivikonstruksioon, milles predikaadina toimib ühend *teada saama* 'teatavaks saada':

VORM	<u>Subjekt</u>	SAAMA	<u>(N^{all})</u>	TEADA
TÄHENDUS	<u>patsient</u>		<u>(agent)</u>	

Nt

(1045) Blume: 45 Röm: XVI. 25. (SElle) ke teid woip kinnitama perrast minno Ewangeliumme nink Jütlusse JEsussest CHristussest/ kumka# lebbi salla ASSi on tehda sahnut/ kumb Ilma Alkmissest sati on salla peetut. Röm: XVI. 25. (Dem) der euch sterkken kan laut meines Evangelii und Predigt von JEsu CHristo/ durch welche das Geheimnis offenbaret ist/ das von der Weld hehr verschwigen gewesen ist.

Konstruksioon sarnaneb ühelt poolt inhoatiivse *saama*-konstruksiooniga (sama predikaat, agendi allatiivne vormistus koos ühendiga *teada saama*) ja teiselt poolt passiivsete *saama*-konstruksioonidega (konstruksioon on olemuselt passiivne, patsient on tõstetud subjektiks). Ühendit *teada saama* oleks mõeldav käsitada ka ühendverbilaadse liitõeldisena (vt jaotis 4.1.7.5).

Konstruksiooni kohta leidus analüüsitud materjalis 8 näidet (M 5 / S 2 / B 1), suhteliseks esinemissageduseks on seega 2,8 näidet (M 10,3 / S 1,0 / B 2,7) 100 000 tekstisõna kohta.

teadma-verb oli kõigil kasutusjuhtudel *da*-infinitiivi vormis.

4.1.7.5. Leksikaliseerunud ühendid

Ühendverbilaadsetest *da*-infinitiiviga konstruksioonidest esinesid analüüsitud vana kirjakeele materjalis ühend *teada andma* ja *mõista andma* (vt ka jaotis 4.1.7.4). Ühendi *teada andma* kohta esines tekstides kokku 36 näidet (M 16 / S 12 / B 8), s.o keskmiselt 12,4 näidet (M 32,8 / S 5,9 / B 21,5) 100 000 sõne kohta, ja ühendi *mõista andma* kohta 1 näide Stahlil, s.o keskmiselt 0,3 näidet 100 000 sõne kohta vanas kirjakeeles üldse ja 0,5 näidet 100 000 sõne kohta Stahli tekstides. Nt

- (1046) Blume: 23 Essiti: et temma meile Pattut *tehda annap*. Erstlich: das es uns di Sünde anzeige.
- (1047) Müller: 29.1. Am\~a seÿe sato Minu Ar: ninck errawallitzetuth N. olle meÿe Iumala S. kulnuth ninck kz opnuth/ eth se Põha Rist meddÿ keickede Schoelmeister on/ kumb meile oppeb ninck *ta=edta an\~ab/* Kuÿ hirmsasti meÿe wajset Inimes=zett lebbÿ sen Pattu olleme errarickututh/ ninck eth meÿe suhrest willetzus=zett am\~a meddÿ Korwade sato/ keicke rüwwedus=zett sees la=es=zime.
- (1048) Stahl (LS): 607 Sedda oppep meid Christus se Lihckpajatusse siddes sest Tuhlest/ ninck *annap* meile *tehda/* ninck *moistada/* kudt se Tuhl löhtzup/ kussa temma tahap/ ninck meije temma murrisemisse tunneme/ ninck mitte nehme/ ep kabs tehme/ kust temma tullep/ ninck ko pohle temma lehp: [...] Solches leret vns Christus in der Gleichniß vom Winde/ vnd gibt vns zu verstehen/ wie der Wind bläset/ wo er wil/ vnd wir sein Sausen vnd Brausen empfinden/ vnd nicht sehen/ auch nicht wissen/ woher er kommet/ vnd wohin fährt: [...]

4.1.7.6. Kokkuvõte

Liitpredikaadi koosseisus esinesid *da*-infinitiivi vasted peamiselt modaalkonstruksioonis, eeskätt koos *võima*-verbiga. Modaalsete *võima*-konstruktsiooni keskmine esinemissagedus vanas kirjakeeles ja tänapäeva kirjakeeles on ligikaudu võrreldavad, kuid erinev on *võima*-verbi abil primaarselt edasi antav modaalsete liik: kui tänapäeva kirjakeeles annab *võima*-verb edasi peamiselt episteemilise modaalsete tähendust, siis vanas kirjakeeles on *võima*-verbi põhiliseks funktsiooniks väljendada mitteepisteemilisi mitte-deontilisi modaalsete, mida tänapäeva kirjakeeles antakse enamasti edasi *saama*-verbi abil. Modaalsete *tohtima*-konstruktsiooni esinemissagedus 17. sajandi tekstides jäi oluliselt alla vastava konstruktsiooni esinemissagedusele 20. sajandi korpusetes. Infiniitvormide tarvituse varieeruvuse tõttu ei ole võimalik eristada modaalsete ja tuleviku tähendust kandvaid *saama*-konstruktsioone, mispärast on neid analüüsitud koos järgmises peatükis. Lisaks modaalsetele *võima*- ja *tohtima*-konstruktsioonidele esindasid modaalsete *da*-infinitiiviga konstruktsioone Stahli tekstides veel kaks näidet episteemilist võimalikkust väljendavast *leema*-konstruktsioonist. Vaadeldavates modaalkonstruktsioonides on Müller kasutanud valdavalt *da*-infinitiivi, Stahli ja Blume tekstides domineerib aga *ma*-infinitiiv.

Peale modaalkonstruktsioonide leidus 17. sajandi materjalis näiteid ka passiivsete ja impersonaalsete *olema*-konstruktsioonide, inhoatiivsete *saama*-konstruktsiooni ja passiivsete *saama*-konstruktsiooni kohta. Kõigi nimetatud konstruktsioonide esinemissagedus oli väiksem kui vastavate konstruktsioonide esinemissagedus 20. sajandi korpusetes, passiivsete *saama*-konstruktsiooni puhul erinesid tänapäevasest mõnevõrra ka konstruktsiooni vorm ja predikaadi tähendus. *olema*- ja *saama*-konstruktsioonides kasutasid kõik autorid *da*-infinitiivi vormi.

Leksikaliseerunud ühenditest kasutasid 17. sajandi autorid liitpredikaate *tea-da andma* ja *mõista andma*.

4.1.8. *da*-infinitiivitarind lausevälise elemendina

Ka 17. sajandi tekstides esinesid mõned näited, kus *da*-infinitiivitarindit on võimalik käsitleda lausevälise elemendina: eelteema või täpsustusjätkuna.

Eelteema kohta leidus analüüsitud materjalis 1 näide Stahli (s.o keskmiselt 0,3 näidet 100 000 sõne kohta kogu vana kirjakeele materjalis ja keskmiselt 0,5 näidet 100 000 sõne kohta Stahli):

- (1049) Stahl (LS): 694 *Kogkoda hennessel öhe Warra se Keickekörg-kemba Kescko jerrell/ se sahp sul parramb olla/ kudit üchtekit Kuld. Samble dir einen Schatz nach dem Gebot des Allerhöhesten/ der wird dir besser seyn/ dann kein Gold.*

da-infinitiivitarindi-kujuline täpsustusjätk esines tekstides 4 juhul (M 2 / S 2 / B 0), sellele vastavaks lausesiseseks moodustajaks oli kõigil juhtudel pro-
noomen *see*, nt

- (1050) Müller: 13.1. Alio I: **Se** on v\ :x kaunis as=zÿ/ *sen Issanda kÿtada/ ni\~ck Ps: 92. auwo ta=en\~ada sinu Nÿmelle/ sina keicke kõrgkemb.*
- (1051) Stahl (HH3): 151 Sest **se** on Jūmala jures õigke ninck kohus/ *maxada willitzusse/ neile/ ke teile willitzusse tehwat/ Teile agkas/ ke teije willitzusse kañatate/ hingamisse meije kahs/ kus se Jssand JESus taiwast sahp tullema/ nende Englide kahs ommast wehjest/ ninck tulle kihride kahs/ maxada neile/ kumbat Jummala mitte tundwat/ ninck neile/ kumbat mitte kuhlewat meije Jssanda Jesusse Christusse Euangelium. Nach dem es recht ist bey GOTT/ zu vergelten Trübsal/ denen die euch Trübsal anlegen/ Euch aber/ die ihr Trübsal leidet/ ruhe mit vns/ Wenn nun der HERR JESVS wird offenbaret werden vom Him~el/ sampt den Engeln seiner krafft/ vnd mit Feuerflammen/ Rache zu geben über die/ so Gott nicht erkennen/ vnd über die/ so nicht gehorsam sind dē Euangelio vnsers Herrn JESu Christi.*

4.1.9. Kokkuvõte

Tänapäeva eesti kirjakeele *da*-infinitiiviga konstruktsioonidele vastavate konstruktsioonide esinemus vanas kirjakeeles on ligikaudu 2,6 korda väiksem samade konstruktsioonide esinemusest 20. sajandi korpuses.

Suhteliselt kõige sagedamini esinevad mõlema ajajärgu keeles siiski samad konstruktsioonid: soovimis-kavatsemiskonstruktsioon ja liitõeldisega modaal-konstruktsioon, mida illustreerivad järgmised skeemid ja näited:

VORM	Subjekt	Pred	Objekt (V ^{NF})
TÄHENDUS	<u>agent</u>	SOOVIMA/KAVATSEMA	tegevus

Nt

- (1052) Stahl (HH1): 1 Sinna ep peat Jummala sünno Jssanda nimmi ilma asjat omma suh sisse wotma: Sest Jum~al **ep tahap temma nuchtlematta jetma/** ke temma nimmi kurjast pruckip. Du solt den Nahmen GOTTes deines HERren nicht vnnützlich führē: Deñ GOTT der HErr wil den nicht vngestrafet lassen/ der seinen Nahmen mißbrauchet.

VORM	V ₁	V ₂ ^{INF}
TÄHENDUS	modaalhinnang	tegevus
	ahelverb (Pred)	

Nt

- (1053) Stahl (HH1): 11 Meije peame Jumjala kartma/ ninck armastama/ eth ep meije kawwalusse kahs omma Liggimesse perrandusse/ echk Kodda perrale seisame/ ep kahs üllekocht/ kui ollex se oigkusse kahs sündinut/ hennessee pohle kisckume: Erranis temma awwitama/ eth temma omma wilja **woix** issi hennessel **piddama**. Wir sollen GOTT fürchten vnd lieben/ das wir vnserm Nehesten nicht mit List nach seinem Erb/ oder Hause stehen/ noch mit einem schein/ des Rechten an vns bringen/ etc. Sondern jhme dasselbige zu behalten/ förderlich vnd dienstlich sein.

Nüüdiskirjakeele *da*-infinitiiviga konstruktsioonidega võrreldes puuduvad 17. sajandi kirjakeelest konstruktsioonid, kus infinitiivivorm toimib iseseisva predikaadina, ning mitmed väiksema esinemissagedusega konstruktsioonid. Tänapäevases oluliselt harvem leidub netsessiivkonstruktsiooni, hinnangukonstruktsiooni ja järeltäiendikonstruktsiooni näiteid. Võimaldamis-kohustamiskonstruktsiooni esinemus on aga vanas kirjakeeles mõnevõrra suurem kui 20. sajandi korpustes.

Kokkuvõtte tänapäeva *da*-infinitiiviga konstruktsioonidele vastavatest konstruktsioonidest 17. sajandi eesti kirjakeeles teeb tabel 4.1.

Tabel 4.1. *da*-infinitiiviga konstruktsioonidele vastavate konstruktsioonide esinemissagedus 17. sajandi tekstides (konstruktsioonide esinemissagedus 100 000 sõne kohta)

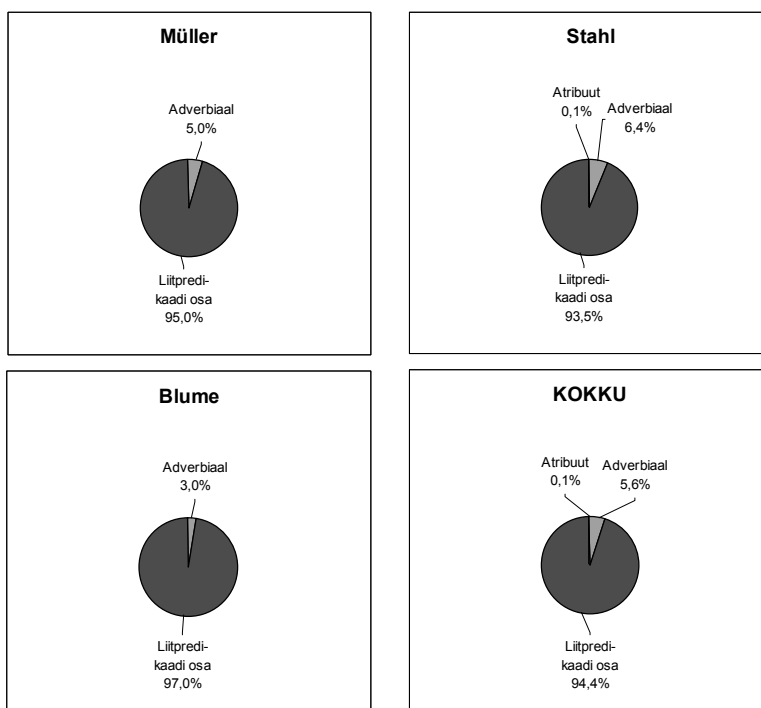
Infiniitarandi lauseliikmelisus	Konstruktsioon	Müller	Stahl	Blume	Kõigis tekstides
Subjekt	Netsessiivkonstruktsioon		8,8	2,7	6,6
	Hinnangukonstruktsioonid	20,5	8,8		9,7
	Predikatiiviga kavatsuskonstruktsioonid		2,5	10,8	3,1
	Predikatiiviga võrdsustamiskonstruktsioon	2,1		10,8	1,7
Objekt	Soovimis-kavatsemiskonstruktsioon	1007,6	275,0	384,6	412,4
	Võimaldamis-kohustamiskonstruktsioon	242,2	116,9	69,9	131,9
	Leksikaliseerunud kasutused	4,1	1,0	2,7	1,7
Adverbiaal	Võimaldamiskonstruktsioonid	2,1	17,7	26,9	16,2
	Põhjendava asjaolu konstruktsioon	2,1	6,9		5,2
Atribuut	Järeltäiendikonstruktsioon	8,2	4,9	10,8	6,2
Predikatiiv				2,7	0,3
Üldlaiend			13,8	21,5	12,4
Lüütpredikaadi osa	Modaalkonstruktsioon	552,0	194,5	91,4	241,4
	<i>olema</i> -konstruktsioon	6,2	15,2	8,1	12,8
	Inhoatiivne <i>saama</i> -konstruktsioon	8,2	2,5	8,1	4,1
	Passiivne <i>saama</i> -konstruktsioon	10,3	1,0	2,7	2,8
	Leksikaliseerunud kasutused	32,8	6,4	21,5	12,8
Lauseväline element	Eelteema		0,5		0,3
	Täpsustusjätk	4,1	1,0		1,4
KOKKU		1902,4	677,2	675,0	883,1

da- ja *ma*-tarindi kasutus Mülleri jutlustes on väga lähedane tänapäeva kirja-keelele, Stahli ja Blume tekstides varieerub see aga suurel määral. Materjali lähem analüüs näitab siiski, et ulatuslik varieerumine hõlmab üksnes väheseid, ent see-eest suure tekstisagedusega konstruktsioonitüpe. Enamiku väiksema esinemissagedusega konstruktsioonide puhul kasutavad ka Stahl ja Blume *da*-infinitiivi võrdlemisi järjekindlalt eesti keele päraselt.

4.2. *ma*-infinitiiviga konstruktsioonide vasted 17. sajandi kirjakeeles

Nüüdiskeele *ma*-infinitiivi vastena esines infiniitivivorm 17. sajandi tekstides 3634 korral (M 963 / S 2204 / B 467), s.o 57,9% (M 50,8% / S 60,7% / B 62,5%) kõigist infiniitivivormidest. 20. sajandi korpuses oli *ma*-infinitiivivorme 27,3%, seega on vastavate konstruktsioonide osakaal kõigi infiniitiviga konstruktsioonide hulgas vana kirjakeele materjalis oluliselt suurem kui tänapäeva kirjakeeles. Suhtelised sagedused 100 000 sõne kohta on 17. sajandi tekstides ja 20. sajandi tekstides vastavalt 1255,1 (M 1976,3 / S 1082,4 / B 1255,9) ja 854,9 (AJA 694,6 / ILU 1025,9). Seega on *ma*-infinitiiviga konstruktsioonide suhteline esinemissagedus Stahli ja Blume tekstides ligikaudu võrreldav 20. sajandi ilukirjandustekstides esinenud *ma*-infinitiiviga konstruktsioonide esinemissagedusega.

ma-infinitiivitarindi 17. sajandi vastete kasutusest eri lauseliikmete rollis iseloomustab joonis 4.19.

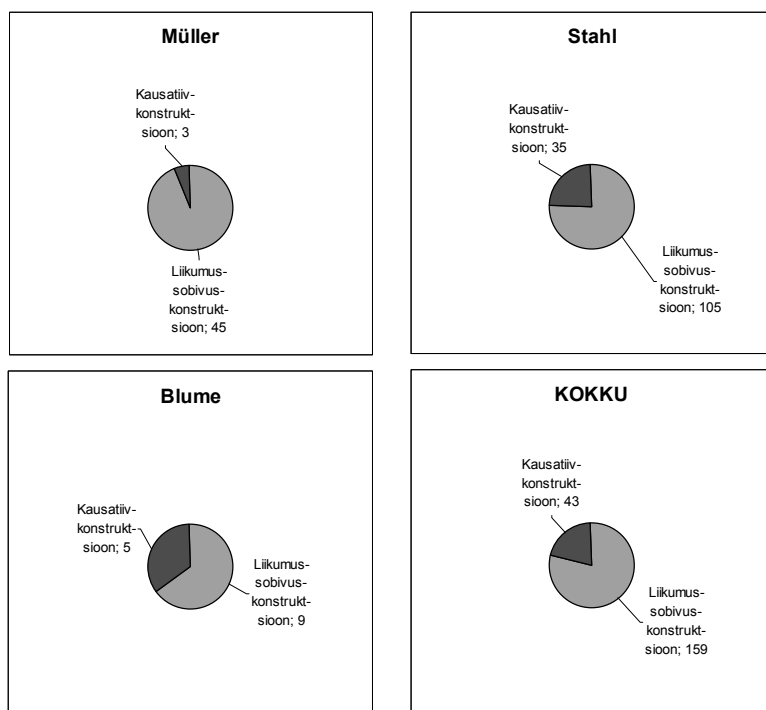

Joonis 4.19. *ma*-infinitiivitarindi vasted eri lauseliikmete rollis

Võrreldes 20. sajandi kirjakeelega (vt ka joonis 3.31) on kõigil 17. sajandi autoritel adverbiaalsete *ma*-infinitiivi vastete suhteline osakaal väiksem ning liitpredikaadi koosseisu kuuluvate *ma*-infinitiivvormide vastete osakaal suurem. Täiesti puudub infinitiivi kasutus iseseisva predikaadina.

4.2.1. *ma*-infinitiivitarindi vasted adverbiaalina

Adverbiaalse *ma*-infinitiivitarindi vasteid leidis 17. sajandi materjalis 202 (M 48 / S 140 / B 14), mis teeb suhteliseks esinemissageduseks 69,8 näidet (M 98,5 / S 68,8 / B 37,6) 100 000 tekstisõna kohta. Esindatud olid nii liikumis-sobivuskonstruksiooni kui ka kausatiivkonstruktsiooni näited. Adverbiaalse supiinitarindi vastete kasutussagedust 17. sajandi kirjakeeles illustreerib joonis 4.20.

Joonis 4.20. Adverbiaalse *ma*-tarindi vastete esinemus eri konstruktsioonitüüpides

Ilmneb, et kausatiivkonstruktsiooni osakaal adverbiaalset *ma*-tarindit sisaldavate konstruktsioonide hulgas on 17. sajandil mõnevõrra väiksem kui nüüdis-kirjakeeles, eriti paistab see silma Mülleri jutluste puhul.

4.2.1.1. Liikumis-sobivuskonstruksioon

Liikumis-sobivuskonstruksioonis väljendab predikaat subjektina vormistatud agendi liikumist eesmärgiga sooritada infiniittarindi abil edasi antud tegevus või agendi sobivust infiniittarindi abil edasi antud tegevuse sooritamiseks:

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	V ^{INF}
TÄHENDUS	<u>agent</u>	LIIKUMA/SOBIMA	sihttegevus

Nt

- (1054) Stahl (LS): 663 Sest röhmusta hend/ kurb Pattune/ kus sinna hend om~a Patto Kohrma perrast heitat/ sinna peat Jum~ala armas Wöhras olla/ Christus on tulnut otzida ninck *önsax tehma/ mea errakaddunut olli/* semperrast pajatap tem~a issi: Neil Wegkiwal ninck Terwel ep olle üx Arst tarwis/ erranis neil Haigkel. Dessen tröste dich/ betrübter Sünder/ wenn du dich wegen deiner Sünden Last entsetzest/ du solt GÖttes lieber Luc. 19. 10. Gast seyn/ Christus ist kommen zu suchen vnd selig zu machen/ das verlohren Matth. 9. 12. war/ darumb spricht er selber: Die Gesunden bedürffen des Artzten nicht/ sondern die Krancken.
- (1055) Stahl (HH3): 213 Temma laus agkas temma wasto: Jssand/ minna ollen walmis sünno kahs wangitohrni ninck surma sisse minna. Er sprach aber zu jhm: HERR ich bin bereit mit dir ins Gefängnüs vnd in den Todt zu gehen.

Lisaks neile põhitähendustele leidub 17. sajandi materjalis näiteid ka konstruksioonidest, kus predikaat väljendab agendi omadust, mis kehtib infiniittarindiga väljendatud tegevuse piires (N1056), või sihttegevuse õppimist-omandamist (N1057).

- (1056) Stahl (HH3): 77 Semperrast/ armat wennat/ üx igka Jnnimenne **olcko heckilinne kuhlda/ hilline** agkas *rehkida/* ninck **pitkalinne weehada**. Darumb/ lieben Brüder/ Ein jglicher Mensch sey schnell zu hören/ Langsamb aber zu reden/ vnd langsamb zum Zorn/
- (1057) Blume: 103 Onks öike/ et üx risti Jnnimenne nohre Eo sees falschi Oppedusse pehl/ kumb meije Ajal öppetut sahp/ Catechismusse nink Jummala Sanna jerrel/ *Kochto moistma* nink *erraheitma* **oppep?** Jsts auch recht/ das ein Christ in der Jugend falsche Lere/ so zu unser Zeit im Schwange gehet nach dem Catechismo und GÖttes Wort urteilen und verwerffen lerne?

Liikumis-sobivuskonstruksiooni kohta leidus vaadeldud 17. sajandi materjalis 159 näidet (M 45 / S 105 / B 9). Konstruksiooni suhteline sagedus on 54,9 näidet (M 92,3 / S 51,6 / B 24,2) 100 000 tekstisõna kohta. Seega esineb liikumis-sobivuskonstruksiooni näiteid vana kirjakeele materjalis keskmiselt 2,5 korda harvem kui tänapäeva kirjakeele korpus.

Konstruksiooniga lõimuvatest predikaatidest on sagedasim verb *õppima* (53 näidet – M 32 / S 17 / B 4), sageli on predikaadina kasutusel ka liikumisverbid *tulema* (39 näidet – M 4 / S 34 / B 1; N1058) ja *minema* (11 näidet – M 1 / S 10 / B 0; N1059). Vähemalt viiel juhul on esindatud veel predikaadid *välja minema* (6 näidet Stahlil; N1060), *kõlbama* (53 näidet – M 2 / S 4 / B 0; N1061, N1062), *valmis olema* (5 näidet – M 1 / S 4 / B 0; N1063) ja *väärt olema* (5 näidet – M 0 / S 4 / B 1; N1064)

- (1058) Stahl (HH3): 198 Minna ollen tulnut/ *needt pattuset parrandusse pohle kutzuda/ ninck mitte needt wagkat*. Gehet aber hin/ vnd lernet was das sey (Jch hab wolgefallen an Barmhertzigkeit/ vnd nicht am Opffer) Jch bin kommen die Sünder zur Busse zu ruffen/ vnd nicht die Fromen.
- (1059) Stahl (HH3): 95 Ninck se tõine laus/ Minna ollen wihs pahr weddo herjat ostnut/ ninck minna lehn nühd *nemmat wallatama/ minna pallun sünd/ wabbäda münd*. Vnd der ander sprach/ Jch hab fünff Joch Ochsen gekaufft/ vnd ich gehe jtzt hin/ sie zubesehen/ Jch bitte dich/ endtschuldige mich.
- (1060) Stahl (HH3): 7 Kus needt erralexit/ algkis Jesus rehckida selle rahwalle Johannesest/ Mea ollete teije welja lehnut körbe sisse *wallatada?* Da die hingiengen/ fieng JEsus an zu reden zu dem Volck/ von Johanne/ Was seyð jhr hinauß gegangen in die Wüsten zu sehen?
- (1061) Müller: 37.8. Ninck Ieremias paiatis se Issandt wasta/ Ach Issandt Issandt/ mina eb kolba mitte iüttelema/ minckp/-rast mina olle noor.
- (1062) Stahl (LS): 627 Sest/ eth meije mitte kõlbame issi hennesest/ middakit (hehdt) mottelda/ kudt hennesest issi/ [...] weil wir nicht tüchtig sind von vns selber/ 2. Cor. 12. 3. etwas (gutes) zu gedencken/ alß von vns selber/ [...]
- (1063) Müller: 23.8. Waitd Taywa siddes/ sa=el on meddÿ As=za=e/ sÿn olle meÿe kuÿ nedt eikedt Wöÿrat/ ninck piddame igka aÿal walmidt ollema keuma/ eth meÿe ninda oma Issa Ma*a* sis=ze tulleme.
- (1064) Stahl (HH3): 5 Sihs olket nühd walwijat/ igkal ajal/ ninck loeket/ eth teije woite wehrt olla errapögkenema keicke se ehs/ mea peap sündima/ ninck *seisma se Jnnimesse poja ehs*. So seyð nun wacker allezeit/ vnd betet/ das jhr würdig werden müget/ zu

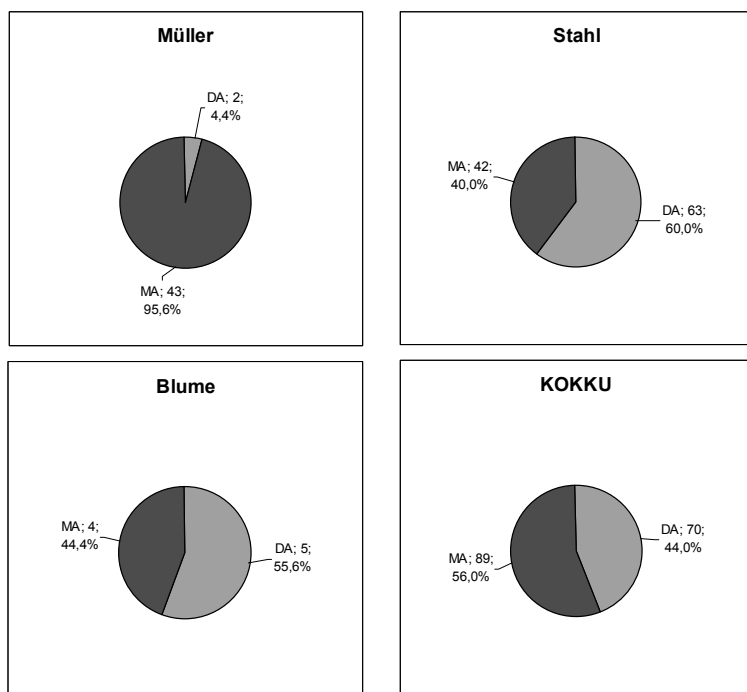
entfliehen diesem allen/ das geschehen soll/ vnd zu stehen für
deß Menschen Sohn

Predikaadi *kõlbama* kasutus on tänapäevasest erinev – nüüdiskeeles tarvitatakse seda *da*-infinitiiviga hinnangukonstruktsioonis (vt jaotis 3.1.1.2), Müller ja Stahl on seda aga lõiminud liikumis-sobivuskonstruktsiooniga.

Omapärase predikaadiga näidetest võib mainida veel liikumisverbi *gehen* kasutust Mülleri saksa-eesti „segakeeles”:

(1065) Müller: 33.8. Mina ta=en kz küll/ dz ich ein grewlicher erschrec-
klicher Sünder bin/ meine Aug/- gehn Him\~ell nicht erheben
dürffe/ wen\~ du soltest mit mir ins Gericht **gehen**/ *minulle minu*
Werrÿ Punnaset Pattut arwada. Kondte ich noch kein Mensch
für dir bestehen/ sonder\~ müste\~ in Abgrund der Hellen
versincken.

da- ja *ma*-infinitiivitarindi kasutus varieerub: Müller eelistab küll võrdlemisi järjekindlalt *supiini*, kuid Stahl ja Blume tarvitavad läbisegi nii *ma*- kui ka *da*-infinitiivi, seejuures on mõlemal *da*-infinitiivi osakaal liikumis-sobivuskonstruktsiooni näidete hulgas isegi pisut suurem. *da*- ja *ma*-infinitiivi kasutuse kõikumust eri autoritel illustreerib joonis 4.21.

Joonis 4.21. *da*- ja *ma*-tarindite esinemissagedus liikumis-sobivuskonstruktsioonis

4.2.1.2. Kausatiivkonstruktsioon

Kausatiivkonstruktsioonis väljendatakse predikaadi abil infinitiivitarindiga tähistatud tegevuse põhjustamist subjektisiku, -nähtuse vms poolt. Infinitiivitarindi abil väljendatud tegevuse agent vormistatakse objektina:

VORM	<u>Subjekt</u>	Pred	<u>Objekt</u>	V^{NF}
TÄHENDUS	<u>põhjus</u>	PÕHJUSTAMA	<u>agent</u>	<i>tegevus</i>

Nt

- (1066) Stahl (HH1): 45 14. Mea sundip sünd sedda usckma? 14. Was beweget dich/ das zu gläuben?

Adverbiaalse infinitiiviga kausatiivkonstruktsioone leidis 17. sajandi materjal 43 (M 3 / S 35 / B 5), mis teeb konstruktsiooni suhteliseks esinemissageduseks 14,9 näidet (M 6,2 / S 17,2 / B 13,4) 100 000 sõne kohta. Võrreldes 20. sajandi korpusematerjaliga leidub kausatiivkonstruktsiooni näiteid vanas kirjakeeles seega ligikaudu 5,5 korda harvem.

Piir liitpredikaadi koosseisu kuuluva infinitiiviga ja adverbiaalse infinitiiviga kausatiivkonstruktsiooni vahel on võrdlemisi hajuv (vt ka jaotis 4.2.2.3).

Konstruktsioonis sagedamini esinenud predikaatideks olid *õppema/õpetama* (kokku 8 näidet – M 1 / S 5 / B 2; 1067, N1068), *välja läkitama* (7 näidet Stahlil; N1069), *läkitama* (6 näidet Stahlil; N1070) ja *seadma* (6 näidet – M 1 / S 3 / B 2; N1071).

- (1067) Stahl (HH1): 4 Se kolmas Pehtück on se oppedus sest Palwest/ kuds Christus issi meid on opnut Palluma. Das dritte Hauptstück ist die Lehre vom Gebet/ wie vns Christus selber gelehret hat Beten.
- (1068) Müller: 5.10. Minckp/-rast nüit **oppēb se es=zimene Iütlus eb mitte v\;xpeines Adam ninck Eua/ erranis kaas meidt** weel tennakitpeiwa *Chrm*- *eikesti tundma/* ninck neutab meile sen Issanda *Chrx*-se Persohn: Perrast ta=ema hee tegkomes=ze/ mea ta=ema sÿn Maapeel piddab tegkema: Wimatel kaas/ et se Toiwutut Nayse Sa=eme/ sen Surma piddab kannatama.
- (1069) Stahl (LS): 649 Ninck **leckitas om~a Sullase welja** sel Tundil sest Öchtosöhmenajast/ üttelda neil Wöhral: Tulcket/ sest keick on walmistut. Vnd sandte seinen Knecht auß zur Stunde des Abendmahls/ zu sagen den Geladenen: Kommet/ denn es ist alles bereit.
- (1070) Stahl (LS): 584 Temma piddap hennesse alla töiset Karjaset/ ninck **leckitap Oppijat ninck ütteljat/ kumbat se Pöha Waim sehdntut on kaitzjax se karja secka/ kaitzēda se Jummalā Kogkodusse/ kumba temma omma Werre kahs ostnut on/ ninck**

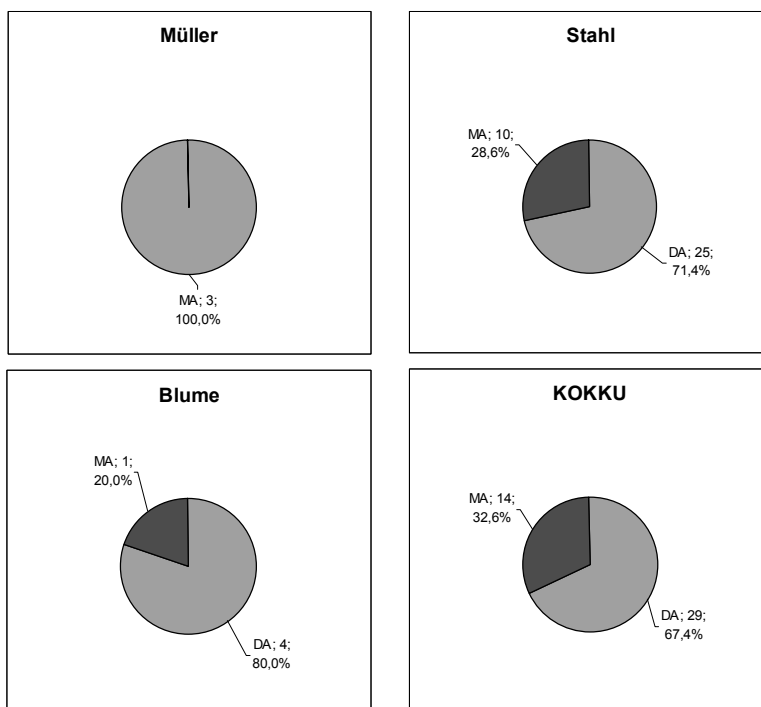
nende Hingede eddes walwada. Er helt seine Marc. 14. 22. 23. 24. VnterHirten/ vnd sendet Lerer vnd Prediger/ welche der H. Geist gesetzt hat vnter die Act. 20. 28. Herde/ zu weiden die Gemeine Gottes/ welche er mit seinem Blut erworben hat/ vnd für jhre Seelen zu wachen.

- (1071) Müller: 25.2. Sÿs=zkite eb olle se Armuline Iumal mind v\lle sedda mitte erraun\~utanut/ erranes ta=ema **on** minulle in his 4 1/ 2 An\~is/ mon\~esarnatze Risti/ minu Kaila pa=ele/ ni\~ck Maÿa sis=ze leckitanuth/ Ezech: 2. ninck mind ninda/ *kuÿ nente < 2 > kesck < 1 > Maddode secka* Psal: 31. **sa=ednuth** *ellama/ eth mina sen Kun\~ingka Dauide kaas woÿn kaibada ninck iüttelda: Minu Ello on suhrest murrest kurbax sanuth.*

Analoogselt liikumis-sobivuskonstruksiooniga, kus predikaadiks võib olla *olema*-verbi ja adjektiivivi ühend, esineb kausatiivkonstruktsioonis *tegema*-verbist ja adjektiivist koosnevaid predikaate:

- (1072) Blume: 177 21. Se **techko teit teutlikkux** keiksugguse heh Töh sees/ *teha temma Tachtmisse* nink techko teije sees/ mea Temma ees Meele perrast on/ JEsusse Christusse lebbi/ kel olko Auw iggawessest iggawessest/ Amen! 21. Der mache euch fertig in allem guten Werk zutuhn seinen Willen und schaffe in euch was für Jhm gefällig ist/ durch JEsu sum CHrist/ welchem sei Ere vo[n] Ewigkeit zu Ewigkeit/ Amen!
- (1073) Stahl (HH3): 115 ÜX nisugkune lotus on meil lebbi Christum Jum~ala pehle/ Mitte eth meije kölbame issi hennessest/ middakit mottelda/ kudt issi hennessest/ erranis eth meije kölbame/ on Jummalast: Ke meid kahs **kölbijax on tehnut/ se uhe Testamenti ammeti piddada/ mitte sest kesckust/ erranis sest waimust.** EJn solch vertrauen haben wir durch Christum zu GOTT/ Nicht das wir tüchtig sind von vns selber/ etwas zu dencken/ als von vns selber/ sondern das wir tüchtig sind/ ist von Gott/ Welcher vns tüchtig gemacht hat/ das Ampt zu führen deß Newen Testaments/ Nicht des Buchstabens/ sondern des Geistes.

Kuna põhiosa kausatiivkonstruktsiooni näidetest pärineb Stahli tekstidest, ei saa *da-* ja *ma-*infinitiivi varieerumist teistel autoritel usaldusväärset hinnata. Stahli näidetes on tarvilusel nii *da-* kui ka *ma-*infinitiiv, seejuures on eelistatud *da-*infinitiiv. Eri infinitiivivormide esinemissagedusest vana kirjakeele materjal is annab ülevaate joonis 4.22.

Joonis 4.22. *da-* ja *ma-*tarindite esinemissagedus adverbiaalse infinitiiviga kausatiivkonstruktsioonis

4.2.1.3. Kokkuvõte

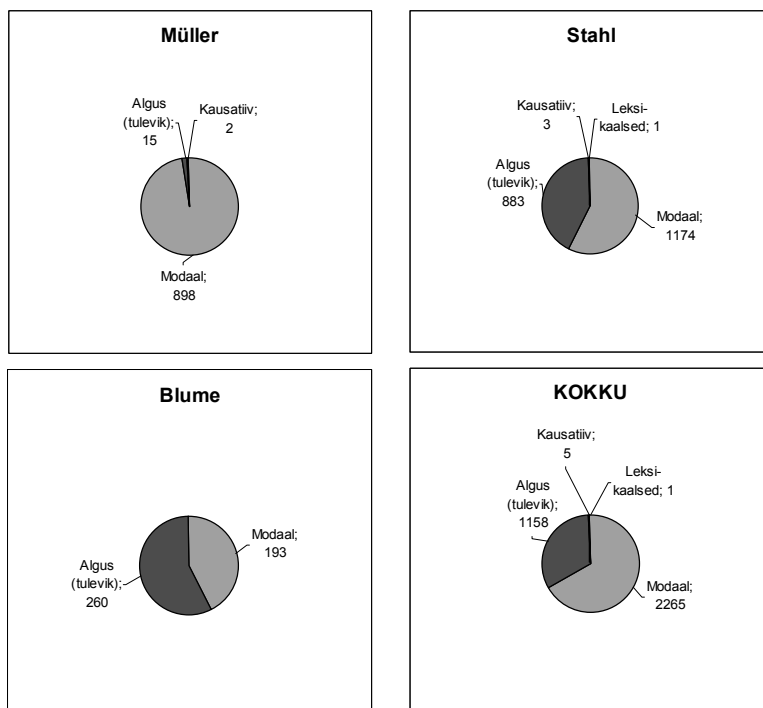
Adverbiaalse *ma*-tarindi vastet sisaldavad konstruktsioonid tänapäeva ja vanas kirjakeeles on üldjoontes sarnased: ka 17. sajandi materjalis leidub näiteid nii liikumis-sobivuskonstruktsiooni kui ka kausatiivkonstruktsiooni kohta. Adverbiaalse *ma*-tarindi vastet sisaldavaid konstruktsioone esineb vanas kirjakeeles siiski oluliselt harvem kui tänapäeva kirjakeeles.

Konstruktsioonide ehitus vastab tänapäevasele, v.a infiniitvormi varieeruvus: mõlemas konstruktsioonitüübis on Stahl ja Blume tarvitanud läbisegi *da-* ja *ma*-infinitiivi, kusjuures esimene neist on kasutusel sagedamini. Müller eelistab analoogsetes konstruktsioonides supiini.

4.2.2. *ma*-infinitiivi vasted liitpredikaadi koosseisus

Tänapäeva kirjakeele *ma*-infinitiivi vastena liitpredikaadi koosseisus esines infiniitvorm 17. sajandi tekstides 3429 juhul (M 915 / S 2061 / B 453), mis teeb keskmiseks esinemissageduseks 1184,3 näidet (M 1877,8 / S 1012,1 / B

1218,2) 100 000 tekstisõna kohta. Teistest enam olid tarvitusel modaalne liitpredikaadikonstruktsioon *pidama*-verbiga ja algus-(tuleviku-)konstruktsioon. Liitpredikaadiga kausatiivkonstruktsiooni ja leksikaliseerunud ühendverbide kohta leidus vaid üksikuid näiteid, kvotatiivikonstruktsioone 17. sajandi kirja-keeles ei leidu. Ülevaate liitpredikaatide suhtelisest sagedusest annab joonis 4.23.

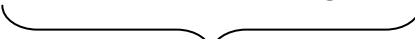

Joonis 4.23. *ma*-infinitiivi vasted liitpredikaadi koosseisus

Nagu selgub, domineerib *ma*-infinitiivi vastet sisaldava liitpredikaadiga konstruktsioonidest Mülleril modaalstruktsioon, Stahl ja Blume on rohkesti tarvitanud ka algus-(tuleviku-)konstruktsiooni.

4.2.2.1. Modaalkonstruksioon

Tänapäevase supiinivormi vastet sisaldab modaalse *pidama*-liitpredikaadiga konstruksioon:

VORM	PIDAMA	V^{INF}
TÄHENDUS	VAJALIKKUS	tegevus
		
	Pred	

Nt

- (1074) Stahl (HH3): 166 Se Jssand pajatas temma wasto: Touse ülles/ ninck minne Linna sisse/ sehl sahp sul ütteltut sahma/ mea sinna peat tegkema. Der HERR sprach zu jhm/ Stehe auff/ vnd gehe in die Stadt/ da wird man dir sagen/ was du thun solt.

pidama-konstruksiooni kohta leidis vaadeldud materjalis kokku 2265 näidet (M 898 / S 1174 / B 193). Konstruksiooni suhteline esinemissagedus oli 782,3 näidet (M 1842,9 / S 576,5 / B 519,0) 100 000 sõne kohta. Seega leidub modaalse *pidama*-konstruksiooni näiteid vanas kirjakeeles keskmiselt 2,7 korda (M 6,5 korda / S 2,0 korda / B 1,8 korda) rohkem kui 20. sajandi kirjakeeles.

pidama-konstruksiooni rohke esinemuse põhjuseks on ilmselt selle laiem kasutusala vanas kirjakeeles: lisaks modaaalstähenduse väljendamisele on see alamsaksa *schöllen*-tuleviku eeskujul tulnud tarvitusele ka tuleviku abiverbina (vt ka Ross 1999: 12), nt

- (1075) Müller: 1.12. Ta=ema Im\~easÿast paÿatawat na=emat kaas Ioh: 7. Kuÿ C=-h=-r\~u=s piddab tullema/ piddab ta=ema Ioh: 7. kaas enamb Im\~easiat tegkema/ kuÿ sesinane teeb?

Nagu *tahtma*-konstruksiooni puhulgi ei eristu ka *pidama*-konstruksioonis tulevikutähendus ja modaaletähendus ühegi autori tekstis kuigi selgelt, nt

- (1076) Blume: 215 Nink peap sindima sel Paikal/ kus neile ütteltut on: teije ep ollete mitte minno Rawas; sahp neile ütteltut sahma: Och/ teije ellawa Jummala Lapset! Und sol geschehen an dem Ohrt/ da man zu inen gesagt hat: ihr seid nicht mein Volk; wird man zu inen sagen: O/ ihr Kinder des lehbendigen GÖttes!
- (1077) Stahl (LS): 565 Lebbi se Sanna (se Jlma) moistap Christus keick Jnnimesset/ kumbat se Jlma algkmissest ellanut ommat/ ninck em~is se Jlma Otza ellama sahwat/ ninck ütlep/ eth Jummal nem~at keick armastanut/ om~a Poja neile keickille andnut/ ninck tahap/ eth nemmat keick igkawest önsax peawat sahma.

Durch das Wort (die Welt) verstehet Christus alle Menschen/ die vom Anfang der Welt gelebet haben/ vnd biß ans Ende der Welt leben werden/ vnd saget/ daß Gott sie alle geliebet/ seinen Sohn jhnen allen gegeben/ vnd wolle/ daß sie alle ewig selig werden sollen.

pidama-verbi funktsioone vanas kirjakeeles on oma bakalaureusetöös põhjalikult analüüsinud Laura Merirand (2003).

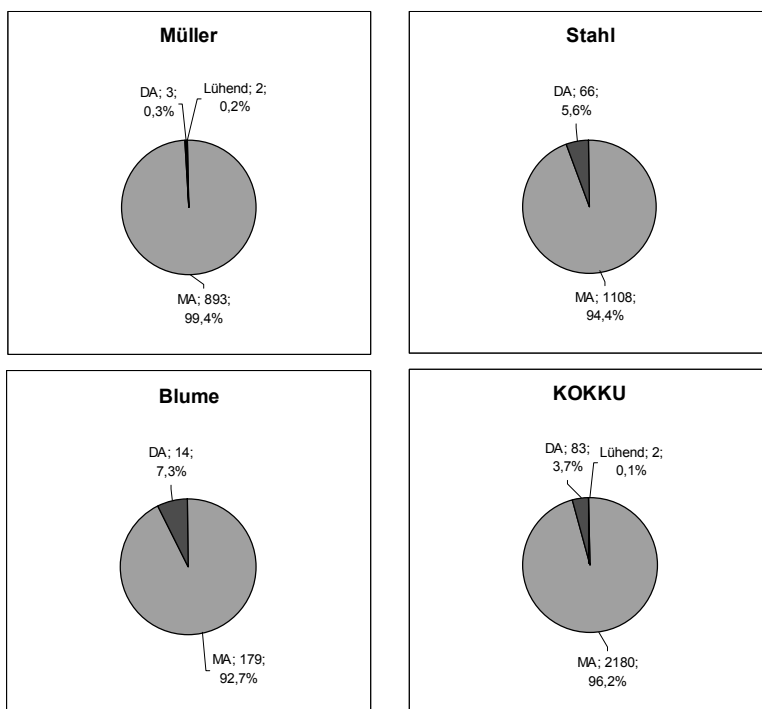
Liitpredikaadi infiniitosisena on kõik autorid *pidama*-konstruktsiooni puhul eelistanud *ma*-infinitiivi, kuid näiteid leidub ka *da*-infinitiiviga *pidama*-predikaadist, nt

- (1078) Stahl (LS): 705 [...] Minna tahan nende sees ellama/ ninck nende sees keima/ ninck tahan nende Jummal olla/ ninck **nemmat peawat** münno Rahwas **olla**. [...] Jch wil 2. Cor. 6. 16. in jhnen wohnen/ vnd in jhnen wandeln/ vnd wil jhr GOTT seyn/ vnd sie sollen mein Volck seyn.
- (1079) Blume: 135 Cap. XXXIII. 23. Nink Minna tahan neile öhe aino Karjase üllestösta/ kumb nemmat peap kaitzma/ nimmeta/ minno Sullase David/ se sah nemmat kaitzma nink **peap** nende Karjane **olla**. Cap. XXXIII. 23. Und Jch wil inen einen einigen Hirten erwekken/ der si weiden sol/ nehlich meinen Knecht David/ der wird si weiden und sol ihr Hirte sein.
- (1080) Müller: 33.9. V\ :x igka Vscklinne Inim: piddab sepr: Pattuden Andex andmene Iumala iures otzma ni\~ck kz othma/ eth ta=ema Iumala eddespeiti piddab kartma/ Iumala eb mitte oma wallatum\~a mele kz wihastama/ Erranes ta=ema **peab** hendz se Pattu eddest hoidma/ Kuÿ se eike Pörgku wihawa Kalla Sappe eddest is=ze/ Sinu Arma Iumala keicke Pöhastusse ninck Eÿkedus=ze siddes tehnama/ ninck kz sinu Küÿnla nente Inimeste eddes **lascke** paistada/ dz sie deine gute Wercke sehen/ Vnd den Himlischen Vater preisen.

Mülleri jutlustes on infiniitvorm kahel juhul lühenenud, nt

- (1081) Müller: 27.9. Sest **pidda** meÿe N. opma ninck **meles pid**: eth nedt Iumala kartiat Inim: v\ :x v\ :rrikene aick sÿn Ma*a* pa=el/ se Risti kz sawat waÿwatuth/ sÿs=z eb thurÿ sesama mitte kauwa/ erranes na=emat piddawat sest errapa=est: ni\~ck Iumala Poÿa sarnax techtuth sama.

Ülevaate *da*- ja *ma*-infinitiivi vaheldumisest *pidama*-konstruktsioonis annab joonis 4.24.

Joonis 4.24. *da-* ja *ma-*infinitiivi esinemus *pidama*-konstruktsioonis

ma-infinitiiv võib konstruktsioonis esineda ka passiivsena, kasutusel on nii oleviku passiiv³⁴ (2 näidet – M 1 / S 1 / B 0; N1082, N1083), *olema*-verbi abil moodustatud perfektitähendusega passiiv (7 näidet – M 4 / S 2 / B 1; N1084) kui ka *saama*-verbi abil moodustatud perfektiiivne futuuri passiiv (136 näidet – M 50 / S 69 / B 17; N1085). *da*-infinitiivi puhul leidub 8 (M 0 / S 6 / B 2) *olema*-passiivi näidet (N1086).

- (1082) Müller: 37.5. Se kolmas toiwutus on/ et v\che Iumala kartia Inimes=ze Lehet **eb pidda mitte erra** <Tulatama>/ Se on: Ta=ema piddab oma Am\~eti ninck kutzmes=ze sis=ze ieema/ ninck Iumala Sana iure.
- (1083) Stahl (LS): 675 Kus Sodoma ninck Gomorra hend mitte tachtsit parrandama/ **piddit** nemmat **errapolletama**. Alß Sodoma vnd Gomorra sich nicht bekehren wolten/ musten sie verbrennen.
- (1084) Stahl (LS): 565 Eth meije nühdht Christusse Sañat ninda/ kudt ütteltut/ peame moistma/ ninck eth Jummal tahap/ keick

³⁴ Eesti keele *peab tehtama*-konstruktsiooni puhul on varem oletatud selle laenamist rootsi keelest (Leino 2005: 255).

Jñimesset peawat önsax sahma/ woime meije sehlt nehha/ eth kahs Christus neist/ kumbat mitte ussuwat rehckip/ ninck ütlep/ eth nem~at mitte usckwat/ **peawat** nem~at **huckatut olla**/ kus nemmat muito kül ollexit woinut önsax sahma/ kus nemmat Jummala Poja sisse uscknut/ ninck se Jssa Armo/ kudt kahs se Poja denistusse öigke Vscko sees wasto wotnut ollexit. Daß nun dieses Christi Meinung sey/ vnd das GOTT alle Menschen wolle selig haben/ ercheinet daher/ daß auch Christus von denen/ die nicht gläuben/ redet/ vnd saget/ weil sie nicht gläuben/ sollen sie verdammte seyn/ da sie sonst wol hetten können selig werden/ wenn sie an den Sohn GOTTes gegläubet/ vnd die Liebe des Vaters/ wie auch des Sohnes Verdienst in wahren Glauben angenommen hetten.

- (1085) Müller: 27.1. [...] Ninck kiuwsab se wasto keicke Wa=ee kz/ kuÿ ta=ema nedt Waadt ninck Risti Inimes=zet/ oma Wörcko sis=ze woib sada/ ninck sesama Hauwa sisse lückada/ kumba Hauwa sis=ze ta=ema is=ze/ keicke ta=ema Selschoppide kz/ wÿmsel Peiwal **piddab lücatuth sama**.
- (1086) Blume: 65 Matth: XVI. 19. Nink tahan sinnul Taiwa Rikko Wotmet anda/ keik mea sinna Mah pehl saht siddoma/ **peap** Kahs Taiwa sees **siddotut olla** nink keik mea sinna Mahpehl saht pehstma/ **peap** Kahs Taiwa sees **pehstetut ollema**. Matth: XVI. 19. Und wil dir des Himmelreichs Schlüssel gehben/ alles was du auf Erden binden wirst/ sol auch im Himmel gebunden sein/ und alles was du auff Erden lösen wirst/ sol auch im Himmel los sein.

Tänapäevasest erinev on *pidama*-konstruktsiooni eitus (vt ka jaotis 3.2.2.1): kui 20. sajandi kirjakeeles on *pidama*-konstruktsiooni eitus „väline” (eitatakse modaalverbi, mitte lause propositsioonilist sisu), siis vanas kirjakeeles on enamasti tegemist „sisemise” eitusega (eituse mõjualasse jääb lause propositsiooniline sisu ning *pidama*-konstruktsiooni eitus tähendab seega keeldu, mitte vajalikkuse puudumist), nt

- (1087) Stahl (HH1): 1 Sinna **ep peat** Jummala sünno Jssanda nimmi ilma asjat omma suh sisse **wotma**: [...] Du solt den Nahmen GOTTes deines HERren nicht vnnützlich führē: [...]

4.2.2.2. Algu-(tuleviku-)konstruktsioon

Samatüübilised alguse- ja tulevikutähendusega liitpredikaadid, nagu need esinevad 17. sajandi kirjakeeles, eksisteerivad ka tänapäeva eesti keeles (vt jaotis 3.2.2.3):

VORM	V₁	V₂^{INF}
TÄHENDUS	algus	tegevus

(Vt N818.)

Vrd

(1088) Stahl (HH3): 113 Ninck temma lex Kircko/ ninck **hackas weljahajama**/ ke sehl sees müsit ninck ostsit/ ninck pajatas nende wasto: Se seisap kirjotut: Münno kodda on üx palwekodda/ teije agkas ollete tem~a tehnut öhex röhwliauckux. Vnd er gieng in den Tempel/ vnd fieng an außzutreiben/ die darinnen verkaufften vnd kaufften. Vnd sprach zu jhnen/ Es stehet geschrieben: Mein Hauß ist ein Bethauß/ Jhr aber habts gemacht zur Mördergruben.

VORM	V₁	V₂^{INF}
TÄHENDUS	futuuum	tegevus

(Vt N820.)

Vrd

(1089) Blume: 193 Esa: XXXV. 1. Aggas Körbe nink Lahn **sahp röm** **ollega** nink Nöm **sahp röhmsast seisma** nink **sahp höitzma** kud Lilikesset. Esa: XXXV. 1. Aber di Wüsten und Einöde wird lustig sein und das Gefilde wird frölich stehen und wird blühen wi di Lilien.

20. sajandi korpusematerjal is ei õnnestunud paljudel juhtudel tuleviku- ja algusetähendusega konstruktsioone selgelt eristada, vt nt N829. Vana kirjakeele materjal is on faasiverbiga alguskonstruktsioonid ja tuleviku abiverbiga konstruktsioonid selgelt eristatavad. Tulevikukonstruktsioonide suure hulga tõttu on neid otstarbekas käsitleda eraldi vältimaks alguskonstruktsioonide kirjelduse hajumist tulevikukonstruktsioonide kirjelduse hulka.

1. **TULEVIKUKONSTRUKTSIOONI** kohta esines vaadeldud 17. sajandi materjal is 1117 näidet (M 2 / S 855 / B 260), konstruktsiooni suhteline sagedus on 385,8 näidet (M 4,1 / S 419,9 / B 699,2) 100 000 tekstisõna kohta. Seega on konstruktsioon väga sage nii Stahli kui ka Blume tekstides, Mülleril see aga peaaegu puudub: ainsa erandina esineb Mülleri jutlustes ühes lauses kaks n-ö segakeelset näidet saksa *werden*-abiverbi abil moodustatud tulevikulisest-modaalsest konstruktsioonist:

(1090) Müller: 25.9. Sestsamast ta=ema Ristist ninck Kan\~atus=zest/ hat der H: C=-h=-ru=s selbst gesagt: Denn Ich gehe zum Vater/

dz ist: Ich werde nuhn leiden Vnd sterben/ sesinatze Ilma **p/-ra iethma**/ ninck Iumala sen Issa **erraleppitama**/ ta=ema iure taha mina kz v\lles menna < Taÿwase >/ ninck ta=ema kaas v\lle keicke as=zia wallitzeda.

saama-futuurumi puudumist Mülleri jutlustest on täheldatud ka varem (vt nt Ross 1999: 12; Habicht 2001a: 170). Teistel olulisematel 17. sajandi autoritel on *saama*-tuleviku tarvitus täiesti üldine, *saama*-konstruktsioonid on paradigmaatiliste tulevikuvormidena ära toodud ka tollastes eesti keele grammatikates (Stahl 2000 [1637]: 19; Gutsclaff 1998 [1648]: 144).

Siinse töö analüüsimaterjali kõik ülejäänud tulevikukonstruktsiooni näited peale Mülleri *werden*-futuurumi pärinevad Stahli ja Blume tekstidest, liitpredikaadi finiiitoseks on *saama*-verb, nt

- (1091) Blume: 97 Esa: LXVI. 14. Teije sahte sedda **neggema** nink teije Südda sahp hendes **römustama** nink teije Luh Kontit peawat haljendama kud Rohhi. Esa: LXVI. 14. Jhr werdets sehen und euer Hertz wird sich freuen und euer Gebeine soll grünen wi Gras:
- (1092) Stahl (HH3): 58 Töddest/ Töddest/ minna ütlen teile/ kus kengkit münno sanna sahp piddama/ se sahp se surma **mitte negkema** igkawest. Warlich/ Warlich/ ich sage euch/ So jemand mein Wort wird halten/ der wird den Todt nicht sehen ewiglich.

Erinevalt 20. sajandi kirjakeele *saama*-konstruktsioonist ei pruugi infiniitverb konstruktsioonis väljendada staatilist tulevikulist seisundit, vaid sageli on tegemist aktiivsete tegevustega, nt

- (1093) Blume: 187 3. Nink **sahwat keik Pagganat** sinna pole **johxma** nink pal. 10. Rawas sinna minnema nink üttelmatulket#/ lechkem Jssanda Mehje pehl/ Jakobi Jummala Koddo sisse/ et Temma meit öppetap temma Teet nink meije köndime temma JallaTeede pehl. 3. Und werden alle Heiden darzu lauffen und vihl Völker hingehen und sagen: komt last uns auff den Berg des HErrn gehen/ zum Hause des GOTTes Jakob/ das Er uns lere seine Wehge und wir wandeln auff seinen Steigen.
- (1094) Blume: 233 8. Nink kus temma tullep/ **sahp Temma** sedda Ilma **nuchtlema** Patto perrast/ Öikedusse perrast nink Kochto perrast. 8. Und wenn derselbe komt/ der wird di Weld strafen um di Sünde/ um di Gerechtigkeit und um das Gerichte.

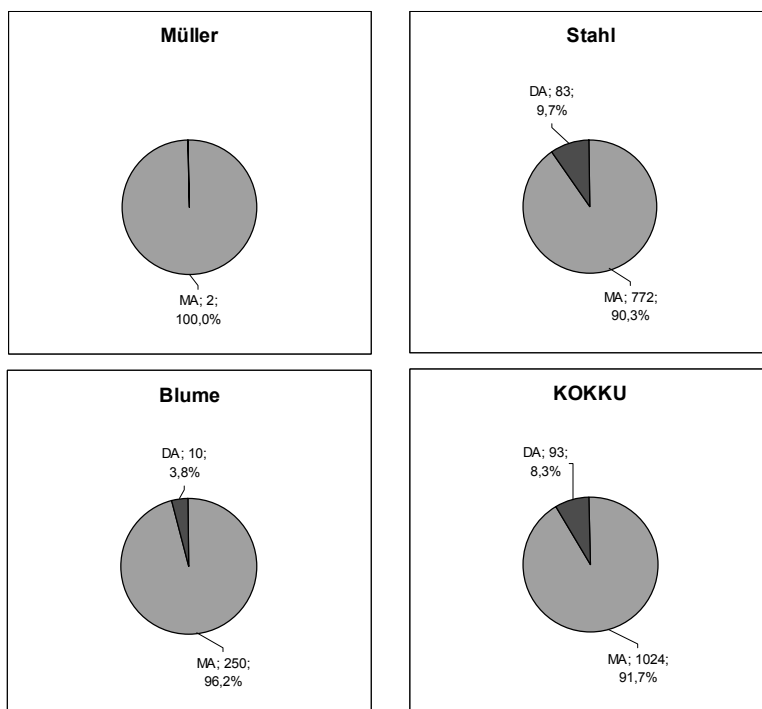
Üksikjuhtudel on *saama*-verb imperfekti vormis (kokku 17 näidet Stahlit), sel juhul saab konstruktsioon relatiivse tuleviku tähenduse (infinitiivi abil märgitud tegevus on tulevikuline mingi minevikulise vaatlushetke seisukohast), nt

- (1095) Stahl (HH3): 56 Kus JESus nühdt moistis/ eth nemmat **sait tulla**/ ninck temma Kunningax **töstma**/ tagkanas temma tahs se mehje pehl/ temma issi ilma üxpeines. Da JESus nu mercket/ das sie kommen würden/ vnd jhn hasschen/ das sie jhn zum Könige machten/ entweich er abermal auff den Berg/ er selbst alleine.

saama-verbi tulevikulised ja modaalsed kasutused (vrd ka jaotis 3.1.8.1) ei eristu siiski selgelt, nt

- (1096) Stahl (HH3): 103 KVs ep olle teije öigkedus parramb/ kudit nende kirjatundijade ninck Phariseeride/ sihs **sahte teije mitte** Jummal rickusse sisse **tulla**. ES sey denn ewer Gerechtigkeit besser/ deñ der Schrifftgelehrten vnd Phariseer/ so werdet jhr nicht in das Himmelreich kommen.
- (1097) Blume: 15 Lk 17 B. Weißh: XII. 10. Et kül sinnul mitte tehdmatta olli/ et nemmat kurja Suggu seest ollit nink nende kurjus nende kahs ilmale tulnut nink et nemmat nende Mottet ellades **parrandama sahxit**. B. Weißh: XII. 10. Wiwohl dir nicht unbewust war/ daß si böser Ahrt waren und ire Bohßheit inen angeboren und daß si ire Gedankken nimmermeer endern würden.

Litpredikaadi infiniitse osisena on enamasti kasutatud *ma*-tegevusnime (1024 näidet – M 2 / S 772 / B 250), kuid esineb ka *da*-infinitiivi (93 näidet – M 0 / S 83 / B 10). *da*- ja *ma*-infinitiivi varieerumist tulevikukonstruktsioonis illustreerib joonis 4.25.

Joonis 4.25. *da*- ja *ma*-infinitiivi esinemus tulevikukonstruksioonis

ma-infinitiiv esineb konstruksioonis ka *saama*-passiivi vormis (57 näidet – M 0 / S 37 / B 20; N1098, N1099) ning *da*-infinitiivist on Stahl 2 juhul moodustanud *olema*-passiivi (N1100).

- (1098) Blume: 83 2. Nink paljo sahwat nende Hukkaminnesse jerrel keima/ kumbade lebbi Tödde Tee **sahp reotut sahma**. 2. Und vihl werden nachfolgen irem Verderben. Durch welche wird der Weg der Wahrheit verlästert werden.
- (1099) Stahl (HH3): 203 Ninck Jesus pajatas om~a Jüngride wasto: Teije tehte/ eth kahe pehwade perrast leehawotme põha sahp/ ninck se Innimesse Poick **sahp ülleandtut sahma**/ eth temma ristitut sahp. Vnd JEsus sprach zu seinen Jüngern; Jhr wisset/ das noch zweyen tagen Ostern wird/ vnd deß Menschen Sohn wird überantwortet werden/ das er gecreutziget werde.
- (1100) Stahl (HH3): 245 WAta/ münno sullane **sahp tarckalist tegkema**/ ninck sahp üllendatut/ ninck wehka **körgkex töstetut olla**. SJhe/ mein Knecht wird weißlich thun/ vnd wird erhöhet vnd sehr hoch erhaben seyn.

2. FAASIVERBIGA **ALGUSKONSTRUKTSIOONE** oli 17. sajandi materjalis 41 (M 13 / S 28 / B 0), mis teeb konstruktsiooni suhteliseks sageduseks 14,2 näidet (M 26,7 / S 13,8 / B 0) 100 000 sõne kohta.

Faasiverbina toimisid liitpredikaadi koosseisus järgmised verbid: *algama* (24 näidet – M 12 / S 12; N1101), *hakkama/nakkama* (13 näidet Stahlil; N1102, N1103), *jääma* (2 näidet Stahlil; N1104) ja *uinuma/unisema* (2 näidet – M 1 / S 1; N1105, N1106).

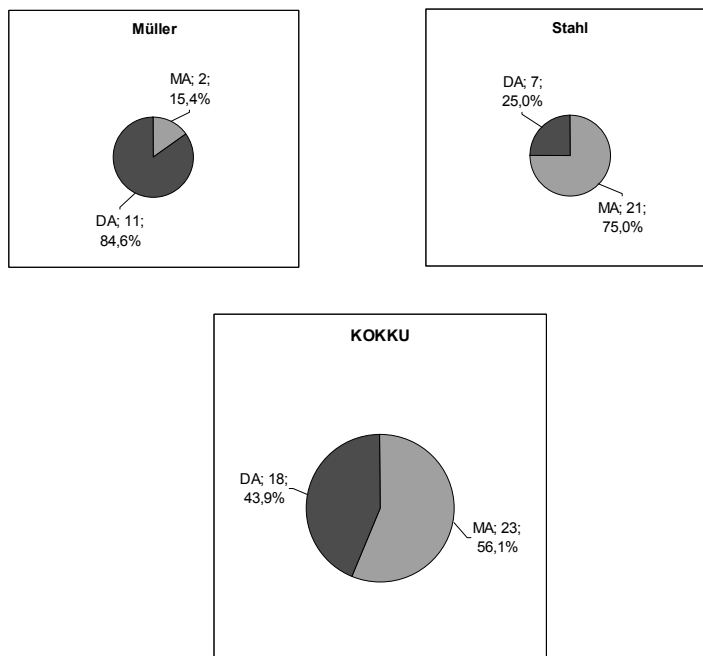
- (1101) Stahl (HH3): 227 Sihs **halgksit needt Kõrgkepappit ninck wannambat** kowwast temma pehle **kaibada/** ninck pajatasit: [...] Da singen an die Hohenpriester vnd die Eltesten jhn hart zu verklagen/ vnd sprachen: [...]
- (1102) Stahl (HH3): 113 Ninck **temma** lex Kircko/ ninck **hackas weljahajama/** ke sehl sees müsit ninck ostsit/ [...] Vnd er gieng in den Tempel/ vnd fieng an außzutreiben/ die darinnen verkaufften vnd kaufften. [...]
- (1103) Stahl (LS): 649 Ninck **nem~at nacksit** keick töine töise jerrel **hend wabbandama**. Vnd sie fiengen an alle nach einander sich zu entschuldigen.
- (1104) Stahl (LS): 673 Meije olleme keicksutta Pattuset/ peame semperast Pattude sees mitte **seißma jehma/** erranis neistsammast hend rohckima lebbi öigke parrandusse/ eth meije hend Jumjala pohle pöhrme/ ommat Pattut kahetzame/ öigke Vscko sees Christusse Verdenistusse pehle hend lohtame/ ninck Jumjala wasto tennolickut olleme öhe uhe ninck Jummalakartlicko Ello kaks. Wir sind allzumahl Sünder/ müssen deßwegen nicht in Sünden bestecken beleiben/ sondern von denselbigen vns reinigen durch wahre Busse/ daß wir vns zu GOTT wenden/ vnsere Sünde berewen/ in wahrem Glauben auff Christi Verdienst vns verlassen/ vnd gegen GOTT danckbar seyn mit einem newen vnd Gottfürchtigen Leben.
- (1105) Müller: 31.9. Von Daudid wirdt gesagt: Eth **ta=ema** oma Wanambide kaas 1. Reg: 2. **on Vuwinuth magkama**.
- (1106) Stahl (HH1): 32 Sihs lasckis Jummal se Jssand öhe süggewa unne langema se Jnnimesse pehle/ ninck **temma unnisis maggama/** ninck wottis temma Kulgkwitzast öhe/ ninck sülgkis se asseme jelle kinni Leeha kaks/ ninck Jummal se Jssand teggis öhe naise sest Külgkwitzast/ kumba temma sest Jnnimessest wottis/ ninck wihs se temma jure: Da ließ GOTT der HErr einen tieffen Schlawf fallen auff den Menschen/ vnd er entschlieff/ vnd nam seiner Rieben eine/ vnd schloß die flete zu mit Fleisch/ vnd GOTT der HErr bawet ein Weib auß der Riebe/ die er von dem Menschen nam/ vnd brachte sie zu jhm:

Verbi *algama* tänapäeva keeles faasiverbina ei kasutata, muud faasiverbid (kui jätta vaatluse alt välja nende eripärane häälikkuju) on tavalised ka nüüdis-kirjakeele alguskonstruksioonis.

Vana kirjakeele alguskonstruksioonis on infiniitne verbivorm peamiselt *ma*-tegevusnime kujul, kuid võrdlemisi palju leidub näiteid ka *da*-infinitiiviga, nt

- (1107) Stahl (HH3): 4 Kus agkas sedda **halckap sündida**/ sihs wataket ülles/ ninck töstket ommat pehdt ülles/ semperrast eth teije erralunnastaminne ligki tullep. Wenn aber dieses anfähet zu geschehen/ so sehet auff/ vnd hebet ewre Häupter auff/ darumb/ das sich ewer Erlösung nahet.
- (1108) Müller: 27.9. Kuÿ nüith Iumal na=emat nÿ pea eb mitte taha awitada/ sÿs=z **algkwat** na=emat abbÿ ninck nouwo **otzida**/ nente Noÿade/ Laus=ziade/ ehk muh Kurratÿ Luhlieckmes=ze iures/ Wie Saul thete etc: Saul suchet raht 1. Sam: 28. beÿ einer Zeuberinnen.

Kui muudes konstruksioonides vastab Mülleri infiniitvivalik teiste 17. autorite omast enam tänapäeva eesti keele tavale, siis alguskonstruksioonis esineb just temal rohkesti faasiverbi ja *da*-infinitiivi ühendeid (vt joonis 4.26).

Joonis 4.26. *ma*- ja *da*-infinitiivi esinemus alguskonstruksioonis

4.2.2.3. Kausatiivkonstruktsioon

Liitpredikaadiga kausatiivkonstruktsiooni kohta leidis 17. sajandi materjalis vaid 5 näidet (M 2 / S 3 / B0), konstruktsiooni suhteline sagedus on seega 1,7 näidet (M 4,1 / S 1,5 / B 0) 100 000 sõne kohta, s.o ligikaudu 18,1 korda väiksem kui 20. sajandi korpuses.

Konstruktsiooni iseloomustab järgmine skeem:

VORM	<u>Subjekt</u>	V₁	<u>Objekt</u>	V₂^{ma}
TÄHENDUS	<u>põhjus</u>	PÕHJUSTAMA	<u>agent</u>	<i>tegevus</i>

Nt

- (1109) Müller: 1.12. Ninck kuÿ meddÿ Is=zandt Chr=-u=s/ sen Soggeda Innimes=ze {Silmat}/ ke om\~a Ema Hiwust ollÿ sogke Ioh: 9. ilmalle tulnut/ *negkema tegki/* paiatis/ Algekemesest sest Ilmast eb olle mitte kuld/ et kekit v\che ilmalle tulnut Sogkeda Inimes=ze silmat ohn v\lles awanut.
- (1110) Stahl (HH3): 134 Kus sedda se Kunningas kuhlis/ sai temma weehasex/ ninck lehhat is omma söddawehje welja/ ninck huckas needt sinnaset röhwlit/ ninck süttitas nende linda pollema. Da das der König höret/ ward er zornig/ vnd schickete sein Herr auß/ vnd brachte diese Mörder vmb/ vnd zündet jhre Stadt an.

Kausatiivverbina esinesid konstruktsioonis vaid *tegema* (4 näidet – M 2 / S 2; vt N1109) ja *süttitama* (1 näidet Stahlil; vt N1110). Liitpredikaadi infiniitne komponent esines kõigil juhtudel *ma*-tegevusnime vormis.

4.2.2.4. Leksikaliseerunud kasutus

Leksikaliseerunud üksustest esines 17. sajandi materjalis Stahlil 1 juhul ühendverb *minema laskma*:

- (1111) Stahl (HH3): 128 Nemmat agkas jeit waid: Ninck temma hackas temma/ ninck tegkis temma terwex/ ninck *lasckis* tem~a *minnema*. Sie aber schwiegen stille. Vnd er greiff jhn an/ vnd heilet jhn/ vnd ließ jhn gehen.

Ühendi kokkukuuluvus ja idiomaatilisus ei ole siiski kindel, sest *ma*- ja *da*-infinitiivi varieerumine Stahli tekstides võimaldab konstruktsiooni käsitada ka *da*-infinitiivse tarindi vastet sisaldava võimaldamis-kohustamiskonstruktsiooni näitena.

4.2.2.5. Kokkuvõte

Liitpredikaadi koosseisus esinevad tänapäevase *ma*-infinitiivi vasted eeskätt modaalses *pidama*-konstruktsioonis ja tulevikulises *saama*-konstruktsioonis. Mõlema konstruktsiooni esinemissagedus on vanas kirjakeeles oluliselt suurem kui tänapäeval – neid kasutatakse ülemsaksa keele eeskujul eesti keeles puuduva morfoloogilise tulevikukonstruktsiooni asendamiseks. Mülleri tekstis *saama*-futuurumi näiteid siiski ei leidu, tuleviku väljendamiseks on ta kasutanud alamsaksamõjulist *pidama*- ja *tahtma*-konstruktsiooni.

Ülejäänud *ma*-infinitiivi vastet sisaldavad liitpredikaadikonstruktsioonid esinevad 17. sajandi tekstis võrdlemisi harva, mõnevõrra rohkem on siiski kasutatud faasiverbiga alguskonstruktsiooni, mille näited õnnestus vana kirjakeele materjalis tulevikukonstruktsiooni näidetest lahutada.

da- ja *ma*-infinitiivi kasutus liitpredikaatides varieerub, eelistatum on siiski *ma*-infinitiiv. Teistest autoritest järjekindlamalt eelistab eesti keele pärast supiinivormi Müller (v.a alguskonstruktsioonis, kus Mülleril domineerib *da*-infinitiiv).

4.2.3. *ma*-infinitiivtarindi vasted atribuudina

20. sajandi korpuses laiendas *ma*-infinitiivitarind atribuudina üksnes deverbaal-substantiive (vt jaotis 3.2.3). Niisuguseid deverbaalsubstantiivi juurde kuuluva infiniitse atribuudiga näiteid 17. sajandi materjalis ootuspäraselt ei leidunud.

Siiski leidis Stahl tekstides kokku 3 näidet (s.o ligikaudu 1,5 näidet 100 000 sõne kohta Stahli tekstis ja 1,0 näidet 100 000 sõne kohta vana kirjakeele materjalis kokku), kus infiniitne verbivorm laiendas omadust väljendavat substantiivi:

VORM	N	Atribuut (V^{NF})
TÄHENDUS	OMADUS	tegevus (omaduse mõjuala)

Nt

(1112) Stahl (HH3): 65 Ninck temma laus nende wasto: O teije Geckit/ ninck **rasseddat Süddamet/ usckuda keick sedda/ mea needt Prophetit rehcknut ommat.** Vnd er sprach zu jhnen/ O jhr Thoren vnd trāges herten/ zu glāuben alle dem/ das die Propheten geredt haben.

(1113) Stahl (LS): 663 Se on üx issiehrane Trohst meile waisel Pagkanal/ sest echk meije kül Pim~edusse sees keinut/ ninck pimmeda Mah sees ellanut/ olleme meije doch öhe suhre Kühnla nehnut/ se on Christus/ ke on **üx Kühnal paistada neil Pagkanal.** Dieß ist ein sonderbarer Trost für vns armen Heyden/ denn ob wir Esa. 9. 1. gleich im Finstern gewendelt/ vnd im finstern

Lande gewohnet/ so haben wir doch ein grosses Liecht gesehen/
das ist Christus/ Luc. 2. 32. welcher ist ein Liecht zu erleuchten
die Heyden.

- (1114) Stahl (LS): 670 [...] Temma on üx wegkiw Jummal/ ke tullep
ninck keip omma suhre Wehje siddes/ ninck on **üx Meister**
awwitama/ [...] [...] Er ist ein starcker Gott/ der Ps 24 8. einher
tritt in seiner grossen Krafft/ vnd ist Esa 55 6. ein Meister zu
helffen/ [...]

Kahe näite puhul on atribuut Stahlil vormistatud *da*-infinitiivikujulisena (vt N1112, N1113), ühel juhul kasutab Stahl supiini (vt N1114).

Analüüsiv konstruktsioon on olemas ka tänapäeva kirjakeeles: omadust väljendavat substantiivi laiendab *ma*-infinitivitarind, mille abil edasi antud tegevuse piires kirjeldatav omadus kehtib (vt ka EKG 1993: 255). 20. sajandi morfoloogiliselt ühestatud korpuste materjalis niisugusest konstruktsioonist näiteid ei leidunud (vt siiski näidet N918, mis on vaadeldavale konstruktsiooni-tüübile semantika poolest üsna lähedane), kuid omadust väljendava substantiiviga *ma*-atribuudikonstruktsiooni kohta on võimalik näiteid leida muudest tänapäeva kirjakeele allikatest, nt

- (1115) *Kas viisteist minutit on noore ameeriklase jaoks tõesti talumatult palju ilma autota liigelda*, ei ole mina **õige mees** ütleva. Igatahes tasus kõndimine ära. (<http://paber.ekspress.ee/viewdoc/2FC9F0616398CA68C225712D005320E0>; 23.06.2008)
- (1116) Ta peaks olema asjatundja mõlemal kümnel alal, **oskaja mandalaid joonistama**, teadja ja tantra seletamises, siiras ülmas usus ja oma meelte valdaja. (http://nyingmapa-buddhism.no-ip.org/index.php?option=com_mtree&task=viewlink&link_id=1449&Itemid=2; 23.06.2008)

Omaduse tähendusega substantiivi on võimalik käsitleda ka koos *olema*-verbiga ühtset semantilist predikaati moodustavana, niisugusel juhul saaks infinitiivitarind adverbialse tõlgenduse ja tarindit sisaldav konstruktsioon oleks tõlgendatav liikumis-sobivuskonstruktsiooni näitena (vt EKG 1993: 254–255).

4.2.4. Kokkuvõte

Nüüdiskirjakeele *ma*-infinitiiviga konstruktsioonidele vastavate konstruktsioonide suhteline esinemissagedus 17. sajandi kirjakeeles on ligikaudu 1,5 korda suurem samade konstruktsioonide esinemisest 20. sajandi korpuses. Infinitiiviga konstruktsioonide suur hulk tuleneb eelkõige *pidama*- ja *saama*-liitpredikaatide rohkusest korpusematerjalis:

VORM	PIDAMA	V ^{INF}
TÄHENDUS	VAJALIKKUS	tegevus
		
	Pred	

Nt

- (1117) Stahl (HH3): 166 Se Jssand pajatas temma wasto: Touse ülles/ ninck minne Linna sisse/ sehl sahþ sul ütteltut sahma/ mea sinna **peat tegkema**. Der HERR sprach zu jhm/ Stehe auff/ vnd gehe in die Stadt/ da wird man dir sagen/ was du thun solt.

VORM	V ₁	V ₂ ^{INF}
TÄHENDUS	futuorum	tegevus
		
	Pred	

Nt

- (1118) Blume: 193 Esa: XXXV. 1. Aggas Körbe nink Lahn **sahþ** römus **ollema** nink Nöm **sahþ röhmsast seisma** nink **sahþ höitzma** kud Lilikesset. Esa: XXXV. 1. Aber di Wüsten und Einöde wird lustig sein und das Gefilde wird frölich stehen und wird blühen wi di Lilien.

saama-konstruktsioon on saksamõjulisena kasutusel tuleviku väljendamiseks, futuurumitähendust võib esindada ka *pidama*-konstruktsioon, nt

- (1119) Müller: 1.12. Ta=ema Im\~easjast paýatawat na=emat kaas Ioh: 7. Kuý C=-h=-r\~u=s **piddab tullema**/ piddab ta=ema Ioh: 7. kaas enamb Im\~easiat tegkema/ kuý sesinane teeb?

Võrreldes teiste autorite keelekasutusega väärib märkimist, et Georg Müller *saama*-futuurumit ei kasuta, tema tekstis esineb vaid kaks näidet eesti-saksa „segakeelsest” *werden*-futuurumist.

Vanas kirjakeeles esineb näiteid ka teistest konstruktsioonidest, mille tänapäevane vaste sisaldab *ma*-infinitiivi: esindatud on nii adverbiaalse infinitiiviga liikumis-sobivuskonstruktsioon ja kausatiivkonstruktsioon, liitpredikaadiga alguskonstruktsioon ja kausatiivkonstruktsioon kui ka atribuudikonstruktsioon. Võrreldes tänapäeva kirjakeele materjaliga puudusid 17. sajandi tekstidest vaid kvotatiivkonstruktsiooni ja iseseisva predikaadina tarvitatud infinitiivivormide näited. Peale *pidama*- ja *saama*-konstruktsiooni on muude *ma*-infinitiivi vastet sisaldavate konstruktsioonide esinemissagedus vana kirjakeele tekstides siiski väiksem kui 20. sajandi korpuses.

Kokkuvõte tänapäeva kirjakeele *ma*-infinitiiviga konstruktsioonidele vastavatest konstruktsioonidest 17. sajandi kirjakeeles on esitatud tabelis 4.2.

Tabel 4.2. *ma*-infinitiiviga konstruktsioonidele vastavate konstruktsioonide esinemissagedus 17. sajandi tekstides (konstruktsioonide esinemissagedus 100 000 tekstisõna kohta)

Infiinitarindi lauseliikmelisus	Konstruktsioon	Müller	Stahl	Blume	Kõigis tekstides
Adverbiaal	Liikumis-sobivuskonstruktsioon	92,3	51,6	24,2	54,9
	Kausatiivkonstruktsioon	6,2	17,2	13,4	14,9
Liitpredikaadi osa	Modaalkonstruktsioon	1842,9	576,5	519,0	782,3
	Tulevikukonstruktsioon	4,1	419,9	699,2	385,8
	Alguskonstruktsioon	26,7	13,8		14,2
	Kausatiivkonstruktsioon	4,1	1,5		1,7
	Leksikaliseerunud ühendid		0,5		0,3
Atribuut			1,5		1,0
KOKKU		1976,3	1082,4	1255,9	1255,1

da- ja *ma*-infinitiivi varieerumine oleneb autorist ja konstruktsioonitüübist. Adverbiaalse *ma*-tarindi vastet sisaldavates konstruktsioonides tarvitas Müller valdavalt supiinivorme, Stahl ja Blume kasutasid aga *ma*- ja *da*-tarindeid läbiseigi, kusjuures *da*-tarindite esinemus adverbiaalsena oli suurem kui supiinitarindite esinemus adverbiaalsena. Varieerumist esineb ka liitpredikaadiga konstruktsioonides, kuid seal eelistavad kõik autorid siiski *ma*-infinitiivi, eriti järjekindlalt kasutab seda Müller. Ainsaks erandiks on siin suhteliselt väheste näidetega esindatud alguskonstruktsioon, kus Müller on koos faasiverbiga tarvitanud enamasti *da*-infinitiivi.

4.3. Muud infinitiivikasutused 17. sajandi kirjakeeles

Lisaks jaotistes 4.1 ja 4.2 käsitletud nüüdiskirjakeeles esinevate infinitiiviga konstruktsioonide analoogidele leidub 17. sajandi tekstides *ma*- ja *da*-infinitiivi kasutusest ka selliseid näiteid, mida ei saa seostada tänapäeva kirjakeeles kasutatavate *ma*- ja *da*-infinitiivi sisaldavate konstruktsioonidega. Niisuguses tänapäeva keeletarvitusele võõras kontekstis esines infinitiivivorm analüüsitud materjalis kokku 86 juhul (M 7 / S 50 / B 29), mis teeb suhteliseks esinemissageduseks 29,7 näidet (M 14,4 / S 24,6 / B 78,0) 100 000 tekstisõna kohta; tänapäeva keeles puuduvate vastetega infinitiivivormide osakaal kõigi vana kirjakeele materjalis esinenud infinitiivivormide hulgas oli 1,4% (M 0,4% / S 1,4% / B 3,9%).

Infinitiivvormidest, millel tänapäeva kirjakeeles *da-* või *ma-*infinitiivikuju- list vastet ei ole, olid *ma*-tunnuselised 51 (M 5 / S 24 / B 22) ja *da*-tunnuselised 35 (M 2 / S 26 / B 7).

4.3.1. *ma*-tunnus substantiiviliitena

Tänapäeva eesti keeles leiduvad tegevusprotsessi märkivad *m*-liitelised de- verbaalsubstantiivid on ajalooliselt väga vanad, olles ühtlasi tänapäevase supiivormi ajalooliseks lähteaineseks (Saukkonen 1965: 30). Nüüdiskirja- keeles esinevad sellised *m*-liitelised teonimetuletised vaid üksikutes kinnis- väljendites (nt *söömaeg*, *läheb lõomaks* jts, vt Kasik 2004: 106), kuid vanas kirjakeeles esineb niisuguseid infinitiivvormist kujunenud teonimetuletisi rohkem, need on *ma-* või *mä-*tunnuselised ega ole häälikkuju poolest supiini- vormidest eristatavad (Kingisepp jt 1997: 84; Saareste 1930: 79; Saareste 1937: 430).

Siinses töös analüüsitud 17. sajandi tekstides leidis *ma*-tunnuselisi teonime- tuletisi 30 (M 1 / S 7 / B 22), suhteliseks esinemissageduseks on seega 10,4 näi- det (M 2,1 / S 3,4 / B 59,2) 100 000 tekstisõna kohta. Nt

- (1120) Müller: 5.2. Nüit ollet teÿe A. R. enne *sõhma* sest Euangeliumi Oppetus=zest/ sen kaunÿ Historia kulnut/ kuÿ meddÿ armas Issandt ninck Onnist: I=-h=-u=s Chr\-u=s sen Iherusalem\~i Linna sisse on soÿthnut/ [...]
- (1121) Stahl (LS): 553 On semperrast se põha Waimo Ammet/ kudit Christus sesinnases Evangeliummes kuhlutap: 1. *Trõhstima*. 2. *Põhitzema*. 3. *Oppema*. Ist derhalben des H. Geistes Ampt wie Christus im Evangelio vermeldet: 1. Trõsten. 2. Heiligen. 3. Lehren.
- (1122) Blume: 27 Miß keelep tõine Kesk? Palwe nink TennoÛtlemissse Wiwimisse nink keik mea lebbi JUmmla Nimmi kurjaste pruki- taxe/ kud: *needma*/ kawwalaste nink tühija Asja perrast *wandma*/ *noidma*/ JUmmla nink temma Sanna *salkma*. Verseumung des Gebehts und der Danksagung und alles wodurch GÖttes Name mißbraucht wird/ als: fluchen/ falsch und leichtfertig schweren/ zauberei treiben/ GÖtt und sein Wort verleugnen.

Arvestada tuleb siiski seda, et paljudel juhtudel oleks *ma*-tunnuseliste vormi või- malik pidada ka tänapäevase *da*-infinitiivi vasteks ning analüüsida näitelauseid koos *da*-infinitiivi sisaldavate konstruktsioonidega (vt jaotis 4.1.1.5; samuti N1122).

Tuletusalused verbid võivad olla väga mitmesuguse tähendusega, tekstide sisust tulenevalt esineb palju religiooni valdkonnaga seotud tuletisi.

4.3.2. *ma-* või *da-*infinitiivitarind *vat-*tarindi asemel

28 juhul (M 2 / S 26 / B 0), s.o suhtelise sagedusega 9,7 näidet (M 4,1 / S 12,8 / B 0) 100 000 tekstisõna kohta, esines *da-* või *ma-*infiniitv konstruktsioonis, mis sarnaneb tänapäeva *vat-*infinitiivi sisaldava konstruktsiooniga:

VORM	Subjekt	Pred	Objekt	v ^{INF}
TÄHENDUS	<u>kogēja/arvaja</u>	KOGEMA / ARVAMA	<u>agent</u>	tegevus

Nt

- (1123) Stahl (HH3): 4 Ninck sihs sahwat nemmat **negkema** se Innimesse Poja tullema nende pilwede sees/ suhre wehje ninck auwo kaks. Vnd alsdenn werden sie sehen des Menschen Sohn kommen in den Wolcken/ mit grosser Krafft vnd Herzligkeit.
- (1124) Stahl (LS): 601 Ke nühdt ninda Kirckul keip/ eth temma süddamest Jummala Sanna kuhlep/ ussup tössi olla/ mea Jummala Sanna tem~a ette kandtaxe ninck lassep hend nõitama ninck nuchtelma/ sesamma tahap Christus oppema/ selle tahap se Põha Waim se Süddame üllesawwama/ ninck temma uscklickux ninck önsax tegkema. Wer nun also sich zur Kirchen helt/ daß ers jhm lesset einernst seyn/ Gottes Wort zu hören/ gläubet das war seyn/ was auß Gottes Wort jhm wird für getragen/ vnd lesset sich weisen vnd straffen/ denselben Act. 16. 14 wil Christus leren/ dem wil der H. Geist das Hertz öffnen/ vnd jhn gläubig vnd selig machen.

Predikaat väljendab konstruktsioonis seda, et subjektisik kogeb või arvab sooritavat *da-*infinitiivitarindi abil edasi antud tegevust. Infinitiivitarindi abil väljendatud tegevuse sooritaja vormistatakse objektina.

Predikaatidena esinesid konstruktsioonis *nägema* (17 näidet – M 1 / S 16; N1125, N1126), *uskuma* (6 näidet Stahlil; N1127), *kuulma* (3 näidet – M 1 / S 2; N1128), *leidma* (1 näide Stahlil; N1129) ja *üttelema* (1 näidet Stahlil; N1130).

- (1125) Stahl (HH3): 18 Ninck kus Jesus ristitut olli/ astis temma seddamaidt sest wehst/ ninck wata/ sihs awwas hend se taiwas ülle temma lacht/ ninck Johannes negkis se Jum~ala waimo kudt öhe duwikesse alla tulla/ ninck temma pehle assumma. Vnd da JESus getaufft war/ steig er bald herauff auß dem Wasser/ Vnd sihe/ Da thet sich der Himmel auff über jhm/ Vnd Johannes sahe den Geist Gottes/ gleich als eine Taube herab fahren/ vnd über jhn kommen.

- (1126) Müller: 31.6. Sesama peat teÿe waÿset rumalat Inim: ta=en\~ap: opma/ nÿ sagkedasti kuÿ sina nedt Ta=ehet sen Taiwa all/ kuÿ kz se Peiwliko ninck Kuwallo na=ed paistwa/ echk se Peiwlicko na=eme maha menema/ ninck ette tullewa/ sollen wir daran denken: Siehe/ dz on v\:x Ta=eht ninck tun\~istus/ sest tullewa v\:llestous=zmesest medÿ Lihast/ Ninda peab se iergk medÿ kz wÿmsel Peiwall kz sündima/ eth meÿe sest Maamullast omall aÿal toesti piddame v\:llestousma/ ninck ielles se walgkus=ze ette tullema.
- (1127) Stahl (LS): 615 Needtsammat nōitwat se kaks awwalickult/ eth nemmat ommas Suddames **mitte ussuwat/ Jummalā olla**/ ninck eth nemmat sedda keick Nahrux pannewat/ mea nemmat temmast kuhlewat. Dieselben beweisen damit offenbar/ daß sie in jhren Herten nicht gläuben/ daß Gott sey/ vnd daß sie solches alles für ein Spott halten/ was sie von jhm hören.
- (1128) Stahl (HH3): 158 Sihs sehdsit nemmat kawwala kombe kaks monnickat meehet/ needt pajatasit/ meije olleme temma kuhlnut teotusse sannat rehckma wasto Mosen/ ninck wasto Jummalā. Da richten sie zu etliche Männer/ die sprachen/ Wir haben jn gehōret Lesterwort reden wider Mosen/ vnd wider GOTT.
- (1129) Stahl (HH3): 153 Önnis on se sullane/ kus temma Jssand tullep/ ninck löijap temma ninda tegkema. Selig ist der Knecht/ Wenn sein Herz kömpt/ vnd findet jhn also thun.
- (1130) Stahl (LS): 709 Öhel Kallameehel peap üx Künna echk Hapijas olla/ kumba sees temma Weh pehle woip keima; Se Hapijas/ kumba sees üx üttelja keip/ on se Risti Kirck/ kumba sees temma lebbi se Pōha Waimo Abbi tōh teep/ minckperrast se Kirck sagkedast ütteltaxe öhe Laiwa sarnane olla. Ein Fischer muß einen Trog oder Both haben/ damit er auff dem Wasser fährt; Das Both/ darinnen ein Prediger fährt/ ist die Christliche Kirche/ in welcher er durch Hülffe des Heiligen Geistes arbeitet/ daher die Kirche offt Matth. 8. 23. einem Schiffe verglichen wird.

Infiniittarindi peasōna oli 16 juhul (M 1 / S 15) *ma*-infinitiivi ja 12 juhul (M 1 / S 11) *da*-infinitiivi vormis. 2 näite puhul vastab infinitiivivormile tänapäeva kirjakeeles *vat*-infinitiivi impersonaalivorm:

- (1131) Stahl (HH3): 229 Kus agkas Pilatus Galilea mah kuhlis nimmi-tama/ küssis temma/ kas tem~a Galilea mahst olli/ ninck kus tem~a moistis/ eth tem~a Herodesse kochto alla olli/ leckitas temma tedda Herodesse jure/ ke neilsammal pehwal kaks Jerusalemmis olli. Da aber Pilatus Galileam hōrete/ fraget er/ ob er auß Galilea wāre/ vnd als er vernam/ das er vnter Herodes Obrigkeit

war/ übersandte er jhn zu Herodes/ welcher in denselben tagen auch zu Jerusalem war.

- (1132) Müller: 1.2. Nuit on sesama kaunis Laul/ *kumb teye ollete kulnut luggeda v\ :x kaunis Palw sest Pöha Rjsti Kirckust se Wana Testamenti siddes techt/ eth se eike toiwututh Mes=zas sesinatze Ilma sis=ze tahax tulla/ [...]*

Infinitiivitarindiga väljendatud tegevused on üldjuhul agentiivsed, nt

- (1133) Stahl (HH3): 167 Se Jssand pajatas temma wasto: Touse ülles/ ninck minne se hulitza sisse/ kumb kutzutaxe/ Öigke/ ninck küssi Juda koddas/ Sauli jerral/ nimmi kahs Tarsist/ sest wata/ temma pallup/ ninck **on nehnut** negko siddes öhe meehe/ nimmi kahs Ananias hennessee jure sisse tulla/ ninck kehje henneni pehle pannema/ eth temma jelle negkijax sahp. Der HERR sprach zu jhm/ Siehe auff/ vnd gehe hin in die Gasse/ die da heissen die Richtige/ vñ frage in dem hause Juda nach Saulo/ mit namen von Tarsen/ Denn sihe/ er betet/ Vnd hat gesehen im Gesichte einen Man/ mit namen Ananias/ zu jhm hinein kommen/ vnd die Hand auff jhn legen/ das er wider sehend werde.

Eksistentsi väljendavatest verbidest esineb mitmel juhul *olema*, nüüdiskeeles esineks samas positsioonis ühend *olemas olema*, nt

- (1134) Stahl (LS): 616 Nehme semperrast/ eth palju meite sehs ommat/ ke mitte ussuwat/ Jummalä olla; [...] Sehen derowegen/ das viele vntr vns seyn/ dir nicht gläuben/ das Gott sey; [...]

Objektina vormistatud agent on eksplitseeritud 26 juhul (M 2 / S 24), agent on üldjuhul elusolend: inimene (N1135) või jumalik olevus (N1136).

- (1135) Stahl (HH3): 197 NJnck kus JEsus sehl erralex/ **negki temma** öhe Jnnimesse tolbodi sees istma/ kenne nimmi Mattheus/ ninck pajatas tem~a wasto: Kei münno jerral. VND da Jesus von dannen gieng/ sahe er einen Menschen am Zoll sitzen/ der hies Mattheus/ vnd sprach zu jhm: Folge mir nach.
- (1136) Stahl (LS): 613 Sekahs on Christus tehhatut/ kudt temma issi pajatap: Töddest/ töddest/ minna ütlen teile/ ammo nühd sahte teije se Taiwa lacht **negkema/ ninck needt Jummalä Englit maha ninck ülles minnema/ se Jnnimesse Poja pehl/ se on se öigke Wahemees Jummalä ninck Jnnimesse wahal/ [...]** Hiemit ist Christus bedeutet/ wie er selber spricht: Joh. 2. 51. Warlich/ warlich/ ich sage euch/ von nun an werdet jhr den Himmel offen sehen/ vnd die Engel Gottes hinauff vnd herab fahren auff des

Menschen Sohn/ der ist 1. Tim. 2. 5. der rechte Mittler zwischen
GOtt vnd den Menschen/ [...]

Üksikutel juhtudel on agendiks elutu objekt (vt N1130), ühel juhul on subjekti poolt usutu vormistatud kõrvallausena (vt N1124).

Agent on eksplitseerimata kahes lauses: ühel juhul on infinitiiv sisult umbisikuline (vt N1131) ja teisel juhul võib lauset pidada väljajäteliseks:

(1137) Stahl (LS): 693 Eth nühd̄t önsamb on andma/ kudd wotma/ peame meije mitte hennesse pohle kisc̄kma/ mea muhlt Rahwalt/ eck̄ meije hennesselt üxkord Kirckulle on andtut: Meije ep peame kaks mitte/ kus meije **nehme** meddi Weljal *waja olla/* ommat Süddamet temma ehs kinnisulgkma/ erranis andma/ ninck omma Süddame mitte lasckma haigke olla/ eth meije temmal anname. Wann es dann Act. 20. 35. seliger ist geben/ dann nemen/ sollen wir nicht zu vns reissen/ was von andern Leuten/ oder von vns selber einmahl der Kirchen ist gegeben: Wir sollen auch nicht/ wenn wir sehen vnsern Bruder 2. Joh. 3. 17. darben/ vnser Hertz für jhm zuschliessen/ Deut. 15. 10. sondern geben/ vnd vnser Hertz nicht verdriessen lassen/ daß wir jhm geben.

Agendi sooritavat tegevust kogev või selle tegevuse toimumist oletav subjektsisik on lauses eksplitsiitsena olemas 26 juhul (M 2 / S 24), selleks on alati inimene, kellele osutatakse enamasti personaalpronoomeni abil, nt

(1138) Stahl (HH3): 5 Ninda kaks teije/ kus teije **neh̄te** sedda keick sündima/ sihs tehdket/ eth se Jummal rickus ligki on. Also auch jhr/ wenn jhr dises alles sehet angehen/ so wisset/ das das Reich Gottes nahe ist.

Subjektita lauseid esines kaks: ühel juhul oli subjektsisik lauses eespool vormistatud omajakonstruktsioonis adessiivadverbiaali kujul ja hiljem kordamata jäetud (N1139), teisel juhul oli predikaat impersonaali vormis (vt N1130).

(1139) Stahl (HH3): 94 Kus agkas keddakil on sesinnase ilma warra ninck nouw/ ninck **neh̄p** omma welja *waisusse kannatama/* ninck sülgkap omma süddame temma ehs kinni/ kui jehp se Jummal arm tem~a jures? Wenn aber jemand dieser Welt Güter hat/ vnd sihet seinen Bruder darben/ vnd schleust sein Hertz für jhm zu/ wie bleibet die Liebe Gottes bey jhm?

Lisaks eespool kirjeldatud adverbiaalse infinitiiviga konstruktsioonile esines *da*-tarind Stahlil 1 juhul ka liitpredikaadi koosseisus koos verbiga *tund(u)ma*:

VORM	<u>Subjekt</u>	TUNDUMA	V ^{INF}
TÄHENDUS	<u>agent</u>		tegevus
		} Pred	

Nt

- (1140) Stahl (LS): 601 Keddakit petkut issi hend ke hennessel teije sehhas **tuttap tarck olla/** se sahkut üx Nar sesinnase Jlma siddes/ eth temma woip tarck olla. Niemand betriege 1. Cor. 3. 18. sich selbs/ welcher sich düncket vnter euch weise seyn/ der werde ein Narr in dieser Welt/ dz er möge weise seyn.

Liitpredikaadiga konstruktsiooni põhiliseks erinevuseks adverbiaalse *vat*-tarindi vastet sisaldavast konstruktsioonist on agendi vormistus subjekti, mitte objektina.

4.3.3. *da*-infinitiivitarind gerundiivitarindi vastena

Müller on *da*-infinitiivitarindit 1 juhul (s.o 2,1 näidet 100 000 sõne kohta Mülleri tekstis ja 0,3 näidet 100 000 sõne kohta kõigil 17. sajandi autoritel kokku) tarvitanud gerundiivilaadsena, nii et tarind väljendab põhilause tegevusega samaaegset tegevust:

VORM	Põhilause	V ^{INF}
TÄHENDUS	tegevus	(<i>samaaegne</i>) tegevus

- (1141) Müller: 11.6. [...] Eth eb <pea> <v\:\:xikit> Inimene meddÿ Kichlakunda Rachwa sa=eas sa leudtuth/ NB. Alle die Ehstnischen Lieder werden falsch gesungen. ke v\:\:che Aino Lauulo tundtwat {tunneb} eikesti Laulda/ kuÿ teÿe rumalat Inimes=zet teddÿ Nohre Polwel neist tratist ninck Santist nende vxede eddes ollete kulnut laulwa/ ninda laulate teÿe weel ta=en\~akitpeiwa/ eth v\:\:che **waÿse Inimes=ze Korwat kurtax ia=ewat kulma/ kuÿ teÿe Laulate.**

4.3.4. *da*-infinitiivitarind finaalarverbiaalina

16 juhul (M 1 / S 8 / B 7) esines *da*-infinitiivitarind 17. sajandi tekstis finaalarverbiaalina, millel otsest *ma*- ega *da*-infinitiivikujulist vastet tänapäeva eesti keeles ei leidu. Finaalarverbiaalse infinitiivitarindi suhteline esinemisagedus on 5,5 näidet (M 2,1 / S 3,9 / B 18,8) 100 000 sõne kohta. Lausetüübid, kus *da*-infiniitne finaalarverbiaal esineb, võivad olla mitmekesised, nt

- (1142) Blume: 85 Rist on keiksuggune Willitzus kumb RistiJnnimeselle/ lebbi Jummala LubbaAndmisse/ Kurratist/ falschist Weljest nink WerreKoirast sündip/ Tödde nink Öikedusse perrast/ *nende Usko sedda lebbi kiusada*. Das Kreutz ist allerlei Unglük/ so den Christen/ durch GOTTes zulahs vom Teufel/ falschen Brüdern und Tirannen widerfäret/ von wegen der Wahrheit und Gerechtigkeit/ iren Glauben dadurch zu prüfen.
- (1143) Blume: 197 C. XLIX. 6. Se on üx alp Assi et Sinna minno Sullane ollet *Jakobi Suggut üllestöstada* nink *kaotut Jsraelli sees jelle tua*. C. XLIX. 6. Es ist ein geringes das du mein Knecht bist/ di Stämme Jakob auffzurichten und das verwahrlosete in Jsrael wider zu bringen.
- (1144) Stahl (HH3): 123 Erra olckem tühja auwo ahnet/ *töine töise weehastada*/ ninck *veehada*. Lasset vns nicht eiteler Ehre geitzig sein/ vntereinander zu entrüsten vnd zu hassen.
- (1145) Stahl (HH3): 66 Ninck tem~a lex sisse/ *nēde jures jehda*. Vnd er gieng hinein bey jhnen zu bleiben.
- (1146) Müller: 39.1. Ninck seisab sesinatze Lauo Nimy sen Kun: Dauide Lauo Ramato sid: ninda: V\;x Oppetus neist Korah Lapsest/ *selle Nohre Rachwalle eel laulda*.
- (1147) Stahl (HH3): 202 Nühdt agkas ep wotwat nemmat keddakit kostma/ *om~at pattut wabbandada*. Nun aber können sie nichts fürwenden/ jhre sünde zu entschuldigen.

da-infinitiivikujulise finaalarverbiaali seesugune kasutus on ilmselt otseselt saksamõjuline (Habicht 2001b: 250). Konstruksiooni võiks vaadelda *da*-infiniitse predikaadiga *et*-otstarbelause sidendita analoogina (vt jaotis 3.1.7.6), kuid paljudel juhtudel võib selle samaväärseks või isegi loomulikumaks tänapäevaseks vasteks pidada teonime translatiivivormi, vrd

- (1148) → nad ei võta midagi kosta, *et oma patte vabandada*
- (1149) → nad ei võta *oma pattude vabandamiseks* midagi kosta
- (1150) →?üks õpetus, et noortele ette laulda
- (1151) → üks õpetus noortele ettelaulmiseks

4.3.5. *da-* ja *ma-*infinitiiv tegevuse lõppfaasi tähistava liitpredikaadi koosseisus

Tänapäeva kirjakeeles moodustab tegevuse lõppfaasi märkiv verb *lakkama* liitpredikaadi koos *mast*-tarindiga (EKG 1993: 20). Vanas kirjakeeles leidus näiteid ka tegevuse lõppu märkivast verbist ja *da-* või *ma-*infinitiivist koosneva liitpredikaadi kohta:

VORM	V₁	V₂^{INF}
TÄHENDUS	lõpp	tegevus
		
	Pred	

Nt

- (1152) Stahl (HH3): 101 Ninck kus temma **olli lopnut jüttelda**/ laus temma Simona wasto: Souwa kõrgkest ülles/ ninck heitket omma nota welja/ eth teije öhe lohma weddate. Vnd als er hatte auffgehöret zu reden/ sprach er zu Simon/ Fahre auff die höhe/ vnd werffe ewre Netze auß/ das jhr einen zug thut.
- (1153) Stahl (HH3): 142 SEMPerrast kahs meije/ am~o sest pehwast/ kus meije sedda kuhlnt olleme/ **ep jettame meije jerrel**/ teije ehs lugkema ninck palluma/ eth teije töitetut sahte/ tem~a tachtmisse tundmisse kahs/ keicke sugkuse waimolicko tarckusse ninck moistusse sehs/ [...] DERhalben auch wir/ von dem tage an/ da wirs gehöret haben/ hören wir nicht auff/ für euch zu beten/ vnd bitten/ das jhr erfüllet werdet mit Erkäntnüs seines willens/ in allerley Geistlicher Weißheit vnd verstand/ [...]

Tinglikult on samasse konstruktsiooni kuuluvaks peetud ka kaht näidet, kus finitiverb ei väljenda mitte tegevuse lõppu, vaid selle peatamist, takistamist viivitamise teel, nt

- (1154) Stahl (HH3): 153 Münno Jssand **wiwip tulla**/ ninck allep pexma om~at kasullaset/ söhp ninck johp nende jobnude kahs. Mein Herr kömpt noch lange nicht/ vnd fähēt an zu schlagen seine Mitknechte/ jssēt vnd trincket mit den trunckenēn.

Konstruktsiooni kohta leidus 17. sajandi materjalis kokku 9 näidet (M 1 / S 8 / B 0), mis teeb selle suhteliseks sageduseks 3,1 näidet (M 2,1 / S 3,9 / B 0) 100 000 tekstisõna kohta. Liitpredikaadi infiniitosaks oli Stahli tekstides 6 juhul *da-*infinitiiv ja kokku 3 juhul (M 1 / S 2) *ma-*infinitiiv.

4.3.6. *ma*-infinitiiv mitmuse esimese pöörde vormi asemel

Mülleri jutlustes leidub ka 1 näide, kus *ma*-infinitiiv esineb ootuspärase indikatiivi mitmuse esimese pöörde asemel:

(1155) Müller: 33.9. Sesama kartus eb pidda mitte v\che Sullase/ muito v\che Lapse Kartus ollema/ dz wir Gott ehren/ als das höchste Guth/ ta=ema pa=ele *lothma*/ ihn in Nöten anruffen/ beten/ dancken.

Lauses on läbisegi tarvitatud saksa ja eesti keelt, mistõttu on selle adekvaatne analüüsimine raskendatud. Tõenäoliselt on tegu kirjaveaga. Mitme keele koosinemise tõttu samas lauses on mõeldav ka võimalus, et vea tekkimine on tingitud saksa infinitiivvormi ja mitmuse esimese pöörde vormilisest kokkulangevusest.

4.3.7. Kokkuvõte

Analüüsitud 17. sajandi materjalid leidsid näitelauseid ja konstruktsioonid, millel *da*- või *ma*-infinitiiviga konstruktsioonide tänapäevased analoogid puuduvad. Nimetatutest esinesid tekstis suhteliselt sagedamini *ma*-tunnuseline teonimetuletis, *vat*-infinitiiviga konstruktsiooni asendavad *da*- ja *ma*-infinitiiviga konstruktsioonid, finaalarverbiaalne *da*-tarind ja tegevuse lõppfaasi märkivad *da*- ja *ma*-infinitiiviga ahelverbikonstruktsioonid.

Kokkuvõtliku ülevaate *da*- ja *ma*-infinitiivi vananenud kasutustest annab tabel 4.3.

Tabel 4.3. *da*- ja *ma*-infinitiivi tänapäevaks vananenud kasutused 17. sajandi tekstides (konstruktsioonide esinemissagedus 100 000 tekstisõna kohta)

Konstruktsioon	Müller	Stahl	Blume	Kõigis tekstides
<i>ma</i> -teonimetuletis	2,1	3,4	59,2	10,4
<i>vat</i> -konstruktsioonide vasted	4,1	13,3		10,0
Gerundiivikonstruktsiooni vaste	2,1			0,3
Finaalarverbiaal	2,1	3,9	18,8	5,5
Liitpredikaat (tegevuse lõppu märkiv faasiverb)	2,1	3,9		3,1
Juhuslik tarvitus	2,1			0,3
KOKKU	14,4	24,6	78,0	29,7

Kõigi loetletud tänapäevasest erinevate infinitiivikasutusmallide esinemissagedus 17. sajandi kirjakeeles on siiski võrdlemisi harv.

KOKKUVÕTE

Doktoritöös käsitleti *da-* ja *ma-*infinitiiviga konstruktsioonide esinemust, vormilist ja tähenduslikku ehitust tänapäeva ja vanas eesti kirjakeeles. Analüüsi aluseks olid Tartu Ülikooli tänapäeva eesti kirjakeele korpuse morfoloogiliselt ühestatud alamkorpuse ajakirjandus- ja ilukirjandustekstid (kokku ligikaudu 215 000 sõnet) ning 17. sajandi kolme olulisema põhjaeestiliste tekstide autori – Georg Mülleri, Heinrich Stahli ja Christoph Blume – teostest valitud materjal (kokku umbes 290 000 sõnet). Käsitluse teoreetiliseks lähtekohaks oli konstruktsioonigrammatika.

Vaadeldud 20. sajandi materjalis leidis 4896 *da-* ja 1838 *ma-*infinitiivivormi (suhteline sagedus vastavalt 2277,2 ja 854,9 näidet 100 000 tekstisõna kohta). Kõigi infinitiivide puhul uuriti nende kasutuskonteksti ning esitati neid sisaldavate konstruktsioonide kirjeldused. Konstruktsioonide liigitamisel võeti aluseks nendes sisalduvate infinitiivide või infinitiivitarindite lauseliikmelisus.

Töö materjalist ilmes, et 20. sajandi kirjakeeles esineb *da-*infinitiiv kõigi lauseliikmete (s.o subjekti, objekti, adverbiaali, atribuudi, predikaatiivi ja iseseisva predikaadi) rollis, lisaks esines *da-*infinitiiv liitpredikaadi koosseisus ja leksikaliseerunud kujul üldlaiendina, samuti lausevälise elemendina (eelteema või täpsustusjätkena).

*da-*infinitiivi sisaldavate konstruktsioonide seas tõusid esile kaks teistest selgelt sagedasemat konstruktsiooni: objektilise *da-*infinitiiviga soovimiskavatsemiskonstruktsioon (suhteline esinemissagedus 577,7 näidet 100 000 sõne kohta) ja *da-*infinitiiviga modaalkonstruktsioon (suhteline esinemissagedus 550,2 näidet 100 000 sõne kohta). Konstruktsioone illustreerivad järgmised skeemid ja näitelauseid:

VORM	Subjekt	Pred	Objekt (V^{da})
TÄHENDUS	<u>agent</u>	SOOVIMA/KAVATSEMA	tegevus

(1156) AJA Hansapanga juhatuse esimehe kohalt lahkuv Jüri Mõis tahab pühendada oma investeerimisfirma arendamisele ja proovida kätt ühiskonnaelu mõnes teises valdkonnas.

VORM	V_1	V_2^{da}
TÄHENDUS	modaalhinnang	tegevus
	ahelverb (Pred)	

(1157) AJA Väike viga või hilinemine võib omajagu maksma minna.

Koos *da*-infinitiiviga esinevatest modaalverbidest *võima*, *saama* ja *tohtima* oli teistest selgelt sagedasem *võima*-verb, mis leidis kasutust peamiselt epis-teemilismodaalses tähenduses.

Võrdlemisi sage oli ka *da*-infinitiivi kasutus subjektina netsessiivkon-struktsioonis (287,9 näidet 100 000 sõne kohta) ja hinnangukonstruktsioonis (137,7 näidet 100 000 sõne kohta), mis on teineteisele nii struktuuri kui ka semantika poolest lähedased, ning atribuudina järeltäiendikonstruktsioonis (183,7 näidet 100 000 sõne kohta). Järeltäiendikonstruktsioon on seejuures tugevalt žanripetsiifiline, olles rohkesti rakendatud eeskätt ajakirjandus-tekstides.

ma-infinitiiv esines 20. sajandi tekstides põhiliselt liitpredikaadi koosseisus ja otstarbemääruslikuna. Erandlikult leidis ka üksikuid tarvitusi atribuudina, iseseisva predikaadina ja muudes, raskesti määratletavates rollides. Supiini esinemissagedus tänapäeva eesti keeles osutus ligikaudu kaks ja pool korda väiksemaks kui *da*-infinitiivi esinemus. Supiini sisaldavatest konstruktsioonidest osutusid levinumaks *pidama*-predikaadiga modaalkonstruktsioon (suhteline sagedus 285,6 näidet 100 000 sõne kohta) ja faasiverbiga algus-konstruktsioon (280,5 näidet 100 000 sõne kohta), kus faasiverbina toimis valdavalt verb *hakkama*. Supiinivorm esineb nendes konstruktsioonides liit-predikaadi koosseisus:

VORM	PIDAMA	V^{ma}
TÄHENDUS	VAJALIKKUS	tegevus
		
	Pred	

(1158) AJA Nii Berlusconi kui ka peaminister Massimo D'Alema juhitavad ekskommunistid **pidid** aga siiski **loovutama** hääli võrreldes viie aasta taguste eelmiste eurovalimistega.

VORM	V₁	V₂^{ma}
TÄHENDUS	algus	tegevus
		
	Pred	

(1159) ILU Talle määrati administratiivkaristus, mind aga **hakati solgu-tama** prokuratuuri vahet.

Adverbiaalsetest supiiniga konstruktsioonidest esines korpuses sagedamini liikumis-sobivuskonstruktsiooni näiteid (138,6 esinemust 100 000 sõne kohta).

20. sajandi materjalist ilmnes seega, et nii *da-* kui ka *ma-*infinitiivi puhul on äärmiselt sage nende tarvitus modaalkonstruksioonis, lisaks esineb *da-*infinitiiv prototüüpselt objektina konstruksioonis, kus infinitiivitarindi abil väljendatud tegevuse agent vormistub subjektina, ning infiniitse subjektina sisult umbisukulistest lausetes, mille infiniittarindi abil väljendatud tegevuse agent vormistatakse adessiiv- või allatiivadverbiaalina. *ma-*infinitiiv moodustab sageli koos faasiverbiga liitpredikaadi, mõnevõrra harvem esineb see otstarbemäärusena konstruksioonis, kus infiniittarindi abil väljendatud tegevuse agent vormistub ühtlasi lause grammatilise subjektina.

17. sajandi materjalis leidus *da-*infinitiivivorme 1746 ja *ma-*infinitiivivorme 4527 (suhteline sagedus vastavalt 603,0 ja 1563,5 näidet 100 000 tekstisõna kohta), lisaks esines Mülleril 4 lühenenud infinitiivivormi. Kuna vanemas kirjakeeles võib predikaadi infinitiivireksioon ka sama konstruksioonitüübi piires ulatuslikult varieeruda, ei lähtunud vana kirjakeele infinitiiviga konstruksioonide kirjeldamisel mitte infinitiivivormist, vaid 20. sajandi materjali analüüsil tuvastatud vastavatest konstruksioonidest.

Tänapäeva kirjakeele *da-*infinitiiviga konstruksioonide vasteid leidus 17. sajandi tekstides kokku 2557 (suhteline sagedus 883,1 näidet 100 000 sõne kohta) ja tänapäeva kirjakeele *ma-*infinitiiviga konstruksioonide vasteid 3716 (suhteline sagedus 1283,4 näidet 100 000 sõne kohta). Seega esinevad *ma-*infinitiiviga konstruksioonide vasted 17. sajandi kirjakeeles oluliselt sagedamini kui *ma-*infinitiiviga konstruksioonid 20. sajandi kirjakeeles.

*da-*infinitiiviga konstruksioonide vastetest oli 17. sajandi materjalis teistest selgelt sagedasem objektilise infinitiiviga soovimis-kavatsemiskonstruksioon (412,4 näidet 100 000 sõne kohta), nt

(1160) Stahl (HH1): 1 Sinna ep peat Jummalä sünno Jssanda nimmi ilma asjat omma suh sisse wotma: Sest Jum~al **ep tahap** *temma nuchtematta jetma/* ke temma nimmi kurjast pruckip. Du solt den Nahmen GOTTes deines HERren nicht vnnützlich führē: Deñ GOTT der HERR wil den nicht vngestraflet lassen/ der seinen Nahmen mißbrauchet.

Selle põhjuseks võib pidada konstruksiooniga lõimuva *tahtma*-verbi sagedast kasutust tuleviku abiverbina.

Võrdlemisi sage oli ka *võima*-modaalkonstruksioon (236,2 näidet 100 000 sõne kohta), nt

(1161) Müller: 35.2. Ke nüit sen Issanda Chrm\ sel kombel na=eb ninck tunneb/ sesama **woib** roimsasti **errasurra**.

Modaalse *võima*-konstruksiooni puhul on täheldatav, et konstruksiooni prototüüp tähendus on 17.–20. sajandini muutunud: kui 20. sajandi materjalis oli selgelt eelistatud *võima*-verbi episteemiline kasutus (N1162), siis 17. sajandi

tekstides on *võima*-verbi abil edasi antud eeskätt mitteepisteemilist mitte-deontilist osalejasisest (N1163) ja osalejavälist modaalsust (N1164), mille peamiseks väljendusvahendiks tänapäeva kirjakeeles on modaalne *saama*-konstruktsioon. Vrd

- (1162) ILU Kongressilt **ei võinud** ta Habemikule **meelde jääda**. (episteemiline, 20. saj)
- (1163) Müller: 3.5. Kuÿ sina Issandt neet Pattud tahat arwata/ Issandt/ ke woib sinu eddes **seista**. (mittedeontiline osalejasisene, 17. saj)
- (1164) Stahl (HH1): 11 Meije peame Jummala kartma/ ninck armastama/ eth ep meije kawwalusse kahs omma Liggimesse perrandusse/ echk Kodda perrale seisame/ ep kahs üllekocht/ kui ollex se oigkuse kahs sündinut/ hennesse pohle kiskkume: Erranis temma awwitama/ eth temma omma wilja **woix** issi hennessel **piddama**. Wir sollen GOTT fürchten vnd lieben/ das wir vnserm Nehesten nicht mit List nach seinem Erb/ oder Hause stehen/ noch mit einem schein/ des Rechten an vns bringen/ etc. Sondern jhme dasselbige zu behalten/ förderlich vnd dienstlich sein. (mittedeontiline osalejaväline, 17. saj)

Üldiselt ilmneb, et paljude tänapäeva kirjakeeles sagedaste *da*-infinitiiviga konstruktsioonide vasteid vanas kirjakeeles ei leidu: näiteks ei esinenud infinitiiv 17. sajandi tekstides kordagi iseseisva predikaadina ning tänapäeva kirjakeelega võrreldes oli tunduvalt harvem nii subjektilise *da*-infinitiiviga netsessiivkonstruktsiooni (6,6 näidet 100 000 sõne kohta), hinnangukonstruktsiooni (9,7 näidet 100 000 sõne kohta) kui ka järeltäiendikonstruktsiooni (6,2 näidet 100 000 sõne kohta) esinemus.

ma-infinitiiviga konstruktsioonide vastetest domineeris vanas kirjakeeles selgelt modaalne *pidama*-konstruktsioon, mis osutus kõige sagedasemaks konstruktsiooniks vana kirjakeele materjalis üldse (782,3 näidet 100 000 sõne kohta), nt

- (1165) Stahl (HH3): 166 Se Jssand pajatas temma wasto: Touse ülles/ ninck minne Linna sisse/ sehl sahp sul ütteltut sahma/ mea sinna peat tegkema. Der HERR sprach zu jhm/ Stehe auff/ vnd gehe in die Stadt/ da wird man dir sagen/ was du thun solt.
- (1166) Müller: 1.12. Ta=ema Im\~easÿast paÿatawat na=emat kaas Ioh: 7. Kuÿ C=-h=-r\~u=s piddab tullema/ piddab ta=ema Ioh: 7. kaas enamb Im\~easiat tegkema/ kuÿ sesinane teeb?

Ka seda fenomeni võib vähemalt osaliselt selgitada *pidama*-konstruktsiooni tulevikutähendusega vanas kirjakeeles, teiseks põhjuseks on arvatavasti religioosete tekstide direktiivne olemus, millest on tingitud sagedasem vajadus väljendada deontilismodaalseid tähendusi.

Rohkesti esines näiteid ka tulevikulisest *saama*-konstruktsioonist (385,8 näidet 100 000 sõne kohta), nt

- (1167) Blume: 193 Esa: XXXV. 1. Aggas Körbe nink Lahn sahp röm
ollema nink Nöm sahp röhmsast seisma nink sahp hõitzma kud
Lilikesset. Esa: XXXV. 1. Aber di Wüsten und Einöde wird
lustig sein und das Gefilde wird frölich stehen und wird blühen
wi di Lilien.

Tulevikukonstruktsioon eristus vanas kirjakeeles selgelt faasiverbiga algus-
konstruktsioonist (tänapäeva kirjakeeles ei olnud *hakkama*-verbi mitme-
täenduslikkuse tõttu võimalik niisugust eristust teha).

Vana kirjakeele materjalis esines ka üksikuid niisuguseid infinitiivvormide
kasutusi, millele tänapäeva keeles *ma-* või *da-*infinitiivilist vastet ei leidu.
Näiteks võis *ma-* või *da-*infinitiivitarind olla kasutusel konstruktsioonis, kus
tänapäeva kirjakeeles esineb selle asemel *vat-*infinitiivitarind:

VORM	Subjekt	Pred	Objekt	v^{INF}
TÄHENDUS	<u>kojeja/arvaja</u>	KOGEMA / ARVAMA	<u>agent</u>	<i>tegevus</i>

Nt

- (1168) Stahl (HH3): 4 Ninck sihs sahwat nemmat **negkema** se
Jnnimesse Poja tullema nende pilwede sees/ suhre wehje ninck
auwo kahs. Vnd alsdenn werden sie sehen des Menschen Sohn
kommen in den Wolcken/ mit grosser Krafft vnd Herzligkeit.

Tänapäeva kirjakeele *da-* ja *ma-*infinitiiviga konstruktsioonide seas ei leidu vas-
teid ka näiteks vanas kirjakeeles esinevatele *ma-*tunnuselistele deverbaal-
substantiividele, saksamõjulistele otstarbemääruslikele infinitiivikasutustele jm.

Võrreldes sagedasemate infinitiivi sisaldavate konstruktsioonidega olid
niisugused tarvitused siiski marginaalsed (suhteline sagedus kõigil kokku 29,7
näidet 100 000 sõne kohta).

Seega osutus vana kirjakeele prototüüpseks infinitiivivormi kasutuskonteks-
tiks modaalse või tulevikulise tähendusega lause.

Vana kirjakeele *da-* ja *ma-*infinitiivi kasutuse varieerumine on ka sama
konstruktsiooni piires võrdlemisi ulatuslik, kuid ilmnevad siiski mõningad
kindlad tendentsid. Esiteks eristub Georg Mülleri infinitiivitarvitus teiste 17.
sajandi autorite omast tugevasti, olles peaaegu alati kooskõlas tänapäevaste
eesti keele infinitiivirektsioonidega. Teiste autorite tekstides on varieeruvus
oluliselt suurem, kuid tähelepanuväärne on siiski see, et konstruktsioonides, kus
tänapäeva eesti kirjakeeles esineb *da-*infinitiiv, tarvitavad ka Stahl ja Blume
peaaegu läbivalt *da-*infinitiivi, v.a kahes kõige suurema levikuga konstrukt-
sioonitüübis (soovimis-kavatsemiskonstruktsioonis ja modaalkonstruktsioonis).

Autorite võrdluses tõuseb teistest erineva keelekasutusega esile Müller, kelle infinitiivitarvituses võib täheldada kolme erinevust ülejäänud autorite keelepruugist: 1) Mülleri tekstides leidub infinitiivivorme tunduvalt sagedamini kui teistel sama perioodi autoritel, 2) tema infinitiivirektsioonid ühtivad peaaegu täielikult tänapäevastega, 3) tema idiolektist puudub ülemsaksamõjuline *saama*-tulevik, mis on Stahlil ja Blumel peamiseks tulevikulisuse väljendamise vahendiks ja mille asemel Müller tarvitab alamsaksamõjulist *pidama*- ja *tahtma*-tulevikku.

Analüüsist ilmneb, et eesti kirjakeele infinitiiviga konstruktsioone on võimalik käsitleda konstruktsioonigrammatika seisukohtadest lähtuvalt, vaadeldes infinitiivivormi sisaldavaid tarindeid vormi ja tähenduse vastavustena, mis ei ole üldiselt taandatavad teistele, lihtsamatele konstruktsioonidele. Kindla morfosüntaktilise ehitusega konstruktsioonis esinevad predikaatverbid on valdavalt semantiliselt lähedased ning konstruktsioonilise polüseemia areng on sünkroonselt käsitletud keeleainese põhjal oletatav.

Siiski osutas uurimisaines ka mõningatele raskustele konstruktsioonigrammatika rakendamisel materjali korpusepõhiseks lausanalüüsiks. Ilmselt tuleneb osa probleeme sellest, et konstruktsioonigrammatika ei ole algselt välja arendatud korpusepõhiste keeleuuringute vahendina, osa on aga teooriaülesed, olles tingitud üldisemalt keeleüksuste diskreetse lahterdamise võimatusest. Näiteks põhjustab lauseliikmete süntaktilise analüüsi kohatine tinglikkus ja kokkuleppeilisus olukorra, kus üks ja seesama lause saab potentsiaalselt olla mitme eri konstruktsiooni näiteks, kusjuures kandidaatkonstruktsioonide vorm (süntaktiline ehitus) võib seejuures olla võrdlemisi erinev (vrd nt subjektilise *da*-infinitiivitarindiga netsessiivkonstruktsiooni (jaotis 3.1.1.1), adverbiaalse *da*-infinitiivitarindiga võimalikkuskonstruktsiooni (jaotis 3.1.3.2) ja liitpredikaadi koosseisu kuuluva *da*-infinitiiviga passiivset *olema*-konstruktsiooni (jaotis 3.1.8.3)). Näidete eritlemist komplitseerivad sagedased lauseliikmete väljajätud reaalsest keelekasutusest pärinevates lausetes.

Töös on kognitiivse konstruktsioonigrammatika (ja laiemalt kognitiivse keeleteaduse) vaimus oletatud sünonüümia vältimise printsiibi kehtivust, s.o eeldatud, et konstruktsioonide vormierinevusega kaasneb nende tähendus-erinevus vähemasti pragmaatika tasandil. Sellegi hüpoteesi kontrollimine korpusematerjali põhjal osutus keerukaks: konstruktsioonide võimaliku sünonüümia probleem kerkis esile enamasti niisuguste konstruktsioonide puhul, mille formaalne erinevus seisneb vaid fakultatiivse lauseliikme morfoloogilises vormis. Korpusenäidetes oli sellistel juhtudel fakultatiivne lauseliige enamasti eksplitseerimata ning lause kuulumine ühe või teise konstruktsiooni näidete hulka jäi seega lahtiseks. Niisiis tekib küsimus, milles sünonüümia vältimise printsiip taolistel mitmeti tõlgendatavatel juhtudel üldse seisnema peaks või seisneda saaks: kas printsiibi kehtivuse eeldus tingib ühtlasi eelduse, et keelekasutaja lahterdab kõik praktikas ettetulevad puuduvate lauseliikmetega tarindid kindlasse konstruktsiooni kuuluvaks, lisades neile mõttes kindlavormilise fakul-

tatiivse lauseliikme, ning kuidas sellise konstruktsioonide määratlemise mehhanismi olemasolu tõestada saaks.

Loetletud probleemid peaksid jääma edasiste, teoreetilisema suunitlusega uurimuste lahendamata.

Eesti kirjakeele ehituse ja arengu aspektist võimaldas analüüsitud materjal defineerida tekstides esinevad *ma-* ja *da-*infinitiivi sisaldavad konstruktsioonid, neid süsteemselt kirjeldada ning tuua esile erinevused eesti vanema kirjakeele ja nüüdiskirjakeele infinitiivitarvituses. Ühtlasi selgusid infinitiivide sagedasemad kasutuskontekstid mõlemal perioodil ning ilmnes, et enam esindatud konstruktsioonitüübid on kummalgi ajajärgul struktuuri poolest võrdlemisi sarnased, kuid nende põhiline funktsioon võib olla teisenenud.

Enamasti jäid vaatluse alt välja konstruktsioonides esinenud üksikpredikaatide käitumise iseärasused. Ka semantiliselt lähedaste, kuid vormi poolest pisut erinevate konstruktsioonide oletatavaid pragmaatilisi erinevusi ei õnnestunud vastava näitematerjali vähesuse tõttu mitmel juhul ammendavalt selgitada. Loodetavasti pakub sinne töö sobiva lähtekoha üksikute infinitiivi sisaldavate konstruktsioonide ja väiksemate konstruktsioonirühmade edasiseks detailsemaks analüüsiks, samuti eesti kirjakeele infinitiiviga konstruktsioonide diakroonilise arengu uurimiseks.

LÜHENDID

Abe – abessiiv	Kom – komitatiiv
Abl – ablatiiv	Kvt – kvotatiiv
Ade – adessiiv	M – Müller
Af – afirmatiiv	MA – <i>ma</i> -infinitiiv
AJA – ajakirjanduskorpus	N – noomen; näide
All – allatiiv	Neg – negatiiv
B – Blume	Nom – nominatiiv
DA – <i>da</i> -infinitiiv	NUD – <i>nud</i> -partitsiip
DES – gerundiiv	(p) – passiiv
Ela – elatiiv	Part – partitiiv
Ess – essiiv	Pf – perfekt
Gen – genitiiv	Pkpf – pluskvamperfekt
Ill – illatiiv	Pl – pluural
ILU – ilukirjanduskorpus	Pr – preesens
Imp – imperatiiv	Pred – predikaat
Ind – indikatiiv	Pt – preteeritum
Ine – inessiiv	Pts – partitsiip
Inf – infinitiiv	S – Stahl
Ipf – imperfekt	Sg – singular
Ips – impersonaal	Trl – translatiiv
Jss – jussiiv	Trm – terminatiiv
Knd – konditsionaal	V – verb

MATERJALI ALLIKAD

20. sajand:

TÜKK_MORF = Tartu Ülikooli eesti kirjakeele korpus 2007. Morfoloogiliselt ühestatud korpus. <http://www.cl.ut.ee/korpused/morfkorpus/>. [21.06.2008.]

17. sajand:

TÜ_VAKKUR = Tartu Ülikooli vana kirjakeele korpus.
<http://www.murre.ut.ee/vakkur/Korpused/korpused.htm>. [21.06.2008]:

- Müller, Georg 1600–1608. Georg Mülleri jutlused.
- Stahl, Heinrich 1632. Hand vnd Hauszbuches Für die Pfarherren/ vnd Hauszväter Ehstnischen Fürstenthumbs Erster Theil Darinnen der kleine Catechismus D. Martini Lutheri/ zusamt einer kleinen Zugabe Jn Teutscher und Ehstnischer sprache angefertigt/ und auff eigenen kosten zum Druck vbergegeben Von M. HENRICO Stahlen, Probste in Jerven/ vnd Pastoren derer Christlichen Gemeinen zu S. Petri vnd S. Matthaei. – Gedruckt zu Riga, durch Gerhard. Schröder/ 1632.
- Stahl, Heinrich 1638. Hand- vnd Hauszbuches Für die Pfarherren vnd Hausz-Väter Esthnischen Fürstenthumbs/ Dritter Theil/ Darinnen die gewöhnliche Evangelia vnd Episteln durchs gantze Jahr/ zusamt der Historia des bitterm Leidens vnd Sterbens vnsers HERRN Jesu Christi/ Jn Teutscher vnd Esthnischer Sprache angefertigt/ vnd auff eigenen Kosten zum Druck vbergeben/ Von M. HENRICO Stahlen/ Pastoren an S. Catharinen Kirchen, Probste in Jerwen vnd Wirrland/ vnd des Königl. Esthnischen Consistorij Assessoren. – Revall/ Jn Chr. Reusners Sel. Nachgelassener Widwen Drückerey, Jm Jahr M.DC.XXXIIX.
- Stahl, Heinrich 1649. Leyen-Spiegels/ Darinnen kürztlich gezeiget wird/ wie ein einfältiger Christ Die Fest- vnd Sontägliche Evangelia in reiner Lehr vnd heiligem Leben Jhm zu nütze machen kan/ Sommer-Theil/ Zugerichtet Von M. HENRICO Staheln/ Superintendenten. – Reval/ Gedruckt bey Heinrich Westphal/ desz Gymnasij Buchdrucker/ Anno 1649.
- Blume, Christoph 1662. MATTHÆI JUDICIS kleines Corpus Doctrinae. oder di Haupt-Stücke Christlicher Lere/ in dreissig Artikkel verfasst, samt drei wichtigen Fragen und etlicher falscher Lerer Jrtümer Widerlegung/ einfältigst vor Alte und Junge aus göttlicher Schrift gestellet/ allenthalben auf unserm Catechismum gerichtet/ und. anitzo Unterschiedlicher Ohrten gebessert/ mit bieblischen Sprüchen vermehret/ Auch nebst einen geistlichen Klee-Blaht auf di hohen Fäst-Tage fleissigst in di eestnische Sprache übergetragen, Durch CHRISTOPH. Blumen/ von Leipzig aus Meissen/ Pastoren zu Hakers. – Jn Verlegung des Autoris, Gedruckt in Reval von Adolph Simon, Gymnasij Buchdr. im Jahr Christi 1662.

KIRJANDUS

- van der Auwera, Johan 2001. On the typology of negative modals. – J. Hoeksema, H. Rullmann, V. Sánchez-Valencia, T. van der Wouden (eds.). *Perspectives on Negation and Polarity Items. Linguistik Aktuell / Linguistics Today 40*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 23–45.
- van der Auwera, Johan 2002. More thoughts on degrammaticalization. – I. Wischer, G. Diewald (eds.). *New Reflections on Grammaticalization*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 19–29.
- van der Auwera, Johan, Vladimir A. Plungian 1998. Modality's semantic map. – *Linguistic Typology 2*. 125–139.
- Bisang, Walter 2001. Finite vs. non-finite languages. – M. Haspelmath, E. König, W. Oesterreicher, W. Raible (eds.). *Language Typology and Language Universals. An International Handbook. Vol. 2*. Berlin – New York: Walter de Gruyter. 1400–1413.
- Boas, Hans C. 2002. On constructional polysemy and verbal polysemy in construction grammar. – V. Samiian (ed.). *Proceedings of the 2000 Western Conference on Linguistics. Vol. 12*. 126–139.
- Brinton, Laurel J., Elizabeth Closs Traugott 2005. *Lexicalization and Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buscha, Joachim, Irene Zoch 1988. *Der Infinitiv*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
- Bybee jt = Bybee, Joan, Revere Perkins, William Pagliuca 1994. *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Cabrera, Juan C. Moreno 1998. On the relationships between grammaticalization and lexicalization. – A. G. Ramat, P. Hopper (eds.). *The Limits of Grammaticalization*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 211–227.
- Croft, William 2001. *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Perspective*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- Croft, William 2007. Construction grammar. – D. Geeraerts, H. Cuyckens (eds.). *Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 463–508.
- Croft, William, D. Alan Cruse 2004. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, David 1997. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Fourth edition. Oxford: Blackwell Publishers.
- Diewald, Gabriele 1997. *Grammatikalisierung. Eine Einführung in Sein und Werden grammatischer Formen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- EKG = Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993. *Eesti keele grammatika II. Süntaks*. Lisa: kiri. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- EKG = Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1995. *Eesti keele grammatika I. Morfoloogia*. Sõnamoodustus. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.
- EKK = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. *Eesti keele käsiraamat*. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- EKSS = Eesti kirjakeele seletussõnaraamat 1992. III köide, 1. vihik. *l-loops*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.

- Erelt, Mati 1984. *da*-infinitiivi süntaktilised funktsioonid tänapäeva eesti keeles. Soome-eesti kontrastiivseminar (Helsingi, 17.–20.10.84). Preprint KKI-24. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.
- Erelt, Mati 1987. Sekundaartarandid eesti keeles. Preprint KKI-50. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.
- Erelt, Mati 2001. Some notes on the grammaticalization of the verb *pidama* in Estonian. – M. Erelt (ed.). Estonian: Typological Studies V. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 18. Tartu: Tartu Ülikool. 7–25.
- Erelt, Mati 2002. Hierarhiatest tüpoloogias. – R. Pajusalu, I. Tragel, T. Hennoste, H. Õim (toim.). Teoreetiline keeleteadus Eestis. Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 4. Tartu: Tartu Ülikool. 34–40.
- Erelt, Mati, Helle Metslang 1998. Oma või võõras? – Keel ja Kirjandus 10. 657–668.
- Erelt, Mati, Helle Metslang 2003. Case marking of the predicative in Estonian. – *Linguistica Uralica* 3. 166–174.
- Fillmore, Charles J. 1972. The case for case. – E. Bach, R. T. Harms (eds.). *Universals in Linguistic Theory*. London – New York – Sydney – Toronto: Holt, Rinehart & Winston. 1–88.
- Fillmore, Charles J. 1989. Grammatical construction theory and the familiar dichotomies. – R. Dietrich, C. F. Graumann (eds.). *Language Processing in Social Context*. North-Holland: Elsevier Science Publishers. 17–38.
- Fillmore jt = Fillmore, Charles J., Paul Kay, Mary Catherine O'Connor 1988. Regularity and idiomacity in grammatical constructions: the case of *let alone*. – *Language* 64. 501–538.
- Fried, Mirjam, Hans C. Boas (eds.) 2005. *Grammatical Constructions: Back to the Roots*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Fried, Mirjam, Jan-Ola Östman 2004. Construction grammar: a thumbnail sketch. – M. Fried, J.-O. Östman (eds.). *Construction Grammar in a Cross-Language Perspective*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 11–86.
- Goldberg, Adele E. 1995. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Goldberg, Adele E. 1997. The relationships between verbs and constructions. – M. Verspoor, K. D. Lee, E. Sweetser (eds.). *Lexical and Syntactical Constructions and the Construction of Meaning*. Current Issues in Linguistic Theory 150. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 383–398.
- Goldberg, Adele E. 2006. *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Gutslaff, Johannes 1998 [1648]. *Observationes grammaticae circa linguam Esthonicam*. Grammatilisi vaatlusi eesti keelest. Tõlkinud ja väljaande koostanud M. Lepajõe. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 10. Tartu: Tartu Ülikool.
- Habicht, Külli 2001a. Eesti vanema kirjakeele leksikaalsest ja morfosüntaktilisest arengust ning Heinrich Stahli keele eripärast selle taustal. *Dissertationes philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis* 10. Tartu: Tartu University Press.
- Habicht, Külli 2001b. Infinite Konstruktionen in der estnischen Schriftsprache der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. – *Linguistica Uralica* 4. 245–269.
- Habicht, Külli 2001c. Verbireksioon kui vanima eesti kirjakeele grammatiline indikaator. – Keel ja Kirjandus 12. 840–852.

- Harris, Alice C., Lyle Campbell 1995. *Historical Syntax in Cross-Linguistic Perspective*. Cambridge Studies in Linguistics 74. Cambridge – New York: Cambridge University Press.
- Hartung, Liselotte 1983. *Deutsche und finnische Infinitive im Vergleich. Überblick syntaktisch-semantischer Funktionen*. Linguistische Studien. Reihe A, Arbeitsberichte; 110. Berlin: Zentralinstitut für Sprachwissenschaft.
- Haspelmath, Martin 1989. From purposive to infinitive – a universal path of grammaticization. – *Folia Linguistica Historica* X/1-2. 287–310.
- Haspelmath, Martin 1999. *Converb*. – K. Brown, J. Miller (eds.). *Concise Encyclopedia of Grammatical Categories*. Amsterdam: Elsevier. 110–115.
- Heine, Bernd 1993. *Auxiliaries: Cognitive Forces and Grammaticalization*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- Heine, Bernd 1995. Agent-oriented vs. epistemic modality: some observations on Germanic modals. – J. Bybee, S. Fleischman (eds.). *Modality in Grammar and Discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 17–53.
- Heine jt = Heine, Bernd, Ulrike Claudi, Friederike Hünemeyer 1991. *Grammaticalization: A Conceptual Framework*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hennoste, Tiit 2001. *Sissejuhatus suulisesse eesti keelde IX. Lausung suulises kõnes 4*. – *Akadeemia* 1. 179–206.
- Herlin, Ilona, Laura Visapää (toim.) 2005. *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1021*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Herlin jt = Herlin, Ilona, Pentti Leino, Laura Visapää 2005. *Kas siinä pulma*. – I. Herlin, L. Visapää (toim.). *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1021*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 9–38.
- Hopper, Paul J., Traugott, Elizabeth Closs 1993. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horie, Kaoru 2001. *Complement clauses*. – M. Haspelmath, E. König, W. Oesterreicher, W. Raible (eds.). *Language Typology and Language Universals. An International Handbook*. Vol. 2. Berlin – New York: Walter de Gruyter. 979–993.
- Israel, Michael 1996. *The way constructions grow*. – A. E. Goldberg (ed.). *Conceptual Structure, Discourse and Language*. Stanford: CSLI Publications. 217–230.
- Itkonen, Esa 2002. *Grammaticalization as an analogue of hypothetico-deductive thinking*. – I. Wischer, G. Diewald (eds.). *New Reflections on Grammaticalization*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 413–422.
- Kangasniemi, Heikki 1992. *Modal Expressions in Finnish*. *Studia Fennica Linguistica* 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Karlsson, Fred 2002. *Üldkeeleteadus. Tõlkinud ja kohandanud R. Pajusalu, J. Valge ja I. Tragel*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Kasik, Reet 2002. *Uudiste süntaks*. – R. Pajusalu, T. Hennoste (toim.). *Tähendusepüüdja. Pühendusteos professor Haldur Õimu 60. sünnipäevaks 22. jaanuaril 2002*. Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 3. Tartu: Tartu Ülikool. 200–218.
- Kasik, Reet 2004. *Eesti keele sõnatuletus. Teine, täiendatud ja parandatud trükk*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kay, Paul 1995. *Construction grammar*. – J. Verschueren, J.-O. Östman, J. Blommaert (eds.). *Handbook of Pragmatics. Manual*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 171–177.

- Kay, Paul, Charles J. Fillmore 1997. Grammatical constructions and linguistic generalizations: the *What's X doing Y?* construction. May 26, 1997.
www.icsi.berkeley.edu/~kay/bcg/wxdy.ps. [26.06.2008.]
- Kehayov, Petar, Reeli Torn (ilmumas). Modal verbs in Balto-Finnic. – B. Hansen, F. de Haan, J. van der Auwera (eds.). *Modals in the Languages of Europe*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- Keldt, Maarika 2003. Verbirektsioonid Joachim Rossihniuse kirikuraamatus. – Vana kirjakeel ühendab. Artiklikogumik. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 24. Tartu: Tartu Ülikool. 47–53.
- Kingisepp jt = Kingisepp, Valve-Liivi, Epp Ehasalu, Külli Habicht, Jaak Peebo 1997. Vanimate eesti keele tekstide sõnavarast ja grammatilisest vormistikust. – Pühendusteos Huno Rätsepale. 28.12.1997. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 7. Tartu: Tartu Ülikool. 67–100.
- Klettenberg, Reet 2007. Permissiivkonstruktsioon eesti kirjakeeles. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.
http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/10062/2930/1/klettenberg_reet.pdf.
[21.06.2008.]
- Koks, Helen 2004. Eesti kirjakeele mõondtingimuslausest. – Keel ja Kirjandus 7. 496–503.
- Krug, Manfred G. 2000. *Emerging English Modals: A Corpus-Based Study of Grammaticalization*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- Laitinen, Lea 1992. Vältämättömyys ja persoona. Suomen murteiden nesessiivisten rakenteiden semantiikkaa ja kielioppia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laitinen, Lea 1993. Nesessiivirakenne, kieliopillistuminen ja subjektiivisuus. – Virittäjä 97. 149–170.
- Laitinen, Lea, Maria Vilkuna 1993. Case-marking in neccessive constructions and split intransitivity. – A. Holmberg, U. Nikanne (eds.). *Case and Other Functional Categories in Finnish Syntax*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- Lakoff, George 1987. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald Wayne 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. I. Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald Wayne 1991. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. II. Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald Wayne 2005. Integration, grammaticization, and constructional meaning. – M. Fried, H. C. Boas (eds.). *Grammatical Constructions: Back to the Roots*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 157–189.
- Langacker, Ronald Wayne 2008. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- van der Leek, Frederike 1996. Rigid syntax and flexible meaning: the case of the English ditransitive. – A. E. Goldberg (ed.). *Conceptual Structure, Discourse and Language*. Stanford: CSLI Publications. 321–332.
- Lehmann, Christian 2002. New reflections on grammaticalization and lexicalization. – I. Wischer, G. Diewald (eds.). *New Reflections on Grammaticalization*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1–18.
- Leino, Jaakko 2003. Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 900. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Leino, Jaakko 2005. Passiivin infinitiivimuodot suomen murteissa. – I. Herlin, L. Visapää (toim.). *Elävä kielioppi. Suomen infinittisten rakenteiden dynamiikkaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1021.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 231–257.
- Leino, Jaakko, Jan-Ola Östman 2005. Constructions and variability. – M. Fried, H. C. Boas (eds.). *Grammatical Constructions: Back to the Roots.* Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 191–213.
- Leino jt = Leino, Pentti, Ilona Herlin, Suvi Honakanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino, Maija Vilkkumaa 2001. Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktsioissa. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Lindström, Liina, Ilona Tragel 2006. *Mul on saba.* Adessiivsest omajakonstruksioonist. – *Finest Linguistics. Proceedings of the Annual Finnish and Estonian Conference of Linguistics: May 6-7, 2004;* Tallinn. K. Kerge, M.-M. Sepper (eds.). Tallinn: Tallinna Ülikool. 386–399.
- Lindström, Liina, Ilona Tragel 2007. Eesti keele impersonaali ja seisundipassiivi vahekorra adessiivvargumendi kasutamise põhjal. – *Keel ja Kirjandus* 7. 532–553.
- Mandra, Katrin 2007. Deontiline modaalsus eri tekstiliikides. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.
<http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/bitstream/10062/2866/1/mandrakatrin.pdf>.
[25.06.2008.]
- Mandra, Katrin 2008. Deontiline modaalsus poliitikute arvamuskirjanduses. – *Keel ja Kirjandus* 3. 178–193.
- Matthews, Peter H. 2007. *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics.* 2nd edition. Oxford: Oxford University Press.
- Merirand, Laura 2003. *pidama*-verbi grammatikaliseerunud kasutusest vanemas kirjakeeles. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.
- Metslang, Helle 1994. Eesti ja soome – futuurumita keeled? – *Keel ja Kirjandus* 9–10. 534–547; 603–616.
- Metslang, Helle 1997. Eesti keele ja teiste soome-ugri keelte futuurumi arenguid. – *Keel ja Kirjandus* 4. 226–231.
- Metslang, Helle 2000. Reflections on the Development of a Particle in Estonian. – M. Ereht (ed.). *Estonian: Typological Studies IV.* Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 14. Tartu: Tartu Ülikool. 59–86.
- Metslang, Helle 2006. Predikaat ajastat kogemas. – *Keel ja Kirjandus* 9. 714–727.
- Mihkla jt = Mihkla, Karl, Lehte Rannut, Elli Riikoja, Aino Admann 1974. Eesti keele lauseõpetuse põhijooned I. Lihtlause. E. Nurm (toim.) Tallinn: Valgus.
- Mägiste, Julius 1936. Eesti *saama*-futuurumi algupärast ja tarvitamiskõlblikkusest. – *Eesti Keel* 3. 65–92.
- Nedyalkov, Vladimir P., Igor V. Nedyalkov 1987. On the typological characteristics of converbs. – Symposium on Language Universals „Estonian Data Contributing to the Theory of Language Universals” and „The Hierarchical Nature of Language” (Tallinn, July 28–30, 1987). Summaries. Tallinn: Academy of Sciences of the Estonian SSR. 75–79.
- Nemvalts, Peep 2004. Moodustite toime lausestruktuuris. – L. Lindström (toim.). *Lauseliikmeid eesti keeles.* Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli preprintid 1. Tartu: Tartu Ülikool. 57–65.
- Nurmi, Timo 1991. Nessessiivkonstruktsiooni kasutamine eesti ajalehtede juhtkirjades. – *Keel ja Kirjandus* 12. 732–742.

- Oinas, Zsuzsanna 1993. Mõnest eesti ja soome possessiivtarindist. – Keel ja Kirjandus 9. 537–542.
- Pai, Kristina 2001. Essiivne ja translatiivne predikatiivadverbiaal. – R. Kasik (koost. ja toim.). Keele kannul. Pühendusteos Mati Ereli 60. sünnipäevaks. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 17. Tartu: Tartu Ülikool. 232–249.
- Pajusalu, Renate 2006. *Mis sa tast kiusad*: elatiivne komponent *mis*-konstruktsioonides. – P. Penjam (toim.). Lause argumentstruktuur. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli preprintid 2. Tartu: Tartu Ülikool. 62–70.
- Pajusalu, Renate, Karl Pajusalu 2005. Ways of revealing and concealing person: the conditional in Estonian conversation. – D. Monticelli, R. Pajusalu, A. Treikelder (eds.). Lausungist lausumiseni ja vastupidi. Multidistsiplinaarsed vaated deiksisele. Studia Romanica Tartuensia IVa. Tartu: Tartu Ülikool. 67–79.
- Pajusalu jt = Pajusalu, Renate, Ilona Tragel, Ann Veismann, Maigi Vija 2004. Tuumsõnade semantikat ja pragmaatikat. Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 5. Tartu: Tartu Ülikool.
- Palmer, F. R. 2001. Mood and Modality. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Penjam, Pille 2005. *tulema*-verbi leksikaalsest ja grammatilisest kasutusest ning modaalse funktsiooni kujunemisest eesti kirjakeeles 17.–20. sajandil. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis. <http://www.utlib.ee/ekollekt/diss/mag/2005/b17344827/penjam.pdf>. [26.06.2008.]
- Penjam, Pille 2006a. Development of the Modal Function of the Verb *tulema* 'come' in Written Estonian. – Linguistica Uralica 3. 167–191.
- Penjam, Pille 2006b. *tulema*-verbi grammatilised funktsioonid eesti kirjakeeles. – Keel ja Kirjandus 1. 33–41.
- Penjam, Pille 2006c. *tulema*-verbi modaalse funktsiooni kujunemine eesti kirjakeeles. – P. Penjam (toim.). Lause argumentstruktuur. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli preprintid 2. Tartu: Tartu Ülikool. 71–98.
- Päll, Eduard 1956. Infinitiiv alusena ja öeldisena eesti keeles. – Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused I. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus. 60–75.
- Rajandi, Henno 1999 [1968]. Eesti impersonaali ja passiivi süntaks. Eesti keele instituudi toimetised 3. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Rannut, Lehte 1981. Põimlause eesti keeles. Koostanud ja toimetanud M. Ereli. Tallinn: Valgus.
- Rommel, Nikolai 1963. Sõnajärjestus eesti lauses. – Eesti keele süntaksi küsimusi. Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused VIII. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus. 216–389.
- Rommel, Raili 2006a. *et*-kõrvallaused tänapäeva eesti kirjakeeles. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis. <http://www.utlib.ee/ekollekt/diss/mag/2006/b17873198/remmelg.pdf>. [21.06.2008.]
- Rommel, Raili 2006b. Korrelaatsidendist eesti keeles: *Sööme selleks, et elada* – *Sööme, selleks et elada*. – P. Penjam (toim.). Lause argumentstruktuur. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli preprintid 2. Tartu: Tartu Ülikool. 99–107.
- Ross, Kristiina 1997. Kohakäänded Georg Mülleri ja Heinrich Stahli eesti keeles. – Pühendusteos Huno Rätsepale. 28.12.1997. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 7. Tartu: Tartu Ülikool. 184–201.
- Ross, Kristiina 1999. Kas eesti kirjakeel võinuks kujuneda teistsuguseks. – Mis on see ise: tekst, tagapõhi, isikupära. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus. 9–30.

- Rätsep, Huno 1978. Eesti keele lihtlausete tüübid. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 12. Tallinn: Valgus.
- Saareste, Albert 1930. Wanradt-Kõlli katekismuse keelest. – Eesti Keel 4–5. 73–96.
- Saareste, Andrus 1937. Eesti keel XIII–XVI sajandil. – H. Kruus (toim.). Eesti ajalugu II. Eesti keskaeg. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts. 423–436.
- Saari, Henn 2004 [1991]. Kas eesti keeles on tulevikku? Keeleminutid 246. – H. Saari. Keelehääling. Eesti Raadio „Keeleminutid” 1975–1999. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. 645–649.
- Saukkonen, Pauli 1965. Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historiaa I. Johdanto. Adverbaali infinitiivi. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 137. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Saukkonen, Pauli 1966. Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historiaa II. Adverbaali infinitiivi (täydennys). Adnominaali infinitiivi. Absoluutti infinitiivi. Elliptinen infinitiivi. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 140. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Stahl, Heinrich 2000 [1637]. Anführung zu der Esthnischen Sprach/ auff Wolgemeinten Rath/ vnd Bittliches Ersuchen/ publiciret von M. Henrico Stahlen. Revall/ Druckts Chr. Reusner der älter/ in Verlegung des Authoris. Faksimiletrükk. Maarjamaa taskuraamat 15. Brampton – Tartu: Maarjamaa Publications.
- Tikkanen, Bertil 2001. Converbs. – M. Haspelmath, E. König, W. Oesterreicher, W. Raible (eds.). Language Typology and Language Universals. An International Handbook. Vol. 2. Berlin – New York: Walter de Gruyter. 1112–1123.
- Torn-Leesik, Reeli 2007. Voice and modal verbs in Estonian. – Linguistica Uralica 3. 173–186.
- Torn-Leesik, Reeli (ilmumas). The voice system of Estonian. – Sprachtypologie und Universalienforschung.
- Tragel, Ilona 2001. Eesti *saama* ja *võima* ning soome *saada* ja *voida*. Tähendused ja vastavused kognitiivse grammatika vaatenurgast. – Keel ja Kirjandus 2. 99–110.
- Tragel, Ilona 2003. Eesti keele tuumverbid. Dissertationes linguisticae Universitatis Tartuensis 3. Tartu: Tartu Ülikool.
- Tragel, Ilona 2004. Tuumverbi ja *da*-infinitiivi ühendid. – L. Lindström (toim.). Lauseliikmeist eesti keeles. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli preprintid 1. Tartu: Tartu Ülikool. 75–85.
- Traugott, Elizabeth Closs, Richard B. Dasher 2002. Regularity in Semantic Change. Cambridge Studies in Linguistics 97. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uuspõld, Ellen 1989. Modaalusest ja modaalset predikaadist eesti keeles. – Keel ja Kirjandus 8. 468–477.
- Viitso, Tiit-Rein 2003. Rise and development of the Estonian language. – M. Erelt (ed.). Estonian Language. Linguistica Uralica: Supplementary Series 1. Tallinn: Estonian Academy Publishers.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1973 [1893]. Eesti-saksa sõnaraamat. Neljas, muutmata trükk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Tallinn: Valgus.
- Wischer, Ilse 2000. Grammaticalization versus lexicalization: ‘*Methinks*’ there is some confusion. – O. Fischer, A. Rosenbach, D. Stein (eds.). Pathways of Change: Grammaticalization in English. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 355–370.
- Wischer, Ilse, Gabriele Diewald (eds.) 2002. New Reflections on Grammaticalization. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- ÕS = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Eesti Keele Instituut. Toim. T. Erelt. Koost. T. Erelt, T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Östman, Jan-Ola 1988. Konstruktiokielioppi. – J.-O. Östman, U. Nikanne, K. Jokinen, K. Wiik (toim.). Suomen kielitieteellisen yhdistyksen vuosikirja 1988. Helsinki: The Linguistic Association of Finland. 173–187.
- Östman, Jan-Ola, Mirjam Fried 2004. Historical and intellectual background of construction grammar. – M. Fried, J.-O. Östman (eds.). *Construction Grammar in a Cross-Language Perspective*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1–10.
- Östman, Jan-Ola, Mirjam Fried 2005. The cognitive grounding of construction grammar. – J.-O. Östman, M. Fried (eds.). *Construction Grammars: Cognitive Grounding and Theoretical Extensions*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1–13.
- Ylikoski, Jussi 2003. Defining non-finites: action nominals, converbs and infinitives. – *SKY Journal of Linguistics* 16. 185–237.

SUMMARY

THE CONSTRUCTIONS OF *DA*- AND *MA*-INFINITIVES IN WRITTEN ESTONIAN

This PhD thesis studies the use and functions of *da*- and *ma*-infinitives in contemporary written Estonian and compares their use with Old Written Estonian. Since the use and functions of the infinitives can best be characterised by the argument structure of the verbs that take an infinitive complement, the thesis mainly focuses on clauses in which one member is an infinitival construction. The analysis of infinitival constructions has permitted the author to identify prototypical and frequent *da*- and *ma*-constructions in contemporary written Estonian and explain the syntactic and semantic characteristics of such constructions. The author has also compared contemporary Estonian infinitival constructions with those used in the 17th-century written Estonian, and has brought out important differences between that period and contemporary use.

The analysis reported in the thesis is based on corpus texts. The 20th-century data are taken from the media and from fictional texts appearing in the morphologically disambiguated subcorpus of the Tartu University Corpus of Written Estonian (approximately 215,000 words). The 17th century data are based on a selection of texts from the Tartu University Corpus of Old Written Estonian (the selection contains approximately 290,000 words). The theoretical framework used in the thesis is construction grammar.

The PhD thesis consists of four chapters. Chapter 1 presents the theoretical background of the thesis. Chapter 2 discusses the language data used and the method of analysis applied in the thesis. The infinitival constructions in the 20th-century written Estonian are analysed in Chapter 3 and the corresponding constructions of the 17th-century written Estonian texts, as well as the differences between the constructions from these centuries are discussed in Chapter 4.

The 20th-century language data used in the analysis contained 4896 cases of *da*- and 1838 cases of *ma*-infinitives (the respective relative frequencies were 2277.2 and 854.9 instances per 100,000 words). The context of use and the description of constructions that contained the infinitives were indicated in the case of all infinitives. The classification of constructions is based on the grammatical relation expressed by the infinitive contained in the construction.

The analysis of the data showed that in the 20th century written Estonian *da*-infinitives may express any grammatical relation (that is, subject, object, adverbial, attribute, predicative and the independent predicate). The *da*-infinitive also occurred as part of the complex predicate and sometimes as a clause-external element.

Among the constructions involving a *da*-infinitive, two stood out as the most frequent and prototypical: those functioning as the object and expressing a wish or intention (their relative frequency was 577.7 instances per 100,000 words)

and the modal constructions containing a *da*-infinitive (their relative frequency was 550.2 instances per 100,000 words) were the most typical. Among the modal verbs *võima*, *saama* and *tohtima* that occur with a *da*-infinitive, *võima* was clearly the most frequent; it was mostly used in an epistemic meaning.

The *da*-infinitive was used relatively frequently as the subject in necessive constructions (287.9 instances per 100,000 words) and in evaluative constructions (137.7 instances per 100,000 words), which are similar in both their structure and semantics. It was also frequently used as an attribute in postmodifier constructions (183.7 examples per 100,000 words).

In the 20th century texts, the *ma*-infinitive mainly occurred as a member of complex predicates or an adverbial of purpose. There were some exceptional uses of the *ma*-infinitive as an attribute, an independent predicate and in other roles that were difficult to classify. The frequency of the supine in contemporary Estonian was two and half times lower than that of the *da*-infinitive. The most frequent constructions with the supine were the modal construction with *pidama* (the relative frequency was 285.6 instances per 100,000 words) and the phase verb construction expressing the beginning of something (280.5 instances per 100,000 words), where in most cases the phase verb was *hakkama*. The more frequent, adverbial-like supine constructions were constructions that expressed movement (138.6 occurrences per 100,000 words).

The analysis of 20th-century language data showed that both the *da*- and the *ma*-infinitives were especially frequent in modal constructions. The *da*-infinitive most typically occurred as an object or an infinitival subject. The *ma*-infinitive often formed a complex predicate with a phase verb; less frequently it was used as an adverbial of purpose.

There were 1746 *da*-infinitives and 4527 *ma*-infinitives in the 17th century language data (the relative frequencies were 603.0 and 1563.5 instances per 100,000 words respectively). In addition, Müller's texts contained 4 shortened infinitive forms. Since in Old Written Estonian the predicate's infinitival government may vary extensively within the same construction type, the analysis of the infinitival constructions in Old Written Estonian was not based on the form of the infinitive but on the corresponding constructions drawn from an analysis of 20th century language data.

In 17th century texts there were 2557 constructions (relative frequency 883.1 instances per 100,000 words) that had a *da*-infinitive counterpart in contemporary written Estonian material analyzed. The number of constructions that had a *ma*-infinitive counterpart in modern written Estonian was 3716 (relative frequency – 1283.4 instances per 100,000 words). Thus, the relative frequency of *ma*-infinitive constructions was considerably higher in the 17th century written Estonian than their counterparts' in that of the 20th century.

Among the *da*-infinitive constructions in the 17th century language data the infinitival constructions that functioned as objects and expressed a wish or intention were clearly the most frequent (412.4 instances per 100,000 words). The reason for that may be the frequent involvement in those constructions of

the verb *tahtma*, used as a future auxiliary. The *võima*-modal construction was relatively frequently used as well (236.2 examples per 100,000 words). Here we can see a change in prototypical meaning: while in the 20th century corpus the verb *võima* was most often used in the epistemic meaning, in the 17th century texts *võima* expresses participant-internal and participant-external modality that is non-epistemic and non-deontic. In general, in the case of the *da*-infinitive the frequent contemporary Estonian constructions lack counterparts in Old Written Estonian.

Among the *ma*-infinitive constructions the modal *pidama*-construction was the most dominant and clearly the most frequent one in Old Written Estonian (782.3 instances per 100,000 words). This phenomenon can also partly be explained by the future meaning of the *pidama*-construction in Old Written Estonian; another reason could probably be the preceptive style of religious texts, hence the frequent need to express deontic meanings. There were also many examples of the *saama*-construction expressing future (385.8 instances per 100,000 words).

In the 17th century language data there were single cases of the use of infinitives for which no counterparts could be found among either the *ma*- or the *da*-infinitives in contemporary Estonian. Examples of these are deverbal substantives with the *ma*-suffix, counterparts of contemporary *vat*-infinitive constructions, the use of infinitives as adverbials of purpose (manifesting a German influence), etc. However, compared to the more frequent constructions with infinitives, these uses were still marginal (the relative frequency for all was 29.7 instances per 100,000 words).

Thus, in the 17th century Estonian the infinitive was most typically used in constructions expressing modality or future.

The variation of *da*- and *ma*-infinitives in the selection of 17th century texts was relatively extensive within the same construction. However, certain tendencies can still be noted. First, one can see that Georg Müller's use of infinitives differs greatly from that of other 17th-century authors. In fact, it nearly always corresponds to the infinitival government in contemporary Estonian. The texts of other authors show greater variation. Still, it is noteworthy that Stahl and Blume's use of the *da*-infinitive almost always coincides with that of contemporary Estonian, except for the two most frequent construction types (those expressing a wish or intention, and modal constructions).

In comparing the language use of different authors, Müller's appeared the most interesting. His use of infinitives differs markedly from the others in the following respects: 1) Müller uses infinitives clearly more frequently than other authors of the period, 2) his infinitival government nearly always resembles that of contemporary Estonian, 3) his idiolect does not contain the *saama* future resembling High German patterns (this was the main way of expressing future for Stahl and Blume); instead, Müller uses the *pidama* and *tahtma* future that reflects a Low German influence.

The analysis of the language data selected for the study allowed the author of the thesis to define and systematically describe constructions containing *ma-* and *da-*infinitives in written Estonian. It also helped to bring out differences between the use of infinitives in the 17th century and in contemporary written Estonian. The most frequent contexts in which infinitives were used were identified for both periods. The analysis also showed that although the most frequent construction types of both periods resemble each other in terms of their structure, their main functions may be different.

ELULOOKIRJELDUS

Pille Penjam

Kodakondsus: Eesti
Sündinud: 17. jaanuaril 1981
Aadress: Tartu Ülikool, eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Ülikooli 18–127, Tartu 50090
Telefon: 737 5215
e-post: pille.penjam@ut.ee

Haridus

1998 Tallinna Reaalkool
1999 Georg Otsa nimeline Tallinna Muusikakool, koorijuhtimine
2005 Tartu Ülikool, BSc, matemaatika (*cum laude*)
2005 Tartu Ülikool, BA, eesti keel (*cum laude*)
2005 Tartu Ülikool, MA (teadusmagister), eesti keel
2005–2008 Tartu Ülikool, doktoriõpe, eesti keel
2008– ... Tartu Ülikool, bakalaureuse- ja magistriõppe integreeritud õpe, arstiteadus

Teenistuskäik

1999 –2000 Tütarlastekoor Ellerhein, õpetaja
sept 2005 – ... Tartu Ülikool, eesti keele teadur

CURRICULUM VITAE

Pille Penjam

Citizenship: Estonian
Date of birth: January 17, 1981
Address: University of Tartu, Institute of Estonian and General
Linguistics
Ülikooli 18–127, Tartu 50090
Telephone: +372 737 5215
e-mail: pille.penjam@ut.ee

Education

1998 Tallinn Secondary Science School
1999 Tallinn Music School named by Georg Ots, choir conducting
2005 University of Tartu, BSc, mathematics (*cum laude*)
2005 University of Tartu, BA, Estonian language (*cum laude*)
2005 University of Tartu, MA, Estonian language
2005–2008 PhD student at the University of Tartu, Estonian language
2008– ... MD student at the University of Tartu, medicine

Professional experience

1999 –2000 Girls' choir Ellerhein, teacher
Sept 2005 – ... University of Tartu, Research Fellow of Estonian language

DISSERTATIONES PHILOLOGIAE ESTONICAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Ülle Viks.** Eesti keele klassifikatoorne morfoloogia. Tartu, 1994.
2. **Helmi Neetar.** Deverbaalne nominaaltuletus eesti murretes. Tartu, 1994.
3. **Ülo Valk.** Eesti rahvausu kuradi-kujutelm. Tartu, 1994.
4. **Arvo Eek.** Studies on quantity and stress in Estonian. Tartu, 1994.
5. **Reet Kasik.** Verbid ja verbaalsubstantiivid tänapäeva eesti keeles. Tartu, 1994.
6. **Silvi Vare.** Nimi- ja omadussõnatuletus tänapäeva eesti kirjakeeles. Tartu, 1994.
7. **Heiki-Jaan Kaalep.** Eesti keele ressursside loomine ja kasutamine keele- tehnoloogilises arendustöös. Tartu, 1998.
8. **Renate Pajusalu.** Deiktikud eesti keeles. Tartu, 1999.
9. **Vilja Oja.** Linguistic studies of Estonian colour terminology. Tartu, 2001.
10. **Küllli Habicht.** Eesti vanema kirjakeele leksikaalsest ja morfosüntaktilisest arengust ning Heinrich Stahli keele eripärast selle taustal. Tartu, 2001.
11. **Pire Teras.** Lõunaeesti vokaalisüsteem: Võru pikkade vokaalide kvaliteedi muutumine. Tartu, 2003.
12. **Merike Parve.** Väljed lõunaeesti murretes. Tartu, 2003.
13. **Toomas Help.** Sõnakeskne keelemudel: Eesti regulaarne ja irregulaarne verb. Tartu, 2004.
14. **Heli Laanekask.** Eesti kirjakeele kujunemine ja kujundamine 16.–19. sajandil. Tartu, 2004.
15. **Peeter Päll.** Võõrnimed eestikeelses tekstis. Tartu, 2005.
16. **Liina Lindström.** Finiitverbi asend lauses. Sõnajärg ja seda mõjutavad tegurid suulises eesti keeles. Tartu, 2005.
17. **Kadri Muischnek.** Verbi ja noomeni püsiühendid eesti keeles. Tartu, 2006.
18. **Kanni Labi.** Eesti regilaulude verbisemantika. Tartu, 2006.
19. **Raili Pool.** Eesti keele teise keelena omandamise seaduspärasusi täis- ja osasihitise näitel. Tartu, 2007.
20. **Sulev Iva.** Võru kirjakeele sõnamuutmis-süsteem. Tartu, 2007.
21. **Arvi Tavast.** The translator is human too: a case for instrumentalism in multilingual specialised communication. Tartu, 2008.
22. **Evar Saar.** Võrumaa kohanimedede analüüs enamlevinud nimeosade põhjal ja traditsioonilise kogukonna nimesüsteem. Tartu, 2008.